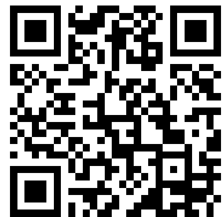
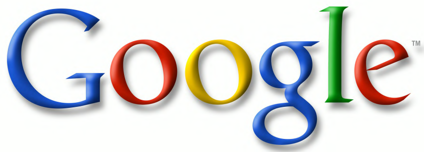
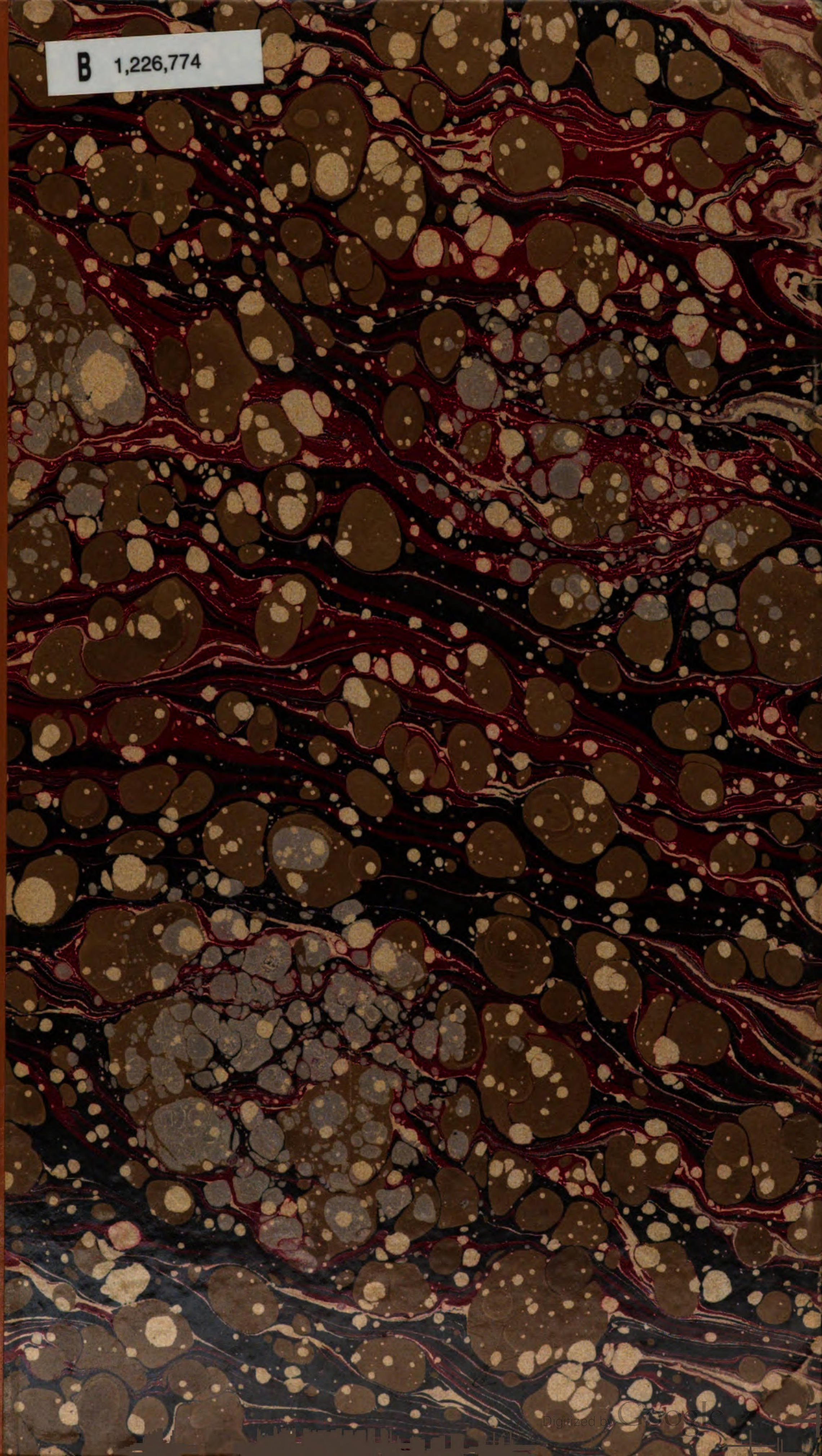
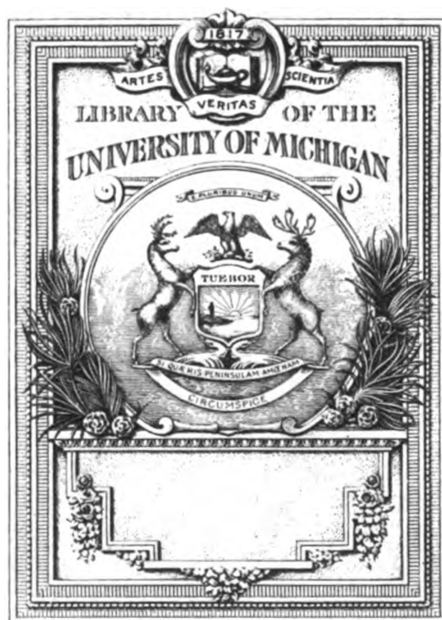

B 1,226,774

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK

FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 9

1928

UPPSALA 1928

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1928
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLL

UTBROTTET AV TEGNÉRS SINNESSJUKDOM

NÅGRA BELYSANDE DOKUMENT

AV

SVEN CEDERBLAD.[1]

Den 21 maj 1826 skriver Tegnér till Brinkman från sitt lantställe Tuvan utanför Växjö, där han för åtta dagar sedan flyttat in:

I fonden tvers öfver sjön är Domkyrkan och grafvarna och Evigheten: men emellan dem och mig synes likväl Hospitalet, en betydelsefull utsigt.

Denna utsikt, symboliskt fattad, skulle gång på gång dyka upp för Tegnér under hela senare delen av hans liv. Redan år 1823 skall han, efter vad lektor Jöns Kristoffer Söderberg, Tegnérs värmländske biograf, omtalar i sitt minnestal (Lunds universitetsbibliotek), ha yttrat, att det ginge en »vansinnighetsåder» genom hans släkt och att han ej vore säker på att få gå fri: »Det är en fin skilnad mellan att vara galen och poet». Emellertid ansågs detta, tillägger Söderberg, »som ett av hans vanliga infall». Under mjältsjukans svåra kris under mitten av 1820-talet lyckades dock Tegnér undgå den fruktade faran, fastän sinnessjukdomen säkerligen var hotande nära: hans hypomana sinnesstämning företer samma symptom som dem vilka förebådade utbrottet 1840: höggradig misantropi, obehärskad retlighet och kverulans, erotisk överkänslighet, bristande jämvikt i känslolivet, skenande och otyglad fantasi. I augusti 1830 har hans förre konsistorienotarie A. G. Ahlstrand antecknat, att

[1] Tack vare ett understöd ur Längmanska kulturfonden har det blivit meddelaren möjligt att under sommaren 1927 driva studier vid bibliotek och arkiv, vilket härmed erkännes med största tacksamhet.

man första gången kunnat spåra tecken till sinnesförvirring hos biskopen.[1] Följde så vid 1830-talets mitt ännu en svår sjukdomskris och i början av juli 1840 efter återkomsten från riksdagen utbrottet av själssjukdomen.

I sin bok »Skapande fantasi och sjuka skalder» (Sthm 1927) har professor Bror Gadelius med säker hand tecknat Tegnérs sjukdomshistoria. Han betecknar Tegnérs läggning och sinnessjukdom som cyklothyma, hans mjältsjuka kallas (s. 221) »ett manodepressivt blandtillstånd», ej ett typiskt svårmod utan ett mellanting mellan melankoli och manisk exaltation.» Huvudvikten lägger han liksom Tegnér själv på skaldens nedärvda sjukdomsanlag och ytterliga känslighet, men även de yttre faktorer, som ingå i orsakskedjan, analyseras ingående.

Efterföljande hittills otryckta dokument (alla ingående i Tegnérsamlingen i Lunds universitet, Biographica) förändra icke sjukdomsbilden men göra den på ett par punkter fylligare genom några nya biografiska detaljer. Själva sjukdomsutbrottet och Tegnérs sinnestillstånd under resan till Schleswig framträda i ett skarpare ljus.

Här först meddelade dokument härrör från Carl August Adlersparre, poeten »Albano». I slutet av oktober 1835 kom denne till Östrabo. Hans fader, revolutionsmannen Georg Adlersparre, hade dött den 22 september. Sonen hade två dagar efter dödsfallet skrivit ett patetiskt brev till Tegnér (Lunds UB., brev till Esaias Tegnér), i vilket han å egna och sin moders vägnar uppfordrat skalden att förhärliga faderns minne: »Det beror nu på Sveriges störste skald att skänka Enkan och fäderneslandet en teckning af sin älskling.» Tegnér hade icke hunnit besvara brevet, när Adlersparre kom på besök i akt och mening att personligen ge ökat eftertryck åt sin begäran. Adlersparres skildring, tillägnad Disa Tegnér, ger en autentisk och åskådlig bild av Tegnér under den svåra krisen vid 1830-talets mitt och förebådar vad som komma skulle och vad den disharmoniske diktaren anade. Den kräver ingen kommentar men ger den rätta bakgrunden till de följande

[1] Enligt E. Wrangel: *Till skalden Tegnérs psykologi,* Ord och Bild 1922, s. 535, och Bror Gadelius: *Skapande fantasi och sjuka skalder,* Sthm 1927, ss. 253, 254.

skildringarna av Tegnér under sinnessjukdomens dagar.[1] Adlersparre skriver:

I nedre farstugan stod den vidtfrejdade mannen och aftog sin öfverrock. Genast presenterade jag mig för honom, då han fäste sina blixtrande ögon i mina, frågande: »Är ni Georg Adlersparres son?» — och då jag, jemte en bugning, besvarat frågan, tog han mig i handen och kramade den, tilläggande: »hjerligt välkom̄en». Derpå öppnade han dörren, fattade mig i armen och ledsagade mig genom salen in i kabinettet, hvars dörr han häftigt igenstängde.

Förundrad öfver denna mystiska utveckling af besöket, hvilket, nära nog, liknade en fånges hemliga förhör, sade sluteligen Tegnér: »sätt er ner, vi hafva mycket att språkas om» — hvarpå vi båda satte oss i soffan.

En korrt stunds tystnad rådde, under hvilken jag flitigt studerade skaldens anletsdrag, Nu upptog Tegnér sin näsduk, torkade sin panna och sade: »Ja, jag vet hvar Vesuvius brinner, här, här.» Och nu med en sorglig stäm̄a, fast med afklippta meningar, fortfar han:

»Min Grefve! jag känner er icke personligen, men jag vet, att ni intresserar er för min ställning in- och utvärtes. Nå väl, några ord härom, på det ni ej må förundra er öfver mitt sätt att vara och misstaga er på en besynnerlig menniska, som stöter sig med alla han kommer i beröring, med ett ord, som är olycklig. Jag är förnärvarande sjuk; det är en inre tärande sjukdom, som hetter hypokondri och på ren svenska galenskap. Det är ett arf, det sämsta af alla. Denna mjeltsjuka har nu trenne höstar å rad infunnit sig; och under denna tid är jag den odrägligaste för mig sjelf och förmodligen äfven för andra. Jag stöter mig med folk, ibland med flit och ibland utan att vilja det, med ett ord, jag är i högsta grad lättretlig. Bloden stiger åt hufvudet; mitt hjerta blöder och min själ brinner!»

Här gjorde den sorgliga stämman ett uppehåll, men fortfor: »Ingenting, som jag nyss sade, behagar mig utom min famille. Och ändå om jag eftertänker: har försynen gjort allt för mig. Jag är ju det högsta man kan bli på den väg jag valt, min fader ämnade mig till skrifvare, och jag hade då hunnit till Kronofogde samt vid denna tiden förmodligen varit hängd. Jag har ju mera rykte än jag behöfver; en god inkomst, goda affairer, alla mina barn försörjda med undantag af min yngsta son; med ett ord, jag borde ej klaga. Men utom min famille vill jag helst umgås med ingen. Att vara i Vexiö, det är detsamma som att vara uti ett förpestadt land. Der bor ett sniket och tråkigt folk, som bara talar om spader och klöfver eller om sädespris, som mera bryr sig om det materiella än om sin salighet. Fruntimren äro väl här, som annorstädes, det bästa; men talar jag vid någon,

---

[1] I sina *Anteckningar om bortgångna samtida* I, Sthm 1859, har också ADLERSPARRE återgivit intrycken av sitt besök på Östrabo.

säger man strax att jag är amant; det är väl ingen skam för mig men för henne.»

Här hvilade sig snillet en stund och ett satiriskt leende låg på hans läppar. Tegnér återtog: »Jag har nu redogjort er min ställning i verlden och förlåt mig om min öppenhjertlighet varit besvärlig att höra. Ni ser att jag väntar på ett hårdt Öde; min första galenskap var min poëtiska inspiration.»

De övriga aktstycken, som här publiceras, röra utbrottet av Tegnérs sinnessjukdom och den första sjukdomstiden.

I sitt nyssnämnda minnestal inleder Söderberg sin skildring av Tegnérs själssjukdom med en ganska uttrycksfull bild:

Denna älskeliga och oförlikneliga sol nalkades emedlertid alltfort den molnbädd, som samlade sig omkring hennes nedgång, och uti hvilken hon sjönk ned, förr än natten kom.

Söderberg berör därefter Tegnérs vistelse vid den stormiga riksdagen 1840 och fortsätter:

Sommaren 1840 återkom han till Wexiö i en kroppsligt svag och retlig sinnesstämning, som ingalunda hade förbättrats af resan, den han mellan Stockholm och Jönköping hade gjort på ångbåt, uti en ovanligt stark hetta, som drev hans hemorrhoider åt hufvudet. Han skulle i Wexiö förrätta en prestvigning i Domkyrkan. Redan hade han vid denna förrättning uppläst större delen af invigningstalet, då han utbrast i en gråt, som väckte uppseende, och blef honom hinderlig i det följande, hvarefter han tystnade, så att assistenterne måste framgå och leda fullbordandet af akten, deri han dock deltog. Han återfördes hem, och en sinnesrubbning befanns hos den ädle och älskelige mannen hafva inträffat, föranledd genom ett lindrigt anfall af nerfslag. Hvem kan måla den allmänna bestörtningen, hvilkens rätta sammanhang man i början knappt trodde sig böra nämna? Man erinrade sig nu hans förutsägelser, och att han sist för 10 månader sedan, eller då han sommaren 1839 var i Stockholm, stående vid ett fönster på ett landtställe på Djurgården, tankfullt seende öfver sjön åt Danvikens dårhus, med ett uttryck af oändligt vemod uti sitt sköna ansigte, skall hafva vinkat värden i huset till sig och sagt: »Ser du broder, der få vi, fantasiens martyrer, ändock vårt sluteliga hem», hvilka ord då hade gjort ett djupt och outplånligt intryck på de närvarande.

Den nödtvunget avbrutna prästvigningen omnämnes mig veterligt icke på något annat ställe i Tegnérlitteraturen. I Heurlins

skildring av Tegnérs insjuknande, vilken följer nedan, omtalas den icke, men detta kan bero på att Heurlin av sin »fluss i ögonen» förhindrats att gå ut under första veckan efter Tegnérs hemkomst och följaktligen inte kunnat »följa honom med uppmärksamhet». Söderberg har dock i allmänhet visat sig vara väl underrättad: de få misstag, som han begår i sitt minnestal, röra merendels kronologien för Tegnérs dikter. På grund av sin nästan rörande beundran för sin landsman skalden visar också Söderberg en tegneridisk böjelse för att i all välmening hopa de stora granna orden, varför också hans minnesteckning liksom oftast skönmålningar blir en smula fadd. Den sakliga riktigheten äventyras dock sällan på grund av denna tendens. Som ett indicium på berättelsens sanningsenlighet kan anföras, att Tegnér med sin upprörda och obalanserade sinnesstämning under sjukdomstiden hade lätt för att plötsligt och till synes omotiverat brista i gråt. Så berättar Reuterdahl i brev till fru Molbech (Samlaren 1904, s. 172), att Tegnér till en början efter återkomsten till Växjö »förrättade sina sysslor» och tillfogar i samma andedrag: »Han hade beständigt tårar i ögonen, ofta utan all anledning.» I den sjukdomsmärkta dikten *Porträtt af en Anonym*, daterad till år 1840, säger Tegnér om sig själv:

Ofta han skrattar med hån, men oftare gråter med vemod
såsom ett barn, men nej, såsom en Man gråter han.

Den 13 mars 1841 skriver också Tegnér i ett brev till sin hustru, vilket visar, att hans sjukdomsinsikt, som han under sjukdomen förlorat, återkommit: »Jag är nu alldeles frisk, och min förra kraftlöshet är också borta. Det måste ännu någon nerfsvaghet återstå, ty jag har ofta en benägenhet att gråta, utan någon synnerlig orsak, som väl kommer af någon öfverretning i nerfverna.»

Söderbergs följande skildring av Tegnérs Kungsholmsvistelse bekräftar i huvudsak kända förhållanden men ger därutöver en glimt av Tegnérs kungligt frikostiga sinnelag:

En ungdomsvän följde den sjuke till hufvudstaden, för att han der skulle erhålla en planmessigare behandling af läkare; och man gaf honom rum i det Björkmanska huset på Kungsholmen. Sjelf kände han sig ej olycklig. Han levde i diktens rymder, han skref versar, i hvilka de sublimaste tankar korsades med oredan. Han trodde sig vara mycket rik, och ville anslå hufvudparten [?] af sina rikedomar till ett legat för Sveriges fattiga skalder och konstnärer, ty till hans hjerta

hade ingen rubbning hunnit. Han ville i början, oaktadt sina vårdares föreställningar, gå ut för att på vanligt sätt träffa menniskor, men då man, för att förmå honom godvilligt stadna hemma, sluteligen påfann föregiva för honom att rabulisternes parti hade vunnit seger öfver konungamakten och ensamt innehade väldet, drog han sig sorgsen tillbaka och yttrade aldrig mer någon önskan att gå ut.

Ännu mera mänskligt och dramatiskt gripande än Söderbergs skildring är ett brev från Tegnérs gamle vän domprosten Chr. Heurlin till dåvarande chefen för Sveriges hospitalsväsen, generaldirektör Ekströmer, daterat Växjö den 17 juli 1840. Ej minst den häftigt upprörda tonen vittnar om att Heurlin, säga vad man vill om honom som Tegnérs »onde ande», var vänfast och Tegnér orubbligt tillgiven. Det synes mig, som om hans roll och inflytande genomgående framställts i alltför mörk dager. Att biskopinnan Tegnér riktade bittra anklagelser mot honom, för att han lockat Tegnér till den upprivande riksdagen, är mänskligt, och att Aftonbladet utpekat honom som Tegnérs onde genius, kan synas förklarligt, men att även eftervärlden skall göra honom till syndabock, är säkerligen mindre väl grundat. Att sakerna skulle ta en så fatal vändning, var väl inte lätt att förutse. Han handlade ju också på order från högsta ort. Att han och Karl Johan hade intresse av Tegnérs närvaro vid riksdagen, var helt naturligt, då Tegnér nog inte var en betydelselös docka i det politiska spelet. Tegnér omtalar i ett brev från Stockholm (till dottern Disa den 28 januari), att ingen annan biskop än möjligen han själv kunde svara för sina präster. Och för övrigt, var verkligen Växjö, »Sodom», en så mycket lämpligare plats för den hetlevrade skalden än Stockholm, »Gomorra»? Tegnér hade visserligen mot slutet av 1830-talet återfunnit det goda förhållandet till de sina på Östrabo; många brevuttalanden bestyrka detta, men de åtföljas nästan regelbundet av hätska utfall mot den »ärelösa staden», där Tegnér levde i frivillig men pinsam isolering. »Jag har för staden och all dess nedrighet en oöfvervinnerlig afsky; men det är lycka att jag finner mig rätt väl hemma, utan all slags beblandelse med packet» (brev till Wingård den 2 juli 1839). Detta Tegnérs andliga enslingskap i Växjö har nog sin del i hans mjältsjuka. För Mohnike klagar han (i brev den 20 oktober 1838), att han lever »som en Anakoret, hvarigenom sinnet också mycket förmöglar». Heurlin är, skriver han till Wingård den 29 november 1838, »den enda menniska här på orten med hvilken jag kan ha

något umgänge,» och han beklagar dennes tillfälliga frånvaro. — En upphetsad kverulant behöver sällan söka förgäves efter föremål för sin förbittring, var han än må vara. — Den viktigaste orsaken till sjukdomsutbrottet har man nog ej att finna i riksdagsvistelsen 1840 utan i den åderförkalkning i hjärnans kärl, som enligt Gadelius (a. a., s. 280) tillstötte under denna tid.

I sitt brev till Ekströmer förbereder Heurlin sin och Tegnérs gemensamma vän på att en olycka träffat Tegnér, som »värre är än hans död», och fortsätter:

Tegnér återkom frisk till Kroppen — men besynnerlig till lynnet. Sjelf besvärad af fluss i ögonen, som ännu icke lemnat mig, kunde jag första veckan icke följa honom med uppmärksamhet, ty jag måste hålla mig inne. Efter ett par bad, hvarvid han olyckligtvis tog dousche med alt för varmt vatten, började han svärma i orediga phantasier och förråda tecken till galenskap. Med hvarje dag förvärrades tillståndet. Ingen synnerlig matlust — ojämn nattsömn. Oskyldigtvis började man misstänka ett rusigt tillstånd. Måndagen d. 8 var han fullkomligt oredig — sof icke följande natt — morgonen därpå efterskickades jag — kroppen var kall — blodet stigit åt hufvudet. Hillers[1] tillkallades. Tisdagen kl. 11 f. m. fick han ett anfall — mera liknande Epilepsie än Apoplexie, snarast Convulsiviskt. Efter en time återfick han sans — han blef redig — men var fullkomligt minneslös. Kl. 5 infann sig ett ngt likartadt anfall, som medförde 2^ne^ timars sanslöshet — efter kalla baddningar, fotbad, — — —[2] och stark Medicin kom han åter till lif — var då fullkomligt redig — mild — hjertlig — öm. Onsdagen och Thorsdagen voro goda. Alt syntes lofva förbättring, men Fredagen, just i dag 8ta dagar sedan, började han åter blifva oredig, och altsedan har tillståndet försämrats. Nu i dag hörer man knapt ett enda redigt eller förnuftigt ord. Jämt har förnuft och oförnuft omvexlat ända till förvåning — nu märker man knapt några tecken till det förra. I början sysselsatte sig hans phantasie med en resa till Rom — han var då stilla — medgörlig. Nu åter har den tagit en annan, mera oregelbunden flygt — och han börjar blifva svår — befallande — häftig — missnöjd med hela sin omgivning. Sofver gör han oregelbundet — är uppe hela dagen — långt in på nätterna. — Åker dageligen 2^ne^ gånger — i tid och otid — matlusten är stark — men de vanliga tiderna glömmas. Beskrifningen är ju förskräckelig! Tillståndet likväl värre. O! min Gud, att jag skulle upplefva och se något sådant! Och därtill hela famillens ångest och förtviflan! — hela stadens och ortens consternation!

---

[1] L. E. Hillers, läkare i Växjö, hörde till Tegnérs umgänge (Elof Tegnér: *Östrabo, Från farfarfars och farfars tid,* Sthm 1900, ss. 276, 277).

[2] Oläsligt ord.

Nu [broder?], Vän, — till mitt egentliga ärende. Här kan och bör Tegnér icke förblifva. Vi sakna Läkare — vi sakna dem, som kunna umgås med och sköta den olycklige. Hustru och Barn hafva öfver honom icke nog välde. Han lyder dem icke — han lyssnar icke till deras tårar och böner. Bort måste han — men hvart? Det förra säger Hillers är ovilkorligen nödvändigt — det sednare vågar han icke bestämma, och hvem kan här verka på honom? Han har för ingen af Läkarne hvarken förtroende eller aktning — familjen vågar icke motsätta sig hans besynnerliga nycker. Någon gång tyckes han sjelf inse och erkänna sin sjukdom och den hotande faran. Då nämner han altid Ditt namn. Sedan Rosenschöld dog, är Du den ende Läkare verlden har. Det är en Man, säger han, honom måste man lyda — och vill man ej med godo — han är karl för sig — han kan med sin blick befalla — med sin kraft kufva. Du gissar nu innehållet af min[a] — af Makas och Barns böner. Du måste resa hit — genast — icke dröja en enda dag — icke ens en timma — resa natt och dag — taga Courierpass — det får Du gerna — skicka förbud och åka fort — sofva i vagnen. Hvarje minut är dyrbar. Tégners lif och förstånd sväfva i ögonblicklig fara. Kom ihåg — hvad Du i honom är skyldig vänskapen — fäderneslandet — den förtviflande makan — de i sorg försänkta Barnen. Du måste råda — om du än icke kan hjälpa och rädda. Du måste framträda befallande — endast Du eger makt öfver honom — endast till Dig har han förtroende. Befall — härifrån måste han — resa till Stockholm, Köpenhamn, Paris — hvart Du bestämmer. Kom — för Guds skull! Ädle vän — om Du såge mig i denna stund — ännu mer, om Du såge Anna, Thilda, Disa — Rappen med Barnen — Sönerna — husfolket — hela staden! Omöjeligen kunde Du neka! Res — genast — så fort Du får förspändt. En odödlig ära skall Du förvärfva. —

I dag 8ta dagar kan och bör Du vara här. Gud låt honom till dess lefva! —

Jag har nyss kommit från Östrabo — detta fasans, sorgens och förtviflans hemvist — förr glädjens och trefnadens. —

Wexiö d. 17 Julii
1840

Evigt Din Vän
C. I. Heurlin.

Detta förtvivlade brev, genombävat av situationens febrila spänning, hade som känt önskad verkan. Ekströmer reste till Växjö. Han har antagligen »framträtt befallande», och Tegnér har lytt. I

varje fall följde han Ekströmer till Stockholm. I Tegnérs ord om Ekströmer, som han i föregående brev ofta nämner med beundran och tillgivenhet men som under sjukdomstiden skulle bli föremål för hans måttlösa förbittring, framlyser hans dyrkan av den manligt självständiga personligheten. Det är typiskt för honom att koncentrera hela sin varma beundran på en enda, bredvid vilken alla andra te sig som föraktliga nulliteter. Visserligen är det plågsamt att bevittna, hurusom denna starka, rika själ och lysande intelligens omtöcknas och dukar under för övermäktiga krafter, men det är dock välgörande att se, huru enstaka karakteristiska drag av Tegnér från hans krafts dagar kvarstå obrutna mitt i det allmänna sammanbrottet, låt vara att önskningar och idéer stegras till förrycktheit och oresonlighet.

Heurlin har — antagligen med tanke på adressaten — givit sitt brev karaktären av en sjukjournal. I allt väsentligt sammanfaller hans skildring med den beskrivning av sjukdomsutbrottet, som Reuterdahl lämnat i sitt ovan citerade brev till fru Molbech. Man får av båda dessa skildringar av ögonvittnen ett bestämt intryck av det cyklothyma i Tegnérs lynne och psykos. Jag går ej närmare in härpå. Det är överflödigt efter Gadelius' analys i Skapande fantasi och sjuka skalder. Hans karakteristik av Tegnér som manodepressiv övertygar. Endast under den första ungdomstiden (till omkring 1806) företer Tegnér schizoida drag med sin nästan oföränderliga attityd av melankolisk, inbunden enstöring.[1]

Enligt Heurlins brev fantiserade Tegnér under de första sjukdomsdagarna om en resa till Rom. I dessa hans fantasier ligger det frö fördolt, som med tiden växte ut till det ståtliga poemet *Afsked till vännerna i Norden.* Anslaget lyder:

Jag far ifrån Er, här är mig för kallt,
för grå är himlen och för oskönt allt.

Han längtar till Södern och i första hand till Rom:

---

[1] För att undvika misstydning må här framhållas, att ordet schizoid här icke tas i betydelsen av något onormalt utan endast användes för att karakterisera — detta i anslutning till ERNST KRETSCHMER, som i sitt arbete *Kroppsbyggnaden och karaktären* (Sv. övers. Sthm 1926) utsträckt begreppen cyklothym (cirkulär, cykloid, manodepressiv) och schizoid (schizofren) till att gälla alla människor, även normala, och låtit dessa termer beteckna två lynnestyper i största allmänhet.

Jag vill se gamla minnets enkesäte,
på kullar sju, der fordom Roma låg,
der Tibern ännu drar sin gula våg,
glömd och vanhedrad, der nu munkens läte
är hördt med darrande och folkskygg håg,
och psalmer messas än utaf kastrater,
der Maro sjöng och Cæsars hjeltedater
beprisades uti triumphens tåg.

Den tilltänkta resa i Italien, Hellas och det heliga landet, varom dikten handlar, börjar med Rom, och måhända har man att söka diktens groddpunkt i detta parti.

Också dikten *Siestan*, ömsom patetisk, ömsom lätt kåserande, »en romersk dröm», drömd av den »arme Romarn» i Växjö, har kanske ett visst samband med Tegnérs yrande fantasier om Rom.

Sedan Tegnér rest till Stockholm — hans vistelse på Kungsholmen har berörts av Södermark (se ovan!) och utförligt skildrats av Gadelius — blev det småningom bestämt, att han skulle föras till den bekante sinnessjukläkaren Jessens hospital i Schleswig. Om denna resa, som företogs med ångfartyget Sverige i slutet av september 1840, handlar nedanstående dokument, ett brev till Ekströmer från Otto Marin, Tegnérs följeslagare på färden. Då denne Marin vid ett tillfälle bestämmande ingripit i Tegnérs liv, må här nämnas några ord om honom. Otto Ulrik Marin var sjukhusläkare på Karlsborg från den 5 juni 1834, »erhöll 1842, för sjuklighets skull, tjenstefrihet och d. 20 jan. 1845 afsked med gratifikation», död i september 1846.[1] För övrigt uppträdde han som poet och litteratör. Tegnér talar ej sällan om honom i sina brev från Schleswig, och då naturligtvis med sitt vanliga och uppriktiga förakt för allt vad läkare heter. Han tror honom inte mer än jämnt och påstår i ett brev (till sin hustru den 31 okt. 1840), att Marin »vill vara ett geni». Fördelaktigare är Aftonbladets omdöme i några minnesord (den 5 okt. 1846).

Denne man har rätt till ett litet blad i minnets bok, bland fäderneslandets litteratörer. Begåfvad med en lågande och häftig känsla samt en mycket liflig fantasi, framträdde han ej sällan, ehuru ano-

---

[1] Data äro hämtade ur J. F. SACKLÉN: *Sveriges Läkarehistoria, Nytt supplementhäfte,* utg. av A. H. WISTRAND, Nykpg 1853.

nymt, inför allmänheten med uppsatser på vers och prosa, hvilka vanligen blefvo bemärkta genom stilens ovanliga kolorit. Flera dikter efterlämnades, af verkligt värde. — — —

Därefter meddelas en sådan dikt: »Följer du ej mer / På min öde stig?», ett melankoliskt lyriskt poem, som ej saknar sin egen ton.

På resan medföljde Marin i egenskap av medicinskt skolad person och Ekströmers högra hand. Första delen av brevet, vilket är daterat Schleswig den 5 okt. 1840, lyder som följer:

Efter Herr General Directeurens befallning will jag hafwa äran lemna en liten rapport om min resa. T^r har varit öfver förmodan treflig ända till Köpenhamn. Sjösjuk och eländig fogade han sig utan knot i sitt öde. — Men sedan vi blott i Köpenh. satt foten i land, fattade han ett beslut som han swor wara oryggeligt, att neml. genast återwända till Sverige. — Denna stötesten gaf mig så mycket större olägenhet, som hans i Köpenh. väntande slägtingar och wänner till en början funno denna åsigt förträffelig och gåfvo den allt understöd. — Jag gjorde hvad i min förmåga stod för att få honom att fortsätta resan, men alla bemödanden syntes fåfänga. Som jag i alla fall ämnade mig till Friedrichs hospital, så sökte jag tidigt upp Et.Rådet Bang och försäkrade mig om hans bistånd. Sedan jag noga underrättat honom om Bisk^s tillstånd, så hade han godheten ingå på den plan jag uppgjort — — —.

I enlighet med Marins plan sökte nu Bang upp Tegnér »under föregifvande att göra den verldskunnige skaldens bekantskap». Han försäkrade Tegnér, att »omvexlande resor till sjös och lands vore ett souveraint medel» mot hans ohälsa, och »föreslog en tour öfver Kiel, Schleswig, Jutland och Danska öarna». »Denna resa», berättar Marin vidare, »gaf han derjemte en antiquarisk fernissa, som elektriserade T^r så, att han utan motsägelse gaf vika.»

Att detta övertalningsförsök tillgått just så, som Marin säger, framgår av ett brev, som Tegnér skriver till Brinkman några veckor efter ankomsten till Schleswig (den 28 okt.). Tegnér berättar, ännu svävande i lycklig okunnighet om Bangs och Marins välmenande intrig:

När jag kom till Köpenhamn tillstyrkte mig Prof. Bang att, dels för helsans, dels för de flere märkvärdiga Fornlemningarnes skuld, dels äfven för de ofta märkvärdiga utsigterna af romantisk karakter som

här förekomma och dem man ej skulle vänta sig på ett slättland, göra en längre Tour omkring Danska Öarna och Hertigdömerna. Årstiden var sen, men jag ångrar dock icke resan, den jag nu till större delen fulländat.

De sista orden och fortsättningen visa, att Tegnér ännu icke fått klart för sig, att han måste stanna kvar i Schleswig. Först två dagar senare har han, såsom synes av ett brev till hans hustru (av den 31 okt.), vänt sig till Jessen med en anhållan om att få resa men till sin stora besvikelse och harm fått det undvikande svaret: »Vi skola se tiden an.» När han skriver till Brinkman, leker resan honom fortfarande i hågen med oförminskad tjusning. Bangs förslag har slagit an på hans lättrörda fantasi, vilket man ser av det följande:

Mitt högqvarter har varit Schleswig, en liten treflig landtlig stad, och som dessutom erbjuder den fördel att man här har ett bättre Dårhus, hvilket alltid är beqvämt för Poë[ter]. Såsom en följd deraf äro även Ständerna just nu församlade härstädes. I nästa månad vill jag bese Odense, Sorö, Roskild, Vordingborg, Sundsborg o. s. v. Derifrån går jag åter till Kphm, der jag blir 8 dagar och sedan öf. Lund till Vexiö.

Det framgår tydligt av utgången, att Marins plan var uppgjord med verkligt skarpsinne, om den också ingår som ett led i det förkastliga behandlingssystem, som man konsekvent tillämpade mot Tegnér: man låtsade sig med fromt bedrägeri gå in på hans vanföreställningar och sökte insöva honom i hans egna villor. Den vittnar om en intim — och med kall beräkning utnyttjad — förtrogenhet med Tegnérs oroligt fladdrande psyke under sjukdomstiden. Tegnér är till en början fylld av en obetvinglig reslust, förklarligt nog, då han länge vantrivts i Sverige i allmänhet och i Växjö i synnerhet. I brev till Mohnike (av den 20 okt. 1838) klagar han över att hans lynne av många orsaker är ojämnt och ofta dystert och tillfogar: »Under mina resor klarnar det dock vanligtvis upp». Hans poesi omkring år 1840 är resepoesi med stoff från resor i verkligheten — såsom i *Resminnen*, ett poetiskt kåseri, präglat av frisk självsyn och rikt på vers fyllda av havets skenbart fria och dock rytmiska böljesvall — eller från strövtåg i fantasien (*Afsked till vännerna i Norden*, *Religionerna*). Hans fantasi är en Hans Alienus, lustvandrande genom länder och tider.

Att den »antiquariska fernissa», som Bang lyckades ge åt den beramade resan, skulle »elektrisera» Tegnér, är givet. Omkring 1840 slår hans göticism, hans kult av den försvunna äran åter upp i lågor. »Hans kärlek till det nordiska kämpalifvets ideal», säger Israel Hvasser, vilken Tegnér träffade under riksdagen, »och till det därmed nära besläktade af den svenska äran hade öfvergått till verklig idolatri. Att införlifva detta älskade ideal i förädlad gestalt med mänsklighetens hopp var tydligen hans själs käraste önskan» (Gadelius, a. a. s. 278). Psykologiskt sett, är uppvaknandet av Tegnérs göticism ett utslag av hans lidelsefulla pessimism. Liksom alla idealister, som önskat stort och känt varmt, hade Tegnér på äldre dagar blivit besviken och bitter. Ju mera uppbragt Tegnér blev på sitt samtida Sverige, desto mer framträdde gångna tider i förklarat ljus för hans öga. Andligen levde han, såsom han säger i sitt skaldebrev till konungen, på »lifrentan utaf fädrens ära», ty »stort är intet förrn det är förbi». Motsättningen mellan fordom och nu är det tema, som han i sina dikter varierar i det oändliga men ofta glansfullt. Var han än färdas fram i verkligheten eller i inbillningen, väcka minnesrika platser hans måttlösa förbittring över den styggelse, som står på heligt rum. Han är en »minnets man» likaväl som Atterbom om också i annan mening.

Med Tegnérs göticism var hans skandinavism av ålder sammanvuxen. Den ärorika forntiden var ju också Nordens commune bonum. Tegnér välvde under denna tid vittomfattande planer på att utvidga sina *Resminnen* till att omspänna hela Norden. Rubriken på en renskrift av dikten är *Resminnen eller Skandinaviska Sagor*. Han planerade ett stort poetiskt historiskt-geografiskt verk med titeln Norden eller Nordiska Rimsagor, vari rimligtvis *Gerda* och möjligen även *Kronbruden* skulle ingå.[1] Denna plan, som överlevde vistelsen i Schleswig, omtalar han i ett brev till Oehlenschläger, skrivet i Ystad under hemresan den 1 maj 1841:

> Det är möjligt att jag längre fram på året kommer till Danmark, ehuru ej ännu säkert. Jag funderar mycket på ett större poëm öfr Skandinavien, hvartill jag äfven räknar Danska öarna och Jutland, och alla dess sagor. Dertill är lokalkännedom oumbärlig.

---

[1] Enligt Bööks kommentar till del IX, ESAIAS TEGNÉR: *Samlade skrifter*, Sthm 1925, ss. 613, 614.

För sina *Skandinaviska Sagor* är han också beredd att göra en tur till Norge (se brev till Beskow den 24 juli 1841!).

Sista avdelningen av *Resminnen*, koncipierad under resan Stockholm—Schleswig men enligt min mening (som motiveras nedan) nedtecknad först i Schleswig under oktober 1840, visar, hur hans planer växa.

»Båt och Saga gå sin gång.» En svag skymt synes av Bornholm »midt i hög och skummig sjö», och denna glimt är tillräcklig, för att Ingemanns Bornholmska Eventyr och bilder från hednatida sjöslag skola rullas upp, men, tillägges det,

Deras sagor i romantisk Anda
komma Er ej nu tillhanda.

»Ej nu!» — kanske man kan underförstå, att de äro att vänta framdeles.

Slutpartierna skildra ett besök i »Saxos stad» och en färd över Rönneberga högar till Sireköpinge. Härmed lämnar resan verkligheten och styr in i minnets och fantasiens länder. Tegnér gjorde veterligen ingen avstickare till Lund och i varje fall inte någon färd till Martina von Schwerins hem. Däremot stämmer resrouten med den, som Tegnér för sig utstakade i sitt ovan anförda brev till Brinkman (från Schleswig den 28 oktober 1840). Han förklarar där, att han tänker resa hem över Lund till Växjö, och fortsätter i samma andedrag: »Det förstås af sig sjelf att jag helsar på Martina.»

Men om slutpartiet av *Resminnen* också fått sin slutliga utformning i Schleswig, hade nog Tegnér i sin upprymda sinnesstämning under resan — han var ju enligt Marin »öfver förmodan treflig» — redan huvudet fullt av sina gigantiska diktarplaner. Särskilt böra hans tankar ha kretsat kring *Gerda*, den ännu ofullbordade poetiska berättelse, vars händelser spela i medeltida, omväxlande svensk och dansk miljö, som han skulle ta itu med i Schleswig men vars brottstycken han icke skulle ha kraft att sammangjuta till ett helt. När han i *Resminnen* med rörelse kommer att tänka på Lundagård och Helgonabacken, stiga skuggorna fram ur det förflutna:

Stora skuggor likväl vandra der.
Valdemar och Absalon och Gerda
bättre sångare, än jag är, värda.

Det sker som en islossning i hans inre:

En gång Frithiof varit diktad här,
Gerdas morgonrodnad lyste mellan
dessa stammar, der det är
nu så mörkt, och sångarkällan
ligger isbetäckt. På hennes is
hål jag hugger, och till dansen
väcker böljan opp, och sångarkransen
fuktar jag dermed, ett torrkadt ris.
Grönsken, Blad! jag bryr mig ej om glansen.

Till dessa stämningar har Bang, inspirerad av Marin, kunnat appellera. När Tegnér ger vika för Bangs övertalningskonst, för att sig ovetande föras till hospitalet i Schleswig, gör han det för att fullfölja en poetisk plan, för att förverkliga en hägrande skaldedröm.

Den fjärde oktober på aftonen anlände Tegnér, åtföljd av sönerna Christoffer och Lars Gustaf, som stött till i Köpenhamn, samt Marin, till Schleswigs hospital. In i det sista sökte man hålla honom i okunnighet om resans mål och inbilla honom att han var på ett vanligt värdshus. Då ingrep Jessen med stort eftertryck och ålade sönerna »framför allt sanning i allt; 'täckelset är redan fallet, allt må han se i sin sanna dager'». De närmare omständigheterna vid Tegnérs ankomst och den stund, då täckelset föll, äro numera väl kända, sedan Gadelius i sitt verk Skapande fantasi och sjuka skalder (s. 310 ff.) meddelat utdrag ur Christoffer Tegnérs brev till sin mor, dagtecknat den 5 oktober. Samma dag avlämnade Marin sin rapport till Ekströmer — dock utan att nämna Jessens myndiga ingripande. Slutpartiet av Marins brev bekräftar och kompletterar Christoffer Tegnérs skildring och har följande lydelse:

Sent i går afton kommo wi hit. Då Bisk. fick i dag på morgonen veta hwar han war, blef han visserligen både ond och sorgsen, dock med mer resignation än vi kunnat vänta — Några glosor om förräderi och falskhet har jag visst fått svälga. »Kan du på din Läkareed intyga att jag är galen?» frågade han mig — Jag swarade: ja, ty nu måste all förställning upphöra — Då han ytterligare ville veta på hvilka grunder, anförde jag Rabulistkriget, Riksföreståndare Embetet, Rikedomen etc., hvilka saker han punkt för punkt sökte wederlägga med mycken klyftighet. Det wärsta argument kom dock sist: »allt detta skulle då vara fel i min subjectiva känsla, men hur kan du be-

visa, att icke det är just eder som är rasande?» — Jessen, en dyster och melancholisk, men likfullt vänlig och godsint man, har sagt, att han gör sig allt hopp om hans vederfående — Hans hustru afgudad af de olycklige innev[å]nare[1] på Irrenanstalt, tyckes hafva en [— — —][1] activ del i de lyckliga resultaten. Om alla specialiteter anhåller jag få lemna närmare underrättelser vid min ankomst. Några dagar blott ämnar jag här quarstanna.

Med utmärkt Högaktning etc. — — —

Otto Marin.[2]

Det dokument, som nu såsom en avslutande sammanfattning meddelas, ett läkareutlåtande av Carl Ulrik Sondén, innehåller väl föga nytt men kan möjligen ha sitt intresse för fackmannen och må i sin helhet citeras såsom härrörande från Sveriges då främste psykiatriker. Jag vill minnas, att någon dragit hans kapacitet i tvivelsmål, men en kompetent bedömare, hans minnestecknare Klas Linroth, lovordar honom superlativt som en i hög grad begåvad, grundlig och samvetsgrann forskare och sinnessjukläkare, på sitt område en flärdlös och modig banbrytare, den förste, som hos oss framställde »den moderna sinnessjukvårdens kraf» under »målmedvetet yrkande på uppförande af från grunden nya, på de sjukas *behandling* och *botande*, ej blott på deras förvaring beräknade anstalter.»[3] Sondén skriver:

Herr Doctorn och Biskoppen E. Tegnér, som jag som Läkare under några veckors tid betjenat, har efter tvenne föregående epilepsiartade anfall lidit af en sjuklighet i hjertat åtföljd af ett sjukligt och i hög grad retligt lynne, allmänn svaghet i nervsystemet, och en ihållande verk i ena armen, det sistnämnda ett symptom häntydande på en begynnande lamhet; Under tiden har visserligen tillståndet i det hela förbättrats, men är ingalunda fullkomligen häfvet, och då det innebär en djupt rotad och ganska allvarsam sjukdom, som, om den ej blifver tillbörligen behandlad, kan för den återstående lifstiden i grund ruinera helsan, så anser jag ovillkorligen nödigt, att Hr Biskoppen

---

[1] Ett litet stycke av brevet är här avrivet.

[2] Tegnérs inbillningar om sin oerhörda rikedom, berörda i Söderbergs minnesteckning (se ovan!), och hans fantastiska föreställningar om att rabulisterna gjort uppror och avsatt Karl XIV Johan, varefter han själv föreslagits till riksföreståndare men avböjt, ha utförligt behandlats av BÖÖK *(Resa till Konstantinopel,* Sthm 1925) och av GADELIUS (a. a. ss. 285 ff.). För Tegnérs fortsatta sjukdomshistoria hänvisas också till dessa arbeten.

[3] *Carl Ulrik Sondén,* minnesteckning af KLAS LINROTH, Sthm 1915, s. 30. Jfr också GADELIUS: *Det mänskliga själslivet* (Sthm 1921—1924), del 1, ss. 28 ff.

helt och hållet afhåller sig från alla slags ansträngningar till kropp och själ, och egnar sin tid uteslutande till sin helsas skötande, för hvilket ändamål jag anser en längre resa blifva det medel som kraftigast och säkrast kan leda till det önskvärda målet, hvilket härmedelst betygas, så sannt mig Gud hjelpe till lif och själ.

Stockholm d. 17 September 1840

C. U. Sondén
Medicinæ Doktor.

Vilken mission denna skrivelse var avsedd att fylla i Tegnérs liv, framgår ej med önskvärd klarhet, men givetvis har den något samband med de diskussioner, som i de dagarna fördes om den blivande Schleswigsresan; kanske också med den stora resa till södra Europa och Orienten, som i cirkulär växling med tankarna på Östrabo hägrade för skaldens oroliga och reselystna fantasi under hans sinnessjukdoms tid.

RAYNAL OCH SVERIGE.

Av

HARALD ELOVSON.

Den litterära ryktbarheten kan gestalta sig på högst olika sätt. Det händer stundom, att en författare, som av eftervärlden räknas bland »de store», under sin livstid får se sin gärning misskänd eller förbisedd. Än vanligare torde det motsatta förhållandet vara, att ett verk kan göra sin upphovsman till en av samtidens mest lästa, beundrade och omstridda skriftställare, under det att hans namn för generationerna efter hans egen är ett tomt ljud och hans verk endast läsas av en och annan lärd. Ett av de intressantaste exemplen på detta slag av litterär ryktbarhet är utan tvivel abbé Raynal, författare till »L'Histoire philosophique et politique des deux Indes», om vilket arbete man säkert inte utan en viss rätt sagt, att det haft större inflytande på franska revolutionen än till och med »Contrat social».[1] Detta åtminstone till omfånget imponerande historieverk, som nu endast studeras av en och annan litteraturhistoriker, var en av 1700-talets största bokhandelssuccéer, och författarens namn, som nu är obekant för de flesta, nämndes av samtiden gärna i samband med Rousseaus och Voltaires, och detta inte blott i hans hemland utan runt om i det civiliserade Europa. Så skriver t. ex. Ehrensvärd någon gång 1791 utan tvekan: »intet tror jag det vara mycket klokt att svänsken Ryssen Preujsen och Tysken ska skräma sig öfver hvad i frankriket händer, våra natjoner hafva intet fått och alldrig få den så till sägandes upfostran och retelsen som fransoserne i rättnu 100 år njutit och ärfarit, af hvem ha de blifvit så allmänneligen upplyste om intet deraf att som deras språk

[1] E. SCHERER: *Études sur la littérature au XVIIIe siècle,* Paris 1891, s. 278.

unanimt varit antagit och alla böcker på deras språk vid alla utlänska prässar trycktes så kunde nation få läsa och lära hvad klokt var, när skall vår och ryska Bonden lära sig franska eller när ska Rouseau Voltaire Montesquieu och Rinal skrifva på svänska, och när skall tysken upphöra sin Zirlighet sine Graces angulaires».[1] I ett brev från en svensk i Paris 1795, i utdrag publicerat i n:r 173 av Extraposten detta år, skriver den okände resenären med anledning av jakobinerna: »De första linierne til en Revolution äro lätt dragne, men däremot puncten, hwar den skal stadna, ganska swår om icke omöjlig at bestämma; och de rikshwälfningar som skola medlas af Populacen, kunna aldrig calculeras, då erfarenheten wisar, at man kan begynna med den wackraste Thema utur *Rousseau* eller *Raynal*, men hwilket innan kort af folk som drifs af list, rofgirighet, regerings- eller hämdlystnad, på det försåtligaste och nedrigaste sätt varieras och appliceras». I n:r 45 av Dagligt Allehanda för samma år möter man en liknande namnsammanställning i en insändare, skriven av en av bladets prenumeranter, där det bl. a. heter: »Von der Aa[2] och flera hälsa med *frihet*, *jämlikhet* och *brödraskap* — då man hunnit glömma *Jean Jacques* och *Raijnals* platoniska drömar och sedt hwad werlden wunnit på dessa ord, tyckas de til slut lämna själen samma rena och uppriktiga känsla, som då man skrifwer — Högaktade Herre, til en ärkänd narr; Höglärde Herr Magister til en skolfux; Högwördige Herr Doctor til en utskrattad Präst; Allernådigste Herre til en blodtörstig Tyrann o. s. w.». I sin recension av häradshövding Blix' skrift »Philosophiskt Försök at utur Menniskans egenskaper utröna ändamålet hwartill Menniskan är skapad» (1797) konstaterar Leopold: »Bland de Franske Philosopherna näst före Revolutionen voro *Voltaire*, *Rousseau*, *Raynal*, utan tvifvel de mest läste och gillade».[3] Redan dessa citat, hämtade alltifrån en av de främste författarne ner till en namnlös insändare, visa, att Raynal måste ha spelat en viss roll i svenskt kulturliv under slutet av adertonde århundradet, att hans skrifter och åsikter ha sysselsatt sinnena. Topelius har därför, som Hirn redan påpekat, visat en fin

---

[1] *C. A. Ehrensvärds Brev*, I, utgivna av Gunhild Bergh, Stockholm 1915, s. 208.

[2] Insändaren är föranledd av en i »Dagl. Alleh.» n:r 35, 1795, under »utländske Tidningar» tryckt proklamation med anledning av fransmännens erövring av Holland, »I revolutionsutskottets namn» undertecknad av »Von der Aa, Secreter». Om van der Aa, advokat och rättslärd, jfr *Biographisch Wordenboek der Nederlanden*, I, Harlem 1852, s. 8—9.

[3] *Läsning i blandade ämnen*, 1797, n:r 7 och 8, s. 138.

blick för tidskaraktären, när han i »Fältskärns berättelser» låter Raynals historia ligga vid sidan av ett band av Encyklopedien på Clewbergs bord, när Paul Bertelsköld gör sitt besök i hans trädgårdspaviljong i Åbo.[1] Då detta svenska intresse för Raynal inte tidigare blivit berört i någon litteraturhistorisk framställning, har det inte synts mig vara ur vägen att sammanställa några iakttagelser, som kunna närmare belysa och fastställa hans betydelse för vårt kulturliv under slutet av 1700-talet. Då Raynal är föga känd, är det för min framställning nödvändigt att helt kort redogöra för hans liv och skrifter.[2]

Guillaume-Thomas Raynal föddes 1713 i en småstad i södra Frankrike, där hans fader var köpman av en gammal ansedd familj. Han studerade i hemstadens jesuitkollegium, varefter han upptogs i orden, som använde honom som lärare i skilda ämnen. Han gjorde sig snart känd som biktfader och predikant. Emellertid utträdde han 1747 helt plötsligt ur orden och begav sig till Paris för att där fresta lyckan. Det visade sig, att hans andel av fädernearvet, som han ämnade leva på, var förskingrad av förvaltaren, men den unge exjesuiten tappade inte modet utan förskaffade sig förtjänst som mässförrättare i en parisisk kyrka. Även andra kyrkliga uppdrag förrättade han villigt. Detta slutade dock illa. När det upptäcktes, att han för fattiga sextio francs begravt en protestant i vigd jord, fick han avsked. Han levde så en tid på att sälja predikningar till mindre skrivkunniga f. d. ämbetsbröder. Raynals äregirighet syftade dock högre, och det dröjde inte länge förrän han skaffat sig goda relationer och en inte föraktlig position inom den litterära och politiska världen i Paris. Redan under sitt första år i huvudstaden fick han anställning som litterär korrespondent för hovet i Saxen-Gotha. Dessa »Nouvelles littéraires» fortsattes sedan av Grimms »Correspondance littéraire». Vid sidan av detta recensentuppdrag sysslade Raynal med politiska och historiska studier, som resulterade i en lång rad arbeten, av vilka kunna nämnas »Histoire du Stathoudérat» (1748), »Histoire du Parlement d'Angleterre» (1748), »Anecdotes historiques» (1753) samt »École Militaire»

---

[1] Jfr YRJÖ HIRN, *Episoder*, Helsingfors 1918, s. 210.

[2] Jag stöder mig härvid nästan helt på ANATOLE FEUGÈRE, *Un précurseur de la Revolution. L'Abbé Raynal*, Angoulême 1923, den utförligaste och modernaste framställningen av Raynals liv och verk. I sina »Études sur la littérature au XVIIIe siècle» har Edmond Scherer givit ett elegant porträtt av Raynal.

(1762).[1] Dessutom medhann han att vara redaktör för »Mercure de France» 1750—54.

Denna flitiga litterära verksamhet förskaffade snart Raynal, som sagt, en framskjuten ställning. Inte minst redaktörskapet för »Mercure de France» förde honom i förbindelse med många av de ledande kulturpersonligheterna. Han blev nära vän med flera. Marmontel nämner honom med välvilja i sina memoarer, Rousseau har endast gott att säga om honom i sina »Confessions», vilket betyder desto mera, som Raynal hörde till filosofernas parti, Voltaire lade sig ivrigt ut för honom, när platsen som Fredrik den stores litteräre korrespondent i Paris en gång blev ledig, Diderot blev en av hans flitigaste och värdefullaste medarbetare i det stora verket om de båda Indierna. Trots att Raynal i hög grad saknade de egenskaper, man på 1700-talet framför allt krävde av en filosof, ett elegant uppträdande och ett spirituellt samtalssätt, lyssnade man till honom i de litterära salongerna, framför allt hos madame Geoffrin. En av de flitigaste besökarna i hennes salong, Morellet, har i sina memoarer givit en, efter vad det synes, träffande bild av Raynal i salongen: »Bon homme, aisé à vivre, ne montrant rien de l'amour-propre dont les hommes de lettres sont trop souvent férus, et ne blessant celui de personne; faisant continuellement ses livres dans la société; pressant tout ce qui l'approchait de questions pour recueillir quelques faits grands ou petits; il ne parlait guère que de politique, de commerce, ou pour faire des contes auxquels il ne donnait pas une tournure bien piquante, et qu'il lui arrivait de répéter: mais lorsqu'il avait ainsi pris la parole, il la gardait longtemps. Il était précieux à notre société, parce qu'il savait très bien les nouvelles, à cause de ses liaisons avec M. de Puisieux et M. de Saint-Séverin».[2]

Raynals litterära verksamhet gjorde honom inte blott till en inflytelserik utan också till en välsituerad man. Han drev i själva verket sitt skriftställarskap rent affärsmässigt. Han saknade djupare konstnärliga instinkter och ambitioner och lade mindre an på att

[1] Av detta arbete utkom ett utdrag i svensk översättning, *Krigsscholan*, Stockholm 1784, 2:a uppl. följande år under titeln *Heroiska gärningar Blodiga händelser Præsense d'esprit*. En not av förläggaren, Pehr af Lund, till översättarens företal upplyser, att översättningen utförts för tjugo år sedan av »en svensk Officerare som da var i Fransysk tjänst; men hvilken Fäderneslandet är nog lyckligt at nu äga i en af de högre graderna, dit hans förtjenster och insigter kallat honom».

[2] Jfr E. SCHERER, a. a., s. 274.

vinna läsare genom en spirituell framställning än genom att ta upp till behandling ämnen, som kunde intressera. Detta sinne för det aktuella kommer tydligt fram i hans huvudverk, *Histoire philosophique et politique des établissemens et du commerce des Européens dans les deux Indes*, som han efter en lång förberedelsetid utgav i sex delar 1770.[1]

Feugère har visat, i hur hög grad detta arbete är en produkt av sin tid, hur det återspeglar och tillmötesgår vissa allmänna tendenser i samtiden: smaken för det exotiska, diskussionen om ekonomiska doktriner samt sist men inte minst det starka intresset för kolonier och kolonisation. Samme forskare har också fastställt den betydelse, Raynals olika medarbetare haft för hans verk, och vidare grundligt undersökt en del av hans ofta påtalade plagiat.[2]

Raynals syfte med sitt verk var emellertid inte endast att med utförliga och detaljerade faktiska uppgifter, vilkas tillförlitlighet förresten med rätta ofta blivit ifrågasatt, tillfredsställa sina läsares intresse för de europeiska ländernas handel och koloniväsen. Han hade inte förgäves kallat sitt arbete en *histoire philosophique.* Gång på gång avbryter han, helt i tidens stil, sin sakliga framställning för att med flödande retorisk svada frambära sina åsikter om stat och samhälle. Utan förbehåll hävdar han folksuveränitetens princip, med iver drar han i härnad mot den katolska kyrkan, som han utesluter från den tolerans, han predikar, på det ekonomiska området pläderar han för den mest långt gående näringsfrihet. Dessa idéer äro ju långtifrån originella. De hörde till upplysningsmännens commune bonum. Det originella för Raynal var den oförskäckthet och oförbehållsamhet, varmed han bekände sig till dem. Knappast någon hade så ohöljt framfört dem. Dessa patetiska digressioner, som på den nutida läsaren i längden verka tomma och tröttande, utövade på den samtida läsaren en egendomlig tjusning. I dem har man framför allt att söka orsaken till det stora uppseende, Raynals historia väckte.

I denna stora kolonialhistoria, vilken man inte utan rätt karakteriserat som en serie avhandlingar de omni re scibili et quibusdam

---

[1] Hirn låter (a. a., s. 210) med orätt arbetet ha utkommit 1772 och omfatta »fyra digra volymer». Första upplagan tycktes 1770 i Amsterdam, men synes först två år senare ha blivit känd i Frankrike (Jfr FEUGÈRE a. a., 265—66). Först den s. k. tredje upplagan, tryckt i Genève 1780, räknar fyra volymer in-4°.

[2] Jfr FEUGÈRE, *Raynal, Diderot et quelques autres »historiens des deux Indes»*. *Revue d'histoire littéraire de la France* 1913 och 1914.

aliis[1], finns ett parti, som i detta sammanhang är värt en viss uppmärksamhet. Raynal skildrar i kronologisk följd de olika europeiska folkens geografiska upptäckter och kolonisationer och passar därvid på att ge kortare översikter över de olika ländernas historia. Bl. a. har Sverige blivit uppmärksammat med ett sjutton sidor långt avsnitt, ingående i femte boken, som innehåller en redogörelse för de nordiska folkens handelsförbindelser med de båda Indierna. Då denna svenska historia i sammandrag, vilken, efter vad jag kan se, inte förut blivit beaktad, onekligen har ett visst intresse, kan den förtjäna en närmare undersökning.[2]

På ett par sidor avfärdar Raynal vårt lands öden fram till Karl XII:s död. Han uppehåller sig därvid mera utförligt vid Gustaf Vasas brytning med lübeckarna och dess olyckliga följder för landets jordbruk och handel. Gustaf II Adolfs första regeringsår skildras i de ljusaste färger: »Les premiers années de son regne furent marquées par des changements utiles. Les travaux champêtres furent ranimés. On exploita mieux les mines. Il se forma des compagnies pour la Perse et pour les Indes occidentales. Les côtes de l'Amérique septentrionale virent jetter les fondaments d'une colonie. Le pavillon Suedois répendit dans toutes les mers d'Europe du cuivre, du fer, du bois, du suif, du goudron, des cuirs, du beurre, des grains, du poisson, des pelleteries; il recevoit en échange des vins, des eaux-de-vie, du sel, des épiceries, toutes sortes d'étoffes.»[3]

Är Raynals skildring av tiden före »l'heureuse révolution qui rendit à la Suède sa liberté», för att använda hans egna ord om författningsändringen efter Karl XII:s död[4], som av det anförda framgår i hög grad schablonmässig, är han helt annorlunda väl underrättad om ställningar och förhållanden i vårt land under frihetstiden. Det ligger i sakens natur, att han ingående redogör för Ostindiska kompaniets uppkomst och utveckling, varvid han ger detaljerade uppgifter om antalet resor, utdelningarnas storlek o. s. v. Han meddelar uppgifter om landets invånares starka emigrationslust, förresten en företeelse, som under frihetstiden var föremål för stor

---

[1] C. Chinard: *L'Amérique et le rêve exotique dans la littérature française au XVIIe et au XVIIIe siècle*, Paris 1923, s. 391.

[2] Redan tidigare hade Raynal i sina skrifter berört svenska förhållanden. »Anecdotes historiques» innehåller flera svenska och bland hans manuskript finns en utförlig »Histoire des guerres», där kapitlet »guerres du Nord» börjar med Sveriges krig. Jfr Feugère, a. a., s. 51.

[3] Raynal, a. a., II, s. 165.

[4] Raynal, a. a., II, s. 173.

uppmärksamhet i Sverige. Han lämnar en översikt över de olika näringarnas omfattning och betydelse. Han känner noga till indelningsverket, som uppväcker hans beundran. Med gillande framhäver han, att »les gens de guerre ne sont pas emprisonnés comme ailleurs dans l'oisiveté des garnisons».[1] Han känner också till förordningarna om stapel- och uppstäder, vilka uppröra honom, anhängare som han är av ekonomisk liberalism. Han skriver med anledning av dessa förordningar: »Ces odieuses distinctions imaginées dans des tems barbares, existent encore. Les spéculateurs les plus sages en matiere d'administration desirent qu'elles soient anéanties, afin qu'une concurrence plus universelle produise une plus grande activité.»[2]

Av särskilt intresse äro emellertid Raynals mera allmänna omdömen om frihetstiden och dess författning. I själva verket framstod Sverige under denna tid för flera av de ledande franska upplysningsfilosoferna som ett slags mönsterland i politiskt avseende. En framstående kännare av frihetstiden skriver: »Det är ej nog med att frihetstidens författning inom vårt eget land intill det sista årtiondet av dess tillvaro omfattats med en entusiasm, som varken förr eller senare kommit någon svensk konstitution till del, den prisades och kommenterades av Europas filosofer och rättslärde på ett sätt, som bjärt sticker av mot den likgiltighet eller okunnighet, den internationella vetenskapen lagt i dagen i fråga om vår nu gällande regeringsform».[3] Voltaire konstaterar i »Essai sur les moeurs», att Sverige »est devenue de nos jours le royaume de la terre le plus libre».[4] Rousseau skall ha »avböjt den begäran en svensk till honom framställt att få se hans utkast till en korsikansk författning med den motiveringen att svenskarna i sitt fosterlands grundlagar hade ett så stort exempel av fullkomlighet, att de ej kunde finna något nytt i hans plan, som vore fotad på samma princip».[5] Den, som kraftigast berömt frihetstidens författning, är den kände statsteoretikern bland upplysningsfilosoferna, Mably, som i sitt arbete »De l'étude de l'histoire» ägnar det längsta avsnittet av andra delen åt »le gouvernement de Suède», där han bl. a. säger om författningen: »C'est le chef-d'œuvre de la législation moderne,

[1] RAYNAL, a. a., II, s. 175.
[2] RAYNAL, a. a., II, s. 175.
[3] FREDRIK LAGERROTH, *Frihetstidens författning*, Stockholm 1915, s. 733.
[4] VOLTAIRE, *Oeuvres complètes*, ed. Moland, 13, s. 125.
[5] LAGERROTH, a. a., s. 734.

et les législateurs les plus célèbres de l'antiquité ne désavoueroient pas cette constitution, où les droits de l'humanité et de l'égalité sont beaucoup plus respectés qu'on aurait dû l'espérer dans les temps malheureux où nous vivons».[1] I chevalier du Jaucourts artikel om Sverige i den stora franska encyklopedien, för vilken den flitige medarbetaren förresten på flera punkter plagierat Voltaires Sverigeskildringar i »Charles XII» och »Essai sur les mœurs», möter man följande karakteristiska passus: »Les Suédois, ce peuple de tous les Germains le seul esclave du Temps de Tacite, et l'un des plus barbares dans les siecles d'ignorance, sont devenus de nos jours une nation du Nord des plus éclairées, & l'une des plus libres des peuples européens qui ont des rois. Outre que la monarchie y est mitigée, la nation suédoise est encore libre par sa belle constitution, qui admet les paysans mêmes dans les états généraux.»[2]

Man skulle vänta att Raynal, som kraftigare och mera öppet än någon annan av upplysningsmännen uppträdde mot despotismen och för folkens suveränitet[3], utan tvekan skulle instämma i det beröm, som hans här ovan citerade meningsfränder hemburit den svenska författningen. Detta är emellertid långtifrån fallet. Visserligen vittnar början av hans skildring av denna period i vår historia om gillande och beundran. Det heter där: »Les Suedois ne s'occuperent des objets utiles que lorsqu'ils eurent perdu toutes leurs conquêtes, & que l'élevation de la Russie ne leur laissa plus l'espérance d'en faire de nouvelles. Les états du royaume ayant aboli le despotisme, corrigerent les abus d'une administration si vicieuse. Le passage rapide d'un état d'esclavage à la plus grande liberté n'occasionna pas pourtant les secousses violentes qui accompagnent ces révolutions. Tous les changemens furent faits avec maturité. Les professions les plus nécessaires ignorées ou méprisées jusqu'alors fixerent les premiers regards. On ne tarda pas à connoître les arts de commodité ou d'agrémens. Il parut sur les sciences les plus profondes des ouvrages lumineux qui mériterent d'être adoptés par les nations même les plus éclairées. La jeune noblesse alla se former dans tous les états de l'Europe qui offroient quelque genre d'instruction. Ceux des citoyens qui s'étoient éloignés d'un pays depuis

[1] *Oeuvres complètes de* MABLY, tome 23, Paris an 5e de l'ère républicaine, s. 268.
[2] *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences*, etc. XV, Neufchastel 1765, s. 623.
[3] Jfr FEUGÈRE, a. a., s. 258 ff.

long-tems ruiné & dévasté, y rapporterent les talens qu'ils avoient acquis. L'ordre, l'œconomie politique, les différentes branches d'administration devinrent le sujet de tous les entretiens. Tout ce qui intéressoit la république fut mûrement discuté dans les assemblées générales, & librement approuvé, librement censuré par des écrits publics. On appella des lumieres de tous les côtés.»[1] Han talar vidare om »l'heureuse révolution qui rendit à la Suede sa liberté», varmed han, som förut framhållits, syftar på författningsändringarna 1719. Man blir därför högst förvånad, när man får se hur skildringen av frihetstiden mynnar ut i en i mörka färger målad bild av förhållandena i Sverige. Detta ställe förefaller mig tillräckligt intressant för att kunna återges in extenso: »La pauvreté n'est pas toutefois la plus dangéreuse maladie qui travaille actuellement la Suede. L'état a bien plus à craindre de l'esprit de vertige qui a plongé cette vaillante & généreuse nation dans un abîme de dégradation qui afflige amerement tous les cœurs sensibles. Une corruption générale y franchit depuis long-tems toutes les bornes. La détermination arrêtée de tout rapporter à son intérêt, a rampli de défiances la cour, le senat, tous les ordres de la république. On a travaillé à se détruire réciproquement avec un acharnement qui n'a point d'exemple. Lorsque les moyens manquoient, on a été les chercher au loin, & l'on n'a pas rougi de conspirer en quelque maniere avec des étrangers contre sa patrie. Elle a été livrée à de faux & puissans amis qui l'opprimeront infailliblement.»[2]

I denna skildring möta vi de viktigaste av de drag, som sedan skulle ingå i den traditionella bilden av frihetstiden mot dess slut. Att utvecklingen gått därhän i en stat med så fri författning som Sverige, bereder Raynal en allvarlig oro, och han gör ett försök att utfinna orsakerna härtill. Han skriver: »Si le zele & la bonne foi n'étoient l'ame de cet ouvrage, nous aurions dissimulé à nos lecteurs la malheureuse situation où se trouve réduit un état libre. Les réflexions que ce tableau présente sont très-propres sans doute à nourrir l'esprit de servitude qui regne dans la plupart des contrées de l'Europe. On ne manquera pas de voir dans la liberté de la Suede, la source de tous ses maux, & de bénir les chaînes des autres nations. Mais il est d'autres causes qui la privent des avantages de sa constitution. Il est certain que la liberté y excéde

[1] Raynal, a. a., II, s. 165—66.
[2] Raynal, a. a., II, s. 178.

ses bornes naturels, qu'elle y tient beaucoup de l'anarchie, que les droits de l'individu n'y sont pas assez heureusement combinés avec les droits de la société, & que les mouvemens de chaque membre ne s'y prêtent pas assez aux besoins de tout le corps pour le soutenir & en être aidés. D'ailleurs une dépopulation considérable, triste fruit des guerres, laisse de grands vuides entre les habitans isolés les uns des autres, & s'oppose aux progrès, à la multiplication des idées qui doivent éclairer un peuple qui veut se conduire lui-même. Ainsi, quoique dans les grandes opérations de ce gouvernement on voye souvent la bonne foi réunie au courage d'entreprendre, au pouvoir d'exécuter, il ne faut pas s'étonner qu'il n'en ait pas résulté un meilleur plan.»[1]

Det råd Raynal till sist tar sig friheten att ge det svenska folket är onekligen märkligt. Han skriver: »Dans les gouvernemens monarchiques un heureux hazard peut donner un bon souverain, un bon ministre qui rendent assez rapidement à l'état ses mœurs, sa force, sa considération. Le bon esprit n'est pas si-tôt ramené dans les associations libres. Les fonctions qui les divisent empêchent long-temps de voir ce mal, & leur jalousie les éloigne réciproquement de concourir au rétablissement de l'ordre. Dans cette situation, le meilleur part peut être de confier à un seul assez d'autorité pour étouffer les haines, pour ranimer l'amour du bien public. Plusieurs anciennes républiques tirerent un grand avantage de cette politique, & nous ne craindrons pas de prédire à la Suede qu'elle ne sortira de l'affreuse anarchie où elle est plongée, que lorsqu'elle aura remis au fantôme de roi qu'elle a formé, un pouvoir suffisant pour sonder les plaies de l'état & pour y appliquer les remedes convenables. C'est le plus grand acte de souveraineté que puisse faire une nation, & ce n'est pas perdre sa liberté que d'en remettre la direction à un dépositaire de confiance, en veillant soi-même à l'usage qu'il fera de ce pouvoir commis.»[2]

Det förvånar inte, att detta kunde uppfattas som en förutsägelse om Gustaf III:s revolution 1772.[3]

---

[1] Raynal, a. a., II, s. 178—179.

[2] Raynal, a. a., II, s. 179—180.

[3] I en piratedition, tryckt i Amsterdam 1773, har utgivaren i en not vid slutet av denna skildring erinrat sina läsare: »Tout le monde sait la révolution arrivée le 19e Aoust 1772». *Histoire philosophique et politique* etc., Nouvelle Edition, Suivant la Copie A Amsterdam, 1773, T. II, s. 211. Denna upplaga finns ej upptagen av Feugère i hans *Bibliographie critique de l'abbè Raynal*, Angoulême 1922.

Om man jämför med varandra Mablys och Raynals skildringar av den svenska författningen, vilka tillkommit ungefär samtidigt[1], kan man inte undgå att ställa sig den frågan, hur det kommer sig, att den senare är så ojämförligt mycket bättre underrättad om ställningar och stämningar i Sverige än Mably, som dock på ett helt annat sätt än Raynal var kännare av den politiska historien. Det ligger nära till hands att antaga, att Raynal på denna punkt tagit intryck av någon, som varit starkt intresserad av och väl initierad i de politiska förhållandena i Sverige. Den man här närmast kommer att tänka på som förmedlare är Gustaf Philip Creutz, svensk minister i Paris från 1766. Creutz har helt säkert redan under det långa uppehåll, han gjorde i den franska huvudstaden vintern 1763—64 på sin resa till Madrid, stiftat bekantskap med den franske författaren. Creutz blev då införd i madame Geoffrins berömda salong, den mest ansedda under Ludvig XV:s tid och samlingsplats för tidens framstående författare och konstnärer, framför allt de, som stodo encyklopedien nära på ett eller annat sätt.[2] En uppmärksammad gäst i denna salong var, som förut nämnts, Raynal. Det är föga troligt, att Creutz skulle ha undgått att bli bekant med denne redan nu. Säkert är, att han efter sin återkomst till Paris 1766 som svenskt sändebud vid franska hovet ganska snart kommit i förbindelse med den radikale abbén.[3] Nu vet man, att denne alltid passade på tillfället att utnyttja personer, som kunde stå honom till tjänst med de upplysningar, han behövde för sitt stora under utarbetning varande verk. Detta gäller inte minst i fråga om de moderna förhållandena i främmande länder. Hans sagesmän från Portugal, Spanien, Holland och Danmark äro kända. Med förkärlek försökte han komma i förbindelse med ledande män på det ekonomiska och politiska området. Så voro hans danska medarbetare inga mindre än Bernstorff och Schimmelmann.[4] Bekantskapen med den svenske ministern bör ha kommit mycket lägligt för Raynal, och att Creutz mer än gärna stod till tjänst med

---

[1] Mablys ovannämnda skrift »De l'étude de l'histoire» publicerades först 1778, men anses vara skriven 1768. Jfr *Nordisk familjebok*, 2 uppl. 17, s. 334. Raynals skildring bör ha tillkommit någon gång mellan 1765—1770.

[2] Jfr ARVID HULTÉN, *Gustaf Filip Creutz* (Skrifter utgifna af svenska litteratursällskapet i Finland CXI) Helsingfors 1913, s. 149—50.

[3] Jfr breven från Caliani och Diderot, anförda av CASTRÉN, *Gustaf Filip Creutz*, Helsingfors 1917, s. 340—41.

[4] Jfr FEUGÈRE, *Raynal, Diderot et quelques autres »historiens des deux Indes»*, Revue d'histoire littéraire de la France, 1913, s. 344—45.

upplysningar om sitt land och dess förhållanden är väl bekant. Redan under sin första vistelse i Paris hade han sålunda drivit en kraftig propaganda för Sverige och kronprins Gustaf, som han framställde som en filosofernas lärjunge och vän. När han återkom till Paris som minister, inriktade han sig framför allt på att förbereda jordmånen för Gustafs planer »att göra slut på partiväldet, som höll Sverige i vanmakt, och ersätta det med en stärkt konungamakt».[1] När Raynal vänt sig till Creutz för att informera sig om den politiska situationen i Sverige, har denne säkert inte tvekat att på sitt vältaliga sätt framlägga sina synpunkter på förhållandena i hemlandet. Såväl den dystra skildringen i »Histoire des deux Indes» av det svenska partilivets överdrifter och dess farliga följder som Raynals hänvisning på den förstärkta konungamakten som enda räddningen för Sverige ur dess hemska anarki är helt i den svenske ministerns anda. För detta antagande att Creutz skulle vara en muntlig källa för Raynals framställning av frihetstiden i hans historia, kan väl aldrig framföras något ofrånkomligt bindande bevis, men då onekligen åtskilligt synes tala härför, har jag velat framställa det. Under alla omständigheter synes mig Raynals skildring av frihetstiden, som så starkt skiljer sig från den vanliga samtida franska uppfattningen av denna period i vår historia, vara värd ett påpekande.

Raynals historia, som trycktes anonymt i Amsterdam 1770, blev känd i Frankrike först två år senare, då regeringen tillät införsel av 25 exemplar. Man gissade ivrigt på författaren, tillskrev boken Diderot och andra, men snart blev det känt, att Raynal var upphovsmannen. I december 1772 förbjöds boken, vilket inte hindrade, att den än djärvare andra upplagan, tryckt i Haag 1774, såldes överallt i landet. Denna nya upplaga hade utökats med en sjunde del, som innehöll en »Tableau de l'Europe», där författaren ville »déterminer l'influence que les liaisons avec le nouveaux monde ont eu sur les mœurs, les gouvernemens, les arts, les opinions de l'ancien».[2] Som vanligt gick Raynal utanför den ursprungliga planen för sitt arbete och behandlade en hel del företeelser, som det är svårt att ställa i någon som helst förbindelse med den nya världen. Bl. a. skaffade han sig tillfälle att uttala sig om Gustaf III:s revolution och de följder, den kunde ha. Det är givet, att denna politiska omvälvning måste

[1] HULTIN, a. a., s. 182.
[2] *Histoire philosophique et politique*, Haag 1774, Tome VI, s. 199.

ha intresserat honom. Redan i den omarbetning av det nyss undersökta partiet om Sveriges historia, som revolutionen krävde, beklagar han, att det svenska folket inte följt hans råd att dela makten med konungen: »Cette résolution auroit comblé les Suédois de gloire, & fait leur bonheur. Elle auroit rempli les esprits de l'opinion de leurs lumieres & de leur sagesse.»[1] Nu hade folket fått ge sig på nåd och onåd under monarken. »En se refusant à un parti si nécessaire, ils ont réduit le chef de l'état à s'emparer de l'autorité. Il regne aux conditions qu'il a voulu prescrire; & il ne reste à ses sujets de droits, que ceux dont sa modération ne lui a pas permis de les dépouiller».[2] Fastän han här framhåller, att han inte är på lämpligt tidsavstånd från denna revolution för att sysselsätta sin läsare med densamma, anser han sig inte förhindrad att i sin överblick över Europa ta upp frågan på nytt. Raynal upprepar i koncentrerad form sin skildring av frihetstiden, här avslutad med det expressiva konstaterandet: »La nation n'est plus qu'un amas d'ames scélérates & vénales.»[3] Följden av detta tillstånd är inte svår att gissa, menar Raynal. De utländska makterna, som korrumperat landet, skulle bli gäckade i sina förhoppningar. Deras politik hade varit alldeles felaktig. Den hade avskurit folkets kraft men endast pressat samman konungamakten. När denna en gång kunde sträcka ut sig med hela sin kraft, skulle den inte finna något motstånd som kunde hejda densamma. Det behövdes endast en man och ett ögonblick för att framkalla en sådan verkan. Utan att uttryckligen nämna Gustaf III skildrar Raynal dennes statskupp på följande retoriska sätt: »Il est venu, cet instant; il s'est montré, cet homme: & tous ces lâches de la création des puissances ennemies se sont prosternés devant lui. Il a dit à ces hommes qui se croyoient tout; Vous n'êtes rien; & ils ont dit, nous ne sommes rien. Il leur a dit: Je suis le maître; et ils ont dit unanimement, vous êtes le maître. Il leur a dit: Voilà les conditions sous lesquelles ju veux vous soumettre; & ils ont dit, nous les acceptons. A peine s'êst-il élevé une voix qui ait reclamé.»[4] Raynal frågar sig, vilka följderna skola bli av denna revolution, och svarar själv med en av dessa för honom så betecknande appeller till ett krönt huvud, här fram-

[1] A. a., II, s. 236.
[2] A. a., II, s. 236.
[3] A. a., VII, s. 217.
[4] A. a., VII, s. 218.

förd i indirekt form: »On l'ignore. Si le maître veut user des circonstanes, jamais la Suede n'aura été gouvernée par un despot plus absolu. S'il est sage; s'il conçoit que la souverainité illimitée ne peut avoir des sujets, parce qu'elle ne peut avoir des propriétaires; qu'on ne commande qu'a ceux qui ont quelque chose, & que l'autorité cesse sur ceux qui ne possedent rien, la nation reprendra peut-être son premier esprit.» Han anser sig dock kunna påstå, att »quels que soient ses projets & son caractere, la Suede, ne sera jamais plus malheureuse qu'elle l'étoit».[1]

Denna andra upplaga, som nästan omedelbart blev satt på index, omtrycktes under åren 1774—80 inte mindre än åtta gånger, frånsett tryck av enskilda delar och utdrag.[2] Raynal vilade emellertid inte på sina lagrar utan underkastade sin historia återigen en omarbetning. Den nya versionen, kallad den tredje upplagan, trycktes i Genève 1780 i fyra eleganta kvartband. Raynal uppträdde nu öppet som bokens författare och hade till yttermera visso prytt den med sitt eget porträtt. Det parti i denna upplaga, som inte minst väckte uppseende, var behandlingen av de engelska kolonierna i Nordamerika och dessas förhållande till moderlandet, tidens viktigaste politiska fråga. Kapitlet Raynal och amerikanarna är ännu inte slutgiltigt behandlat. Det var i själva verket inte lätt för den franske författaren att ta ställning till den sig snabbt utvecklande amerikanska frågan. Han var en entusiastisk beundrare av England och engelsmännen, »libres et penseurs», som han kallar dem i den för 1700-talet typiska anglomana stilen, men å andra sidan beundrade han nästan ännu hetare invånarne i kolonierna, framför allt kväkarna i Pennsylvanien, vilka för honom kommit närmast »le beau idéal en la politique».[3] Vidare måste Raynal ha känt sina revolutionära instinkter tilltalade av kolonisternas frihetssträvanden. Han tager också till sist avgjort parti för dem. Under det att han i de två första upplagorna av sitt verk varnar kolonisterna för att gå för långt i oppositionen mot moderlandet och erinrar dem om de stora fördelar, de haft och ha av sin förbindelse med England, skänker han i den tredje utan reservation amerikanarnes revolution sitt gillande. När han här omtalar revolutionen utbrister han hänfört: »Que n'ai-je reçu le génie & l'éloquence des célèbres orateurs

[1] A. a., VII, s. 218.
[2] Jfr Feugère: *Bibliographie critique de l'abbé Raynal*, s. 22—32, 48—49.
[3] *Histoire philosophique et politique*, 1780, IV, s. 266—67.

d'Athènes et de Rome! Avec quelle grandeur, avec quel enthousiasme ne parlerois-je pas des hommes généreux qui, par leur patience, leur sagesse & leur courage, éléverent ce grand édifice?»[1] Och längre fram vänder han sig direkt till den nya staten: »Contrée héroïque, mon âge avancé ne me permet pas de te visiter. Jamais je ne me verrai au milieu des respectables personnages de ton aréopage; jamais je n'assisterai aux délibérations de ton congrès. Je mourrai sans avoir vu le séjour de la tolérance, des mœurs, des loix, de la vertu, de la liberté. Une terre franche et sacrée ne couvrira pas ma cendre: mais je l'aurai desiré; & mes dernières paroles seront des vœux adressés au ciel pour ta prospérité.»[1] Man kan knappast finna ett mera karakteristiskt uttryck för den amerikaentusiasm, som under 1770-talet flammade upp runtom i Europa. Med hänryckning blickade mången mot den nya staten, där man förmenade, att upplysningsidéerna voro förverkligade. Den nordamerikanska republiken framstod som föregångslandet och framtidslandet. Med oro och hopp om seger för amerikanarna följde man deras kamp för politisk självständighet gentemot Storbritannien. Raynal kunde känna sig som en talesman för många, när han skriver: »Le nom de liberté est si doux, que, tous ceux qui combattent pour elle, sont sûrs d'intéresser nos vœux secrets. Leur cause est celle du genre-humain tout entier; elle devient la nôtre. Nous nous vengeons de nos oppresseurs, en exhalant du-moins en liberté notre haîne contre les oppresseurs étrangers. Au bruit des chaînes qui se brisent, il nous semble que les nôtres vont devenir plus légères; & nous croyons quelques momens respirer un air plus pur, en apprenant que l'univers compte des tyrans de moins. D'ailleurs ces grandes révolutions de la liberté sont des leçons pour les despotes. Elles les avertissent de ne pas compter sur une trop longue patience des peuples & sur une éternelle impunité. — — — Telle est la source de ce vif intérêt que font naître en nous toutes les guerres de liberté. Tel a été celui que nous ont inspiré les Américains.»[2]

Vilket uppseende denna Raynals skildring av de engelska kolonierna i Nordamerika väckte, och vilken betydelse, den måste haft som opinionsbildande faktor, framgår redan av de bibliografiska uppgifterna om hans verk. Under år 1781 utkommo i England inte

[1] A. a., IV, s. 417.
[2] A. a. IV, s. 455.

mindre än fem särtryck av de femton sista kapitlen av fjärde boken under titeln »Révolution de l'Amerique» och dessutom en engelsk översättning.[1] Betecknande för det intresse, som Raynal och den amerikanska revolutionen framkallat i Sverige, är att en stockholmsförläggare kunde anse det lönande att ge ut ett liknande särtryck på franska, närmast efter den engelska förebilden.[2] Samma år gav en holländsk förläggare ut hela Raynals skildring av engelsmännens kolonier i Nordamerika i ett särtryck, »Tableau & révolutions des colonies anglaises dans l'Amérique septentrionale», vilket arbete omedelbart översattes till holländska, tyska och engelska. Ett liknande särtryck, som byggde på andra upplagan, utkom på italienska redan 1778—80.[3]

Den nya upplagan kunde inte gärna undgå myndigheternas misstrogna uppmärksamhet. Året efter utgivningen blev Raynals historia förbjuden av parlamentet och bränd av bödeln. Detta åter hade samma verkan som tidigare förbud. Författarens rykte växte än mer och hans arbete fick allt flera läsare. Emellertid kunde Raynal, som denna gången offentligen medgivit att han skrivit boken, inte stanna innanför Frankrikes gränser. Tio år framåt levde han i exil, därav åren 1784—91 i Provence. Han företog under de första åren resor till skilda länder, överallt mottagen som en av tidens mest betydande kulturpersonligheter. Hans resor och uppehåll noterades noga av tidningarna runt om i Europa. I Sverige är det framför allt Gjörwell, som uppmärksammar honom i sina skilda tidningsföretag.[4] Raynal planerade under denna tid en historia om återkallandet av ediktet i Nantes, men detta arbete förblev

[1] Jfr Feugère: *Bibliographie critique de l'abbé Raynal*, s. 49—50.

[2] *Révolution de l'Amérique* par M. L'Abbé Raynal, Auteur de l'histoire philosophique et politique des Etablissemens, et du commerce des Européens dans les deux Indes, à Stockholm, chez Charles Stolpe, MDCCLXXXI. Denna upplaga har undgått Feugères uppmärksamhet. 1816 utkom hos H. N. Nordström en svensk översättning av detta arbete *Amerikas Revolution*, vilket man säkert kan sätta i samband med det livliga intresse för amerikanska förhållanden, som gjorde sig gällande i vårt land vid denna tid, inte minst på grund av den revolutionära oron i de spansk-amerikanska kolonierna. Översättare var dåvarande lektorn i Gävle Erik Samuel Ödmann, sedermera känd som en av de främste företrädarne för den liberala oppositionen i prästeståndet under 1830- och 40-talen. Jfr L. Bygdén, Svenskt anonym- och pseudonymlexikon I, Uppsala 1898—1905, s. 51. Ej heller denna översättning är medtagen i Feugères Raynalbibliografi.

[3] Jfr Feugères Raynalbibliografi, s. 50.

[4] Så meddelas t. ex. i *Uppfostringssällskapets tidningar*, nr 65, 66, den 29 April 1782 (s. 264), under rubriken Bryssel »Den namnkunnige Abbé Raynal, som uppehållit sig näst härst. sedan sin Landsflygt utur Frankrike, har nyl. anträdt en *Resa* til *Tyskland*, och börjat med et Besök i Mainz. Man menar, at han fortsätter denna Resan öfwer Berlin til Wien.»

blott ett utkast. Återkommen till Frankrike gjorde han sig framför allt uppmärksammad genom de pris han instiftade för främjandet av konster och näringar. Under det stora revolutionsåret 1789 blev hans namn åter aktuellt. I december detta år utkom i Paris en skrift, »Lettre de l'abbé Raynal à l'Assemblée national», som innehöll en kraftig protest mot de revolutionära överdrifterna. Denna den revolutionäre filosofens hållning väckte stort uppseende runt om i världen. Det visade sig emellertid snart, att brevet var skrivet av en framstående fransk militär och författare, greve de Guibert, vilken tydligen för att ge sina ord större kraft lånat den gamle filosofens namn. I själva verket hade dock Raynal i flera punkter kunnat instämma i detta brev. Under 1780-talet hade hans åsikter i inte ringa mån modererats. Det var också hans avsikt att i denna anda omarbeta sitt stora verk. Någon ny upplaga kom han dock inte att utge. Däremot har han i ett mindre arbete, »Essai sur l'administration de Saint Dominique», i flera frågor tagit avstånd från sina tidigare uttalanden. För revolutionsmännen framstod han dock som den beundrade läromästaren. Det dröjde inte länge förrän nationalförsamlingen trots myndigheternas motstånd upphävde förbudet av 1781, som hindrat honom att återvända till Paris. Återkommen till huvudstaden slöt sig Raynal till en mera moderat riktning, vilket han i maj 1791 offentligen betygade genom att tillsammans med två konstitutionella monarkister inlämna en av honom författad adress till nationalförsamlingen, som väckte en våldsam opposition.[1] Robespierre tog emellertid Raynal i försvar, i det han hänvisade till hans höga ålder, som ursäktade och förklarade hans omsvängning. I själva verket inverkade Raynals förändrade hållning inte på hans förhållande till de nya maktägarna. De läto honom i stället upprepade gånger få hedersbevis och favörer. Raynal, som ända in i det sista var sysselsatt med förberedandet av en ny upplaga av sitt stora verk, dog först 1796, 83 år gammal.

Då Raynals åsikter, som ovan redan framhållits, i stort sett inte äro originella utan opinio communis bland de franska upplysningsmännen, lönar det sig i allmänhet inte att vid en framställning av hans betydelse för svenskt kulturliv försöka fastställa ett och annat direkt inflytande från honom, utan man får begränsa sig

[1] Tryckt under titeln *Lettre de Guillaume-Thomas Raynal à l'Assemblée nationale sur les erreurs des peuples et les dangers qui menacent tous les citoyens.*

till att uppvisa hur man på olika håll reagerat inför honom och hans verksamhet. Det följande blir därför närmast en studie över Raynals *fortune littéraire* i Sverige.

Det utmärkande för den franske författarens huvudverk var ju den intima förknippningen av å ena sidan sakligt hållna exposéer, som gjorde historien om de båda Indierna till en ofta anlitad källa för dem, som sökte faktiska uppgifter om skilda ekonomiska förhållanden, samt å andra sidan kraftigt agitatoriska partier, vilka måste entusiasmera och inspirera ytterlighetsmännen, inte minst bland författarna. Det är framför allt agitatorn, den politiske filosofen, man i Sverige, liksom annorstädes, har sett, beundrat och tagit avstånd från i Raynals person och verk.

Det var först »L'Histoire des deux Indes», som skaffade Raynal ett mera stadgat internationellt rykte, men långt innan detta arbete kom ut, har han dock varit känd och läst i Sverige. Det förvånar inte, att Gjörwell, som så uppmärksamt följde de utländska händelserna inom den lärda republiken, tidigt fått sikte på Raynal. Det förvånar inte heller, att Raynals skrifter långtifrån framkallade hans beundran. När han i nr 19 av sina »Bref om Blandade ämnen», där han meddelar sina tankar om »Historiens öden i wårt Tidehvarf», pekar på den fara, som hotar historien från »åtskilliga Fransoser, hwilka icke litet skryta med sina Historier, och skada dästomer sanningen», är det framför allt Raynal, som får tjäna som varnande exempel. Gjörwell säger nämligen i detta sammanhang: »Aldrig bry de sig om ordning, noghet och tydelighet. De äro wällustige i alt. Så ock i tänka och skrifwa. I vår tid, då man just intet skrifwer för Lärda, utan mäst för Soldater och Borgare, så söka många endast at skrifwa så, at det låter. Jag beklagar en Voltaire och en Raynal, om de lefwat för 100 år sedan. De hade då warit så passliga, fast deras skrifter nu med en besynnerlig snålhet läses, och de sjelfwa willa passera för faseliga orakel. De söka endast, at kläda Historien i en falsk och glittrande wältalighet, så at om jag läser Raynals Anecdotes de l'Europe[1], eller Frimurarens Lefwernes Beskrifning[2], så kommer det mig mäst på et ut.»[3]

[1] *Anecdotes historiques militaires et politiques de l'Europe*, 1753, Raynals senast utkomna arbete.

[2] Anders Säfströms samma år (1754) utgiva Prévostimitation.

[3] *Bref om Blandade ämnen*, Stockholm 1754, s. 132.

Gjörwells bekantskap med Raynals skrifter synes dock vara en mera isolerad företeelse. Först på 1780-talet blir Raynal mera allmänt läst och diskuterad i Sverige. Den första upplagan av hans stora verk synes inte, efter vad jag kan se, ha direkt blivit uppmärksammad av den svenska pressen, även om ett och annat exemplar har kommit hit upp.[1] Först 1775 blev arbetet omnämnt, och då mera i förbigående, i »Nya Lärda Tidningar», där Gjörwell riktar den svenska allmänhetens uppmärksamhet på den franske historikern, i det han låter det 1774 utkomna tillägget till den indiska historien, »Tableau de l'Europe», bli föremål för en utförlig granskning. Gjörwell har inte undgått att imponeras av Raynals nya stora historieverk, men han reagerar fortfarande mot det dristiga i hans tänkesätt. Gjörwells presentation av Raynal och hans verk lyder så: »Författaren till både Hufwudwerket och Bihanget är uppgifwen; det är Hr Abbé Raynal, som för flere år tilbaka utgifwit en Historia om Ängelska Parlamentet och Holländska Ståthållareskapet. Sedan har han skärpt ansenligen sina tankar och sin penna; ty denna hans Historia om Europeernas Nybyggen i Indierna är en den starkaste Skrift, som i detta Århundrade utkommit.[2] Här i Bihanget går han kortel. igenom Staternas Läge i sjelfwa Europa, och säger, med en särdeles frihet, sina Tankar om deras Regeringssätt, Seder, Wetenskaper, m. m. Han menar, at både i Ryssland och Danmark råder en den fullkomligaste Despotisme. Däri har han dock orätt. Hwad han säger om Swerige är nog dristigt, men han har set fast mera på det, som en Gustaf III hade kunnat göra, om han ej warit så ädelmodig, så medborgerlig, än hwad Han år 1772 werkligen gjorde. Swerige kan, under hwad annat Regeringssätt, aldrig blifwa olyckeligare än det då war; äfwen som det under det nuwarande, och under Gustafs Spira,

[1] Ett exemplar av denna upplaga, som numera förvaras på Kungl. Biblioteket, har tillhört »Biblioteket på Drottningholm», helt säkert inköpt för Lovisa Ulrica, vars intresse för fransk litteratur, enkannerligen den »filosofiska», är väl känt. Att Lovisa Ulrika redan tidigt lärt känna Raynal och beundrat hans skrifter framgår av ett brev av den 25 juli 1748 till hennes moder, där hon skriver: »Je ne sais si ma chère Maman a vu un livre qui parait tout nouvellement: *Histoire du parlement d'Angleterre*, par monsieur l'abbé Raynal, qui est ecrit on ne saurait mieux. Il serait à souhaiter que les historiens le choisissent pour modèle.» Jfr *Luise Ulrike, die schwedische Schwester Friedrichs des Grossen, Ungedruckte Briefe an Mitglieder des prussischen Königshauses.* Herausgegeben vov FRITZ ARNHEIM, II, Gotha 1910, s. 120.

[2] Jfr härmed Gjörwells ord i ett brev till Alströmer den 23 febr. 1778, »En Hume, en Raynal, dessa stora kännare, dessa starka pennor». OTTO SYLWAN, *En Stockholmskrönika ur C. C. Gjörwells brev,* Stockholm 1920, s. 202.

är ojämnförligen sällare, än det war förut. Polen, säger han, bebodt af Trälar, förtjente at undertryckas. Ängland däremot hyser, i hans ögon, et Folk, som gör Europa heder. Holland söker blott, at bibehålla sig wid hwad det är. Regeringssättet i Venedig skulle wara af alla det bästa, så framt icke Aristocratien wore af alla det Slätaste. De Store regera där alla nästan med lika magt. Folket får Skådespel och Bröd; alt är lugnt. Allestädes finnas Soldater; Tyskland allena alstrar Generaler. Ju flere Soldater gifwas i en Stat, desto swagare blir sjelfwa Nationen. Åkerbruket är den första och sanskyldiga Rikedomen i en Stat. All Handel bör vara fri; alla Monopolier och Skråer förwisas; all Egendom säker. Kort sagt, här finnes ganska mycket, som bör läsas i sjelwa Boken; men ock åtskilligt, som med warsamhet bör läsas.»[1]

Under slutet av 1770-talet hålles arbetet till salu hos flera stockholmska bokhandlare, som genom annonser i Dagligt Allehanda och Stockholms Posten påkalla publikens intresse för detsamma. Det dröjde inte många år förrän Raynals stora arbete kom att spela en karakteristisk roll i tidningarnas egna spalter. Det var inte endast, när originalmanuskript tröto, som man ryckte in en översättning av något parti av den franske författarens verk. För ett utdrag ur hans historia om de båda Indierna kunde utgivaren alltid påräkna ett livligt intresse bland läsekretsen, vare sig hans åsikter och synpunkter gåvo anledning till gillande eller motsägelse. Inte sällan insändes dylika översättningar av någon av Raynals läsare ute i landsorten. På detta sätt innehålla alla de mera kända oppositionsbladen under 1780—90-talen, med undantag för Thorilds »Den nye Granskaren», som endast meddelade utgivarens egna originalartiklar, ett eller annat stycke av Raynal.

Man skulle kunna säga att början göres av Josias Carl Cederhjelm, den bekante jordägaren och finansteoretikern. I dennes mot Gustaf III:s regering starkt kritiska tidskriftsföretag »Sanning och Nöje» möter man i nummer 120, 121, maj 1780, följande rubrik: »Tjenlige utdrag ur Abbe Raynals Afhandling om Borgerlig regering». En fortsättning förekommer i nummer 134—139, som tillsammans bilda två häften, betitlad »Flere Utdrag af Abbe Ray-

[1] *Nya Lärda Tidningar*, 1775, s. 206.

nals Arbete».[1] Man behöver inte länge ha läst i dessa utdrag för att förstå, varför Cederhjelm försett dem med epitetet »tjenlige». Det kan vara nog att anföra följande ur det sista avsnittet, som bär underrubriken: botemedel för Moraliskt och Politiskt Ondt, Sanningens Försvar. »Sanningen träffar äfwen så många förhinder uti Nationernas fördomar, hwilka lida förtryck, som uti förtryckarenas ondska, hwilka plåga dem. Den, hwilken förkunnat sanningen, är förbunden at anfalla tillika så wäl Tyrannernas grymhet som deras slafwars nedriga swagsinthet. De fleste menniskor äro så modstulne och nedkufwade, at de tyckas frukta för sanningen, friheten och förnuftet, äfwen så högt som de, hwilke rikta sig af deras wilfarelser.

Om Lärde Män beflitade sig at upplysa Förstar med samma ifwer, som de ofta ådagalagt för at smickra och bedraga dem, så skulle de dana dem til menniskor, långt wärdigare Nationernas kärlek och efterwerldens beröm.

Menskliga förnuftets fiender anklaga dageligen dess ädelmodigaste förswarare at wara rebeller, upprorsstiftare och all myndighets hatare.

En redlig Man underkastar sig af hjertat den Lagliga myndigheten, hwilken wakar, beskyddar, och ledsagar till sällheten. At hata sit Lands beskyddande myndighet, wore at hata sig sjelf. Men at smickra despotismen, at berömma tyranniet, at bifalla den allmänna sällhetens förstörare är at förråda sit Fosterland, at göra sig medbrottslig i de oförrätter och skymfer, som man tilfogar Mennisko-Slägtet; detta är at förråda sig sjelf. Hwad, säger jag, är det icke et förräderi emot sjelfwe Regenterne, at lämna dem i okunnighet om de oordentligheter, hwaraf de ofta owetande blifwa förr eller sednare sjelfwe olycklige och oskyldige offer?»[2]

Detta är dock som direkt skrivet för Cederhjelm i hans egenskap av utgivare av ett oppositionsblad, som inte fruktade att »manhaftigt antasta allmänna willfarelserna» och som inte ville lämna sitt lands regent i »okunnighet om de oordentligheter», som kunde lända riket till skada. Cederhjelm bör ha tänkt på sitt förhållande till Gustaf III, när han översatte orden om sannings-

[1] Dessa två senare partier ha i registret till andra flocken fått rubriken: Abbe Raynals Moraler. Till det första utdraget saknar registret hänvisning.
[2] *Sanning och Nöje,* s. 554.

sägarens förpliktelser och om det fördömliga i att smickra tyranner. Detta »Sanningens förswar» lämpade sig i grunden alldeles utmärkt som en apologi för hans egen tidning, »Sanning och Nöje», där »sanningens» eller som det på ett ställe heter »den Philosophiska sanningens» höga uppgifter gång på gång betonas.[1]

Det är emellertid en hake med detta utdrag ur »Abbe Raynals Afhandling om Borgerlig regering». Raynal har aldrig skrivit och har ej heller av samtiden blivit utpekad som författare till något arbete med denna eller liknande titel.[2] Om man ser närmare efter visar det sig, att dessa utdrag äro hämtade ur »Systême social ou principes naturels de la morale et de la politique. Avec un examen de l'influence du gouvernement sur les mœurs», utgivet anonymt i London 1773 av författaren till »Systême de la Nature», baron Holbach. Om Cederhjelm ej vetat vem författaren till detta arbete, som han tydligen ingående och med intresse studerat[3], var, eller om han av ett eller annat skäl drog sig för att utsätta den ytterligtgående Holbachs namn, må lämnas oavgjort. Uppsatsen och dess titel visa dock ett bestämt intresse för upphovsmannen till »Histoire des deux Indes» och en viss förtrogenhet med hans idéer och synpunkter; den skrift, ur vilken Cederhjelm översatt, hade kunnat vara författad av Raynal.

Man kan från »Sanning och Nöje» också anteckna ett annat utslag av att Raynal började bli känd och läst i Sverige. Den ori-

---

[1] Jfr t. ex. presentationen av tidningen i nr 1, vidare s. 20 (»Sanningens Förswar», vars tendens helt överensstämmer med de här ovan berörda utdragen), s. 116 (Strödda Tankar), s. 121, 144 (Replique), 270 (en dikt, Tankar om Sanningen, som börjar så:

Sanning är min Sång-Gudinna,
Sanning leda skal min Själ:
Sanning, menskliighetens wäl,
Bör ju allas dyrkan winna.)

Det var icke för intet Cederhjelm föregav, att tidningen var utgiven av »Sällskapet Pro Veritate».

[2] Jfr FEUGÈRE: *Bibliographie critique de l'abbé Raynal,* som också upptager »Ouvrages faussement attribué à Raynal» (s. 54—56).

[3] Det är intressant att se hur Cederhjelm på vissa punkter vid översättningen har förstärkt Holbachs uttryck. Det heter t. ex. i »Systeme sociale» III, s. 152: »Quel remede opposer à la dépravation génerale des Sociétés, que tant de causes puissantes semblent devoir éterniser? Il n'en est qu'un; c'est la Verité.» Cederhjelm översätter den sista satsen så: »Det gifwes blott et enda, nemligen den owärderliga *Sanningen*» (s. 553). Han inte endast framhäver ordet sanning med särskild stilsort, utan ger det även extra epitet. Det är givetvis hans dyrkan av »den philosophiska sanningen», som här satt spår efter sig.

ginelle hovintendenten Pehr Tham till Dagsnäs, Thorilds gynnare, har försett sitt enda signerade bidrag till tidskriften med ett motto från »Abbé Raynal».[1]

Det intresse, man i Sverige började visa för Raynal under 1780-talet, måste i inte ringa mån ha stärkts av den behandling, som den nya upplagan av hans verk 1780 blev utsatt för i Frankrike. I maj 1781 blev ju »Histoire des deux Indes» förbjuden av parlamentet och bränd av bödeln. Redan den uppmärksamhet, som svensk press visar denna sak, är en god gradmätare på intresset för Raynal. I »Stockholms Posten» meddelas bl. a. följande från Paris den 21 maj: »Hr Raynal, som fått höra, at hans Histoire des Etablissemens des Européens dans les deux Indes skulle i dag blifwa angifwen för Parlamentet, och kanske hans personliga säkerhet stå i någon fara, har följt sina wänners råd, och i fredags afton rest härifrån.»[2] »Dagligt Allehanda» låter samma dag sina läsare erfara Raynals avresa genom denna mera snävt formulerade notis: »Den bekante Herr Raynal, som nu sjelf börjat märka, hwad en torr sanning kan hafwa för obehageliga påföljder, har derföre lydt sina wänners råd och härifrån afrest».[3] Tio dagar senare har samma tidning följande nyhet från Paris: »Parlamentets beslut mot *Raynals* Histoire philosophique et politique des Etablissemens & du Commerce &c är nu tryckt. Denne Bok är genom skarprättarens hand sönderrifwen och förbränd. Herr *Seguier*, General Advokat, ifrar med sin wanliga wältalighet, emot åtskilliga utlåtelser i nämde Bok och säger: 'At Auctor af et i sig sjelft interessant ämne, gjort en barbarisk Bok, hwars ändamål är att kullkasta alla grunder af borgerlig ordning, och at upresa undersåtare mot sin lagliga Öfwerhet; denne Bok är således fördömd, såsom Gudlös och uprorisk. Herr *Raynal* är afrest til Spaa, eljest hade han säkert fådt sitt rum på Bastillen'.»[4] Samma dag låter »Stockholms Posten» sina läsare också erfara parlamentets dom över Raynals arbete, men under det att »Dagligt Allehanda» helt färglöst följer den franska källan för nyheten, uppträder denna i konkurrenttidningen i en temperamentsfullt bearbetad och kommenterad form.

---

[1] *Sanning och Nöje*, s. 353.
[2] *Stockholms Posten* 1781, nr 131.
[3] *Dagligt Allehanda* 1781, nr 131.
[4] *Dagligt Allehanda* 1781, nr 139.

Då en sådan behandling av de utländska nyheterna, efter vad jag kan se, är högst sällsynt, vittnar detta om det intresse, man hyste för saken. Det ger också ett klart besked om tidningens hållning. »Tidningen» från Paris har följande lydelse: »Den 25:te fällde Parlamentet dom öfwer boken som har til titel: Histoire philosophique et Politique des Etablissemens & du Commerce des Européens dans les deux Indes, par Guillaume-Thomas Raynal, à Geneve chez Jean-Léonard Pellet, Imprimeur de la Ville & de l'Academie 1780. Domen innehåller, at denna bok såsom Gudlös (lär menas, **icke nog Christ trogen**) och til upror ledande (lär förstås, ***emot al slags Despotism***) skal af Skarprättaren sönderrifwas och brännas, alla förbjudas at äga eller sälja detta arbete, Auctor i häkte sättas, eller der han ej kan ertappas, hans egendom sequestreras til des han inställer sig til ansvar. Utslaget har redan gått i werkställighet, som skedde den 29, då den syndige (sic!) boken blef sönderrifwen och bränd. Man hade önskat, at denna dom blifwit fälld af Spanska Inquisitionen, eller af nu warande StorAmiralen i Turkiet, transformerad til Mufti, och icke af Parlamentet i det högtuplysta Frankrike; men — **Voltaire är död.**»[1] Vem, som utfört denna bearbetning, kan väl inte med bestämdhet avgöras, men man vill gärna se ett spår av Kellgrens penna i de ironiska parenteserna och det indignerade utbrottet i slutsatsen med den karakteristiska hänvisningen till den omständigheten, att Voltaire, den store hävdaren av förnuftet och tankens frihet, ej längre var i livet, som förklaring av att ett förbud som detta kunnat förekomma i Frankrike.

Advokatfiskalen Séguiers anklagelseakt mot Raynals historia, som citerats av de båda tidningarna, kunde de intresserade snart taga del av, då »Gazette françoise de Stockholm» fem dagar senare började publicera den in extenso.[2] Gjörwell bidrog också att sprida ryktena om domen över Raynal och hans verk. »Upfostrings Sällskapets Tidningar» för den 5 juli innehålla följande meddelande från Paris: »En annan utmärkt Man, eller Hr Abbé Wilh. Thom. Raynal, har även vid samma tid, fast af helt andra grunder, haft et Missöde. Af hans så bekanta Verk: *Hist. philos. & polit. des Etablissemens & du Commerce des Européens dans les deux Indes*, är

[1] *Stockholms Posten*, 1781, nr 139, s. 561—62.

[2] *Gazette françoise de Stockholm*, 1781, s. 141. Den 28 juli utbjuder Fyrbergs boklåda till salu: *Arrêt de la Cour de Parlement, qui condamne l'Histoire Philosophique & politique &c. de Raynal* (St. P. nr 171).

en ny och vida tillökt Uplaga gjord i Geneve, bestående av 4 Band i 4 och 10 dito i 8, med Kartor och Figurer; men då den kom hit til salu, befants den af Parlamentet innehålla de mäst skadliga Grundsatser och Betraktelser, stridande både mot Kyrkans och Statens Lagar; så at samme Domstol fant sig befogad, at fördöma Boken, och at låta densamma d. 30 Maj offentl. genom Skarprättarens hand förbrännas. Hr Raynal ungick i tid Stormen äfven emot sin egen Person, såsom Parlamentet dömt honom til häkte, medelst en frivillig Landsflygt. Han är omkring 65 år; och denna Uplaga, riktad med nya Tillägningar i hans maner, är ock den sista af hans hand; så att han sjelf kallat densamma för et helt nytt Verk. Revolutionen i America har han i synnerhet bearbetat; och Memoirer äro honom tilsände, för att rätta sina Taflor om de Europeiske Staterne.»[1]

Dessa notiser i skilda Stockholmstidningar måste givetvis i hög grad ha bidragit till att göra Raynal, hans verk och hans åsikter, uppmärksammade och kända i Sverige. Det är intressant att se hur J. C. Holmberg, den bekante boktryckaren, som var en ekonomisk man, försökte utnyttja situationen. Först bland »Stockholms Postens» notifikationer för den 18 juni, alltså jämt en vecka efter första meddelandet om processen mot Raynal, har han inryckt följande: »Uppå en ny och förbättrad Edition af Histoire philosophique et politique du Commerce des Européens dans les deux Indes Par L'abbé Raynal, 10 Vol. gr. 12:o subscriberas uti Holmbergs Boklåda med 2 R:dal. specie, Werket skal derstädes utlämnas inom 2:ne månader, och kommer at kosta 6 R:dal. specie».[2] Holmbergs spekulation i den succès de scandale, som Raynals historia gjort, blev emellertid omintetgjord genom ett ingrepp från ingen mindre än Gustaf III. Denne hade givetvis, intresserad läsare som han var av den moderna franska filosofiska litteraturen, inte kunnat undgå att få sikte på Raynals historia, i all synnerhet som denne där uttalat sig om honom och hans revolution 1772. Ingen källa upplyser oss om och i så fall hur Gustaf reagerat inför Raynals olika uttalanden om denna händelse, men det måste betraktas som uteslutet, att han inte känt till dem.[3] Om den skärpning i ton

---

[1] *Upfostrings-Sällskapets Tidningar* 1781, s. 199.
[2] *Stockholms Posten* 1781, nr 136, s. 552.
[3] Första upplagan av »Histoire des deux Indes» fanns ju, som ovan nämnts, i det kungliga biblioteket på Drottningholm.

och åsikter, som kännetecknade den nya upplagan, och de censursvårigheter, som den därför blev utsatt för, hade Gustaf redan tidigt blivit underrättad av sin minister i Paris, Gustaf Philip Creutz, som ju var nära bekant med Raynal och hade goda förbindelser med filosofkretsar och hov. Redan innan boken började säljas i Paris under årets sista dagar[1] skrev Creutz till Gustaf om de svårigheter, som säkert skulle möta den nya upplagan på grund av dess angrepp mot religion och regering: »l'ouvrage de l'abbé Raynal aura de la peine à paraitre; il a semé dans cette nouvelle edition une foule d'impertinances qui en arretera suremens la publication. le caractere des ecrivains françois est vraimens incomprehensible pour peu qu'ils ayent de l'Esprit ou du talens ils. croyens ne pouvoir le developer d'une maniere digne de l'attention du public qu'en attaquans ou la religion ou l'administration.»[2] När boken i slutet av maj 1781 blev förbjuden och bränd, skyndade Creutz att underrätta sin monark därom: »Le livre de l'abbé de Raynal a eté condamné par le Parlemens. l'abbé a eté decreté prise de corp et ses biens saisis. il avois été averti d'avance es il est parti pour Spa. il est bien insensé à l'age de 70 ans de se mettre dans la necessité de trainer la reste d'une existence foible es languisante eloigné de sa patrie et de ses amis.»[3]

Om man erinrar sig, att Gustaf föregående år påbjudit en avsevärd inskränkning i tryckfriheten, närmast föranledd härtill av den skarpa kritik, som på vissa håll i pressen riktats mot honom själv och hans rådgivare[4], bör det inte förvåna att Gustaf med uppmärksamhet följde den franska regeringens aktion mot Raynal och dennes verk. Creutz' beklagande av det »impertinenta» i Raynals arbete, och den stora uppmärksamhet, som den svenska pressen ägnade saken, ha tydligen bidragit till att sätta Gustaf i rörelse. Från Drottningholms slott sände han den 4 juli ett kungligt brev till kanslikollegiet, där det hette: »Som Wij uthi then af Abbé Raynal författade och nyligen tryckte nya uplaga af Histoire Philosophique et Politique des Etablissemens et du commerce dans les deux Indes, funnit sådana ämnen wara widrörde och ut-

---

[1] Jfr FEUGÈRE: *L'abbé Raynal*, s. 277, not 39.
[2] Apostille 9 nov. 1780 (R. A.).
[3] Apostille 4 juni 1781 (R. A.).
[4] Jfr C. T. ODHNER, *Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering*, II, Stockholm 1896, s. 22.

förde, hwilka kunna leda till hwarjehanda skadliga följder och efterdömen; då hafwa Wij i nåder welat updraga Eder, at wid anseeligit wite, thet I ägen at utsätja, förbjuda och tillse, at thenna bok icke warder i Riket införd, och härstädes försåld, eller på Swenska språket öfwersatt och tryckt, antingen hel och hållen eller i utdrag af andra papper».[1] Detta kungliga brev upplästes vid sammanträdet i kanslikollegiet den 29 juli, varvid det beslöts, att »jämte afskrift af detta Kongl. Maj^ts brev, Herr Cantzlirådet Vilde, meddelst utdrag af Protocollet, vänligen skulle anmodas, att med Utkast till allmän kungörelse härom, jemte föreslående af vite, till Kongl. Collegium med det första inkomma».[2] Wilde var färdig med sitt memorial i denna sak redan vid kollegiets sammanträde den 2 aug.[3] Sedan kollegiet tagit del av detta, »befaltes att circulaire till samteliga Consistorierne skulle afgå».[4] Kansliråden Engeström och Wilde fingo särskilda uppdrag. Den förre uppmanades »såsom ordförande vid Boktryckeri Societetens sammankomster med vänlig anmodan att åtvarna alla här i staden varande Boktryckare att vid Exemplarens förlust och hundrade Rdl vite, detta Abbé Raynals arbete, hwarken i främmande språk eller i Swensk öfversättning, helt och hållet, eller i större eller mindre utdrag genom trycket utgifva». Wilde fick i uppdrag »att på ett med afsigten öfverensstämmande försigtigt sätt tillsäga de här i staden varande bokhandlare, att de wid Exemplarens förlust och Hundrade Riks Dl:rs vite, icke måtte hit i Riket införa eller införa låta af detta arbete, hwarken ofvannämnde uplaga eller något sednare Utländskt eftertryck eller öfversättning däraf i annat språk». Varje bokhandlare skulle till Wilde aflämna bevis, »att han om denna författning behörigen blifvit underrättad».[4] Efter vad jag har kunnat finna, har varken någon kungörelse eller några cirkulär till domkapitlen utsänts.[5] Att emellertid förbudet verkligen gick i verkställighet framgår av det följande.

Det är intressant att se, hur detta förbud återverkar i Tho-

---

[1] Kongl. Maj:ts Bref till Canzli Collegiet för år 1781 (R. A.).
[2] Kanslikollegiets protokoll 1781, 29 juli, § 9 (R. A.).
[3] Kanslikollegiets protokoll 1781, 2 aug. § 8 (R. A.).
[4] Kanslikollegiets protokoll 1781, 9 aug., § 8 (R. A.).
[5] Jfr *Förteckning på Kongl. Placater, Resolutioner, Förordningar och Påbud, samt andra publiqua Handlingar, som äro genom trycket utgångne år 1781.* Till Lunds domkapitel har, att döma efter tillgängliga handlingar, förvarade å Lunds landsarkiv, ej något cirkulär inkommit om förbudet mot Raynals arbete.

rilds brevväxling med hans vän från Lundatiden, Sven Erland Heurlin. I ett brev av den 9 maj 1781 skriver den senare: »L'Abbé Rainals Hist. Philos. et Politique des Etabl. et du Comm. des Eur. dans les deux Indes har skaffat mig några ljufwa ögonblick; Jag har läst 4 Tomer deraf med högsta nöje. — På ett ställe, där han jämförer gamla och nya Historien säger han: — — — Alla länder äro nu i en morne repos de servitude — — — hwad nöje att se des Esclaves se combattre avec leurs chaines pour amuser la Faintasie (sic!) de leurs Maitres. Det öfriga är i samma smak.»[1] Som man ser, är det inte så mycket det faktiska som det filosofiska, som har tilltalat Thorilds vän. Detta är karakteristiskt för hur man i allmänhet reagerade inför »Histoire des deux Indes». Som ett svar på detta Heurlins beröm av Raynal får man betrakta följande passus ur Thorilds brev till den förre den 1 aug. s. år, där Thorild i sin tur kraftigt lovprisar författaren till den indiska historien: »Jag känner och beundrar Raynal. Det är ett stort, sannt, ädelt och medborgerligt sinne. Naturalist, filosof af första rangen!»[2] Under tiden bör Heurlin, som läst »Histoire des deux Indes» i någon »andraupplaga», genom de svenska tidningarna ha erfarit, att en ny edition utkommit av arbetet, i vilken tonen betydligt skärpts. Denna nya upplaga har givetvis intresserat honom, och han har tydligen i något förlorat brev, kanske föranledd av Holmbergs ovan berörda inbjudan till subskription på densamma, bett sin vän i Stockholm säkra honom ett exemplar. I ett brev den 14 aug. skriver nämligen Thorild till Heurlin: »Den nya upplagan af Raynal är förbuden at införas, äfven *här*. Dessa svaga barnen, min vän, som man kallar konungar, tro sig kunna fly för snillet och sanningen! Den äldre har Holmberg ännu et exemplar af — til 20 plåtar. Vore det inte likaså bekvämt at taga den från Köpenhamn? Raynal skall hafva talat mot Europas Konungar, säjer man. Dir.

[1] Bref till Thomas Thorild från Sven Erland Heurlin (K. B.). Raynals parallell mellan gamla och nya historien återfinnes i »Hist. Phil. et pol.», sjätte bokens 1 kap. (Haageditionen 1774, III, s. 1—2). Heurlins återgivande av Raynals text är ej fullt korrekt. Raynal skriver: »l'on voit avec peu d'interet des esclaves plus ou moins avilis, se battre avec leurs chaines pour amuser le fantaisie de leurs maîtres» (a. a. III, s. 2).

[2] *Thomas Thorilds bref*, utgifna af Lauritz Weibull 2, Upsala 1900, s. 83. Jag hänför, liksom Albert Nilsson, *Edda* 1921, s. 9, detta brev till 1781 i stället för 1782, som Atterbom och Weibull gjort. Det är otänkbart, att Thorild helt plötsligt 1782 skulle skriva till Heurlin, att han kände och beundrade Raynal, då han redan under år 1781 brevväxlat med sin vän om den franske författaren; jfr ovan. Detta stöder ytterligare Nilssons omdatering av brevet.

Fyrberg[1] har aflagt et exemplar för dig. Han vet ännu inte om kopparsticken komma under samma pris eller särskildt. Han vet ikke en gång säkert om dessa sednare 8 gå öfver eller under det förra.»[2] De olika uppgifterna i brevet äro inte fullt klara, men det är tydligt, att Thorild haft i kommission att skaffa sin vän ett exemplar av den nya förbjudna upplagan; det framgår av en detalj som priset på kopparsticken, vilka först förekomma i den tredje upplagan. Vad Heurlin svarat härpå veta vi inte, då hans brev av den 7 sept. tyvärr är defekt. Detta Thorildbrev visar emellertid hur stort intresset på vissa håll var för Raynal och hans historia här i Sverige.

De ovan anförda brevställena visa också, att Thorild känt till och i hög grad beundrat Raynal och hans åsikter; att av Thorild bli kallad »naturalist, filosof af första rangen» var ett högt erkännande. Att Thorild verkligen mera ingående studerat Raynals stora kolonialhistoria, skulle man kunna sluta sig till av en passus i hans prosaode »Inbildningen Nöjen», där skalden vänder sig till »Inbildningen» med dessa ord: »Du låter quälla för Amerikanern i ett aldrig upptäckt land odödlighetens källa».[3] I Thorilds anmärkningar till dikten heter det om detta ställe: »De trodde, säger *Raynal* i sin *Histoire des Indes*, att norr i Amerika var en källa, som gjorde ung och odödlig, att de, som reste för att uppsöka den i de okända himmelstrakter, derföre ej återkommo, att de, förtjuste af sin nya sällhet och ställets skönhet, aldrig ville det. En sådan paradisfärd var det som upptäckte Florida.»[4] Denna Raynals skildring av indianernas sällsamma föryngringskälla och dess betydelse för upptäckten av Florida förekommer först i början av hans historias sjätte del, den näst sista i de vanliga upplagorna före Génèveeditionen.[5] Det är givetvis möjligt, att Thorild öppnat denna del och vid ett flyktigt bläddrande stött på denna episod och fäst sig vid den, men det förefaller mig, som om hans uttalanden om Raynal tyda på, att han närmare tagit del av dennes verk. Härmed inställer sig den frågan, om man i Thorilds skrifter kan spåra nå-

---

[1] Bokhandlaren i Stockholm.
[2] A. a. l., Upsala 1899, s. 56.
[3] *Thomas Thorilds Samlade skrifter*, utgifna af P. Hanselli, I, Upsala 1874, s. 44. »Amerikanern» betyder här, i överensstämmelse med ett språkbruk, som vid denna tid börjar bli omodernt, indian, inföding.
[4] A. a., s. 48.
[5] Jfr t. ex. Amsterdamupplagan 1774, VI, s. 6—7.

got inflytande från Raynal. Det finns onekligen en rad påfallande likheter mellan den svenske och den franske »filosofen». Båda äro utpräglade frondörer, de vända sig båda mot kungar, präster och adel, de hylla båda lika ivrigt »folket», om vars höghet de hysa samma stolta tankar, de äro båda entusiaster, dyrkare av förnuftet och sanningen, la vérité. Även deras skrivsätt har något gemensamt. Båda älska den deklamatoriska tonen, den stora gesten, som ofta tar sig uttryck i apostrofer. Däremot är fransmannens stil lika städad och polerad som Thorilds ursprunglig och personlig; i detta avseende intar ju Thorild snart sagt en särställning inte bara i den svenska utan i den europeiska litteraturen under det slutande sjuttonhundratalet. Dessa likheter äro dock i hög grad allmänna. Det synes mig inte vara möjligt att peka på någon bestämd punkt, där Thorild uppenbart tillägnat sig Raynal. De ha till en del gemensamma lärare, äro olika uttryck för samma tidsströmningar. Studiet av Raynals stora historia kan dock ha stärkt vissa tendenser hos Thorild. Detta gäller särskilt hans intresse och beundran för England och för kväkarna. Ingen av Thorilds samtida har prisat engelsmännen och Penns anhängare i den nya världen så oförbehållsamt som just Raynal. Efter vad jag kan se, kan man dock inte heller i dessa två punkter uppvisa några otvetydiga direkta inflytanden och påverkningar.

Det kan här i förbigående nämnas, att Raynal spelat en viss roll för en av de skrifter, där 1700-talets svenska anglofila riktning fått ett av sina starkaste uttryck, prosten Andreas Lanæri »Försök om europæiska och i synnerhet svenska folkets seder och beskaffenhet», 1788, närmast föranlett av »Kongl. Patriotiska sällskapets i detta ämne upgifna fråga». Lanærus prisar här engelsmännen på fransmännens bekostnad, vilket helt naturligt stötte på patrull i den åt Frankrike starkt orienterade Stockholms Posten.[1]

---

[1] Jfr *Kungörelse af sällskapet Pro Sensu communi* (St. P. 1788, nr 270), där det meddelas, att »En af Sällskapets osynliga Ledamöter hade inkommit med begäran, det Sällskapet dessutom ville utsätta et särskildt Prisämne af innehåll: »*Owäldig pröfning af Hr Prosten Lanäri nyligen utkomne Försök, om Europeiska och i synnerhet Swenska Folkets seder och beskaffenhet.* De egenskaper den okände härwid fordrar, äro *sanning, grundelighet och anständighet.*» Av fortsättningen kan utläsas, att det är prostens svartmålning av Frankrike och fransmännen, som retat författaren till kungörelsen, vare sig det nu är Kellgren eller Rosenstein. Kort innan hade St. P. innehållit ett lovord över England, som var helt i stil med Lanæri skrift. Betecknande nog hänvisas även här till Raynal, jämte Voltaire, Montesquieu och Linguet, som fransk kännare av engelska förhållanden. Jfr uppsatsen »Om politiska samtal etc.». St. Posten 1788, nr 264.

Lanærus avslutar teckningen av sitt idealfolk med att beklaga, att den engelska nationen inte heller synes kunna hålla stånd mot det tidens fördärv, vars orsaker han försökt utreda i sin skrifts femte kapitel. Lanærus skriver: »Det beklagas likväl, at äfven denna (den engelska nationens ärbarhet) börjar mer och mer aftaga och at den allmänna Europæiska smittan lämnar redan synbara spår efter sit frätande Gift. Den gamla Brittiska Patriotismen börjar efter hand, särdeles hos de Stora, gifva vika för en öfverhandentagande Corruption. Luxen börjar blifva mera fördärfvelig och Kärleken till Lustbarheter, som hos alla Nationer i Verlden försvagat Hjeltemodet, tyckes blifva nog allmän Skada, om denna hittils så käcka och af sit förträffeliga Regeringssätt så lyckeliga Nation skulle äfven nedsjunka til en lika vanmagt med så många andra Folkslag, som den nu föraktar, och at jag må bruka RAYNALS uttryck, Europa således icke hafva något Folk på Jord-klotet at beröma sig af.»[1] Hela denna framställning av lyxens insteg i England går emellertid tillbaka på en motsvarande skildring i »Histoire des deux Indes».[2] Lanærus hade i själva verket flitigt studerat den franske historikerns skrifter. Det framgår inte minst av hans intressanta »Promemoria öfwer Franska Oroligheterna», som han på grundval av in- och utländska tidningar och journaler och olika skrifter och pamfletter, som den stora revolutionen framkallade, har utarbetat för åren 1788—92.[3] Redan i inledningen till denna skildring av den franska revolutionen, där, i förbigående sagt, hans ovilja mot allt franskt tar sig uttryck i en sträng dom över de franska konungarna, vilka man inte gör någon orätt enligt hans mening »om man anser dem såsom första uphofwet til den Monarchiska Liga, hwilken nu i 200 år, i sit Cabinettsmörker smidt på den tryckande kädja, hwaraf större delen af Europas Nationer nu finner sig kringhwärfd»[4], hänvisar han till »Abb Raynalls bok om Engelska Colonierna i America».[5] Längre fram i denna inledning skildrar han med omisskännlig sympati den reaktion, som förtrycket från ovan medfört i Frankrike. Han skriver:

---

[1] A. LANÆRUS, *Försök om Europæiska och i synnerhet Svenska Folkets Seder och Beskaffenhet*, Stockholm 1788, s. 77.
[2] Jfr t. ex. i Genèveeditionen 1780, IV, s. 506.
[3] Denna promemoria, vackert renskriven i folio och försedd med tvenne allegoriska teckningar, tillhör L. U. B:s handskriftssamling.
[4] A. hs., s. 1.
[5] A. hs., s. 2.

»Nu började Nationen sucka; men ingen tordes quida, ty Bastillen satte et lås för deras mun. Man stiftade en lag, som dömde den Boktryckare til döden, som tryckte något utan ärhållen tillåtelse. Men Frihets Andan gäser gemenligen häftigast i undertryckelsens sköte, och dess röst quäfwes fåfängt. Man insmög skrifter dels från utländska, och dels från inhemska okända bokpressar, som öfwerliudt tolkade Folkets rätt. De brändes och förbödos, men gäsningen i Folkets hjertan blef quar. Det är sant, at blant Frihetens rätte Förswarare upstodo ock Enthusiaster, som gingo förvida; men sådana danas snarast i Despotiska Regeringar.» Som representant för dessa »Enthusiaster» framställer Lanærus i en not just Raynal, »som med sin fria och stundom sjelfswåldiga penna gjorde så stort upseende, wid denna tiden i Europa, och hwars skrifter äfwen i Swerige en tid woro förbudna, tils förbudet, återkallades». Lanærus fortsätter: »Men om hos denne Författare finnes många paradoxer och orimmeliga meningar, som av ingen eftertänksam man kunna antagas, så framsticka ock deribland åtskilliga Sanningar, som hos en eftertänksam wärka mycken upmärksamhet».[1] Detta sitt omdöme har Lanærus bekräftat genom att själv ta fasta på och för sitt författarskap utnyttja en del av dessa »sanningar». Detta förvånar inte. Det heter visserligen i en levnadsteckning över Lanærus, att denne var »ingen tadlare, än mindre en frondeur»[2], men hans promemoria över den franska revolutionen visar dock, att han långtifrån var någon beundrare av det gustavianska enväldet.

För att återgå till Thorild skulle denne framdeles, som vi skola se, behålla och betyga sitt intresse och sin beundran för Raynal.

Även Gjörwells brevväxling avspeglar på ett intressant sätt det uppseende, som den nya upplagan av Raynals arbete och förbudet mot detsamma väckte här i landet. Redan den sista juli kan han ge sin vän Carl Gustaf Warmholtz, den bekante bibliografen, en underrättelse om konungens ovan nämnda brev till kanslikollegiet. Han skriver: »Som jag nu i middagsstunden kom upp i Bibliotheket, fant jag det, til Herr Canc.Råd Wildes yttrande remitterat Konungens Bref til Cancellie-Collegium, angående offenteligt och strängt förbud af Tilförsel, Öfversätning eller Utdrag af Hr *Raynals* nya Uplaga af des Hist. des Etablissements aux Indes. Den måste så-

[1] a. hs., s. 5.
[2] *Biografiskt lexikon*, ny reviderad upplaga, VII, Stockholm 1876, sid. 287.

ledes innehålla aldeles odrägeliga Saker. Jag slutar det äfven deraf, at man uti sjelfva Journal Encyclopedique afsagt sig al Recension af detta Arbete; icke heller har jag ännu funnit det någonstädes recenserat.»[1] Ett brev från Gjörwell till hovkanslern Fredrik Sparre av den 18 aug. visar, att man i vissa kretsar långt ifrån gillade Gustavs åtgärd mot den franske historikern. Det heter där: »Hr Canc.Rådet Wilde har på befalning, ehuru mot sine grundsatser, förfarit i ärendet emot Hr *Raynal;* men hoppas, at det vinner hos Hans Kongl. Maj:t den tournure, som Ed. Excellence sjelf fant vara den politice rätta; ty et offenteligt, än mera tryckt förbud emot hans Bok gjorde en elak verkan uti det utlänske Publici Omdöme, och kunde än mera reta Raynals Penna til nya Utfall både emot Nation och Regering, hälst sedan han nu så offenteligen skyddas af Käjsaren, hvilken Herre, dock oförgripeligen sagt, reformerar i sine Stater både för starkt och för fort. Milda och långsamma Förbättringar äro altid de hälsosammaste och af Bestånd.» Liksom för att bekräfta sin erinran om den gunst, Raynal åtnjöt hos kejsar Josef av Österrike, har Gjörwell bifogat ett utdrag ur ett brev från sin franske korrespondent i Maastricht, en bokhandlare Dufour, vilket är högst belysande för den beundran, som den franske historikern vid denna tid var föremål för i vissa kretsar, varför det kan förtjäna att här meddelas: »L'Auteur, l'Abbé Raynal, m'a fait l'honneur & l'amitié, j'ose dire, de venir hier de Spa me demander à diner, et j'ai passé à le voir & l'entendre une journée bien agreable. L'Empereur n'a voulu avoir que lui d'etranger à diner chez le Prince Henri de Prusse à Spa; et ce Monarque, qui ne reste guere qu'une demi-heure à table, y est demeuré ce jour-là deux heures trois quarts. Il l'a d'ailleurs bien vengé, & par cette distinction, & par l'offre qu'il lui a faite de se fixer à Bruxelles, de l'humeur du Parlement de Paris. Il est apparent que cet illustre Ecrivain ira en effet demeurer à Bruxelles, & y travailler à la confection du bel ouvrage qu'il se propose de publier sur la *Revocation de l'Edit de Nantes.* — Je lui ai offert aussi ma maison, & il ne l'a point dedaignée: mais Joseph II m'avoit prévénu, & je ne pouvois lutter contre un tel concurrent. Je ne desespere pourtant pas qu'il vienne prendre ici quelque vacance, comme je viens moi même d'en prendre une de 15 jours à notre Bruyere. Il n'est pas possible d'être plus

[1] De i det följande (ss. 50—54) citerade breven återfinnas i Gjörwellska brevsamlingen (K. B.)

simple et plus uni dans ses manieres et dans ses habits que cet Ecrivain Philosophe. C'est bien le second Tome de Jean Jacques, et sa conversation est aussi brillante qu'instructive par une foule d'anecdotes dont il sait l'assaisonner à propos.»

Emellertid fick Gjörwell någon gång mot slutet av augusti en »avis, at man från annan ort, och utan att känna förbudet» hade tillsänt honom några exemplar av det förbjudna verket. Han betecknar detta i ett brev till Sparre av den 29 aug. som »rätt bekymmersamt» och understryker detta genom att ge uttryck åt sin önskan att »kunna placera dem på några godkända händer inom Kongl. Maj:ts Hof». Han försäkrar vidare, att icke ett enda utan Sparres kännedom och tillstånd skall avyttras, men han »tviflar dock ingalunda, at Boken ju kommer in på den vägen, som förser oss med så mycket annat godt». Det framgår vidare av samma brev, att Gjörwell, som den fridsamme man han var, känt sig manad att uppträda som ett slags fredsmäklare mellan den svenske konungen och den franske filosofen, varvid han tydligen tänkte dra fördel av sin nyssnämnde franske korrespondents bekantskap med den senare. Det heter i fortsättningen av hans brev till Sparre: »Jag ville gerna, om det hos mig stode, gjöra Hr *Raynals fred med vår* Regering, ty Förbudet känner han ju nu redan; då han under sin Landsflykt stundom bor hos min Fransyske Correspondent i Mastricht: en Sak, hvarom jag aldeles intet kunde drömma; men jag vil, at han, som ock billigt är, skal gjöra första steget. En, som fåt vanan att gnaga på alt, hvässer tänderne så mycket skarpare, då han tror sig, genom någon förfatning, vara, hälst til sin heder förfördelad; och vidare Taflor öfver vår Nation och sista Revolutionen af hans hand ville jag gärna se besparade. Jag har emedlertid i mit sista Bref til Hr Dufour känt mig före, och strödt litet Socker på Senapen. Svaret skal meddelas.» Något sådant svar har jag inte kunnat finna några spår av i Gjörwells brevväxling. Antagligen har denna hans aktion runnit ut i sanden.

Emellertid skulle det snart visa sig, att Gjörwell verkligen hade skäl att känna sig bekymrad över att han fått en del exemplar av den nya upplagan sig tillsända. De skulle bereda honom åtskilligt besvär. Sparre gav honom visserligen frisedel på dem, men, skriver han i ett brev av 3 sept. till denne sin gynnare, »då Kgl Cancellie-Collegium funnit för godt, at, utan den af Eders Excellence förmodade Remissen, medelst bilagde Extractum Protocolli,

directe slå til, icke alenast med Confiscation, utan ock med 100 Riksdalers vite: Det första Exempel af den arten; då det vanliga hittils varit tilräckeligt, el. Sequester och Utskepning: Så har Herr Cancellie Rådet Wilde, som tillika anhåller om sin djupa Vördnad, icke trodt sig kunna utur sin vård aflämna desse 6 Raynals Verk, utan emot en ny sedel af Ed. Exc. det de mig aflämnas på Hans Kongl. Maj:ts egen Höga Disposition.» Några dagar senare, den 8 sept., då Sparre och Malte Ramel fått var sitt exemplar, anhåller Gjörwell i ett brev till den förre, att de båda herrarna benäget skulle »utverka hos Hans Maj:t, Nåd för de öfrige Excemplaren, hälst Ed. Exc. så noga vet, huru oskyldigt ingalunda lagstridigt, mit Upförande i denna sak är». Han tillägger en smula maliciöst: »Det för Upsala Bibliothek har jag nu transporterat på Hr Baron Ramel; således blifver ju den Academiska Ungdomen aldeles obesmittad.»[1] Den 30 oktober måste emellertid Sparre meddela sin vän bokhandlaren, »at Kongl. Maj:t funnit för godt at icke återkalla sitt Beslut om de 6 Exemplaren af Abbé Raynals wärk». Sparre skriver vidare: »Konungen har nådigst Offerat Baron Rammel och mig Dispence at få behålla våra; men för Exemplets skuld hafwa wi underdånigst undanbedt oss denna nådens begagnande, som för andra Rikets undersåtar icke lika öppen står.»

Den farliga boken var begärlig. Den 8 sept. skriver Patrik Alströmer, den bekante Göteborgsmagnaten, som hade livliga litterära och politiska intressen, till Gjörwell: »Det fägnar mig at Hr Assessorn fått in nya uplagan af Raynals förbudna Histoire des Indes, och beder jag få requirera 2 Exempl.» I ett brev, daterat två dagar senare, uppmanar Warmholtz sin gamle trogne och trägne litteraturförmedlare: »N'oublies pas s. v. p. la nouvelle édition de l'abbé Raynal.» På detta svarar Gjörwell i ett brev av den 20 okt., där han meddelar, att han med en gemensam bekant ämnade sända »2:ne Paketer Vinter-Lecture för Herr HofRådet»: »Jag hade altför gärna bilagt Nya Uplagan af Hr Raynals Hist. des Etablissemens aux-Indes; men vågar icke förrän Hans Kongl. Maj:t varit så nådig och tillåtit mig behålla et Exemplar af samma Verk för Sälskapets

[1] Att Gjörwell till Uppsala universitetsbibliotek på sin tid levererat andra upplagan av Raynals historia framgår av ett brev från bibliotekarien B. Frondin till Gjörwell, daterat mars 1776. (Gjörwellska brevsamlingen, K. B.)

Bibliothek.[1] Bokens införande har blifvit förbudet vid Confiscation och 100 Riksdalers böter, men såsom den var requirerad och afsänd före Banlysningen, så hoppas jag förskoning: få se. Uplagan är högst präktig; men ock förmodel. högst förarglig.» Warmholtz synes för övrigt, som man också väntar sig, inte ha varit någon större beundrare av Raynal. När han läst »La Révolution de l'Amérique», det förut omnämnda utdraget ur »Histoire des deux Indes», kallar han den franske historikern »l'impitoyable declamateur».[2] Mot detta epitet bör Gjörwell ej ha haft något att invända. Han utbrister själv i ett brev till Alströmer av den 21 nov. 1784, där han hänvisar denne till beskrivningen av ön St. Barthélémy, Sveriges nyss förvärvade koloni i Västindien, i »Histoire des deux Indes»: »Ak! den så idkeligen declamerande Raynal! han kan ej en gång berätta en stor pauvreté i sin Historia, utan at tilika prädika öfver samma Text à sa maniere.» Även om Gjörwell stötes tillbaka av Raynals framställningssätt och inte kan gilla hans åsikter, har emellertid den franske författaren, hans verk och hans idéer, ivrigt sysselsatt den lojale svenske litteratörens tankar, inte bara detta år utan livet igenom; upprepade gånger återkommer han till honom i sin korrespondens. Gustaf Johan Ehrensvärd, den bekante memoarförfattaren, som sedan 1780 satt som svensk minister i Haag, har tydligen känt till detta Gjörwells intresse. I ett brev till denne, avsänt den 8 sept. 1781 från den holländska huvudstaden, skriver han: »Abbé Raynals verk continuerar at lika ivrigt få sina förfäktare och sina klandrare. Philosopherne och Administrateurerne äro icke altid af lika tankar; om de förra utstaka Menniskors inbillade rättigheter, utstaka de senare deras närvarande och lär det altid bli omöjligt at förena rättigheterne af l'Etat Civil och l'Etat de Nature.» Detta omdöme, som tar fasta på det verklighetsfrämmande i Raynals syn på de politiska och sociala spörsmålen, har säkert framkallat Gjörwells gillande. Det motsvarar helt hans egen uppfattning om den franske historikern, vilken kanske fått sitt mest karakteristiska uttryck i ett brev till Sparre av den 17 maj 1782. Efter att ha talat om en Briatte, utgivare av en politisk tidning i Namur, som till Gjörwells tydliga tillfredsställelse med eftertryck

---

[1] Det bekanta av Gjörwell 1779 stiftade Upfostrings-Sälskapet, som 1780 genom Warmholtz' och Gjörwells försorg inrättat ett bibliotek, som hölls öppet för allmänheten.

[2] Brev till Gjörwell 29 april 1782.

inskärpt faran för Europa av de nordamerikanska fristaternas självständighet, fortsätter han: »Hr Briatte är altså en helt annan Man än Abbé *Raynal*. Då den förre bevisar, declamerar denne; då den ene talar om Religionen, Gudstjänsten, Kraftfull Styrelse, villig Lydnad, rifver den andre kull desse så helgade Grundvalar til den Säkerhet och Sälhet, som uti den borgerliga Samlefnaden upnås kan och bör. Emot en historisk Sanning, regalerar Raynal altid sin Läsare med 10 politiska Sophismer. Denne bekännelse gjör jag ingalunda derföre, at hans Böcker äro hos oss förbudna, utan derföre at jag så är öfvertygad. Men på en annan Sida har Raynal det stora i sitt Tänkesätt, den eld i sit Skrifsätt, som blott finnes hos de ovanliga Snillen, men hvilka ock just af desse orsaker ej sällan förstiga sig, taga icke Menniskan för det hon är, inskränkt och lastbar, utan för det hon borde vara, uplyst och dygdig; skapar, des likafult deras Påståenden och sina nya Regeringssätt såsom vore vi alle Philosopher och Helgon.» Han medger å andra sidan, att en sådan författare kan ha en icke oviktig uppgift att fylla: genom sina öfverdrifter kan han leda »tänkande och välgjörande Konungar» att hålla »medelmåttan uti sin Styrelse».

Det vore ju naturligt, om förbudet mot den franske författarens stora arbete skulle resultera i att denne och hans verk blev omgivet med fullständig tystnad i pressen. Detta var dock icke fallet. Det kan vidare t. o. m. ifrågasättas, om inte en del av hans arbete blev tryckt här i landet efter förbudet. Som jag förut nämnt, utgav boktryckaren Carl Stolpe en skrift: »Révolution de l'Amérique, par M. L'abbé Raynal, auteur de L'Histoire Philosophique etc.», som var ett eftertryck av ett i London utgivet arbete med samma titel; att denna skildring av den amerikanska revolutionen var hämtad direkt ur Raynals stora arbete hade undgått londonförläggaren och även Stolpe, som slaviskt avtryckte sin förebild.[1] Emellertid är företalet till denna engelska edition, vari »Histoire des deux Indes» kallas »un des plus beaux ouvrages qui ayent paru depuis la renaissance des lettres, & peut-être le plus instructif de ceux que

[1] Ett kuriöst litet undantag kan här påpekas. I Londoneditionen av skriften ifråga heter det: »Voulez vous savoir quel seroit le fruit d'un accomodement, votre ruine. Vous avez besoin de loix; vous ne les obtiendrez pas. Qui vous les donneroit? La nation Angloise? Elle est jalouse de votre accroissement. Le rois? Il est votre ennemi.» (s. 83—84). I Stolpes upplaga är ordet »rois» i näst sista satsen ersatt med ett tomrum, vilket säkert inte är någon tillfällighet (jfr s. 79). I den svenska översättningen 1816 har Ödmann helt enkelt uteslutit de två sista satserna om »le roi» (s. 62).

nous connoissons», undertecknat den 5 mars 1781. Det förefaller föga troligt, att detta arbete har kunnat bli bekant för Stolpe så snart att denne hunnit ge ut sin upplaga före augusti månads början, då det svenska förbudet utfärdades. Tyvärr lämna tryckningslistorna från Stolpes tryckeri ingen ledning. Tidningarna synas icke heller innehålla några notiser om arbetet. Att man emellertid på högsta ort verkligen var på vakt emot Raynal och hans skrifter framgår av kanslikollegiets protokoll. Den 11 januari 1782 anmälde justitiekanslern Carl Axel Wachtmeister i kollegiet, »att som en bok, kallad Revolution de l'Amerique par l'abbé Raynal, auteur de l'Histoire Philosphique & politique des etablissements et du Commerce des Européens dans les deux indes, vidrörde och utförde sådana ämnen som kunna leda till hvarjehanda skadeliga följder och efterdömen, hade Kongl. Majt i stort Nåder befallt att denna bok icke må här i Riket införas öfversättas eller tryckas, antingen hel och hållen eller i Utdrag af andra papper».[1] Med anledning av denna kungliga befallning beslöts att detta förbud skulle tillkännages som förbudet mot »Histoire des deux Indes». Emellertid framgår det inte av protokollen, om detta förbud, som Lüdecke uppger[2], var framkallat av den hos Stolpe tryckta upplagan; det heter ju att boken icke skulle få införas i riket. Så som förbudet var formulerat, träffade det emellertid såväl utifrån införda som i landet utförda editioner.

Att förbudet mot Raynals historia verkligen upprätthölls framgår av Kanslikollegiets protokoll från 1783. De visa också att arbetet var i hög grad eftertraktat. I mars 1783 anmälde kanslirådet Wilde hos kollegiet, »att bland de böcker, hwilka blifwit Directeuren och Bokhandlaren Fyrberg ifrån dess urikes wistande Correspondent tilsände, befinnes 15 Exemplar af suplementet til l'histoire philosophique et politique sur les deux Indes p. Rainal, hwilken Bok Herr CantzliRådet genomläst och funnit innehålla alt hwad som fattas uti förra Edition af Rainals arbete och wilket warit tillagt uti den senare Genever Edition, den tilfölje af Kongl. M[ts] nådiga förordning bliwit till införande, excerpter, öfwersättning och eftertryckning här i Riket förbuden wid anseligt wite och exemplarens confiscation».[3] Då exemplaren ej kunde utlämnas till Fyr-

[1] Kanslikollegiets protokoll 1782, den 11 jan. § 1 (R. A.).
[2] *Allgemeines schwedisches Gelehrsamkeits-Archiv unter Gustafs des Dritten Regierung*, V, Leipzig 1790, s. 218.
[3] Kanslikollegiets protokoll 1783, den 21 mars, § 1 (R. A.).

berg, eftersom arbetet i fråga var förbjudet, men då de å andra sidan inte med skäl kunde konfiskeras, eftersom bokhandlaren ej införskrivit dem utan fått dem sig tillskickade av sin utrikeskorrespondent, vilken hade till uppgift att sända »nyss utgifne begärliga böcker», anhöll Wilde, att kollegiet skulle avgöra, hur med dessa exemplar skulle förfaras. Kollegiet »ansåg bäst att Herr Cantzli-Rådet med Fyrbergs minne och samtycke under sitt förwar tager meranämnde exemplar, hwilka efter förut gjord hemställan hos Kongl. Collegium, kunna till de allmänna Bibliothequer och till lärde eller eljest wäl kände män afyttras». Man ville därmed förhindra, att arbetet skulle falla i »okunnigt och oförfarit folks händer».[1]

Några månader senare besvärade Wilde åter kollegiet i ett liknande mål, i det han framställde den förfrågan, »huruwida det må tillåtas den härwarande Kongl. Franske Chargé d'affaires St. Croix[2] at utur Packhuset härstädes, få uttaga L'Abbé Raynals Histoire Philosophique et politique &tc 8de Edition i 10 Tomer». Kanslipresidenten »yttrade sig härom wilja inhämta Kongl. Majts nådiga wilja».[3] Fjorton dagar senare meddelade Scheffer i kollegiet, »att Hans Kongl. Maj. förklarat sin nådiga wilja wara at denna bok i Packhuset qwarhålles och med des Sigill förseglas».[4] Som man ser vakade den svenske konungen inte endast över sina egna undersåtar utan sökte även skydda främlingar för att förgiftas av Raynals historia. Det förefaller dock, som om Gustaf i denna sak skulle förfarit en smula nyckfullt, ty ett halvt år senare gav han preussiska sändebudet i Stockholm och operans balettmästare tillstånd att införa arbetet. Vid samma tillfälle som kanslipresidenten meddelade konungens beslut om Saint Croix' anhållan, upplästes en av bokhandlare Fyrberg inlämnad »förteckning på åtskilliga Requirenter dels af Histoire Philosophique et politique &c par Raynal 8 Edition 10 Tomer, dels af hans supplement til samma wärk Thomerne 8, 9, 10».[5] Kanslipresidenten ville även i detta fall »inhämta Kongl. Majsts nådiga godtfinnande».[6] Några dagar senare kunde han meddela, att Gustaf avslagit Fyrbergs anhållan, och att konungen vi-

[1] Kanslikollegiets protokoll 1783, den 21 mars, § 1 (R. A.).
[2] Louis-Claude Bigot de Sainte-Croix, chargé d'affaires i Stockholm 1779—84.
[3] Kanslikollegiets protokoll 1783, 13 maj, § 4 (R. A.)
[4] Kanslikollegiets protokoll 1783, 27 maj, § 4 (R. A.)
[5] Dessa supplement till andra upplagan av »Histoire des deux Indes» motsvarade i stort sett tilläggen i den tredje, Genèveeditionen.
[6] Kanslikollegiets protokoll 1783, den 27 maj § 5 (R. A.).

dare bestämt, att »förbudet af all införsel» skulle »sträcka sig til Supplementerne» också. Därest de ifrågavarande exemplaren redan befunno sig i packhuset, skulle de kvarhållas under konungens sigill.[1] I november samma år anmälde hovkanslern till kanslikollegiet, att 26 exemplar av Raynals historia samt 20 exemplar av supplementen förliden vinter av misstag i stället för andra böcker inkommit i riket, men att de »såsom otillåteliga at här försäljas, blifwit confiscerade och till Packhuset för at exporteras återlemnade». Av särskild nåd hade dock kongl. Majst tillåtit, att tvenne exemplar av arbetet förbleve inom riket, ett för baron Kellers räkning, det andra för balettmästaren Gallodiers.[2]

Lika mycket som dessa protokoll visa, att Raynals historia var ett eftersökt arbete, visa de, att Gustaf på det strängaste upprätthöll sitt förbud. Detta gällde emellertid inte bara införsel av boken utan också publicering av utdrag ur densamma och översättningar. Man blir därför förvånad att se, att flera tidningar meddela utdrag ur »Histoire des deux Indes» och berömmande uttalanden om dess författare. Detta gäller framför allt »Dagbladet: Wälsignade Tryck-Friheten», det av den avskedade officeren Pehr af Lund 1781—84 utgivna oppositionella bladet, vilket i nutida framställningar vanligen omtalas i nedlåtande ton men som på sin tid spelade en framträdande roll. Det hade bl. a. Lidner till medarbetare, och Thorild tvekade inte att i »Den Nye Granskaren» ge sin kollega följande höga vitsord: »Wälsignade Tryckfriheten är efter mitt omdöme, nu det vigtigaste av våra blad och rikast märkt av en stark och träffande sanning».[3]

Redan några månader efter att förbudet mot »Histoire des deux Indes» trätt i kraft, finner man i detta dagblad under rubriken »Insändt» en samling utdrag ur Raynals arbete. Dessa utdrag, som givetvis handla om kungars plikt och tyranniers förutsättning, äro föregångna av en intressant karakteristik av författaren.[4] Den lyder så: »Abbé Raynal, tör hända den andra Rousseau til wett och hjärta, har ehuru han länge lefwat och länge skriwit, ändå ej warit känd och utropad förän nu i sednare åren — et bewis, at stora Män

[1] Kanslikollegiets protokoll 1783, 2 juni, § 5, (R. A.)
[2] Kanslikollegiets protokoll 1783, 10 nov., § 8, R. A. Dorotheus Ludwig Christoph Keller, preussisk minister i Stockholm 1779—86; Louis Gallodier, balettmästare vid operan i Stockholm 1773—1803.
[3] *Thomas Thorilds skrifter*, utgifna af P. Hanselli II, Upsala 1874, s. 5.
[4] I innehållsförteckningen, som väl är upprättad av utgivaren, kallas denna artikel: »Korta maximer i Politiqven af en namnkunnig lefwande Auctor» (s. 398).

sällan sjelfwa skära de lagrar de så wäl förtjent, kanske hade detta geniet haft samma öde med så många andra som först efter sin död börjat lefwa, om icke en Fredrich och en Joseph, werldens största Regenter, läst hans arbeten, högaktat Auctoren och tilbjudit honom en fristad i sina Länder — alla tidningar hafwa talt derom, men aldrig wad som warit ordsaken til hans renommé och hwarföre dessa höga kännare (hwars eftersyn blifwe Europas ära!) skänkt honom wedermälen af sin nåd och sit förtroende — jag har då för at på den sidan presentera Raynal för mina Landsmän gjort små utdrag utur hans arbeten som han för längre tid författat — jag hoppas at dessa tankar eller stropher skola til en del caracterisera denna de Kröntas wän och det tryckta Människo-slägtets wälgörare».[1]

Första numret av tidningen för 1782 innehåller en insändare, som i själva verket utgör en regelrätt anmälan av Raynals skrift »Revolution de l'Amerique». Insändaren börjar så: »Min Herre. I N:o 61 af Wälsignade Tryckfriheten blefwo några tankar eller principer af Abbé Rainal införda, den som insändt dem, lofwade om jag påminner mig, continuation en annan gång. — Til dess at han behagar fullborda sitt löfte, så gjör jag mig en skyldighet af, at anföra flera denna hjeltens tankar eller idéer alla applicerade at bewisa Americas sjelfständighet, dem jag hämtat i en bok han nyligen utgifwit och kallas Revolution de L'Amerique — samma bok är, för sitt wärde omtryckt på flera ställen och förtjenar at omtryckas hos alla så fria sälla och lyckliga nationer som wi, som aldrig igenom ärfarenhet utan blott Auctorens penna kunna öfwertygas om rigtigheten av hans satser. — Boken i stor octav innehåller 171 sidor, och kostar inbunden i blått band ej mera än en half Riksdaler, eller wid pass 2 ss arket.»[2] Författaren, som är lika erkänsam mot Raynal som den tidigare insändaren, ger så några utdrag ur Raynals försvar för amerikanarna, vilka dock mindre belysa tvistefrågan mellan England och dess kolonier i Nordamerika än de lämna en representativ uppfattning om den franske författarens åsikter om förhållandet mellan folk och regent. Vad insändaren beträffar är det kanske inte omöjligt att i viss mån identifiera honom. Den beskrivning, som han ger på boken, passar in på det av Stolpe utgivna omtrycket, vilket just räknar 171 sidor

[1] *Dagbladet: Wälsignade Tryck-Friheten* n:o 61, 28/11 1781, s. 241.
[2] *Dagbladet: Wälsignade Tryck-Friheten* n:o 76 2/1 1782, s. 301—302.

under det att Londoneditionen omfattar 183. Om man nu erinrar sig, att major Lunds tidning trycktes hos samme boktryckare, som utgivit Raynals skrift, ligger det nära till hands att antaga, att Stolpe själv skrivit eller åtminstone framkallat artikeln, som givetvis bör ha stimulerat bokens avsättning. Man skulle i så fall kunna utläsa ett självförsvar i orden: »samma bok är, för sitt wärde omtryckt på flera ställen och förtjänar at omtryckas hos alla så fria sälla och lyckliga nationer som wi, som aldrig igenom egen ärfarenhet utan blott Auctorens penna kunna öfwertygas om rigtigheten av hans satser». De sista raderna äro ett indirekt beröm åt Gustaf, väl närmast ägnat att avväpna eventuell censur.[1] Det hörde till tekniken i tidens oppositionella press, att redaktören, när han publicerade någon fransk eller engelsk upplysningsfilosofs utfall mot tyranner och despotism, i en not skyndade att framhålla, att författarens ord ej hade någon tillämpning på svenska förhållanden. Dessa förklaringar voro givetvis, och det förstod man också på vederbörande håll, utan allt värde.

Under resten av år 1782 nämnes Raynal blott i förbigående mot slutet av året, då en insändare i en anmärkning konstaterar, att det helt säkert är »igenom läsningen af Romerska Historien och andra Frihets Hieltars Skrifter eller gärningar», som »den sednare tidens Rousseau, Helvetius, Rainal, Montesquieu och Condillac formerat sig».[2] Detta förhållande får helt säkert sin förklaring i det ovan nämnda förbud mot Raynals skrift om Amerikas revolution, som utfärdades i januari detta år, helt kort efter det att den nyssnämnda artikeln stått publicerad i Lunds dagblad. Det är för övrigt inte omöjligt, att detta förbud i sin tur framkallats av denna artikel. Man vet, att vederbörande myndighet med stor uppmärksamhet följde den avskedade majorens journalistiska verksamhet, och det kan inte ha undgått dessa observatörer, att verkan av det kungliga förbudet mot Raynals historia blev i hög grad illusorisk, så länge denna nya skrift av den franske filosofen var fritt tillgänglig i landet. Lund har väl å sin sida dragit sig för att trotsa förordningen. Det dröjer över ett helt år innan man åter möter Raynals namn i hans tidning. I numret för den 28 april 1783 är införd en samling »Strödda tankar af en ung Patriot», vilka i

[1] I innehållsförteckningen anges denna artikel på följande sätt: »recension af en bok som hela werlden läser med eftertanke» (s. 399). Raynals namn är ej utsatt.

[2] *Dagbladet, Wälsignade Tryck-Friheten,* Tredje och Sidsta Skåcken, n:o 22 ($^{20}/_{12}$ 1782), s. 86.

själva verket äro en serie indirekta angrepp på Gustaf III, karakteristiskt nog avslutade med en hyllning av konungen för hans förtjänster om landet. En av dessa »tankar» lyder så: »Man warnar Ungdomen at icke läsa Rousseau, Helvetius och Raynal, på den grund at dessa Auctorer ingjuta kärlek för Friheten. Gud ware lof! denna warning kan ej ske hos et Fritt Folk, der deras Konung är den förste Medborgaren?»[1] Man observere frågetecknet! Detta är ju ett tydligt ironiskt utfall mot Gustaf för hans förbud mot Raynals skrifter. — I juli blev tidningen indragen, men några månader senare började Lund utge den under det omvända namnet: »Tryck-Friheten den Wälsignade». Redan i fjärde numret har han infört utdrag ur Raynals skrifter, men bliven vis av skadan, låter han dem framträda under skyddande förklädnad. Artikeln, som anges vara insänd, börjar så: »Til Förläggaren. — Då min Herre på flera ställen förut i Wälsignade Tryck-Friheten, infört små Utdrag af en wiss Philosofs allmänt högagtade Arbeten, ger sådant mig anledning at äfwen nu til Tryck-Friheten den Wälsignade översända medföljande Fortsättning däraf.»[2] Till orden »en wiss Philosofs allmänt högagtade Arbeten» har Lund satt en not: »Anonymen lär mena Lingvet, vars Annaler ej äro förbjudne». För att dölja att utdragen i själva verket härrörde från Raynal, mot vars skrifter förbud var utfärdat, antyder Lund helt menlöst, att den ifrågavarande filosofen torde vara Linguet, som var hans läsare bekant, då han tidigare givit utdrag ur dennes »Annales». Linguet hade förresten just vid denna tid väckt stort uppseende Europa runt med sina 1783 utgivna »Memoires sur la Bastille», vilka Lund också hade använt för sin tidning.[3] Redan notens formulering röjer ju, att Lund mycket väl visste, att det gällde en författare, vars skrifter voro förbjudna.

Det angives givetvis icke i artikeln, vilket av Raynals arbeten, som utdragen hämtats ur, men då de alla återfinnas i särtrycket »Revolution de l'Amerique», vågar man sluta, att det åter är den av Stolpe tryckta boken, som varit Lunds närmaste källa. Raynals text är ställvis högst subjektivt återgiven. Karakteristisk är den omändring, som framgår av följande sammanställning:

---

[1] *Dagbladet, Wälsignade Tryck-Friheten* 1783, s. 626.
[2] *Tryckfriheten den Wälsignade*, s. 28.
[3] *Dagbladet, Wälsignade Tryck-Friheten*, Tredje och Sidsta Skåcken, n:o 90—91.

Révolution de l'Amérique
s. 7—8.

Ceux qui gouvernent sont trop accoutumés peut-être à mepriser les hommes. Ils les regardent trop comme des esclaves courbés par la nature, tandis qu'ils ne le sont que par l'habitude. Si vous les chargez d'un nouveau poids, prenez garde qu'ils ne se redressent avec fureur. N'oubliez pas que le levier de la puissance n'a d'autre appui que l'opinion; que la force de ceux qui gouvernent n'est réellement que la force de ceux qui se laissent gouverner: N'avertissez pas les peuples distraits par les travaux, ou endormis dans les chaînes, de lever les yeux jusqu'à des vérités trop redoutables pour vous; & quand ils obéissent ne les faites pas souvenir qu'ils ont le droit de commander.

Tryck-Friheten den Wälsignade
s. 28.

Regenter! (Asiens och Africas), glömmen aldrig at Eder Magt har ofta ej något annat stöd än Fördomen, och at dens styrka som regerar, ej är något annat än deras styrka som låta regera sig. Förhindra Folket, som ligger sofwande i sina järn at uplyfta ögonen til sanningar, som kunna blifwa ganska farliga för Eder säkerhet; och under det at Edra Undersåtare lyda, så påminn dem icke at de hafwa mackt at befalla.

Som ett utslag av den beundran för den unga staten i nya världen, som ofta kommer till uttryck i Lunds tidning, får man betrakta, att Lund anfört ett par av Raynals mest bekanta uttalanden med anledning av de engelska koloniernas självständighetsförklaring. Det ena är så karakteristiskt för det sätt, varpå man i frihetsvänliga kretsar i Europa såg på koloniernas kamp mot deras moderland, att det kan förtjäna att bli återgivet: »(Auctor tycker sig i andanom se de fria Coloniernas tilkommande lycka och tiltalar i anledning därav Asiens och Africas (sic!) Despoter sålunda): »Måtte alla werldenes Tyranner och Förtryckare, antingen Heliga eller Politiska, weta, at det gifwes et ställe på Jorden hwarest man kan wara fri för deras kädjor; hwarest den kufwade menskligheten har uprest sit hufwud; hwarest säden blir skördad til ock med för den fattige; hwarest Lagarne icke tjena til annat än at bibehålla Fol-

kets Lycksalighet; hwarest Religionen är fri och Samwetet uphört at wara slawiskt; med et ord, där Naturen synes likasom rättfärdiga sig at hafwa skapat Menniskan, och där menskliga Regeringar hwilka i så många secler wanhedrat Jorden genom deras orättwishet, änteligen utplåna alla sina brott. Åtankan av en sådan Fristad bör förskräcka Despoterna och hålla dem i tygeln: Ty fastän de äro känslolöse för Menniskoslägtets lycka, äro de åtminstone snåla och Äregirige, samt wilja således ostyckadt bibehålla så wäl deras magt, som Rikedomar.»[1] Det är lustigt att se hur Lund för att överskyla, att han i själva verket, som de samtida läsarne också förstodo, hade Sveriges konung och svenska förhållanden i tankarna, när han publicerade dessa ställen, som hos Raynal voro adresserade till regenterna i allmänhet, men framför allt de europeiska, i stället låter dem vara riktade till — »Asiens och Africas Despoter».

Vidare översätter Lund Raynals ovan anförda, på sin tid berömda önskan, att han skulle äga »de namnkunnige Romerske och Atheniensiske Oratorers Snille och wältalighet» för att med tillbörlig värdighet och entusiasm kunna »tala om de förträffelige män, hwilka förmedelst sitt tolamod, sin wishet och sin drist uprest denna makalösa byggnad», d. v. s. den amerikanska fristaten. Särskilt framhåller han Franklin. Ledarna för den amerikanska revolutionen, som under 1783 avslutats till koloniernas fördel, åtnjöto vid denna tid en ovanlig popularitet i Sverige. Det gäller inte minst Franklin. Det är därför intressant att se, att denna beundran inte var alldeles odelad, och att det berättigade i den kunde bli på det häftigaste ifrågasatt. Det sker i en insändare, som står att läsa för den 15 januari 1784 (nr 22) i Lunds tidning. Den bär rubriken »Reflexioner i anledning av Doctor Franklin» och är tydligen framkallad av Raynals i ovannämnda artikel citerade beröm av den amerikanske statsmannen. Insändaren börjar så: »Uti en tid, då Abbé Rainal med så mycken wältalighet yrkar mensklighetens rätt: då Despoters omenskligheter med så mycken rättwisa och granskning dragas för Hans Domstol: Då sjelfwa de medelmåttiga Regenterne, som gjort hwarken godt eller ondt, intet slippa Honom, utan lika som bortwisas af Honom från de äroställen de innehaft, har det förefallit mig underligit at höra Honom just hölja med

[1] A. a., s. 30.

Låfsånger Hufwudmännerne af Americanska Congressen och däribland i synnerhet Herr Franklin, hwilken med nog anledning kan sägas warit driffjädern til Regementsförändringen, som skedt i Norra America.»[1]

Den anonyme insändaren hävdar i fortsättningen på det bestämdaste, att den amerikanska revolutionen varit fullständigt oberättigad. »Norra Americanerne woro et fritt folk förut, friare än Herr Rainal sjelf skulle tåla en Fermier på sin ägendom», skriver insändaren och tillägger indignerat i en not: »Månne Rainal skall finna sig uti at hans förpaktare tilwällade sig hans jord, ur det skäl, at Rainal föregafs hafwa begärt för stort arrende».[2] Den ökning i frihet, kriget mot England inbragt kolonierna, motsvarade på långt när inte de offer, som det kostat. Insändaren sammanfattar sin framställning så: »Således lärer tillåtas mig förklara, det all den lilla ökning i frihet Norre Americanerne wunnit, och hwilken ändå ej tillfaller alla, utan endast några wissa, den är wunnen på mänsklighetens bekostnad, åt Statskonstens och Herr Franklins ära, ifall han härtil är förste grundläggaren, blir då endast den, at han, för att ändra den Aristocratie, som styrde Norra America, til et helt annat slag af Aristocratie, har wållat hundra gånger så många menniskors undergång, som Christian Tyran anwände til Aristocratiens hufwudsakliga utrotande och har satt sin fosterbygd i oumgängligheter, at innom sju års tid beskatta sig högre, sjelwe, än innom Trettio år då Engelske Parlamentet bestyrde om deras utskylder».[3]

Ett sådant sätt att omtala Franklin och hans landsmän, vilkas självständighetskamp följdes med det livligaste intresse och med stor sympati i vårt land, är högst sällsynt i den samtida svenska pressen. Man kan därför förstå, att Lund, som själv var en stor beundrare av Franklin, känt sig uppfordrad att ta avstånd från insändarens reflexioner i en not av följande lydelse: »Införas så wida de ej strida emot Tryckfrihets-Förordningen, en Förläggares enda skyldighet, men jag förklarar tillika, at jag ej kan hysa samma tänkesätt som den Respective Anonymen och Insändaren, hwilket e. a. g. skall bewisas». — Någon sådan vederläggning har jag ej kunnat finna.

[1] A. a., s. 170.
[2] A. a., s. 171.
[3] A. a., s. 170—171.

Av artikelns fortsättning framgår emellertid mycket klart, vad som är den djupaste orsaken till insändarens djupa ovilja mot Franklin och hans land. Insändaren är en ivrig motståndare till negerslaveriet, och han framhåller på en gång triumferande och indignerat, att just i Amerika, som framställes som frihetens hemvist, florerar slaveriet som starkast. »Ändå ges i denna stund intet Land, där menskligheten är wärre förnedrad än i America, just i Herr Franklins Fädernesland. En menskligheteus wän måste wara antingen utan ögon eller och rysa för et land, där, twärt emot Landets Religion, som förklarar alla människor för Bröder, man får i hwar plantage, se sju til åttahundrade människor sänkta i träldom, ja rent af räknade til Djur-Riket, på det deras Husbonde, blott för det han är litet hwitlättare i ansigtet, må kunna, som Herr Franklin, börja med at skriva recepter åt Apothecare och sluta med at skrifwa Politiske Memorialer til Konungar, och ytterst få med granna egenskaper öfwerdragit alt det dolda högmod, som utbrast, då Han wid Fredstractatens undertecknande klädde sig i samma Klädning som Han bar, då Han i fordom tima snästes av en Engelsk Stats-Secreterare. Hwarföre gifwas trälar i et land, som hyser en sådan menskligketens Wän, som Herr Franklin?»[1]

I själva verket debatterades frågan om slaveriet vid denna tid mycket ivrigt runt om i Europa, vartill inte minst Raynal bidragit, som i sin stora historia uppträtt som en bestämd motståndare till slaveriet, varför insändarens angrepp på Raynal, som i slutet av artikeln får förebråelser för att han önskat få sin aska begravd i Norra Amerika, det stora slavlandet, är rätt obefogat. När Lund säger sig inte »hysa samma tänkesätt» som insändaren, torde detta inte gällt dennes motvilja för slaveriet, utan hans framställning av amerikanarna som förtryckare och slavhållare. Lund själv var en ivrig motståndare till negerslaveriet, vilket han dokumenterat i flera artiklar i sin tidskrift. Man jämföre t. ex. Wälsignade Tryck-Friheten, Tredje och Sidsta Skåcken, där nummer 30—31 innehåller »En negers sidsta tal på afrättsplatsen til sina Europeiska Herrar och Domare», som är försett med följande motto:

O rive de Gvinée! O commerce execrable!
Ou l'homme au poids de l'or marchande son sembable,

[1] A. a., s. 172.

samt vidare nummer 61 meddelar ett »Samtal emellan en Sjö Capten och en Neger», som också är negervänligt stämt. Den onekligen välskrivna och temperamentsfulla, om också mot Franklin och de nordamerikanska fristaterna något orättvisa artikeln är ett annat intressant utslag av denna svenska opposition mot negerslaveriet, vilken skulle få sin märkligaste representant i den bekante filantropen Carl Bernhard Wadström.

Jag har uppehållit mig så pass utförligt vid Raynalinslagen i »Dagbladet: Wälsignade Tryck-Friheten» och dess fortsättning, emedan en närmare undersökning av dem inte endast visar hur stort intresset här i Sverige var för den franske författaren och vilken roll hans arbete kunde spela som vapenarsenal för redaktören av ett oppositionsblad under den gustavianska tiden, utan också ger en karakteristisk inblick i major Lunds journalistiska teknik.

Efter denna redogörelse för Raynal i major Lunds tidningar kan det vara av intresse att se hur en tidning som Stockholms Posten, till vars redaktion hörde en av Gustafs litterära medarbetare, ställde sig till den franske filosofen under början av 1780-talet, då dennes huvudverk blivit förbjudet i Sverige. Den i det föregående omnämnda ironiska notis, vari underrättelsen om pariserparlamentets aktion mot Raynal delgavs tidningens läsare, är i stort sett symptomatisk för Stockholms Postens hållning. Emellertid nämnes Raynal endast få gånger i tidningen. I en den 3 april 1782 publicerad artikel, »Reflexion», som helt uppbäres av den för tidevarvet så karakteristiska optimistiska framstegstron, hävdar författaren: »Det lärer ej kunna nekas at denna Europens sällhet har fått sin styrka af flere uplysta män, som i sina skrifter utfört och bevist de grundsatser, varpå den är bygd. En Montesqvieu, en d'Alembert, en Thomas, en Raynal med flera, hafva gjort en äfven så stor reforme i den Moraliska och Politiska verlden, som en Newton, Linné och Haller i den Physiska; och då de stores upfostran bygges på samma principer, blifver den en säker borgen för våra efterkommandes sällhet.»[1] Även från följande år kan man anföra ett berömmande

[1] *Stockholms Posten* 1782 nr 75. En liknande uppfattning kommer till uttryck i den bekanta Voltaireartikeln 1780 nr 154, som man tidigare tillskrivit Kellgren, men som Lamm vill frånkänna honom (jfr *Samlaren* 1913, s. 96). Det heter där: »Aldrig har Philosophien gjort mera lyckliga framsteg hos alla folkslag: ty under det at Montesquieu, Bouffon och Les Rainals etc införlifwade densamma med lagskipningen, Naturläran, Oeconomien och Politiquen, uträttade Voltaire detsamma, i anseende til Dramatiquen, Epopéen, Historien och all annan slags Litterature».

uttalande om Raynal. I nr 153 har redaktionen översatt »Utur Reflexions sur quelques Hommes celebres de ce Siecle» uttalanden om tre berömda män: Washington, Franklin och Raynal. Redan att den franske författaren ställes vid sidan av de båda ledarna för den amerikanska revolutionen, vilka vid denna tid voro världens mest populära män, visar vilken aktning, man i tidningen måste hysa för honom. Det beröm, som ges åt Raynal i detta uttalande, är dock inte helt reservationslöst. Det säges om honom: »Han har lärdt Folkslagen at begrunda sina mäst wigtiga interessen. En stor Prins sade om honom: 'Han har tjent mig igenom detsamma som han har förtretat mig'. Man förtrytes med skäl, at han förblandat de nyttigaste sanningar med märkeliga misstag och förmätna utrop. När en Romersk General wille bemägtiga sig et land, så ofredade han ej de Gudar, som beskyddade detsamma. Han gaf dem offer, och anropade dem om bistånd för sin krigshär.» Som en direkt kritik av Raynal kunde man uppfatta en i samma årgång införd »Anmärkning wid et ställe uti Herr Raynals Hist. Phil. et Pol. etc.» Denna anmärkning, som dock inte rör Raynals allmänna åsikter utan riktar sig mot hans uppfattning av en mera speciell astronomisk fråga, börjar så: »Herr Abbe Wilh. Thom. Raynal, hwilken hos en del af dem, som läst hans skrifter, wunnit anseende af serdeles skarpsinnighet och lärdom, kan i sådana egenskaper icke gerna igenkännas uti hwad han skrifwer på 24de sidan och följande i tredje Tomen af Histoire Philosophique et Politique tryckt år 1773».[1] Detta ställe refereras, varefter kritikern framhåller, att det skulle ta alltför stor plats av tidningens utrymme, att ingående vederlägga Raynals tankar, »hwilka icke heller torde förtjäna at widröras af annan orsak, än för att derigenom kunna bringa någon til den försigtighet, at icke med oinskränckt förtroende öfwerlämna sig til hans skrifters läsning». Författaren vill därför nöja sig »med at allenast generellt följande anföra», varefter artikeln avbrytes med ett »Slutet en annan gång», ett löfte, som inte infrias. Denna kritiska anmärkning behöver dock inte säga så mycket, då det visar sig, att den är ett av redaktionens många lån från Åbo Tidningar.[2]

---

[1] *Stockholms Posten* 1783 nr 210.

[2] Jfr *Tidningar utgifne af et sällskap i Åbo,* 1783, s. 269. Artikeln, som i Å. T. stod den 21 aug., är i St. P. införd redan den 12 sept. Detta lån är ej uppmärksammat av Lagus; jfr dennes *Skalden Johan Henrik Kellgrens finska lefnadsminnen,* Helsingfors, 1884, s. 152—53, där »Stockholms Postens» lån från »Abo Tidningar» under år 1783 äro förtecknade.

Att fortsättningen av denna anmärkning, som kan läsas i Åbotidningens nästa nummer, ej blivit införd, kan möjligen bero på det stränga omdöme, som där fälles över Raynal. Då denna artikel helt säkert är betecknande för hur man i mera kulturkonservativa kretsar reagerade mot författaren till »Histoire des deux Indes», vill jag anföra en passus ur densamma. Efter det författaren mot Raynal framfört en del argument, som enligt hans mening uppvisa det ovederhäftiga i den senares framställning, fortsätter han: »Huru skal då detta hans så ogrundade raisonnement kunna stå tilhopa med characteren af en tänckande och kunnig Auctor, i synnerhet då här på ett ställe sammanstöta flere omständigheter, som af en sådan författare man icke borde förmoda? Han inlåter sig i ämnen, som han inte känner, hwilket wäl icke är underligt; men också i det deraf, som bör begripas äfwen af den, hwars huwudsak det icke är, röjer han slöghet.»[1] Om Raynal i de artiklar, som hava en mer redaktionell karaktär, vanligen omtalas med erkännande, kan det däremot i insändare stundom förekomma utfall mot honom. Så är fallet i en artikel »Om målningar och Bildhuggerier», nr 111—113 1781, som i själva verket är ett mot Kellgren riktat inlägg i den strid om förhållandet mellan poesi och religion, som fördes i Stockholms Posten våren 1781. Författaren, som med exempel ur historien belyser religionens betydelse för konsterna, ger sin utredning följande avslutning: »Efter dessa grundsatser tror jag äfwen at disputen om konsterna lätt kan uplysas och at den sanna Christendomen är mer deras wän under wissa wilkor, än en Raynals och Linguets förwirrade Statsläror och sophistiska maximer».[2]

Vilken ställning Kellgren personligen intagit till Raynal och hans verk är svårt att bestämt ange. Att han varit en av dem, som lagt sig till med ett exemplar av den förbjudna upplagan, framgår av bouppteckningen efter honom[3], och att han verkligen studerat arbetet skulle man kunna utläsa ur ett brev till Leopold från 1789, där han helt apropos anför en passus ur Raynals kommentar till Gustafs revolution 1772.[4] Man skulle kunnat vänta, att han i företalet till »Nya Handels-Bibliotheket» skulle ha nämnt Raynal bland de filosofer, som sysslat med handeln och dess pro-

[1] A. a., s. 1783, s. 279.
[2] *Stockholms Posten* 1781, s. 458.
[3] Jfr *Samlade Skrifter* av JOHAN HENRIK KELLGREN, VI, *Brev*, utgivna av Otto Sylwan. Stockholm 1923, s. 358.
[4] A. a., s. 216.

blem, men att han inte gör det, kan ju bero på, att Gustaf, till vilken skriften är dedicerad, förbjudit den franske filosofens huvudverk i sitt land. Att Kellgren emellertid mot slutet av 1780-talet känt sig ganska främmande för Raynal, synes mig framgå av ett brev till Rosenstein, i vilket han berättar, hur han i Växiö sammanträffat med biskopen där, Olof Wallqvist, varvid han passat på att förebrå denne för det utfall, han gjort mot »upplysningen och Philosopherna» i sitt bekanta »Bref til det vördiga prästerskapet af Växiö stift». »Därpå svarade han mig uppriktigt», skriver Kellgren, »hvad jag redan gissat, att det skett för att göra en hommage åt en viss hög Herres tänkesätt, och att han för öfrigt blott menat några fanatici, såsom Raynal, Linguet etc.»[1] Att Wallqvist verkligen inte sökt svänga sig inför Kellgren, vars beundran för en Voltaire t. ex. han givetvis kände till, utan framför allt syftat på de av Kellgren nämnde, synes framgå av ett brev, han skrev till Gustaf III några dagar efter sitt samtal med skalden. Med anledning av händelserna i Frankrike, som förefalla honom »ohygglige», hävdar han med iver: »Alt detta är en följd af det värde man gifvit Franklin, Raynal, Linguet m. fl. Det vore önskeligt, om literaturen återfördes til scholarne och sattes på latin, men regeringen blefve hos Konungarne på blotta modersmålet.»[2] Kellgren har tydligen inte reagerat mot att Wallqvist karakteriserat Raynal som en fanatiker. Detta förvånar inte. Även om Kellgren med glädje hälsade den franska revolutionens utbrott, var han ju på intet vis någon ytterlighetsman. Detsamma gäller hans nära vän Rosenstein, vilken betecknande nog inte gett sig tillfälle att någon gång nämna Raynal i sin avhandling om upplysningen. Det låg något brutalt rakt på sak i Raynals politiska propaganda, som säkert har stött dessa mera moderata upplysningsmän, samtidigt som det tjusade mera utpräglade frondörsnaturer som Thorild, Lund och deras efterföljare, utgivarne av »Medborgaren», »Patrioten» och »Telegraphen», om vilka mera längre fram. Det är också högst karakteristiskt för den roll Raynal spelat i svenskt kulturliv, att han var gärna läst av den bekante finske äventyraren Göran Magnus Sprengtporten under 1780-talet, då denne kom i allt skarpare motsats till Gustaf III. Det heter i en teckning av honom: »Sjelf snille, ägde han behof att

[1] A. a., s. 233.
[2] Olof Wallqvist, *Minnen och bref*, utgifna af E. V. Montan, Stockholm 1878, s. 147. Jfr *Samlaren* 1887, s. 7, noten.

tillegna sig tidehvarfvets stora tankar, och visste knapt sjelf, huru han, midt upp i det skogiga Finland, helt plötsligt hade blifvit en förklarad lärjunge af de stora fransyska filosoferna, Rousseau, Raynal och Helvetius. Här samlade han omkring sig en liten krets af lärjungar och förtrogne.»[1] I en skildring av denna krets, känd under namnet Valhalla-orden, heter det: »Ursprungligen rådde inom orden, hvars hufvudsäte var Sveaborg, en rojalistisk anda, men allt efter som adelns missnöje med Gustaf III:s regering tilltog, började man vid sammankomster framhålla regenternas pligter och skyldigheter samt åberopa Raynal, Rousseau och Helvetius».[2] Det förvånar inte, att Malla Montgomery-Silfverstolpe kan berätta om sin fader, överste Robert Montgomery, som ju var inblandad i Anjala-affären, att »den franska litteraturen behagade honom mest, och däribland särdeles Helvétius och Raynal».[3] Lika betecknande är det, att en gammal frondör som Pehr Johan Höppener, såsom hans i Kungl. Biblioteket förvarade efterlämnade samlingar visa, med intresse har läst Raynal. Å andra sidan är det lika betecknande att en motståndare till upplysningsfilosoferna och den franska revolutionen som Karl Manderfeldt har passat på att ge Raynal, som han kallar en av Voltaires »grands Collegues», en gliring.[4]

En stor beundrare hade Raynal däremot i Carl Fredrik Nordenskiöld, den bekante swedenborgaren, som i sina tidskrifter »Medborgaren» och »Allmänna Magazinet» förde ett kraftigt språk, predikade mot tyranner och hävdade människornas rättigheter. »Allmänna Magazinet» bestod, som redan dess undertitel angav, nästan uteslutande av översättningar »utur kände snillens arbeten», framför allt de franska och engelska upplysningsfilosofernas. Av de få originalartiklarna är en f. ö. rätt underlig uppsats med rubriken »Ludvig XVI Ädelmod», i detta sammanhang av visst intresse. Nordenskiöld framställer här den franske konungen som en »Frihetens och Sanningens Förespråkare» i Frankrike, i det han räknar upp och karakteriserar en rad författare, vilka blevo förföljda för sina fria åsikter men som enligt Nordenskiöld funnit »et aldeles oväntat beskydd under förra Souverainitets Regeringen». Denna den franske konun-

[1] *Minnen ur Sveriges nyare historia*, samlade af B. von Schinkel, författade och utgifne af C. W. Bergman I, 2 uppl. Stockholm 1855, s. 303.

[2] *Finsk tidskrift* 1878, Första halfåret, s. 265.

[3] Jfr *Malla Montgomery-Silfverstolpes Memoarer*, utgifna af Malla Grandinson, I, Stockholm 1908, s. 72.

[4] Jfr Charles Manderfeldt, *La fausse politique* etc., s. 10—12.

gens tolerans avtvingar Nordenskiöld följande hyllning: »O Ludvig! en röst i Norden tolkar dig, på Menniskjoslägtets vägnar, den djupaste erkänsla; dit Minne skall til senaste Åldrar öfvergå äfven Trajans och Antoninernas; njut din ära; lef ibland dina Barn, ty du är en älskad Fader för dit Folk».[1] Avsikten med denna hyllning är rätt genomskinlig. Genom att utge Ludvig som beskyddare av dessa författare, försökte Nordenskiöld avväpna kritiken mot artikeln, vars egentliga hyllningsföremål äro en rad franska upplysningsförfattare, bland vilka inte minst Raynal, vars verk av den svenske konungen förbjudits, omtalas med veneration. Det heter om honom: »Raynal griper till pennan; han bombarderar med all Snillets och Vältalighetens styrka både Andeligt och Verldsligt tvång. När man undantager några få misstag och förhastade uttryck, har sedan Menskligheten danades ingen så tappert stridt för hennes helgedom. Parlamentet under förra Regeringen, för at på finare sätt smickra Regenten, utfärdade den dom at Raynal skall arresteras. Philosophen begifver sig då til Preussen. Fredrik II, hvars Regering begärde inga Lofoffer af mörkret, beskyddade inom sina Stater Ljusets son uti tre år, eller til des Raynal genom Ludvigs egit handbref återkallades til Fäderneslandet. Oaktadt Parlamentets Dom ej var annullerad, oaktadt tusende fjender där omgåfvo honom, återvände han til sina Landsmän, trygg och säker på sin Konungs Nåd. Omsider förändras Regeringen, och Raynal väljes till Fullmägtig, han kallas til Ledamot af National-Församlingen, men den hederlige Gubben nödgas för sin ålderdom vägra at med de öfriga Patrioterne dela en väsignad möda.»[2] Det är onödigt att påpeka onöjaktigheterna i denna skildring av Raynals levnadslopp, vilken torde innehålla det mest entusiastiska beröm, författaren till historien om de båda Indierna skördat i Sverige. Nordenskiöld har också liksom Lund dragit nytta av sitt studium av Raynals skrifter för sin journalistiska verksamhet. När han efter den nya tryckfrihetsförordningen 1792 återupplivade »Medborgaren», införde han i denna flera översättningar ur »Histoire des deux Indes».[3]

En originell, men för Raynals betydelse betecknande användning av en översättning ur »Histoire des deux Indes» förekommer i ett annat oppositionsblad från 1790-talet, »Patrioten», utgiven av Tho-

[1] *Allmänna Magazinet,* Stockholm 1790, s. 138.
[2] A. a., s. 136.
[3] 1792 nr 14 »Tidehwarfwets Galanteri», nr 21 »Om Swärmeri eller Fanatisme», 1793 nr 24 »Om Statskonsten».

rilds vän och lärjunge L. M. Philipson. I en uppsats, benämnd »Prof af Känslor och Förnuft. eller Polly Bakers Tal, adresseras til alla mera ädla Sinnen», uppträder denne mot de stränga straff, som lagen påbjöd i fråga om ogifta mödrar. Philipson framhåller först, hur det överhuvud råder en påtaglig brist på överensstämmelse mellan brottets art och straffets grad, och vänder sig bestämt, helt i Beccarias och Thorilds anda, mot dem som »anse straffens stränghet eller grymhet såsom säkraste medlet til brottens förekommande». Denna uppfattning har medfört, att »man belagt äfwen i sig sjelf oskyldiga handlingar med de nesligaste och grymmaste straff; jag menar 'den ljuwa utöfningen af denna sälla böjelse som Naturen i människohjertat nedlagt könen emellan'.» Philipson företräder i denna fråga samma fria och humana uppfattning som flera av de franska upplysningsfilosoferna, framför allt Diderot. Det väsentliga, det efter naturen nödvändiga för ett giftermål är enligt Philipson »kontrahenternas Inbördes Fria samtycke at lefwa och föda barn tillsammans». De yttre ceremonier, som göra en förbindelse laglig, har man tillmätt en alltför stor betydelse. Detta skulle man kunna bortse från, om det inte haft de mest olyckliga följder ur social synpunkt. Det betyder mindre, menar han, att frukterna av en illegal förbindelse, även »om kärleken i detta senare wore aldrig så äkta», kallas oäkta. Men han uppröres över, att »detta Olagliga Giftermål fått obilligt stämpeln af et alt för stort brott i anseende til det swåra straff, hwarmed man belagt det». Hans starka kvinnovänliga uppfattning, i vilken man kanske kan se en inverkan från hans lärare, kommer klart till uttryck, när han till sist hävdar: »Lagarna i detta fall hafwa alt för länge warit mer än barbariska emot Qwinnan, som altid är minst brottslig, som ensam lider och som i alla afseenden förtjenar en mild medfart».[1] För att illustrera sin framställning och ytterligare understödja sin uppfattning i detta spörsmål återger Philipson efter Raynal det försvarstal, som den unga engelskan Polly Baker skulle ha hållit inför domstolen i Massachusetts, dit hon instämts för att »för femte gången hafwa gifwit Colonien en Oäkta Lifsfrugt». Ett bättre val hade redaktören för Patrioten inte gärna kunnat göra, när han ville propagera för ett mera humant betraktelsesätt i denna fråga. Denna berömda episod i »Histoire des deux Indes», i vilken man kunnat fastslå Diderots medarbete, har helt säkert med rätta blivit kallad

[1] *Patrioten,* Stockholm 1792, s. 302—303.

»sin tids ryktbaraste försvar för den ogifta barnaföderskans rättigheter».[1] Det kan nog med skäl sättas i fråga, om det inte just är denna episod, som utlöst Philipsons ovan citerade framställning.

En annan Thorildpåverkad litteratör, som under slutet av 1790-talet utgav en del tidskrifter, har också dokumenterat sig som Raynalbeundrare. I nr 12—13 av sin 1787—98 utgivna »Telegraphen» har Erik Nordforss inryckt en översättning av ett parti ur »Histoire des deux Indes», som handlar om hottentotterna.[2] Ämnet låter neutralt, men det har dock som vanligt givit Raynal tillfälle till en del reflexioner över den europeiska civilisationens avigsidor, vilka säkert ha bestämt Nordforss' val, även om tidens livliga intresse för exotiska länder och folk, vilket man inte minst tydligt kan avläsa i de samtida reseskildringsserierna, härvidlag kan ha spelat in. Även tidskriften »Bukoléon, Blandad Läsning för Olärde», som Nordforss utsände 1799, innehåller en karakteristisk översättning ur »Histoire des deux Indes». Detta parti, som har fått till rubrik »Om Åkerbruk och Beskattning», och som ingår i Raynals skildring av Kina, vilket land ju var särskilt föremål för de franska upplysningsfilosofernas intresse, vittnar inte endast om dess upphovsmans starka fysiokratiska inriktning utan också om hans djupa misstro mot monarker, adel och präster. Då Nordforss inte uttryckligen angivit källan för denna och några andra översättningar i häftet, uppstod hos en recensent i »Journal för svensk litteratur» den misstanken, att de voro svenska original. I denna sin uppfattning kände sig recensenten styrkt av uppsatsernas »uselhet i alla afseenden, som ej bort förleda någon til det onyttiga arbetet at öfversätta dem».[3] I det våldsamma svar, som Nordforss följande år levererade på denna anmälan i sina »Samlade Skrifter», skyndade han att med tydlig skadeglädje erkänna, att originalet till uppsatsen om åkerbruket kunde återfinnas i Raynals historia. Han skriver: »*Raynal* är, om vi icke altför mycket bedrage oss, oförnekligen en af samtidens kändaste Författare; och ännu har väl intet Snille gifvits så öfverlägset eller så förmätet, at det, såsom Magistrarne i Litteratur-Journalen vågat kallat denne Philosophes verkligt originela stycken, '*så usla i*

---

[1] Om diskussionen om detta parti i »Histoire des deux Indes» jfr Y. HIRNS uppsats »Polly Baker», *Episoder*, s. 207—227; J. V. JOHANSSON, *Raynal, Diderot och Polly Baker* (Göteborgs Högskolas årsskrift 26 : 2, Göteborg 1920); densamme *Etudes sur Denis Diderot*, Göteborg 1927, s. 159—192.

[2] Jfr t. ex. 1780 års edition, I, s. 201 ff.

[3] *Journal för svensk litteratur*, 1799, s. 559.

alla afseenden, at ingen bort förledas til det onyttiga arbetet at öfversätta dem'. Til äfventyrs torde man icke heller så utan all granskning få antaga, det något af denne Mästares arbeten, under den hand hvars öfversättningar Litteratur-Journalens Recensenter sjelfve, i et stycke där de visst icke tyckas fallne at smickra, för godt finna at kalla goda — det något af hans arbeten, säge vi, under denna hand kunnat så helt och hållet förändra lynne och natur, at det från ypperligt til tanke och framställningssätt (såsom det af en så berömd Författare måste vara), kunnat sjunka ända ned til at förtjena det stränga och afgörande omdöme Recensenterna gifva öfver alla de stycken i Bukoléon, hvartil Originalen icke äro bestämdt upgifna; och NB. gifva öfver dem, icke såsom öfversättningar, utan såsom original. Imedlertid får man nu gifva Magistrarna tilkänna, at det lilla utdraget, *om Åkerbruk och Beskattning* (sid. 95) är just af denna Mästare författadt, och öfversatt aldeles af denna hand.»[1] Man kan inte undgå att av svaret i Journalen få det intrycket, att man blivit generad över detta misstag.[2] Nordforss har för övrigt vid andra tillfällen visat, att han kände till och beundrade författaren till »Histoire des deux Indes».

Som man ser, fortsätter Raynals historia att vara en gärna anlitad arsenal för oppositionella tidningsredaktörer århundradet ut. Emellertid kan man i vissa moderata kretsar urskilja en intressant omsvängning i uppfattningen av den franska revolutionären under 1790-talet. Det är icke endast en Philipson och Nordforss, som anse det fördelaktigt att erinra om Raynal, utan även skribenter, som tillhöra det motsatta lägret i striden om den franska revolutionen. Denna omsvängning är givetvis framkallad av Raynals egen förut omtalade åsiktsförändring, som kom till offentligt uttryck i hans i maj 1791 tryckta, i nationalförsamlingen upplästa brev. Efter vad jag kunnat se, blev denna märkliga skrift inte omtalad av de svenska tidningarna, men att den väckt stort uppseende i landet kan man lätt visa. Så skriver prosten Lanærus i sin förut omtalade »Promemoria öfwer Franska Oroligheterna» under år 1791 bl. a. följande: »Såsom et särdeles och hel(t) owäntadt Phænomene på Franska Politiquens himmel, kan man med skäl anse Herrarna

[1] (E. N. NORDFORSS) *Samlade skrifter* Häft. 1, Stockholm 1800. sid. 81. I själva verket torde detta parti av Raynals historia vara författat av ingen mindre än Diderot. Jfr FEUGÈRE, a. a. *Revue d'histoire littéraire de la France* 1913, s. 370.
[2] Jfr *Journal för svensk litteratur,* 1800, s. 287.

Linguets och Raynals oförmodade omstjelpning af sina förra Stats-systemer. Begge hafwa de af ålder warit Antipoder, och det äro de ännu; men ock begge med förändring af sina förra Stationer. Linguet, Despotismens forna Förfägtare, som låfsöng D'Aiguillons despotiska administration, tycktes kunna blifwa en tjenlig Basun i Royalisternas hand; men han förändrade Språket och är nu en häftig Republican. Raynal deremot, som dref sina Frihetsprinciper stundom til yrsel, är nu en den häftigaste Royalist, och bannar National-Församlingen för alla dess författningar. Så ombyteliga äro Menniskornas hjertan.»[1]

Det är intressant att se, hur Lanærus, som tagit Raynal smått i försvar och liksom ursäktat hans extrema hållning med hänvisning till det förtryck, som rådde i Frankrike före revolutionen, när han nu ser Raynals tidigare motståndare skynda att hylla honom, erinrar om de kraftigaste ställena i »Histoire des deux Indes». Bland dem, som berömde den gamle franske historieskrivaren, var också Gottlob v. Schirach, utgivaren av en politisk journal, som Lanærus liksom många andra här i Sverige vid denna tid läste. Med anledning av att Schirach kallat Raynal »wår tids berömde Philosophiske Häfda-tecknare, som i sina wärk med starka drag tecknat frihetens sanna grundsatser och menskligbetens wäl», anmärker Lanærus: »Uti sit omdöme om denne Raynal, blottar Herr Schirack sin svaghet för mycket, då han upphöjer honom som en ägta meniskjowän, blott för det han nu politiserar, enligt Herr Schiracks egen smak. At många starka sanningar framlysa i Raynals skrifter är onekeligt, men at ock grofwa naturalistiska och i hänseende til friheten, sjelfswåldiga och dristiga uttryck deribland framsticka, lär inte den neka, som med sundt omdöme läsit hans wärk.» Lanærus anför några exempel ur »Histoire des deux Indes» och slutar sin not med en spetsig fråga: »Månne Herr Schirack då läst Raynals wärk?»[2] Att Lanærus själv noga läst hans arbeten är åtminstone tydligt.

Thorild kunde givetvis inte gilla denna Raynals omsvängning, men han tar den inte illa upp utan förklarar den med Raynals höga ålder. I tredje delen av »En Critik öfwer Critiker», som utkom mot slutet av 1791, tar Thorild Kellgren i upptuktelse, därför att denne gjort spe av Gjörwell. Thorild hade också sett att »ålderdomens joller» börjat smyga sig in i den gamle lärdes stil, men det

[1] A. hs., s. 49.
[2] A. hs., s. 50—51, not a.

skulle aldrig ha fallit honom in att göra sig lustig över denna svaghet, som hörde samman med de höga åren. Med Raynals brev i friskt minne utropar Thorild: »Min herre, hafva icke vida större snillen än han *öfverlefvat* sig sjelfva? Huru ynkligen jollrar icke *nu* den ädle (Raynal)? I sina sinnens försvagning tänker icke mera detta *starka hufvud* i verlden, utan i sin nattmössa. (Bofvars lögn och dårars skräck, se der hans natur).»[1] Och efter att ha framhållit att »sjelfve Eder gudomlige Voltaire» ej undgått detta öde, fortsätter Thorild och har därvid tydligen Raynal i tankarne: »*Revolutioner* äro icke gubbars lust, utan den eldige och starka mannaålderns. Gubbar älska *ro*, om det ock skulle vara blott den hemska halfdöda, som despotismen gifver, de älska ro ända till *grafvens*».[2] När man läser detta försvar av den gamle frondörens politiska omsvängning, kan man inte undgå den misstanken, att den svenske revolutionsentusiasten i någon av de utländska journaler, som man vid denna tid höll här i landet, har tagit del av det tal, som Robespierre höll i nationalförsamlingen med anledning av Raynals brev till densamma. Under det att medlemmarna av församlingen allmänt visade en våldsam indignation mot den gamle historikern, nöjde sig Robespierre med att helt lugnt anhålla om misskund med en man, som trots allt bevarade ett stort namn. »Je trouve pour lui», framhöll han, »une excuse suffisante dans une circonstance qu'il vous a rappelée, je veux dire son grand âge.»[3] Thorild och Robespierre ha ju åtminstone fört försvaret för Raynal med samma argument.[4]

[1] *Thomas Thorilds Samlade Skrifter,* utgifna af P. HANSELLI, II, s. 176. De med parentes omgivna orden uteslötos betecknande nog av censuren. Jfr originalupplagan, s. 34.

[2] A. a., II, s. 177.

[3] A. FEUGÈRE, *L'Abbé Raynal,* s. 384.

[4] Att Thorild under sin Englandsvistelse sysselsatte sig med Raynal, framgår av följande anteckning i den av honom under denna resa förda anteckningsbok, som finnes bevarad: »Bref til Mercier: Mirabeau: Bergasse: Raynal & c.». Detta brev blev veterligen aldrig avsänt, kanske inte ens skrivet, men det är kanske inte svårt att säga, vad det skulle ha innehållit. De personer, vilkas namn Thorild räknar upp, intogo i själva verket en avgjort moderat hållning under den franska revolutionens första skede. Att Raynal blivit medtagen måste, synes det mig, bero på, att Thorild fått kännedom om det förut nämnda, i hans namn publicerade *Lettre de l'abbé Raynal à l'Assemblée nationale.* Detta brev, som ju var skrivet av en monarkistisk militär, innehöll en kraftig protest mot den revolutionära radikalismen. Det har tydligen varit Thorilds mening att offentliggöra ett brev, där han tog avstånd från dessa mäns moderata hållning. — Om Raynal medtagits av nyss antagna skäl, kan denna anteckning ej ha gjorts tidigare än i dec. 1789, då det falska brevet trycktes. Den kan ej heller ha gjorts mycket senare, då det snart blev allmänt bekant, att brevet var understucket, vilket Thorild tydligen ej känt till, när han gjort denna anteckning. Då den Thorildska dagboken är utan alla tidsangivningar, kan denna iakttagelse ha ett visst värde som en kronologisk hållpunkt.

Det är kuriöst att se, hur en av Raynals tidigare svenska beundrare reagerade inför brevet till nationalförsamlingen. Major Lund, som upphörde med sina fronderande tidningar år 1784, efter vad det uppgives till följd av kontant erkänsla från högre ort[1], utsände mot slutet av 1791 en prospectus till ett nytt litterärt företag, »Fragmenter i särskilte ämnen». Enligt prospekten skulle här framför allt behandlas två ämnen: franska revolutionen och Gustafs krig mot Ryssland. Att Lunds uppfattning undergått en grundlig förändring visa hans beskärmelser över händelserna i Frankrike, i vilka dock det undersåtliga nitet synes ha drivit honom till en betänklig överdrift i uttrycket, som borde ha kommit hans läsare att smått misstänka hans uppriktighet. Han skriver bl. a.: »Ifrån Skapelsen till Yttersta Domen kan väl intet århundrade som detta opvisa så oerhördt brått som Bastillens nedrifvande och jämnande vid jorden — — — Detta Kongl. befästade Slott — — — detta värn — — — där Medborgaren ej behövde bekymra sig om husrum, föda och kläder, och där han satt i sin frihet, åtminstone för Björnar.»[2] Försvaret för Bastiljen är i hög grad subjektivt färgat; Lund var nämligen ökänd för sina dåliga affärer, och han dolde aldrig, att han »förlade böcker för att äta». Hans förändrade ståndpunkt kommer också fram i hans utfall mot de franska författare, vilkas skrifter han som redaktör på 1780-talet med förkärlek utnyttjat, framför allt Raynal. Lund skriver: »O! Frihets-Skrikare-skuggor av *Rousseau*, *Voltaire* och *Rainal* (hvilken likväl på sidsta steget til grafven sansat sig och skall såsom belöning ej skörda mindre än — himmelen) jag skall skildra Er med all den förtrytelse, med all den fasa I väckt i mitt undersåtliga bröst — detta bröst — — — som andas rättigheterna i sina skyldigheter».[3] Att Raynal får ett sådant erkännande beror givetvis på, att denne, liksom Lund själv förresten, övergivit sina tidigare åsikter. — Det är kanske en tillfällighet, men det kan ju alltid påpekas, att censuren inte känt sig uppfordrad att i *detta* sammanhang utplåna den franske författarens namn.

Att Raynals namn och verksamhet erfarit en grundlig omvärdering synes framgå därav, att han obehindrat kunde bli föremål för hyllning i själva den svenska akademien, Gustaf III:s egen skapelse. I sitt »Skaldebref till dem, som söka ett odödligt namn», som

---

[1] Jfr ATTERBOM, *Svenska siare och skalder* IV, Upsala 1847, s. 172.
[2] *Fragmenter i särskilte ämnen,* Första tomen, Stockholm 1791, s. 4.
[3] A. a., s. 4.

1792 belönades med akademiens stora pris och upplästes på dess högtidsdag den tjugonde december, riktar Axel Gabriel Silverstolpe följande maning till »filosofen»:

Säg icke: »Usling, gråt, men tig och drag din tunga,
Lär dig att misstro ljus, lär dig i bojor sjunga:»
Har hon ej lärt det nog af seklerna förut? —
Hjelp henne — I dess sår, gå, tröstens olja gjut,
Och Sanningarnas brand mot våld och fördom slunga.

Så Locke, Helvetius och Rousseau rykte fått,
Så Raynal vördad är och Franklin dyrkad vorden,
Och så, när du en gång har ned i grafven gått,
Din hamn skall resa sig och än regera jorden.[1]

Det kan anmärkas, att dessa rader ingå i det utdrag ur dikten, som Stockholms Posten meddelade sina läsare.[2]

Som bekant började en del svenska representanter för upplysningsidéerna, som kände sig besvärade av den franska revolutionens utveckling i radikal anda, att hävda en bestämd skillnad mellan århundradets berömda filosofer och de franska revolutionsmännen, som på mera konservativt håll betraktades som de förras efterföljare och arvtagare, en skillnad, som fått ett karakteristiskt uttryck i Isac Reinhold Bloms utrop:

O! at den Frihets-storm, som skakat våra dar,
Philosophins triumph och ej revoltens var![3]

När nu Raynal, som var den ende kvarlevande av de stora filosoferna, bestämt tar avstånd från revolutionen, som den utvecklat sig i Paris, bör detta ha kommit dessa moderata upplysningsvänner väl till pass. I sin utförliga recension av den bekante mångskrivaren häradshövding Magnus Blix' arbete »Philosophiskt Försök at utur Menniskans egenskaper utröna ändamålet hvartil Menniskan är skapad» (1797), som innehåller ett våldsamt anfall på upplysningsfilosoferna, passar Leopold på tillfället att ta »Philosophien» i försvar mot dem, som »lossat förblanda hennes läror med dessa Fransyske pöbelskrik: *frihet och jemnlikhet*, hvilka under några stunders sinnes-

---

[1] Axel Gabriel Silverstolpe, *Skaldestycken*, 3 uppl. Örebro 1863, s. 64.
[2] Jfr *Stockholms Posten* 1793, nr 135.
[3] Skaldebref til dem, som söka et odödligt namn, *Sv. Ak. Handlingar*, Stockholm 1793, s. 14.

yrsla flögo öfver Frankrike, på samma sätt och nästan af lika orsaker, som et hurrarop flyger från mun till mun i en beskänkt folkskara».[1] Jag skall inte gå närmare in på hans argumentering utan nöja mig med att anföra en passus, som visar hur Raynals omsvängning kunde utnyttjas i polemiken om upplysningsfilosoferna och den franska revolutionen. Leopold skriver: »Bland de Franske Philosopherna näst före Revolutionen voro *Voltaire*, *Rousseau*, *Raynal*, utan tvifvel de mest läste och gillade. I deras arbeten ligger då, inbillar man sig, hela Revolutionsfostret, likasom Fjäriln i sin puppa: derifrån har den, med fullfärdiga vingar, på en gång utflygit. Det är sant at man finner i deras skrifter, dels principerna til borgerlig styrelse utredda och fastställda, dels några afvikelser derifrån tilfälligt antydda. Men hvar finner man hos dem någon den minsta likhet med de Fransyske Revolutions-Maximerna? Hvarföre vill man ej se at dessa orimliga våldsmaximer, skapade just under sjelfva resningsyran, af helt andra personer än Philosopher, och efter helt andra lagar än philosophiens, hade med henne ej mera gemenskap, än det Parisiska bröloppet till sin rätta grund hade med Salighetsläran? Af de nämnde Philosopherna, lefde vid Revolutionstiden endast Raynal. Och hvad gjorde han? Han skref deremot med häftighet. Han tvådde sina händer i vatten, och afsade inför hela Europa, sin Philosophie all delaktighet i dessa ophilosophiska uprorsbragder.

Tror Ni at Voltaire och Rousseau, om de ännu funnits bland de lefvande, icke skulle hafva gjort aldeles detsamma.»[2]

Omkring sekelskiftet synes Raynals historia i stort sett ha upphört att i vårt land tjäna som inspirationskälla för frondörer och revolutionärer. I stället börjar den bli anlitad av forskarna som källa för kolonialhistorien, framför allt då Amerikas. »Histoire des deux Indes» var ju inte blott en serie retoriska bravader utan innehöll också, utom historiska data, ett rikt statistiskt material om allehanda politiska, sociala och ekonomiska förhållanden.

Ett högst karakteristiskt uttryck för det värde, man ur denna

[1] *Läsning i blandade ämnen*, nr 7 och 8, Stockholm 1797, s. 137.

[2] A. a., s. 138: Det låg ju nära till hands att använda Raynals omsvängning på detta sätt, och Leopold var inte heller den ende, som gjorde det. Jfr t. ex. Om de nyare filosofers och illuminaters föregifna inflytande på fransyska revolutionen, öfversättning, Linköping 1810, s. 109. Denna anonymt utgivna, av Bygdén ej upptagna skrift är en översättning av J. J. MOUNIERS 1801 i Tübingen publicerade bok *De l'influence attribué aux philosophes, aux francs-maçons et aux Illuminés sur la révolution de France.* Om Mounier jfr BALDENSPERGER, *Le mouvement des idées dans l'émigration française*, II, Paris 1924, ss. 26—27, 282—291.

synpunkt tillmätte Raynals historia, har man i en större anteckningsbok, som tillhört den lärde skånske prästmannen Elias Follin, död 1819 som prost i Hälsingborg. Follin var livligt intresserad av historiska och ekonomiska spörsmål; så utarbetade han bl. a. två utförliga utredningar angående realisationsfrågan vid riksdagen i Norrköping 1800, som han ställde till förfogande åt en god vän, som deltog i denna riksdag.[1] Man kan få en god uppfattning om den grundlighet, varmed han bedrev sina studier i dessa ämnen, när man tar del av nämnda anteckningsbok. Den innehåller bl. a. inte mindre än 46 med ytterst fin stil fullskrivna sidor i kvartformat med excerpter ur Raynals historia, varvid Follin inte minst uppmärksammat de rent statistiska siffrorna om näringar och befolkningsförhållanden och liknande.[2] Att Raynals historia verkligen åtnjutit stort anseende som källa, synes mig framgå därav, att den boksynte Follin, som var i hög grad ortodox i religiösa frågor, inte dragit sig för att noggrant gå igenom alla dess delar, fastän han snart sagt på varje sida har stött på utfall och uttalanden, vilkas ohöljda religionsförakt måste ha upprört honom djupt. — Dessa Follins excerpter böra ha utförts någon gång under åren 1800—1801.

År 1800 responderade upsalastudenten Jacob Michael Svedelius, fader till den bekante historikern Wilhelm Svedelius, på en avhandling om följderna för Europa av Amerikas upptäckt under professorn i historia E. W. Fants presidium.[3] Den lärde professorn visar sig här ha läst Raynal och drager sig icke för att hänvisa till denne. Två år senare presiderar Svedelius, nu vorden magister, för en fortsättning på denna dissertation.[4] Svedelius har vid utarbetandet av denna flitigt begagnat »Histoire des deux Indes»; vissa sidor äro i själva verket intet annat än direkta referat och översättningar av Raynals framställning, till vilken han också hänvisar gång på gång.

---

[1] Jfr ELIAS FOLLIN, *Helsingborgs historia,* öfversedd och tillökt af P. Wieselgren. Upsala 1851, s. 384. Wieselgren redogör här för Follins liv och skrifter.

[2] Denna anteckningsbok, som är försedd med följande påskrift »Statistiska anteckningar och Excerpter af Raynals Hist. Philo. & poli. af El. Follin», tillhör Lunds Universitetsbiblioteks handskrifter (statskunskap).

[3] Dissertatio / De / Effectu Detectae Americae / In / Europam, cujus / Partem Primam / Consensu Ampliss. Facult. Philos. Ups. / Praesido / Mag. Er. Mich. Fant / Hist. Prof. Reg. Et Ord. Soc. Reg. Scient. Ups. Et Acad. Res. litt. Hum. Hist. et Antiqvit / Stockh. Membro / Pro Gradu Philosophico / P. P. / Jacobus Michael Svedelius / Stip. Grönv. Dalekarlus / In Aud. Gust. Maj. D. XI Junii MDCCC / H. C. /

[4] De / Effectu Detectae Americae / In / Europam / Cujus Partem Secundam / Venia Ampl. Ord. Philos. Ups. / J. P. / Mag. Jac. Mich. Svedelius / Et / Georgius Svedelius / Dalecarli / In Audit. Gust. Maj. Die XXVI Maj MDCCCII / H. C. /

Ett gott stycke in på det nya seklet skulle Raynal behålla sin ställning som auktoritet i fråga om kolonialhistoriska spörsmål, även om han, framför allt i fråga om Amerika, började få allvarliga konkurrenter i Robertsons och Humboldts arbeten. 1809 utkom i Linköping en hos Groth och Petre tryckt anonym skrift »Spaniens och Portugalls Besittningar uti America. Statistisk Afhandling. Förra Delen.» Om man emellertid ser närmare efter, visar det sig, att denna »statistiska avhandling», som man får sätta i förbindelse med det intresse för Spanien och Portugal, som den revolutionära oron i de båda pyreneiska staterna och deras amerikanska kolonier väckt till liv i vårt land vid denna tid och som skulle få flera litterära uttryck under de följande tjugu åren, i själva verket är en direkt översättning av Raynals skildring av Spaniens amerikanska besittningar i sjätte, sjunde och åttonde boken av hans stora historia. Detta är åter ett vittnesbörd om den franske historikerns anseende som amerikaauktoritet.[1] I förordet till den 1816 utgivna översättningen av Raynals berömda skildring av amerikanarnas revolution förklaras det, att Abbé Raynal »genom sitt Classiska Arbete *L'Histoire Philosophique et Politique des Etablissemens et du Commerce des Européens dans les deux Indes*, har gjort sig känd för en af de utmärktaste Författare, både i Anseende till vidden af de deruti meddelade kunskaper och till den Philosophiska blick, hvarmed han öfversett sitt ämne».[2] Det är betecknande, att man ansett det lämpligt att genom en översättning av Raynals skrift tillmötesgå det intresse för den nordamerikanska republiken, som man ansett sig kunna räkna med.

Geijers stora avhandling, »Feodalism och Republicanism», publi-

[1] Denna skrift är av ett visst intresse i och för sig. Av en passus i det företal »Till Läsaren», som den obekante författaren försett sin bok med och som utformar sig till ett »försök» över kritiken, framgår det, att svenska språket ej är hans modersmål. Han skriver: »Billigt fordrar man utaf en öfversättare en fullkomlig kännedom utaf tvenne språk; kan jag uppfylla denna billiga fordran? Om en utaf beundran väckt uppmärksam läsning af de svenska författares skrifter, som bidragit till svenska Vitterhetens höga beskyddares odödliga minne, som med jättesteg lyftat Svenska Litteraturen ifrån medelmåttan till en beundransvärd höjd af odling, förenat grundlighet med behag, tankans djupsinnighet med framställningens klarhet — om, säger jag deras läsning tändt en gnista af den eld, som underhålles af snillet, så har den, qväfd utaf vanmagt hos mig, ej kunnat undanrödja de hinder som innom medelmåttan inskränker författare, som *skrifva på ett främmande språk*. Att öfverskrida denna gräns är snillets afvundsvärda lott, den har ej blifvit min.» (kursiv. här). Det troligaste är väl, att den, som samma år, som striden mellan gamla och nya skolan skulle bryta lös, bragte de gustavianska skalderna denna oförställda hyllning, har varit någon av de franska emigranter, som under sin vistelse här lärde sig svenska språket.

[2] Amerikas Revolution af Abbé Raynal, Öfversättning, Stockholm 1816, tryckt hos Direct. H. A. Nordström. Jfr »Anmälan».

cerad i Svea 1818—19, slutar som bekant med ett löfte om en fortsättning, där betydelsen av Indiernas upptäckt skulle utredas. Detta parti av avhandlingen, som förelåg utarbetat i manuskript men som aldrig trycktes i Svea, använde Geijer, som Blanck påvisat, för den akademiska avhandling, »Betraktelser öfver Europeiska Colonial-Väldets grundläggning», som under hans presidium försvarades 1833 av C. A. v. Nolcken.[1] Redan titeln kommer en att misstänka, att det föreligger ett samband mellan Geijers uppsats och »Histoire des deux Indes», som ju i grunden endast var en enda lång betraktelse över det europeiska kolonialväldets grundläggning. Det visar sig också vid en närmare jämförelse, att dispositionen i Geijers framställning helt motsvarar gången av Raynals skildring av europeernas kolonisering av de främmande världsdelarna, även om Geijer hämtat detaljer från andra källor, framför allt Robertsons »Amerikas historia» samt den bekanta väldiga världshistoria, som under 1700-talet utarbetades av engelska lärde och översattes till franska och tyska, vilken senare version Geijer begagnat. Till yttermera visso har Geijer vid ett par tillfällen direkt hänvisat till Raynal. En gång tar han uttryckligen avstånd från den franske historikern, när han vid slutet av sin entusiastiska skildring av Spaniens mäktiga välde i den nya världen utbrister: »Och skall man då ännu allmänneligen och alltid med en *Raynal* blott vilja se spåren af den första eröfringens blod och förtryck i dessa herrliga länder, och ej erkänna det stora mänsklighetens verk, som der tyst, men mäktigt, under sekler tillväxt och uppblomstat».[2] Däremot är Geijers framställning av Englands amerikanska kolonier, som kallas »ett hem för den religiösa toleransen»[3], helt i Raynals anda.

När Hans Järta några år senare för sin tidskrift »Odalmannen» utarbetade sin stora uppsats »Om de Nord-amerikanska Förenade Staternas Materiella Tilväxt» begagnade han också som källa för sin redogörelse bl. a. Raynals historia, till vilken han i noterna hänvisade sina läsare.[4] Hur starkt den revolutionäre agitatorn Raynal under det nya seklet fått träda i skuggan för amerikakännaren, framgår t. ex. därav, att redaktören för det utpräglat konservativa och regeringsvänliga bladet »Granskaren», som utgavs med under-

[1] Jfr *Samlaren* 1908, s. 64.
[2] ERIK GUSTAF GEIJER, *Samlade Skrifter* VII, Stockholm 1875, s. 352.
[3] Jfr *Samlaren* 1908, s. 75—76.
[4] *Odalmannen*, Andra häftet, Falun 1824, s. 111—186.

stöd av Karl XIV Johan, inte ansåg sig förhindrad att i början av år 1826 med anledning av spanska koloniernas i Amerika självständighetsförklaringar under förra hälften av decenniet meddela sina läsare en översättning av Raynals spådom om Amerikas emancipation från den gamla världen och därvid förse den med en högst berömmande inledning. Det heter där: »Då den nu ändtligen ifrån Europeernas ok befriade Amerikanska kontinenten är ett så rättvist föremål för hela den politiska verldens uppmärksamhet, torde det roa en annan uppmärksam läsare att flytta sig ett halft sekel tillbaka och höra hvad en af de största tänkare i stats-läran som vår verldsdel framfödt, då redan yttrade om den förestående striden emellan de amerikanska kolonierna och deras moderland. Vi meddela i sadan afsigt en öfversättning af 105 Kap. 18 Boken af *Raynals* namnkunniga *Histoire philosophique et politique*, tryckt 1775. Redan innan Nord-Amerikanska frihets kriget utbröt, och då ännu blott ett dystert missnöje började yttras i denna rika koloni öfver de utlagor, som England ville pålägga densamma, skref derom denne djupt seende och djupt tänkande man detta kapitel.»[1] Och när tidningen någon tid senare påbörjade en längre artikel om Cuba, den enda återstående av Spaniens amerikanska besittningar, som vid denna tid kommit i mittpunkten för det politiska intresset genom Förenta staternas hållning, hämtade redaktören de geografiska och statiska upgifterna om ön ur Raynals historia.[2] Vid denna tid börjar dock Raynal utträngas av mera moderna framställningar.

Under det att forskningen med stor iver och framgång arbetat på att fastställa den betydelse, som Voltaire och Rousseau haft för svenskt kulturliv under slutet av sjuttonhundratalet, dock utan att det ur detta arbete ännu har framgått några genomförda komparativa framställningar, har den helt gått förbi författaren till »Histoire des deux Indes», som av samtiden gärna nämndes på samma gång som dessa två. Förklaringen härtill är lätt funnen. Raynals inflytande har i grunden varit ett helt annat än Rousseaus och Voltaires. Under det att det varit relativt lätt att i detalj uppvisa, i vilken utsträckning svenska författare ha tillägnat sig och för sin litterära gärning utnyttjat de senares ideer, synpunkter och uppslag, kan man för Raynals vidkommande egentligen inte påvisa några direkta

[1] Jfr *Granskaren* 1826 nr 9.
[2] Jfr *a. a.* 1826 nr 18.

litterära påverkningar av större betydelse. Men att Raynal, hans person och handlingar, hans verk och åsikter, på det livligaste upptagit sinnena i vårt land under 1780- och 90-talen bör ha framgått av den föregående undersökningen, som, i förbigående anmärkt, givetvis inte gör anspråk på någon absolut fullständighet. Raynal har kanske mer än någon av de två andra kunnat uppväcka sympatier och antipatier. Att det kom att stå strid om hans namn och åsikter berodde närmast på att man i honom mindre såg historikern än filosofen, samhällskritikern. I centrum för det svenska Raynalintresset stod hans extrema politiska inställning och propaganda. Att han hade »talat mot Europas alla kungar», för att använda Thorilds ord, framkallade någras entusiastiska beundran, andras bestämda ovilja.

Det finns mig veterligen inga komparativa Raynalstudier för andra länders vidkommande, men efter vad jag kan se, har intresset för författaren till »Histoire des deux Indes» hos oss varit åtskilliga grader intensivare än på de flesta andra håll i Europa. Detta får emellertid helt säkert sin psykologiska förklaring i de politiska förhållandena i landet under 1780- och 90-talen, vilkas betydelse för det litterära och kulturella livet överhuvudtaget under denna tid kanske inte blivit tillräckligt undersökt. Det är ett välkänt förhållande, att Gustav III, som under åren närmast efter revolutionen 1772 varit föremål för en folkgunst, som knappast äger motstycke i vår historia, från och med slutet av 1770-talet började komma i en ständigt växande motsats till sina undersåtar. Härtill bidrogo inte endast de olyckliga ekonomiska förhållandena, utan också de tendenser till allenastyrande, som man urskilde i de inskränkningar, som träffade vissa fri- och rättigheter, inte minst i fråga om tryckfriheten. Det uppstod en politisk oluststämning i landet, som, för att taga ett konkret exempel, inte blott kan utläsas ur utan också har bidragit till utformningen av sådana Thorildska skrifter som hans hälsningssång till konungen vid dennes hemkomst från Italien 1784, hans memorial 1786 och det bekanta brevet till Tham på hösten 1787, ur vilket man velat utlyssna ett förebud till den stora franska revolutionen, men som väl i främsta rummet får betraktas som ett uttryck för diktarens bittra missnöje med det politiska läget i hans hemland, ett missnöje, som givetvis bidragit till hans beslut att lämna det. Det är framför allt mot bakgrunden av denna antirojalistiska stämning, vars skilda orsaker och uttryck inte här kunna

eller behöva utredas, man måste se det livliga intresse för Raynal. som man kan konstatera i Sverige under det adertonde seklets två sista decennier. Frondörerna ha med glädje anammat och för sin kritik utnyttjat hans förkunnelse, rojalisterna av Wallqvists typ ha lika häftigt reagerat emot den, och det är fullt regelrätt, att Gustaf själv skyndat sig att genom förbud mot Raynals skrifter försöka hindra, att dennes farliga åsikter fritt fingo verka på hans undersåtar.

EN NYFUNNEN VERSION AV TEGNÉRS *NYÅRET 1816*

OCH DESS BIOGRAFISKA BAKGRUND

AV

ELEONORE BRUNO.

I Lunds universitetsbibliotek förvaras bland Tegnériana (signum 3) tvenne handskrifter av *Nyåret 1816*. Den ena är en renskrift från tiden strax för 1828 och till texten identisk med den i *Smärre samlade dikter* samma år tryckta versionen. Denna återfinnes i den av Wrangel och Böök utgivna nya kritiska upplagan av Esaias Tegnérs *Samlade skrifter*, II: 203—205.[1] Det andra manuskriptet, som tydligen är äldre, då det vid omredigeringen för 1828 års upplaga begagnats såsom koncept, å vilket ändringar införts, har ursprungligen en väsentligen olika text. För båda dessa handskrifter redogöres i kommentaren till ovannämnda tegnérupplaga.[2] Det med ändringar försedda manuskriptet kallas Hs. A,[3] renskriften Hs. B. Jag bibehåller här nedan samma beteckningar.

År 1921 erhöll biblioteket en del papper, som tillhört förste stadskomministern Achatius J. Kahl, författaren till *Tegnér och hans samtida i Lund*. De överlämnades av Kahls dotterson, en bankdirektör Crafoord, och funnos förvarade i ett hus på Stora Södergatan i Lund. Den som hade att ta hand om, genomgå och ordna nyförvärvet var nuvarande bibliotekarien vid universitetsbiblioteket

---

[1] I det följande användes för att beteckna denna upplaga endast: *Ny krit. uppl.*

[2] II: 514—515.

[3] Jfr facsimile 1!

G. Wetterberg. Bland fynden befann sig ett manuskript, som man till att börja med tog för en avskrift av Tegnérs *Nyåret 1816* enligt Hs. A, men som senare befanns innehålla varianter, som icke saknade intresse.[1] Då handstilen företedde stora likheter med Tegnérs, uppstod också den frågan, huruvida icke den nya versionen rent av nedskrivits av skalden själv. Saken hade emellertid icke hunnit närmare undersökas sommaren 1928, då docenten A. Werin för mig älskvärt påpekade handskriftens existens och samtidigt överlämnade åt mig uppgiften att bestämma dess proveniens. Överbibliotekarien Ljunggren samt professorerna Esaias Tegnér och Albert Nilsson ha godhetsfullt givit mig tillstånd att genomgå en del av bibliotekets tegnériana i och för frågans besvarande och för reproducering av behövligt handskriftsmaterial.

Trots de stillikheter, som finnas mellan Nv. och tegnérhandskrifterna, konstaterar man ganska snart, att den förra är en avskrift. Detta framträder tydligt bl. a. på grund av en del avskrivarefel. Dylika förekommo ständigt under en tid, då diktalstren ofta voro hänvisade till åratals liv i de privata stamböckerna, innan de genom trycksvärtan spredos till en större allmänhet och samtidigt erhöllo en stabilare form. Dessa avvikelser tyckas vanligen ur innehållssynpunkt ha varit mindre betydande men däremot ofta formellt störande. I en dylik avskrift av *Nyåret 1816*, från omkr. 1825, vilken älskvärt ställts till mitt förfogande, lyda sålunda följande rader på här angivet sätt:

r. 18: och tigga af honom *all* vår glädje . . .
r. 29: Sanningen står *der* ock; dock synes mig galet . . .
r. 53: Hon har revolterat *lik*som mången annan . . .[2]

Även i Knut och Cecilia Lundblads »röda bok», som legat till grund för åtskilligt i Cecilia Bååth-Holmbergs *Morfars bok*, finns en avskrift av *Nyåret 1816*, anslutande sig, liksom ovanstående, till Hs. A, och även här märkes en avvikelse, som kan hänföras till samma kategori som de ovannämnda. Å r. 41 heter det nämligen:

---

[1] Jfr facsimile 2, a—c!

[2] Kontraktsprosten L. P. Holmbergs samling av *Esaias Tegnérs Skaldestycken*, tillhörig direktör T. Holmberg och upptagande ej mindre än 115 dikter, däribland pärlorna av Tegnérs lyriska produktion samt sångerna 16—24 av *Frithiofs saga*, ett vackert exempel på tidens kärlek till poesi och på skånsk beundran för den store lundaskalden.

Landsförvist blifver *dock* på hans begäran ...[1]

I Nv. förekomma inga avvikelser av denna art. De textolikheter, som här föreligga, äro av tre slag: dels sådana som bero på felläsning av vissa bokstäver; dels sådana, som jag skulle vilja kalla adiafora, d. v. s. icke störande avvikelser, som kunna vara av Tegnérs hand, men ock kunna ha ett annat ursprung; dels slutligen vissa påfallande avvikelser, som måste förutsättas härstamma från Tegnér själv. Det är den senare sorten, som givit anledning till benämningen en nyfunnen tegnérversion. De avvikelser, som bero på felläsning, äro av intresse, därför att man vid en jämförelse med Tegnérs egen handstil synnerligen lätt kan förklara deras uppkomst, vilket indirekt bevisar, att Nv. är en förstahandsavskrift. Till denna grupp av fel hör ordet *De* i början av r. 6. En språklig anomali som: »De stjernorna slockna», är naturligtvis utesluten hos Tegnér. Både den lundbladska, den holmbergska och de tvenne tegnérska handskrifterna ha här *och*. Men om man kastar en blick på Tegnérs *och*, t. ex. å facs. 1: 6 eller 3: 5, så märker man genast, att ordet, isolerat och vid hastig och mekanisk läsning, kan uppfattas som ett *De*. Avskrivaren har tydligen haft bråttom. — Samma reflexion gör man inför ändringen *bär* > *är*, r. 21. Avskrivaren har tänkt på att konungen *bär* en munkkåpa, men kastat en blick tillbaka på versradens början och rättat sig. — Ett läsfel i stil med *och* > *De* återfinnes å r. 47, där Nv. har:

Snart *ock* till Tyskland jag far för att lära.[2]

Om än detta *ock* icke stör rytmen på samma sätt som en i versen tillagd stavelse skulle göra, är det dock ur kongruenssynpunkt mindre lyckligt, emedan det framkallar en för stark betoning av ordet *jag*. Säkerligen är det icke tegnérskt. Det återfinnes icke i någon annan handskrift jag sett, och det kan lätt förklaras såsom läsfel. Tegnérs *t*, med skarpt neddragen släng på den lilla omtagsöglan, har en viss likhet med *k* (facs. 3: 10: *snart*), och att ett *u* lätt kan läsas som ett *oc* är utan vidare tydligt. — I alla de handskrifter jag sett, har *Nyåret* konsekvent uppfattats såsom neutralt ord, utom å r. 49 i Nv., där det heter:

[1] C. Bååth-Holmberg, *Morfars bok* I: 193. Det i trycket utelämnade *ej* å r. 10 finnes i texten, enligt vad som framgår av upplysningar, vilka direktör T. Holmberg välvilligt lämnat mig.

[2] Hs. A har: Snart *ut* till Tyskland jag far ...

Wälkommen, Nyår, med mörker och mord...

n är här ett avskrivarefel av samma slag som de förut nämnda, och med utgångspunkt från Tegnérs skrivsätt är dess uppkomst lätt att konstruera. Här har den tegnérska förlagan haft ett för skalden typiskt *t*, med skarpt nedåtriktad slutsläng[1], dessutom har detta *t* haft en ovanligt kort stapel, och så har avskrivaren i hast tagit det för ett *n*. — Såsom ett »slarvfel» får man också uppfatta det *gif*, med liten bokstaf efter punkt, som förekommer å r. 20. Även efter utropstecknet r. 43 har Nv. liten bokstav. Vad förlagan haft är i detta fall osäkert. — Det intressanta med de här genomgångna felen är, som förut nämnts, att de hänvisa på en äkta tegnérhandskrift såsom förlaga.[2]

Övriga avvikelser framgå tydligast genom nedanstående jämförelse:

Nyåret 1816, Hs. A.		*Nyåret 1816, Nv.*
Förgäfves! Han ser sig ej om, *törs* ej stanna	r. 5	Förgäfves. Han ser sig ej om, *will* ej stanna
Blifver ej sömnen dig tung?	r. 10	*Sömnen blifver dig tung.*
Fridspalmen *blef* blott ett Stamträd *till slut.*	r. 31	Fridspalmen *är* blott ett stamträd. *Godnatt!*
äta sin välling och *ge* sin *tribut;*	r. 33	Åta sin wälling och *gifva* sin *skatt,*
Landförvist *blifver på* dess begäran	r. 41	Landförvist *blir uppå* dess begäran
Heijsan! *Religionen* är Jesuit,	r. 43	Heijsan! *förnuftet* är Jesuit,
Nu sedan du herskar, skjut henne för pannan.	r. 54	*För rättvisans skull* skjut henne för pannan.

Till de ovan omtalade adiafora skulle jag vilja hänföra varianten *törs* — *will*, r. 5. En annan synes mig vara omformuleringen

[1] Jfr facs. 3: 4, 9, 10.

[2] Tegnér har, i motsats mot vad som uppgives i *Ny krit. uppl.* II: 514, den vid 1800-talets början ovanliga formen *Landförvist*. Densamma återfinnes i Nv., r. 41. De holmberg-lundbladska manuskripten ha den nu vanliga formen: *Landsförvist*, som enl. excerpterna för Sv. akademiens ordbok uppdök först 1762 och ytterst sparsamt förekom under 1700- och tidigare 1800-talet men slog igenom på 1830-talet. Tegnérs form är den äldsta och finnes antecknad hos Stjernhjelm 1650, den behärskar större delen av 1700-talet, men förefinnes blott sparsamt på 1800-talet; är dock antecknad så sent som i Atterboms *Lycks. ö*, uppl. 1854, II: 45. Under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet konkurrerar formen *Landtförvist* med de övriga (1774—1838).

av r. 10 från en fråge- till en påståendesats. En tredje föreligger å r. 41: *blifver på* > *blir uppå*, varvid det förra dock är att föredraga.

Övriga varianter äro de som förekomma å r. 31, 33, den senare betingad av den förra; å r. 43 och å sista raden. De äro omdaningar, gjorda av en skald, och denne skald kan icke vara någon annan än Tegnér, så omisskänneligt tegnérskt som resultatet blivit. Trettioförsta radens: *Godnatt!* är för övrigt en parallellföreteelse till sjunde radens: *Farväl!* Genom att inskjuta detta *Godnatt!* har skalden, om än oavsiktligt, givit åt dikten en prägel av tema med variationer. Den blir ett bittert, upprepat avsked i crescendo: till året; till dagens alla falska ideal; till hela det jordklot, som på sin skuldbelastade yta bär all tidens ondska. Den lyriska upprepningen stärker den hopplöshetsstämning, i vilken dikten mynnar ut. I detta poem finnes nämligen icke, i motsats mot *Nyåret* (1813), någon försoningstanke. — Varianten å r. 33 sammanhänger, som nämnt, med den å r. 31. Kanske förhåller det sig så, att den senare har framkallat den förra. — Att en ljusdyrkare som Tegnér i en version utbytt *Religionen* (r. 43) mot *förnuftet*, torde icke behöva någon förklaring.[1] — Återstår den sista varianten:

> **Hon [vår jord] har revolterat som mången annan.**
> ***För rättvisans skull* skjut henne för pannan.**

Hs. A har:

> ***Nu sedan du herskar,* skjut henne för pannan.**

---

[1] **En liten kuriositet i samband med raderna: »Heijsan! Religionen är Jesuit — Sanningen Schellingian» kan jag icke låta bli att dra fram. I början av 1815 spreds genom tyska pressen det ryktet, att Schelling övergått till katolicismen. Själv är han mycket upprörd häröver och uttalar sig i brev till modern av d. 22 febr. s. å. harmset över »die Lüge von meinen Katholisch-Werden», vilken han säger vara »sehr böslich gemeint». Samtidigt förklarar han det dock vara under hans värdighet att bemöta förtalet. Det spreds alltså, till den verkan det hava kunde. *Lunds Weckoblad* nr. 13, av den 16 febr. 1815, talar om »den berömde Natur Philosofen Schelling» och hans övergång till »Catholska Religionen» i *samma*, från Hamburg emanerande notis, där det heter: »Jesuiterna hafwa upprättat ett Collegium i Tunis, och äro så wäl der som i de andre Africanske Staterne wäl anskrifne». Innehållet och sammanställningen torde ha givit upphov till åtskillig besk Herberges-satir, och vem vet, om icke intryck från »die Lüge» går igen i de tegnérska raderna. — Fosforisterna tyckas bättre underrättade, ty Svensk Litteratur-Tidning gör inga reflexioner i anledning av det uppseendeväckande ryktet.**

Nv:s utformning innebär ett mera konsekvent fasthållande av den bittra ironien från raderna:

förnuftet är Jesuit
Sanningen Schellingian,
verlden är fri, och korpen är hvit;

den ger, in i det sista, en svidande pisksnärt åt »den heliga alliansens» frids- och fredspolitik. Måhända har diktaren varit vid karskare humör, då den sistnämnda versionen nedskrevs, än då A-handskriften såg dagen. Huru som helst, säkert är, att Nv:s uttryck passar allt för väl in i såväl dikten som tegnérska stämningsyttringar över huvud för att kunna härröra från någon annan.

Då man sålunda kommit till det resultatet, att den nya versionen — på skrivfelen när — är Tegnérs, men att den föreligger i en avskrift, uppstår frågan om vem som är avskrivaren och under vilka förhållanden varianterna tillkommit. För att identifiera den förre fanns intet annat medel än att genomgå i Lunds U. B. förvarade handskrifter från Tegnérs närmaste vänner och bekanta. Härvidlag hade jag en ovärderlig hjälp av bibliotekarien G. Wetterberg, som välvilligt ställde sin handskriftskännedom och sin stora sakkunskap rörande den Carolinska Akademien på Tegnérs tid till min disposition. Med ledning av U. B:s manuskript kunde konstateras, att Nv. icke var skriven vare sig av Ach. J. Kahl, bland vars papper den hittats, eller av J. J. Palm — Herbergets politiska orakel — eller av Heurlin, Agardh eller Bolmeer. Det såg icke mycket hoppfullt ut. Dock — en dag lades framför mig ett brev, som påkallade ett närmare studium. Det tillhörde en samling epistlar, skrivna till Ach. Kahl, och hade till upphovsman Tegnérs nära vän Joh. Fred. Lundblad, son till den gamle latinaren Joh. Lundblad, i vars hem Tegnér allt från sina tidiga lundaår varit som barn i huset. Sonen Joh. Fred. var 1815 och 1816 anställd i Cancellie-Styrelsen, med titeln kungl. sekter, blev 1818 postagent i Stralsund och svensk konsul samt 1821, för sina förtjänster om postförbindelserna mellan Tyskland och Sverige (å linjen Stralsund, sedermera Greifswald—Ystad) adlad till af Lundblad. Av brevet framgick, att han var kusin till Ach. Kahl. (Mödrarna voro systrar)[1]. Det ifrågavarande

[1] Prof. Joh. Lundblad var g. m. Margareta Beata Sjöberg; prosten Mauritz Kahl i Norrvidinge, Achatius' fader, var gift m. Helena Katrina Sjöberg; båda

brevet, partiellt återgivet å facs. 4—6, är i och för sig av intresse, då det belyser såväl tidens akademiska befordringsförhållanden, som af Lundblads inflytande i dylika frågor och hans vana att arrangera bakom kulisserna. Liksom Tegnér och Agardh stod han synnerligen väl hos universitetskanslern, utrikesstatsministern Lars v. Engeström, och bekant är, att alla tre emellanåt i rättvisans namn sökte bringa till vederbörandes kännedom en del kanske eljest icke nog uppmärksammade förtjänster hos befordringssökande vänner. Denna gång gällde det den efter Norberg 1820 ledigblivna professuren i orientaliska språk vid lundauniversitetet. Kahl, docent i romersk vältalighet vid akademien, spekulerar på posten, och har bett sin förfarne kusin om råd och hjälp. Denne lämnar ock i ovannämnda brev, daterat Stralsund den 5 juli 1821, en sex sidor lång, detaljerad fälttågsplan, vilken förmodligen följdes och så till vida medförde framgång, att Kahl, och icke den av honom fruktade Henrik Reuterdahl, blev adjunkt i ämnet 1821. Den som dock slutligen erhöll professuren, var den av Tegnér energiskt framknuffade, anspråkslöse historieadjunkten Bengt Magnus Bolmeer, »Härbergets värd», längre fram gift med af Lundblads vittert intresserade syster Laura.[1]

Vad som emellertid närmast intresserade mig vid granskning av handskriften var icke dess kulturhistoriskt belysande innehåll utan helt enkelt en bokstavstyp på första sidan. Där stod namnet *Reuterdahl* (facs. 4: 7) med en hybridform mellan *R* och *r*, som väckt min uppmärksamhet i ordet *Riddare*, Nv. r. 4. Det erbjöd icke heller någon svårighet att finna flera exempel på samma bokstavstyp. Facs. 5: 7 och 6: 5 visar den i *Regeringen* och *Räf*. — Nu gällde det att söka efter flera likheter mellan Nv. och det lundbladska brevet. Ett framträdande karakteristikum i Nv. är sättet att skriva *st*, resp. *sk*, (r. 1, 3 m. fl. samt r. 14, 32 m. fl.). Å facs. 4: 12 och 6: 5 ha vi typen utpräglad i förbindelsen *st*, likaledes finnes den synnerligen tydlig i ett *bäst* å brevets fjärde, här ej återgivna sida. Motsvarande *sk* uppträder å facs. 5: 5, 6. — De *h*, som Nv. har exempelvis å r. 20, 24, 25, 40, ha sin motsvarighet å facs.

fruarna voro döttrar till kyrkoherden i Södervidinge Joh. Fred. Sjöberg, enl. S. CAVALLIN, *Lunds Stifts Herdaminne*.

[1] De i brevets slut (facs. 6) nämnda personer, till vilka Lundblad ber Kahl framföra hälsningar, äro prostinnan Kahl, Achatius' syster Maria, hans svåger teol. adjunkten And. Jak. Hellstenius (g. m. Petronella Helena Kahl) samt professorskan Lundblad och brevskrivarens syster Laura.

5: 8, ehuru typen modifierats under årens lopp. Den återfinnes ock å brevets fjärde och femte sidor i ett *herr*. — Nv. skriver stundom *n* och *t* i slutet av ord på samma sätt som Tegnér, med en skarpt neddragen släng (Nv. r. 13, 14). Typen återfinnes å facs. 5: 3; 6: 3 (*n*) och 4: 12; 5: 8 (*t*). — Nv. använder *w* överallt, utom i förbindelsen *fv* och *hv* samt i främmande ord. Den sistnämnda kategorien saknas i brevet av den 5/7 1821; i övrigt följer det samma stavningsregler för *w*, *v*, som Nv. Exempel härpå är det gott om. Jag hänvisar endast till 5: 3, där användandet av såväl *w* som *hv* och *fv* finnes illustrerat.

På övergången mellan stora och små bokstäver står i Nv. ej endast det å ovan omnämnda *r*, utan även ett *p* (facs. 2: 46: *påfven*). Man måste kalla det tur, då man finner samma ord, tillika med dess adjektiviska form, i det lundbladska brevet: facs. 5: 3; 6: 3. På begynnelsebokstavens karaktär är icke att taga miste. Samma *p* finnes även å andra brevsidan i ordet *professor*. — Nv. har även ett karakteristiskt *B* (r. 4, 39). Denna *B*-typ är genomgående för det lundbladska brevet och återfinnes i överskriften: *Min käre Bror*. samt i samma uttryck å s. 3; i ett *Biskopp* (sic!) å sid. 5 samt i det här reproducerade *Biskoppen*, å facs. 4: 8.

Efter den företagna jämförelsen synes det oomtvistligt, att Joh. Fred. Lundblad är Nv:s avskrivare, men det vore ju önskvärt att kunna jämföra med Nv:s stil något skriptum av honom från omkr. 1816. Även i detta avseende kunde lundabiblioteket stå till tjänst, i det att där förvaras ett brev från Lundblad till C. A. Agardh av den 12 jan. 1816. (Facs. 7). För att nu genomgå bokstavstyperna i ungefär samma ordning som rörande brevet av den 5 juli 1821[1], så förefinnes *st*-, *sk*-typerna å facs. 7: 5, 8, 11, 12, 14, 15. — Å samma facs. återfinnes *h*-typen å r. 6, 7, 15. — *n*-typen med neddragen avslutningslinje synes å r. 5, 11, 14; ett likartat *m* märkes å r. 14. — *t* med den karakteristiska, nedsvängda omtagsöglan finnes t. ex. å r. 1, 6, 11 och 12. Nv. har å r. 37: *tiden*, en ganska egendomlig *t*-form, liknande ett halvt *T*. Samma bokstavsform, ehuru här tydligen av ren *t*-karaktär, finnes å facs. 7: 2 (*torde*) och 4 (*ting*). — Facs. 7 använder *w*, *hv* och *fv* på samma sätt som Nv. Se r. 4, 7, 12 (*w*); r. 1, 2 (*hv*); r. 6 (*fv*)!

Vad stora bokstäver angår, återfinnas hybriderna *p* och *r* även å facs. 7 (r. 14, 15). — *B*-typen är, som synes, densamma som i

[1] Brevets överskrift ej sifferbetecknad.

Nv.; *D*-typen å 7: 1, 8 och *E*-typen å r. 11 äro de samma som i Nv.: 13 samt 42, 52. Ett *E* av en helt annan typ är det, som börjar ordet *Esaias* å 7: 6. Det är naturligtvis Tegnér, det här är frågan om. Avskrivaren använder här samma sorts *E*, som skalden själv begagnar.

Att en avskrift av *Nyåret 1816* blivit Kahls egendom via Lundblad behöver icke förvåna ens om avskrivandet skett under en tid, då Kahl befann sig i Lund och kusinen i Stockholm, såsom tydligen varit fallet under de månader dikten hade speciell aktualitet.[1] Det var icke alltid så lätt att erhålla tegnéravskrifter, och säkerligen har den kända indiskretionen visavi *Lorenzo Hammarspik* icke underlättat anskaffandet utanför den intimare vänkretsen. Kahl, som på äldre dagar visat sin sakkunskap och beundran genom sitt arbete om Tegnér och hans samtida i Lund, var dock för ung för att tillhöra det ursprungliga och intimare herbergesumgänget.[2] 1816 var han visserligen både fil. magister och docent[3], men endast en 22-årig yngling, och det är naturligt, om han föredragit att anskaffa dikter via kusinen framför genom en direkt hänvändelse till sin berömda kollega. Möjligt är ju ock, att J. F. Lundblad sänt honom den utan påstötning. Att denne ägt dikten är icke förvånansvärt, ty han hörde, på grund av personliga förhållanden, som nämnt till Tegnérs närmaste vänner, trots en åldersskillnad av nio år, och var bland dem, som tidigt brukade få del av nya tegnéralster.[4] Då dessutom Lundblad delade Tegnérs estetiska och politiska åskådning, bör en dikt som *Nyåret 1816* varit honom en särskilt välkommen gåva.

Men därmed är ingen förklaring given på de tegnérska textavvikelserna i Lundblads exemplar. För att finna en sådan har jag studerat Tegnérs personliga förhållanden under tiden hösten 1815—hösten 1816. Vad som under dessa månader mest upptog hans intresse — vid sidan om planläggandet av ett anfall över hela linjen mot fosforismen — var hans arbete på att vinna kyrkoherdebefattningen i Fellingsbro regala pastorat av Västerås' stift.

[1] I Cansellie-Styrelsens expedition äro alla koncepter fr. o. m. aug. 1815 till in i juni 1816 försedda med Lundblads signering, enl. vad som meddelats mig genom lektor B. Fahlborg, Djursholm. Närmast före och närmast efter denna tid ha koncepterna annan signering.

[2] Jfr E. Wrangel, *Gamla studentminnen*: Heurlins självbiografi: 103!

[3] Sedan 1815 var han sin släkting prof. Lundblads docent i romersk vältalighet. *Nord. Fam.-bok*, uppl. 2, b. 13: 553.

[4] C. Bååth-Holmberg, a. a. I: 27.

Redan 1811 — efter Christoffer Myhrmans död — börjar Tegnér bereda sig för den prästerliga banan, först endast för att erhålla ett prebende,[1] i samband med en professur. Fram på hösten får han rätt att ersätta »prest- och pastoralexamina» med en teologisk disputation, vilken han ock utger och försvarar i slutet av året.[2] Prästvigd blir han 1812 och får samtidigt med professuren i grekiska såsom prebende Stävie och Lackalänga. Den akademiska banan är dock i ekonomiskt avseende alltjämt långt ifrån lysande, och Tegnérs ställning är fortfarande tryckt. Så avlider den 27 jan. 1815 brodern Elof, lektor i Karlstad, och till egna omsorger får Esaias nu också bekymmer för modern, för vilken Elof varit ett starkt stöd.[3] Modern sitter nu ensam och övergiven med sitt lilla lantbruk på Ingerirud på det avlägsna Näset uppe i Värmland. Troligen ha dessa förhållanden kommit Tegnér att med större bestämdhet än förut uppta tanken på en förflyttning från akademien, dels för att vinna säkrare bärgning, dels för att komma närmare hemtrakten. Det är nämligen ett par månader efter broderns död, som hans oroliga jagande efter pastorat tager riktig fart, och allra först spekulerar han över de eventuella utsikterna att i framtiden erhålla Kila, i nordvästra delen av Näs' härad.[4] Ungefär samtidigt hör han sig för i ecklesiastikdepartementet, genom sin götiske förbundsbroder Jak. Adlerbeth, om möjlighet till prästerlig befordran,[5] och under sommaren, då han vistas i Värmland, bl. a. för boutredning efter brodern, tar han upp frågan på nytt, nu med bättre resultat än på våren, då inga befordringsutsikter förefunnits. Denna gång är det Joh. Fred. Lundblad han vänder sig till,[6] och denne tyckes omedelbart ha svarat. Han hänvisar på det ledigblivna, indräktiga och välbelägna Fellingsbro, på gränsen mellan Närke och Västmanland, vid stråkvägen mellan Stockholm och Värmland. Under nedresan till Lund i mitten av augusti överväger Tegnér förslaget,[7] och kommen till Franzéns Kumla, avsänder han skrivelser rörande

[1] Fr. Böök, *Esaias Tegnér* I: 398.

[2] *De Gnosi ejusque in Novo Testamento Vestigiis*, enl. Tegnérs ansökningshandlingar till Fellingsbro, Litt. B och D, Riksarkivet.

[3] Oron för henne framträder mycket tydligt i breven till svågern kyrkoherde Nils Lidén, Silbodal, just under 1815 och 1816. *Tegnériana*, L. U. B.

[4] Brev till modern av den 20 mars 1815, *Tegnériana*, L U. B.

[5] *Ur Es. Tegnérs papper:* 67—69, återger Adlerbeths svarsskrivelse av den 11 april s. å.

[6] *Ny krit. uppl.* II: 447, brev från Rämen, daterat den 6 augusti 1815.

[7] Brev till svågern kyrkoherde N. Lidén, dat. Carlstad den 16 aug. 1815, *Tegnériana*, L. U. B.

sina önskemål till tvenne så inflytelserika personer som sina gamla gynnare Lars v. Engeström[1] samt statssekreteraren för ecklesiastikärendena Nils v. Rosenstein.[2] Under frågans vidare utveckling är Joh. Fred. Lundblad — liksom ock Adlerbeth — alltjämt hans förtrogne,[3] t. o. m. då Tegnér anser sig ha skäl att frukta den förres fader bland sina medtävlare, och då han funderar på att »efter julen» resa upp till huvudstaden för att på närmare håll verka för sina intressen, ber han om husrum hos lundavännen.[4] Man får antaga, att denna anhållan beviljades. Säkert är att stockholmsvännerna, både Lundblad, Adlerbeth och andra, fröjdade sig åt att tillsammans med Tegnér få »återkalla gamla glada minnen».[5] Det dröjde dock något in på året 1816, innan Tegnér lämnade Lund. Då han fann det troligt, att pastoratet icke komme att bortgivas förrän i april, ansåg han sig kunna vänta med uppresan till i mars.[6] Tidpunkten för hans avresa från Lund kan icke absolut fixeras. Att ett memorial från mitten av februari bär hans namnteckning, men att han vid konsistoriesammanträdet den 1 mars icke är närvarande, bevisar icke att han vid den förra tidpunkten vistats i staden eller att han vid den senare lämnat densamma.[7] Omdateringar och skolkningar förekommo. Troligt är dock att han rest upp till Stockholm någon gång i början av mars. Den 25 denna månad skriver han nämligen från huvudstaden till modern i ordalag som tyda på, att han vistats någon — om än kort — tid i händelsernas centrum.[8] — Huru länge Tegnér stannade i Stockholm är lättare att avgöra. Avresan måste ha skett i slutet av maj, ty pingsten, som, pingstaftonen inräknad, inföll den 1—3 juni, tillbringade han hos Franzén i Kumla, på nedresa till Lund, dit han

[1] Brev till J. F. Lundblad den 14 sept. 1815, *Tegnériana*, L. U. B.

[2] *Ny krit. uppl.* II: 448—449.

[3] *Ny krit. uppl.* II: 454 o. f. Jfr C. Bååth-Holmberg, a. a. II: 175 o. f.!

[4] *Ny krit. uppl.* II: 454, brev till J. F. Lundblad. — Enl. anteckning å Tegnérs odaterade ansökningshandlingar till Fellingsbro, inkommo de till ecklesiastikexpeditionen den 2 januari 1816.

[5] Lundblads brev till Agardh av den 12 jan. 1816 (facs. 7) och *Ur Es. Tegnérs papper:* 67—69, Adlerbeths brev till Tegnér av den 11 april 1815.

[6] *Ny krit. uppl.* II: 456, brev till J. F. Lundblad.

[7] *Consistorii Majoris konceptprotokoll*, Ser. A II a, nr. 82, L. U. B.

[8] *Tegnériana*, L. U. B. I detta brev meddelar han även — liksom i ett brev till Leopold av den 11 februari — att han till medtävlare fått medicine professorn i Lund, kungl. livmedikus Engelhart, ett rivalskap som i den förtroligare tegnérska brevskrivningen från denna tid givit upphov till mycken och blodig satir över den s. k. »prästmedicinen». — *Ny krit. uppl.* II: 544—545, kommentaren till nr. 57.

anlände någon vecka senare.[1] Alltså har han vistats i Stockholm ungefär 2 1/2 månad under mars—maj 1816. Under denna tid har med största' sannolikhet den nyfunna tegnérversionen av *Nyåret 1816* kommit till.[2]

Att den åskådning, som nyårsdikten ger uttryck åt, haft en speciell aktualitet för Tegnérs vänner under hans stockholmsbesök våren 1816 framgår vid jämförelse med brevmaterialet från slutet av 1815 och början av 1816. Vad som i dikten hudflänges är den härskande tidsandans (»den heliga alliansens») idealer, dess reaktionära frids- och fredspolitik à tout prix: dess rädsla för frihet i tanke och handling, dess ängsliga hänsynstagande till legitimitet och ståndsprivilegier, dess svamlande fraser och fromleri, dess orientering åt katolicism och mysticism, med ett ord hela dess medeltidsartade karaktär. Med ovanlig skärpa och bitterhet avger Tegnér sin protest mot allt detta och uttrycker samtidigt hela herbergeskretsens stämning efter Napoleons fall.[3] Att dikten i sin ursprungliga form tillkommit *efter* »de 100 dagarna», därom torde icke vara något tvivel. I mitten av dec. 1815 är Tegnér icke säker på att »förnuftet» skall kunna besegra tidsandan,[4] men redan i början av 1816 uttalar han sig mera optimistiskt i detta avseende,[5] och han framhärdar sedan — av brevmaterialet att döma — konsekvent i denna optimism till fram på sommaren 1816, varom mera nedan. I den form, i vilken nyårshälsningen föreligger i Hs. A, med den ytterst pessimistiska slutraden:

Nu sedan du herskar, skjut henne [vår jord] för pannan,

---

[1] Brev till Tegnérs svåger bergmästare G. Billow, Sala, dat. Lund den 9 juni 1816, *Tegnériana*, L. U. B.

[2] Med Fellingsbro gick det slutligen så, att Engelhart, som i egenskap av kungl. livmedikus vunnit Karl XIII:s bevågenhet, fick pastoratet. Han utnämndes den 18 sept. 1816, men först den 9 nov. s. å. kungjordes utnämningen i *Stockholms Post-Tidningar* (nr. 140). Att emellertid Tegnér tidigare blivit underrättad om utgången, framgår av ett brev till excellensen v. Engeström av den 27 okt. — *Ny krit. uppl.* II: 469—471.

[3] I sin självbiografi säger Heurlin (E. Wrangel, a. a. 108—109): »Vår glädje varade endast 100 dagar. Om Herbergets tänkesätt kan man döma af Tegnérs Nyårshelsning till året 1816.» — De första underrättelserna om Waterloo-slaget syntes i *Lunds Weckoblad* av den 30 juni och 5 juli (nr. 52, 53).

[4] *Ny krit. uppl.* II: 457: »I en sådan strid får man ej förhasta sig, utan noga calculera både kraft och motstånd, så att segern, om den vinnes, är utan lyckträff, och nederlaget utan vanära».

[5] *Ny krit. uppl.* II: 459—460 samt 461—462, brev till C. G. af Leopold den 6 jan. och den 11 febr. 1816.

har dikten sålunda knappast tillkommit *efter* den 6 jan. 1816, icke ens om man räknar med Tegnérs kända lynnesomkastningar.

Bland de ledande skalderna i Sverige var Tegnér den ende, som var nog kättersk att alltjämt beundra »Europas fiende» och att nära ett osläckligt hat till Ryssland, vår förbundsbroder i den nyss avslutade kampen. Det var kultur- och frihetsentusiastens hat mot barbari och förtryck. — Hans diametrala motsats härvidlag var Stagnelius, konsekvent reaktionär, religiöst betonad Napoleons-hatare och hängiven beundrare av »det korsikanska vilddjurets» fiender, vare sig de buro Mme de Staëls eller A. W. Schlegels, Carl Johans eller Wellingtons namn.[1] Emellertid var hans uppfattning ännu okänd för allmänheten, då han icke publicerat någon av sina politiska trosbekännelser. — Göterna, som till att börja med ogillat »1812 års politik», hade — i likhet med svenskarna i allmänhet — ändrat åskådning i och med segern och voro nu Carl-Johans-dyrkande patrioter, som föllo i extas över Kiel-freden och Norges förening med Sverige. Denna nyorientering inom förbundet hade så när medfört Tegnérs utträde, men det gemensamma moralisk-patriotiska kulturprogrammet från *Manhem* och *Svea* hade dock ännu tillräcklig livskraft för att bevara banden obrutna. — Med fosforisterna förhöll det sig från Tegnérs sida på annat sätt. Atterbom vann visserligen Tegnérs erkännande som skaldebegåvning, men Hammarskölds självsäkra naivitet och i vissa fall stora okunnighet retade Tegnér. Hela den fosforistiska gråtmildheten fann han osmaklig, osvensk, och riktningens sympati för medeltida konstformer, dess nära anslutning till tyska förebilder, dess oklara förkunnande av schellingsk naturfilosofi, dess benägenhet för mysticism och hela dess reaktionära inriktning kom Tegnér att i fosforismen se det typiska exemplet på tidsandans inflytande i dess olyckligaste form, dess brist på sunt förnuft, frihetskärlek, kraft och klarhet. Högeligen tillspetsad blir denna antipati genom Hammarskölds angrepp på »Nore» i *Svensk Litteratur-Tidning* den 1 okt. 1814. — Tegnérs uppfattning i sak delades givetvis av de överlevande gustavianerna.

Som bekant utlöstes Tegnérs antifosforism tidigast genom dikten *Lorenzo Hammarspik*, svaret på Hammarskölds ovannämnda kritik, men även *Nyåret 1816* har sina adressater delvis inom den svenska romantikens landamären. 1815 väcktes förslag om en ge-

[1] Fr. Böök, *Erik Johan Stagnelius*, 98 o. f.

mensam aktion mot fosforismen »nära nog samtidigt från flera håll», bl. a. av Franzén i brev till Tegnér redan i februari[1] och av J. F. Lundblad i brev till Agardh senare på året.[2] Lundblad hade föreslagit utgivandet av en litteraturtidning från Lund, tydligen med tanke på motsatsförhållandet i politiskt och estetiskt avseende mellan den sydsvenska och den uppsvenska lärdomsmetropolen. Tegnér avböjer emellertid en lundensisk publikation, emedan det här gällde mera än »rangstriden mellan Lund och Upsala». Han fortsätter:

»här är frågan om striden mellan ljus och *mörker*, *mellan den moderna Jesuitismen i konst och vettenskap* på ena sidan, och Nordens vett och kraft på den andra, med ett ord, striden mellan *Tyskarna* och förnuftet, mellan hvad som hör till tiden och hvad som hör till evigheten».[3]

Men visserligen erkänner Tegnér, att det är hans avsikt att, så vitt möjligt,

»*förtrampa den Tyska ormsens säd* och *rädda från dårhuset landets ungdom*». Han »vill försöka det yttersta att förmå alla vederbörande utan undantag till *en gemensam korsfärd mot Hund-Turken* och *åter eröfra den heliga grafven der nu, några år bortåt, allt sundt förnuft i Norden hvilat*».

För att finna likheter i tankar och uttryck behöver man blott jämföra här kursiverade rader med den ungefär samtidiga dikt, där nyåret hälsas

Välkommet --- — med mörker och mord,

där det heter om prägeln på tidens andliga mynt:

Sanningen står ock. Dock synes mig galet
att hon predikar från Hospitalet,

där »den moderna jesuitismen» får sin dom:

Heijsan! Religionen [förnuftet] är Jesuit,
Sanningen Schellingian,
verlden är fri, och korpen är hvit.
Vivant Påfven och Fan,

och där det slutligen ironiseras över tysk-imiterandet och »klingklang»-poesien:

[1] *Ur Es. Tegnérs papper*: 467, kommentaren till S. 74: 2. Jfr a. a. sid. 65 o. f.!
[2] *Ny krit. uppl.* II: 456 o. f., brev från Tegnér till Lundblad den 19 dec. 1815.
[3] Kursiveringen i detta citat och i följ. brev och dikter gjord av mig.

Snart ut till Tyskland jag far för att lära
dikta sonetter till Tidens ära.

Då Tegnér icke accepterar Lundblads förslag om utgivandet av en litteraturtidning, är det icke för att helt förkasta det, utan endast för att utvidga det och förlägga aktionen till huvudstaden, »Nationens brännpunkt», därifrån det hela bäst skulle kunna dirigeras. Om planerna föreslår han grundligare debatt, då vännerna snart skulle råkas i Stockholm.[1] Säkerligen har ock detta tidskriftsprojekt varit ett av de stora diskussionsämnena under Tegnérs stockholmsvistelse våren 1816. Lundblads förslag har troligen kommit som en välgörande stimulus för Tegnér. Den bittra förintelsestämning, som *Nyåret* ger uttryck åt, viker plötsligt för glad tillförsikt och en nästan frenetisk stridsiver. Redan i början av 1816 tar han itu med förberedelserna för aktionen. Den som han i första rummet vänder sig till i och för medverkan är Leopold.[2] Om den dåvarande svenska vitterheten skriver han:

»Är det icke ögonskenligt, att den riktning hon tagit, måste, om den ej förändras, *föra — — — hela den uppväxande generationen till Hospitalet?*»

Ivrigt manar han den gamle förkämpen för klarhet och förnuft till kamp mot »det inbrytande Barbariet», vars

»grund ligger djupare än hos några Hammarspikar och recenserande studenter i Upsala, *hvilka stå liksom Barnet vid en lotteridragning och med förbundna ögon gripa fraser ur det Tyska lyckohjulet. Ty hvad äro väl dessa copieringsmaskiner annat än blinda verktyg af Tidens förfärliga anda?*»

I *Lorenzo Hammarspik* hade titulus karakteriserats sålunda:

Du på den Tyska dumhet är
vår Svenska Barometer.
— — — — — — — —
En Telegraf syns du mig lik,
vet ej hvad den förkunnar.

[1] *Ny krit. uppl.* II: 456 o. f.

[2] *Ny krit. uppl.* II: 458 o. f., brev av den 6 jan. 1816. Det är icke enbart den tilltänkta kulturkampen, som inspirerat till detta brev, utan ock Fellingsbro-affären. Över huvud taget sammankopplas de båda intressena i Tegnérs brevväxling från denna tid, vilket är helt naturligt, då ofta samma personer kunde befordra båda och då grannskap spelade större roll för intellektuell samverkan än i våra dagar. I ovannämnda brev heter det: »Jag ville komma närmare till Stockholm och åtminstone ej genom afståndet hindras från att communicera mig någon gång med Männer som i bättre tider grundat vår Litteraturs ära och äfven nu kunde rädda den», och mot slutet av samma brev tillägger han, att han, för att kunna deltaga i striden mot »den nye Hund-Turken», önskade sig »ett sorgfriare lif, och ett mindre afstånd från hufvudstaden, hvarifrån naturligtvis expeditionen skulle utgå».

I *Nyåret 1816* samt i det ovan citerade brevet till J. F. Lundblad (s. 98) har Tegnér ock, som nämnt, vänt sig emot det omogna efterapandet av de tyska förebilderna.

I Leopoldsbrevet heter det vidare:

Se på *tidens tecken* i söder. Är det icke *skenbarligen medeltidens osaliga vålnad som stiger ur sin graf med dolk och radband,* är det icke *det yttersta mörkret som kommer och breder sin Jesuitkåpa öfver jorden? Är dagens politik något annat än en öfversättning af dess metafysik? Gör den annat än att i gräslig verklighet framställa de idéer det nya Tyska förnuftet yrkat,* och dem man allt för lättsinnigt så länge ansett för likgiltiga hjernspöken?

Man jämföre härmed målningen av tidsandan ur *Nyåret 1816*.

Se kröningsmanteln en Munkkåpa är,
hans blick som ett kloster så skum.
Svärd förer han icke, den adlige hjelte,
men radband i hand och en dolk i bälte.
— — — — — — — — — — — —
Heijsan! Religionen är Jesuit,
Sanningen Schellingian!
Verlden är fri, och korpen är hvit.

Ivrigt yrkar brevskrivaren på en samverkan mellan »Nationens bättre hufvuden» mot »denna pest» och manar till helig strid. Icke »med löjets lättare trupper allena», utan »*med ridderligt allvar*, med samlade krafter», bör »*ett allmänt korståg*» igångsättas mot »*den nya Hund-Turken*».[1]

Leopold svarar uppmuntrande:

Begynn blott, och jag skall ej svika så länge någon kraft ännu hos mig återstår: eller lofva mig blott detsamma, och jag skall börja.[2]

Men denna entusiasm var hastigt övergående. På en förnyad vädjan, åtföljd av ett allmänt hållet program för den tilltänkta litteraturtidningen, svarar Leopold betydligt kyligare och försiktigare:[3]

För min del har jag väl ännu icke egentligen fattat beslutet att strida; men ovillig och långsam dertill skall jag icke finnas, så snart något stort och värdigt ändamål verkligen kan vara i fråga, någon klar utsigt till framgång visar sig, och om sättet af en sådan strid

[1] Man jämföre brevet till J. F. Lundblad, sid. 98!
[2] *Ur Es. Tegnérs papper*: 71, brev av den 19 jan. 1816.
[3] *Ur Es. Tegnérs papper*: 73, brev av den 27 febr. 1816.

äfvensom om principerna dervid någon bestämd förening hunnit åstadkommas.

Den villkorliga inskränkningen borde ha avkylt Tegnér, men måhända har fortsättningen förtagit dess verkan. Leopold uttalar sitt gillande — om än med viss reservation — av Tegnérs princip, att »ju liberalare» journalen »dömde och förfore», dess bättre vore det, och han hoppas, att Tegnér icke skall finna honom varken »fördomsfull eller småaktig» samt säger sig eventuellt »afvakta möjligheten af en muntlig öfverläggning».

Detta är skrivet i slutet av februari, och några ytterligare brev i frågan ha icke växlats. Inom få veckor var Tegnér i Stockholm, och givetvis ha då underhandlingarna fortsatts. Likaså kan man vara övertygad om att frågan varit under livlig debatt inom vänkretsen, där Tegnér och Lundblad väl ha utgjort centrum för ett litet tillfälligt uppsvenskt »Herberge». (Sin antifosforism har Lundblad dokumenterat så sent som i brevet till Kahl i juli 1821).[1] Vidare har man kommit till vissa praktiska resultat. Rosenstein har samarbetat med Tegnér, en mera detaljerad plan för journalen har uppgjorts[2], och man har engagerat bokhandlaren och boktryckaren magister A. Wiborg för utgivandet av publikationen. Genom dennes brev till Tegnér känner man åtskilliga av de tilltänkta medarbetarna.[3] Vid sidan av Leopold och Rosenstein nämnas Franzén, Sam. Ödmann, Hans Järta, Georg Adlersparre, »Grefve Mörner» (statsrådet Ad. Göran Mörner, även han en av »1809 års män»), statsrådet Adlerbeth och den av Wiborg uppspårade statssekreteraren Skogman. Säkerligen räknade man med många flera. Tegnér tänker närmast på skalderna. Detta synes mig framgå av ett diktfragment, som finns i en särskild handskrift i Lunds U. B., och som troligtvis ursprungligen icke haft något som helst samband med den dikt, i vilken det numera, med vissa ändringar, ingår. Jag syftar på r. 57—151 av gravsången över *Elof Tegnér*, vilka genom en i handskriften (Hs. C) senare tillskriven titel och en likaledes efteråt tillagd första rad sammanförts med minnesdikten.[4]

[1] Facs. 5: 2—11. — Om L:s förhållande till Askelöf och hans medarbetarskap i Wallmarks *Journal*, se C. Baath-Holmberg, a. a. II: 163.

[2] *Ur Es. Tegnérs papper*: 74, brev från A. Wiborg d. 14 juni 1816.

[3] *Ur Es. Tegnérs papper*: 74—78.

[4] *Ny krit. uppl.* II: 188—191 samt kommentaren sid. 511. Jfr även facs. 3, som återger diktpartiets början! Kommentaren påpekar försiktigt, att det är ovisst, »huruvida denna afdelning ens ursprungligen afsetts att höra till grafdikten öfver brodern . . . då i Hs därtill (C) den döde icke nämnes eller åsyftas».

Enligt min uppfattning har fragmentet — ty såsom ett sådant måste jag betrakta diktpartiet[1] — tillkommit just under Tegnérs stockholmsvistelse våren 1816 i samband med, eller kanske rent av för att ingå i, den tilltänkta journalen. Huru som helst belyser det på ett tydligt sätt de planer och stämningar, som vid nämnda tidpunkt behärskade Tegnér och otvivelaktigt även hans stockholmskrets. Därför må ett skärskådande av dikten anses försvarligt i detta sammanhang. I sin ursprungliga form börjar den:

Så spökar *Tidens ande* kring och blåser
all merg ur benen, *släcker Tankens ljus*
i hjernans håla, *der blir mörkt och öde*
och hjertats friska källor torka ut.
Ur *Medeltidens graf han stigit opp*
en hotande, en olycksalig vålnad
med blod i händerna och *vanvett i*
det skumma ögat. Akta Er, *han breder*
sin svarta Jesuiterkåpa snart
utöfver jorden: Nordens stjerna släcks
och Trollen skratta i den hemska natten.

Längre fram heter det:

Nu fjettrar man den frie gudason [tanken]
lik barnet stafvar han Systemets lexa
från tidens stora Hospital ett lån.

Likheten mellan dessa citat och Tegnérs brev till Leopold den 6 januari 1816 äro, såsom ock diktkommentaren i *Ny krit. uppl.* påpekat, ögonskenliga. Liksom i brevet, manar Tegnér också i dikten till gemensam strid:

Ännu har Norden män med ljus i tanken
och mod i bröstet och den gyllne lyran
ej länt för dagen utur dårars hand.
Än lefver *Skördens skald,* en nordlig sommar
med evigt solsken på de höga bergen
med friska blommors doft och valthorn i.
Ännu går *Selmas sångare* ibland oss
med lätta steg som knappast röra jorden;
— — — — — — — — — — — —

[1] Ovanstående skrevs sommaren 1928. Efter förnyad granskning av handskriftsmaterialet vågar jag med visshet säga, att partiet i fråga ursprungligen icke tillhört *Elof Tegnér*-dikten.

Än ha vi *Maros tolk med Romarsinnet*
och *Tempelsångarn med sin Davidsharpa*
och *Gylfes Bard,* en mäktig flod som brusar
emellan Nordens fjell. — — — — —

Här ha vi sålunda några av dem, vilkas medverkan Tegnér påräknade vid »ett allmänt korståg mot den nya Hund-Turken». Leopold, till vilken Tegnér i första rummet vänt sig, är dock den, som han apostroferar i de mest uppfordrande ordalagen:

Vak upp, Virginias sångare, vak upp!
Du ljusets, färgernas och lifvets man!
I tretti år du stridt med blanka vapen
för smak och språk och sång och vett i Norden.
I deras namn jag kallar dig i dag.
Hvi slumrar *deras Riddersman,* hvi hvilar
hans goda svärd, se fienden är när
och stormar rasande och lyfter strafflöst
de fräcka händerna mot helgedomen.
Skall den förstöras, skall *ett dårhus* stiga
opp ur dess grus? Skall manligt vett och konst
ur Manhem fly för *tidens feberdrömmar?*
Vak upp! — — — — — — — — —
Plantera högt din fana, låt den hvifta
sin örnevinge uti Nordens solsken
och ung och gammal skola trängas kring den.
Med korsad skullra och med vigda spjut
vi vilja samlas till ett bättre korståg.

»Skall manligt vett och konst ur Manhem fly för tidens feberdrömmar?» Är det icke som en återklang ur *Svea*? Skälver icke i denna stridsmaning samma agitatoriska trots som i den stora straffsången?

Även här — 1816 — talar Tegnér om heliga värden, som måste skyddas: sångens och vettets helgedom i Norden. I *Svea* gällde det — så var Tegnérs övertygelse — att rädda själva landets existens, och där hette det:

Betänksamt Ödet står, med griffeln höjd, att rista
i kopparn in vår dom, den eviga, den sista,
och skrifva framtids lag och plåna ut med köld
de nötta kronorna, o Svea, från din sköld.
Upp! ännu är det tid att deras helgdom berga.

Den ursprungliga Hs. C (av *Elof Tegnér*-dikten) har följande rader (137 o. f.):

Se redan sänks din sol och dagen grånar.
Kom låt oss kämpa uti aftonrodnan,
dag är det nog dock än att vinna slaget.

I *Svea* gäller det, liksom i agitationsfragmentet, en kulturkamp. Inga citat erfordras för att påminna om, hur den stora straffsången var riktad mot den fördärvbringande imitationen av det utländska — mot »Söderns vekligbet». I fragmentet heter det:

Ack, *allt det galna införs utifrån*
fast kraft och klarhet inom landet vexa.

Redan i *Svea* har Tegnér, då han hänvisar till stormaktstidens svenskar, jämställt krigaren med skalden och forskaren:

Med samma djerfva mod han tänkte som han stred,
och manligt dristig, fri, af ingen fördom fången,
steg djupt i forskningen och höjde sig i Sången.

I *Hjelten* har han i några oförgätliga rader om inspirationens makt åter sammanställt de tre:

Skalden, tänkaren och hjelten,
allt det herrliga på jorden
verkar blindt, som anden vill.

Samma förening av krigare, tänkare och skald är det Tegnér åter vill se på sin sida i striden 1816, om än valplatsen denna gång uteslutande är kulturens, och bilderna från krigarlivet, på grund av situationen, stundom fått en medeltida färg. Stundom återkalla de dock i minnet Tegnérs hänförda glädjeutbrott efter underrättelsen om Napoleons återkomst från Elba: *Den vaknande örnen.* I apostrofen till Leopold manar han denne att plantera sin fana högt och tillägger:

— — — — — låt den hvifta
sin örnevinge uti Nordens solsken.

Tidigare i dikten har det hetat:

Ack der är mången än som kunde rädda,
men hvarje örn bor enslig på sin klippa
och sväfvar sorglös från dess höjd och badar
sitt breda hjeltebröst i solens strålar.

Om tanken, »den frie Gudason», säger han, också med en bild från samma föreställningskrets:

Som Nordens himmel var dess tanke klar
från bergens höjd dess skarpa ögonpar
Såg genom himlen och utöfver jorden.

I *Den vaknande örnen* kallar han reaktionens politici för »korparnas här»; i fragmentet 1816 benämner han de skuggrädda:

— — fjäderfänan skrikande der nere,

och fortsätter:

och tusenfaldig all dess svarta yngel
far upp och skymmer solen med sitt moln
och döfvar örat med sitt hesa läte.

Parallellen är tydlig. »Dagens politik» är i Tegnérs ögon, såsom det heter i brevet till Leopold[1], icke »något annat än en öfversättning af dess metafysik». — »Verlden är fri, och korpen är hvit», hette det i *Nyåret 1816*.

Stridshänförelsen i breven och diktfragmentet har dock, som jag förut påpekat, ingen motsvarighet i nyårshälsningen, men väl finnes den i *Svea*, där inspirationen för sångaren rullar upp en framtidssyn i segerglans. En dylik vision avslutar ock det polemiska fragmentet. Här är det »Konstens Genius», en apollonisk gestalt, som bringar seger åt »sina svurna». Denna nyklassiska bild, som Tegnér konsekvent genomfört vid diktens omarbetning[2], har emellertid i den ursprungliga versionen fått vika för bilden av en straffande sankt Mikael, som kämpar mot tidens drake och till sist, såsom en apokalypsens ängel, i triumf återvänder till sin himmel, under det att världsrymden fylles av hans vingars dån:

Gif akt! Han vredgas. Ren, St. Michaël lik,
står han på Drakens rygg och borrar lansen
djupt i dess lunga, trampande på svansen
och skrattar bittert under Trollets skrik.
Från gyllne harpan segersången klingar,
på skölden stråla i odödlig glans
de stora namn en narrhop nu förringar:
kring hjessan sätter han en eklöfskrans
och far mot himlen hän på breda vingar.[3]

---

[1] Jfr sid. 100!
[2] Jfr *Ny krit. uppl.* II: 190—191!
[3] *Ny krit. uppl.* II, kommentaren till *Elof Tegnér*, sid. 511.

Det apokalyptiska draget har framträtt i *Nyåret* (1813), en partiell prototyp till *Nyåret 1816*.[1]

Jag har antagit, att det här ovan behandlade partiet (r. 57—151) av *Elof Tegnér* tillkommit under Tegnérs stockholmsvistelse 1816 och sålunda ger en tydlig återspegling av den bakgrund, mot vilken man bör se den nytillkomna versionen av *Nyåret 1816*, som

Stämpel å papperet till handskrifterna å facs. 1, 2 och 3.

också torde ha sett dagen vid samma tidpunkt. Jag vill söka närmare motivera denna uppfattning. Ur innehållssynpunkt finnes intet, som talar emot antagandet om avfattningstiden för det polemiska fragmentet. Dikten borde, med en ytterligare utarbetning, kunnat tjänstgöra såsom både agitations- och programskrift för den tilltänkta journalen och samtidigt såsom en introduktion av dess poetiska medarbetarestab. — Ett intressant faktum är, att papperet

[1] A. Blanck, *En nyfunnen dikt av Tegnér och dess historia* (Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1910, nr. 158); Fr. Böök, *Es. Tegnér* I: 454.

till denna handskrift är av samma sort som papperet i Nv., och att detta papper för övrigt icke förekommer hos Tegnér utom i Hs. A av *Nyåret 1816*.[1] Detta papper är av holländsk tillverkning, av synnerligen förnämlig kvalitet[2] och ännu i dag av fullkomlig vithet. Det bär å ena uppslaget den bikupa med namnet *Honig* samt *J. H. & Z.*, som är avbildad å föregående sida, och å andra uppslaget stämpeln: *J. Honig & Zoonen.* Genom välvillig förmedling av chefen för Algemeen Rijksarchief i Haag, prof. R. Fruin, har det lyckats mig att komma i förbindelse med en ättling till huvudinnehavaren av nämnda firma, direktör G. J. Honig i Zaandijk, vilken lämnat mig den upplysningen, att firman ägt bestånd till i juli 1837, och att den torde ha använt nämnda stämpel från omkring 1790. Däremot har jag icke kunnat inhämta någonting om handelshusets affärsförbindelser med Sverige, emedan dess handelsregister från tiden ifråga hava förkommit. Emellertid har jag sökt spåra papperet i Stockholm, där, som nämnt, J. F. Lundblad var anställd inom Cansellie-Styrelsen, och detta har lyckats tack vare välvillig medverkan av lektor B. Fahlborg, Djursholm, som för min räkning genomgått styrelsens koncepter[3] för åren 1815—1817. Det har konstaterats, att papperet icke använts därstädes under 1815, men att det dyker upp i januari 1816 och sedan påträffas ganska ofta under den ifrågavarande perioden. Det förekommer under 1816 med Lundblads signering 13 ggr (t. o. m. $^{17}/_{6}$), med annan signering[4] 8 ggr. Arkens antal är givetvis större; då det rör räkenskaper ända till 6 st. i ett lägg. Under 1817 förekommer papperet, med annan signering, 10 ggr, fr. o. m. januari t. o. m. december. Vad man sålunda med visshet kan påstå är, att denna papperssort för officiella skrivelser var vanlig i Stockholm 1816. och att den för sådant ändamål använts av Tegnérs vän J. F. Lundblad.

Hur det förhåller sig med dess spridning i Lund och i Sydsverige i allmänhet har jag sökt få ett begrepp om genom att genomgå till akademiska konsistoriet inkomna skrivelser från åren

[1] Den enda olikheten mellan de tre papperen är den, att Nv:s är maskinskuret och därför något mindre än det polemiska fragmentets och Hs. A:s, vilka båda äro handgjorda och exakt lika.

[2] Att redan i mitten av 1700-talet den holländska pappersfabrikationen stod högt och uppskattades även i Sverige, framgår av S. AMBROSIANI, *Dokument rörande de äldre pappersbruken i Sverige:* 169—171.

[3] Riksarkivet.

[4] C. M. A., d. v. s. C. M. Arrhenius.

1813—1819.[1] Anledningen till att undersökningen förts fram sa långt är, att papper understundom använts åtskilliga år efter tillverkningsåret.

Undersökningen har givit följande resultat:

1813: papperet är obefintligt.

1814: likaså.

1815: papperet finnes:

1) (med posthornsstämpel) å ett brev från statsrådet Fred. Gyllenborg, Stockholm;

2) (med samma stämpel) i ett brev från boktryckaren A. Wiborg, Stockholm;

3) i en skrivelse (halvark) från landshövding N. Silferskjöld, Jönköping;

4) i en skrivelse från akademisekreteraren L. Weibull, Lund: ett halvark, tydligt klippt utefter ena lång- och ena kortsidan.

1816: papperet åter obefintligt.

1817: papperet finnes:

a) i en skrivelse från greve Carl Clas Piper på Krageholm, daterad Stockholm;

b) i en odaterad men officiell avskrift av vissa handlingar från LantbruksAkademien (alltså: Stockholm).

1818: papperet finnes:

a) i en skrivelse från greve Carl Clas Piper, denna gång daterad Krageholm;

b) i en förteckning över nationsmedlemmar, inlämnad å akademiska kansliet av kurator för Smålands nation, halvark, tydligt klippt utefter ena långsidan och båda kortsidorna;

c) i en officiell skrivelse, sorgkantad, avsänd av Rektor och Academiska Consistoriet, Lund, till universitetskanslern L. v. Engeström och av honom returnerad samt därefter lagd till handlingarna.

1819: papperet finnes:

a) (med pro-patria-stämpeln) i en skrivelse från Kungl. Sundhetskollegium, Stockholm;

b) i ett brev från den kände linnélärjungen professor C. P. Thunberg, Uppsala.

Något bevis för att det honigska papperet icke försålts i Lund eller varit vanligt i Skåne har genom undersökningen icke preste-

[1] *Consistorii Majoris Manualhandlingar,* L. U. B., Kansliet, Ser. E VIII a, nr. 91—96.

rats, men motsatsen har heller icke visats, ty de klippta halvarken kunna väl tänkas såsom ursprungligen oskrivna baksidor av skrivelser från annat håll, och såväl det piperska papperet från 1818 som akademiska konsistoriets sorgeårspapper leda troligen sitt ursprung från Stockholm. Ingen av de skrivelser från Lunds borgerskap, som förekomma bland konsistoriets manualhandlingar, visa den honigska stämpeln; ej heller är detta fallet med det eljest i fråga om kvaliteten närstående papper, som använts av landskontoret i Malmö. Allt pekar i den riktningen, att det honigska papperet haft sin väsentliga spridning i en nordligare del av Sverige, framför allt i Stockholm.

Jag har antagit, att Tegnér under sin stockholmsvistelse diktade det polemiska fragment, vilket han sedan förenade med den mosaik av olika brottstycken, som på grund av innehållet i ett par av dem fick gå under namnet *Elof Tegnér*. Papperssorten motsäger synbarligen icke detta antagande.

I detta sammanhang kan jag icke neka mig att påpeka den olikhet i pennföring — icke i bokstavstyper — som utmärker det polemiska partiet av *Elof Tegnér* (facs. 3) jämfört med Hs. A av *Nyåret 1816* (facs. 1). Faktum må gälla vad det kan i samband med diktens tillkomst. Att den i varje fall icke sett dagen *senare* än sommaren 1816, tror jag kan bevisas.[1]

Först dock några ord om Hs. A av *Nyåret 1816* (facs. 1). Att papperssorten i detta manuskript är densamma som i det polemiska fragmentet av *Elof Tegnér*, har nämnts. Detta förhållande kan hypotetiskt förklaras på följande vis: Det polemiska partiet har antagits vara endast ett brottstycke av en större, tilltänkt helhet. För densamma kan även arket nr. 2 ha inköpts, men då Tegnér av naturliga skäl, varom mera nedan, förlorade intresset för dikten ifråga, har den fått förbli ofullbordad, och i stället har det överblivna och obegagnade pappersarket nere i Lund använts till en renskrift av *Nyåret 1816*, för vilken dikt skaldens intresse stimulerats genom Lundblads anhållan om den. Detta är väl endast ett uppkonstruerat antagande, men det motsäges icke av fakta. — Handstil och bokstavstyper i Hs. A av *Nyåret 1816* äro så i detalj lika med dem, som utmärka den s. k. Hs. B av *Elof Tegnér*, att nedskrivandet måste ha skett samtidigt (man vore frestad att säga:

[1] *Ny krit. uppl.* II: 511, kommentaren till *Elof Tegnér*, sätter terminus ante quem till senast 1818.

på samma dag). Av vissa skäl, som jag ej här kan ingå på, tror jag att denna handskrift: *Elof Tegnér* fr. o. m. r. 29:

Fast icke himlen gaf dig Sångens gåva[1]

t. o. m. r. 55:

och seklets svansång af din Leopold,

måste dateras, icke till hösten 1815, såsom Ljunggren antager i *Svenska vitterhetens häfder* V[2] och som kommentaren till *Ny krit. uppl.* i varje fall icke motsäger, utan till tidigast sommaren 1816. Är detta riktigt, så stärker pikturlikheterna mellan detta diktparti och Hs. A av *Nyåret 1816* det antagandet, att detta senare manuskript är en renskrift av ett tidigare original, nedskriven först efter Tegnérs hemkomst i juni 1816.

Vad slutligen tidskriftsprojektet angick, nådde det aldrig förverkligandet, trots A. Wiborgs iver och energi. Säkerligen måste man ge honom rätt, då han ser en väsentlig anledning härtill i Tegnérs avresa. Ledare saknades i centrum. Den mest intensive och aktionslystne antifosforisten vid denna tid var utan tvivel Tegnér. Rosenstein var tålmodigt passiv, och Leopold hade, delvis på grund av sårad fåfänga, uppgivit det hela och ägnade sig i stället åt det fortsatta utgivandet av sina *Samlade Skrifter*, andra upplagan.[3] Övriga vidtalade förhöllo sig avvaktande.[4]

För Tegnér stod det emellertid klart redan i september, att han varit för optimistisk visavi Leopold.[5] *Efter* denna tidpunkt kan alltså icke det agitatoriska *Elof Tegnér*-partiet ha tillkommit. Troligen har det skrivits ungefär ett halvt år tidigare, ty det är väl antagligt, att redan samtalen under stockholmsbesöket i väsentlig mån klargjort för Tegnér, hur »få beröringspunkter» han och Leopold i själva verket hade. Man vågar nog också antaga, att

[1] Så lyder ursprungl. denna rad. Jfr *Ny krit. uppl.* II: 511!

[2] A. a. sid. 152.

[3] *Ur Es. Tegnérs papper:* 74 o. f., brev från A. Wiborg.

[4] Wiborg skriver till Tegnér d. 20 sept. 1816 (a. a. sid. 79—80): »Ej en rad har blifvit insänd inom den första utsatta terminen, om jag ej vill räkna ett bref från prof. Ödmann, deri han förfrågar sig hvad de andra kontrahenterna gjort och säger sig hafva skrifvit några små recensioner öfver böcker som jag skickat honom; om de lofvade afhandlingarna nämner han ej det ringaste. — — — Jag har i dag blifvit åter bådad till landshöfding R., men allt hvad jag då får veta, är visserligen blott det vanliga, att han fått bref från N. el. N., som *lofvat* skrifva.» (Kurs. av brevskrivaren.)

[5] *Ny krit. uppl.* II: 467, brev till J. F. Lundblad den 22 sept. 1816.

de erfarenheter Tegnér gjort under detta besök i viss mån förberett den övergång — för att icke säga återgång[1] — till en juste-milieu-ståndpunkt visavi tidsströmningarna, som han intager i jubelfesttalet, och som bebådas redan hösten 1816.[2] I oktober detta år uppger Tegnér planerna på en antifosforistisk journal — »åtminstone för närvarande».[2]

Så ha då samtidigt avförts från dagordningen de båda frågor, som så livligt intresserat Tegnér under mera än ett års tid, och som han stundom sökt att i sin brevväxling även ideellt sammankoppla[3]: Fellingsbro-utnämningen och utgivandet av en antifosforistisk litteraturtidning. I detta sammanhang ha de haft sitt intresse såsom ram kring en nyfunnen version av en gammal tegnérdikt.

[1] Jfr *Ny krit. uppl.* II: 399 o. f., brev till P. D. A. Atterbom d. 13 juni 1811!
[2] *Ny krit. uppl.* II: 468—469, brev till J. F. Lundblad den 11 okt. 1816.
[3] Jfr sid. 99, anm. 2!

Facs. 1. **Nyåret 1816,** *Hs A* **enligt kommentaren i** *N. krit. uppl.:* **första sidan.**

Nyåret
1816.

Hvem rider så sent på sin swarta häst?
I natten luktar det blod!
Hvad flyktar du för, du främmande gäst?
Bida, Riddare god!
Feigåsvei. Han ser sig ej om, will ej stanna
De stjernorna flocka omkring hans panna.

Förswunnen är, war det du? Farwäl!
Nyligen war du wår kung.
Sof godt om du kan. Du har mord på din själ.
Sömnen blifwer dig ung.
Deruppe, deruppe en domare sitter.
Förswara dig, mördare, om du gitter.

Din son —. Det är skönt att ej slägten ännu
dör ut — Då wore det skändt —
Din son skal wår konung att hyllas som du:
Herrar hylla alltjemt.
Till honom, lik honom, wi kryppande wandje
Att tigga af honom wår lumpna glädje.

Han kommer! Ur wägen, du pöbelhäs!
Hans Gäst räknar anor. gif rum!

Facs. 2, a. Den nyfunna versionen (Nv.).

Se kröningsmanteln en munkkåpa är,
Hans blick som ett klosters så skum.
Svärd förer han icke, den adlige hjelte
Men radband i hand och en dolk i bälte.

Hurra! hvad kröningspengar han får!
Se på preglen du pack!
Friheten der afbildad står,
Skada foten har black.
Sanningen står ock. Dock synes mig galet
Att hon predikar från hospitalet.

Fredspalmen är blott ett stamträd. Godnatt!
Folken bo i dess skygd,
Äta sin välling och gifva sin skatt,
Landet blomstrar af dygd.
Handeln är fri och hvar loflig näring
Och vid hvar kröningsfest fri förtäring.

Synes dig Siden en krympling? nå det
kommer af Engelska pikan.
Buga för dvergen. Hans Majestät
Ändå till hofnarr kan brukà'n.
Landsförvist blir uppå dess begäran
En parvenu som man kallar äran.

Facs. 2, b. Den nyfunna versionen.

Heyssan! förnuftet är Jesuit,
Sanningen Schellingiän.
Werlden är fri och korpen är hvit,
Urvänt skåpen och fan!
Snart ock till Tyskland jag far för att lära
Dikta sonetter till tidens ära.

Wälkommen, Nyår, med mörker och mord
Och lögn och dravlet och flärd!
Jag hoppas de arquebusera wår jord,
En kula kan hon wara wärd.
Hon går revolterat som många annan,
För rättwisans skull skjut henne för pannan.

Facs. 2, c. Den nyfunna versionen.

Elof Tegner

[illegible]
Nu spökar tidens ande kring och blåser [illegible]
all märg ur benen, släcker tankens ljus [illegible]
[illegible] hjernans håla, der blir mörkt och öde
och hjertats friska källor torka ut.
Ur [illegible] graf har stigit upp igen
en kolande, en olycksfalig vålnad
med blod i händerna och vanvett i
det skumma ögat. Akta Er, han breder
sin svarta Jesuitkåpa snart
[illegible] vinden: Nordens [illegible] [illegible]

Facs. 3. Det polemiska partiet av dikten **Elof Tegnér,** *Hs C* enligt *Ny krit. uppl.:* början. Titel, r. 1 och överskrivningar tillkomna senare.

Facs. 4. (Se nedan!)

Fasc. 5. Ur ett *brev från dåvarande konsuln för Neu- und Vor-Pommern Joh. Fred. af Lundblad*, daterat: Stralsund d. 5 Julii 1821, *till hans kusin, magister docens Achatius J. Kahl.* Reprod. 4 omfattar brevets början, facs. 5 ett stycke av tredje sidan.

Facs. 6. Slutet på Joh. Fred. af Lundblads brev till Achatius J. Kahl den 5 juli 1821. Brevet förvaras i Lunds UB, *Brev till A. J. Kahl,* band 2.

Facs. 7. Brev från Joh. Fred. Lundblad till C. A. Agardh, i Lunds UB, överlämnat av Botaniska Institutionen i Lund.

LETTRES DE STOCKHOLM PAR AUGUSTE STRINDBERG

AV

TORSTEN EKLUND.

När Strindberg på hösten 1883 anträdde sin första längre utlandsresa, voro hans känslor gentemot Sverige allt annat än vänskapliga. Han ville nu göra sig oberoende av landsmännens kritik och drömde om att erövra kulturens medelpunkt, Paris. Han skulle bli författare på franska språket. »Så få mina kära landsmän roa sig med att översätta. Det skall väl smaka bättre då» (brev till Jonas Lie 1884, citerat efter Nils Erdmann: August Strindberg, II s. 132). I hans korrespondens från denna tid och i självbiografien kan man utläsa, huru denna plan sysselsatte hans fantasi. Triumferande noterar han sina första framgångar. Han får skriva om Björnstjerne Björnsson i Le monde poétique 1884. En och annan av hans noveller hittar även väg till franska tidningar och tidskrifter. Chefen för ett språkinstitut i Paris erbjuder honom att hålla föredrag om svensk litteratur; föredraget hölls i slutet av november 1885 och torde till innehållet ha varit identiskt med uppsatsen Den litterära reaktionen i Sverige. Mme Juliette Adam, som i sin tidskrift La nouvelle revue under den gemensamma pseudonymen Paul Vasili publicerat en serie skildringar från olika huvudstäder, anmodar Strindberg att i samma serie skriva om Stockholm. Hänförd mottar han detta anbud. I juli 1885 har han arbetet i huvudsak färdigt men ber vännen Heidenstam att hjälpa honom med författarna och konstnärerna: »Det skall rensa dig att få skriva ut din galla mot det talanglösa, högfärdiga packet, — — — få rappa opp en hel nation av lakejer!» (brev 2 juli 1885 till H., citerat efter Erdmann, a. a., II s. 219).

I november 1885 avlämnade Strindberg sin uppsats La société de Stockholm till La nouvelle revue. Den blev emellertid aldrig tryckt, vare sig man fann den olämplig eller Strindberg i sista stund ångrade sitt löfte att samarbeta med ett fruntimmer. I stället kom han att på annat håll skriva en skildring av liknande art: Lettres de Stockholm, som infördes i tidskriften La revue universelle internationale 16 maj, 16 juni och 16 juli 1886.[1] Ur dessa artiklar finnes ett lösryckt stycke om Carl Snoilsky översatt och tryckt i Strindbergs Samlade Skrifter, XVII s. 246—252. Men då artiklarna i sitt fullständiga skick torde ha intresse för Strindbergsforskningen och tidskriften i fråga numera är svårtillgänglig, meddelas här nedan ett avtryck av de icke reproducerade partierna. Några uppenbara tryckfel ha därvid rättats.

De brev, som Strindberg skrev 1883—84 till sin förläggare Albert Bonnier och som i utdrag publicerats i anmärkningarna till Samlade Skrifter XVI och XVII, visa, att han under dessa år ivrigt umgicks med tanken att skriva en skildring av Sverige; i en periodiskt utkommande följd av småskrifter med titeln Svenska brev ämnade han skärskåda olika svenska förhållanden, sådana de på avstånd tedde sig för honom vid jämförelsen med utlandet. Han fullbordade verkligen också i detta syfte en broschyr, kallad Vad gäller striden, där han granskade det litterära läget i Sverige efter 1865; artikeln Den litterära reaktionen i Sverige är ett utdrag härav. Men i sista stund ångrade Strindberg de personliga angrepp, han här gjort sig skyldig till, och inhiberade tryckningen. Idén blev sedan icke utförd i dess ursprungliga form. När den påtänkta serien begynte utkomma i medio av 1884, bar den namnet Likt och olikt och innehöll i själva verket Strindbergs synpunkter på kulturproblemet och den sociala frågan i allmänhet. Endast den sista uppsatsen i samlingen, Nationalitet och svenskhet, berörde direkt svenska förhållanden.

Lettres de Stockholm kunna betraktas som ett fullföljande i mindre format av Strindbergs sedan 1883 planerade Sverigeskildring. Av artiklarna synes mig den första särskilt intressant, där Strindberg ger en ganska roande karakteristik av svenskt lynne och sällskapsliv. I övrigt biktar han oförbehållsamt sina tankar och

[1] Att ett nära samband existerar mellan de bägge uppsatserna är tydligt. En del av manuskriptet till La société de Stockholm finnes i BIRGER MÖRNERS samlingar och har av denne refererats i artikeln Från Stockholms salonger, *Svenska Dagbladet* 20 nov. 1921. Måhända har det övriga ingått i Lettres de Stockholm.

tycken om personer och förhållanden i hemlandet. Strindberg tycks själv ha känt sig en smula ängslig för följderna. När publiceringen blivit ett faktum, skrev han till Heidenstam i maj 1886: »Nun ist der Föhn los. Lettres de Stockholm äro ute i Revue Universelle 16 maj. Skottet gick för tidigt, Bellman är struken och O. II. Oj, oj, oj! Nu blir jag väl landsförvist!»[1] Artiklarna väckte emellertid icke det uppseende Strindberg fruktat eller beräknat. Så vitt jag kunnat finna, passerade de skäligen oförmärkt förbi.

LETTRES DE STOCKHOLM PAR AUGUSTE STRINDBERG

16 Mai 1886.

I. LA SOCIÉTÉ — LES CLUBS.

On ne saurait désigner par une appellation nette les personnages qui constituent la société de Stockholm, par la simple raison que cette société fait défaut dans un certain sens. Le Suédois n'est pas sociable de nature. C'est un individualiste, un rêveur; lourd comme l'ours, il préfère la bonne chère, les fortes boissons, le tabac, le bavardage. Il peut se laisser tomber sur un moelleux canapé de son café favori après le dîner, à quatre heures, et rester là devant son punch jusqu'à minuit, sans se donner la peine de sortir pour aller prendre un modeste souper au restaurant voisin.

Les souper de famille doivent être ajoutés à la liste des supplices connus. D'ordinaire, les deux sexes se tiennent séparés. Les dames occupent les canapés; les jeunes filles s'emparent des albums; les vieux messieurs s'esquivent à une table de jeu dans la chambre matrimoniale, et les jeunes gens restent debout adossés aux huisseries, aux cheminées. Le plus hardi d'entre eux peut au besoin risquer une question, achessée à la plus laide des jeunes filles, concernant la dernière »*première*». Toute matière d'importance est bannie.

Vers minuit, après des tortures incroyables, le souper est servi. La table est dressée *in duplo*, en raison de la différence sexuelle de la société. On travaille en deux sections: complète séparation de corps et de biens. Le repas fini, on s'en va comme le mendiant.

[1] Mot Oscar II och hans familj hyste Strindberg denna tid en särskild antipati, därför att drottningen antogs ha haft sin hand med vid åtalet mot Giftas.

Il n'y a pas de salon dans toute la capitale, parce qu'il n'y a pas de femmes. La femme du Nord est très bien chantée, horriblement adorée, mais elle reste a l'état de poème. Jamais fête publique on privée où la femme n'obtienne son toast, qu'elle soit présente on non. Le culte de la femme est poussé à l'absurde, et cependant elle est absente. On l'adore, mais on ne l'aime guère. On en a peur. Une femme entre-t-elle dans un salon rempli de jeunes hommes? Tous se taisent. La dame comprend très bien que sa présence dérange ces messieurs, et elle se retire. La gaieté revient.

Ce poème incroyable, cette fiction moyen âge des rêveurs faméliques est un fantôme: pâle, blonde, sans corps, aux yeux bleu cobalt, vêtue d'une tunique bleue et blanche aux plis byzantine; chaste, fidèle épouse, fidèle à la mort, aimant son époux et ses enfants, voilà l'idéal d'un jeune blond.

Par malheur, ou par bonheur, la réalité diffère un peu de l'idéal, et le type féminine est en train de se modifier. Progrès ou recul, ce n'est pas encore décidé.

Faute de femmes, l'art de la conversation, ce jeu des mots et des pensées écourtées, reste en jachère. La chasteté extrême, l'austérité des mœurs, la séparation des sexes, ont engendré une tendance fâcheuse vers l'hommasserie moderniste. Dès qu'une femme commence à s'affranchir des préjugés, dès qu'elle sort du ménage pour prendre intérêt aux questions humanitaires, elle tombe dans l'androphobie, mais, par extraordinaire, aussi dans le masculinisme. La femme émancipée est un produit septentrional originaire de la Scandinavie et de l'Angleterre. Aussitôt éveillée de son sommeil séculaire, au lieue de rester femme libre, elle prend les lunettes, coupe les cheveux, revêt la jaquette, met des faux-cols, fume, boit, crache, confessant bien haut sa haine contre les hommes tout en les imitant. C'est pourquoi la femme scandinave, ayant déposé ses meilleures armes, se prive de toute influence sur le société. De là absence de femmes politiques, pas de salons, pas de société.

Les femmes d'intelligence s'occupent de bals de bienfaisance, d'esthétique, de musique, de piétisme et tout au plus des »droits de la femme«. Pas une ne joue un rôle quelconque dans la vie publique. On n'aurait rien à reprocher à la propagande pour les droits de la femme si la condition de la femme scandinave n'était d'ores et déjà très satisfaisante. La recherche de la paternité est

admise; la promesse de mariage lie un homme autant que le mariage même; les biens de la femme mariée peuvent être réservés; les salaires gagnés par une femme qui travaille sont hors de la disposition du mari. En dépit de cette dernière stipulation qui profite exclusivement à la femme, en rejetant sur l'homme tout le fardeau économique, les bonnes dames, ignorant les avantages qui leur sont accordés, persistent à pétitionner pour obtenir ce qu'elles possèdent.

En outre, les femmes peuvent passer des examens à l'Université, et il y a déjà des médecins et des docteurs féminins.

Le droit de vote est proposé, mais la majorité des femmes préfère le veto absolu derrière le dos de leurs maris, et restent réactionnaires même contre la réforme projetée par les hommes.

Faute de salons, on se réunit en cercles intimes, en clubs et en confréries.

Le plus fashionable de ces conclaves est le Cercle musical du roi. Par une fatalité, qui ne peut pas augmenter le bonheur conjugal des époux royaux, la reine abhorre la musique. Le roi affectionne le chant autant que les cantatrices, qu'elles soient élevées ou non au Conservatoire, dont il est le président. C'est le rêve des dames que d'être invitées à la cour et emportées dans des voitures royales.

Vers huit heures le roi fait son apparition. Le thé est servi sur un plateau particulier pour le monarque. Après le thé et les petits-fours, le poète couronné, offre ses poésies, reliées en maroquin, aux plus méritantes, en remplacement du mouchoir oriental.

Ce point réglé, le concert commence. Toujours une chanson d'ouverture composée par le professeur *Ivar Hallström* appliquée au texte d'Oscar Frédéric (Bernadotte II), exécutée par la première sultane Mme***, ancienne amie de Charles XV, dont les charmes opulents ont survécu à deux dynasties. Mariée à un fabricant, cette femme n'appartient pas à la haute société, malgré son passeport à la cour intérieure. Fait singulier, résultant de deux causes bien différentes. Le roi, de son côté, est originaire d'une famille roturière et ne professe pas un grand amour pour les vieux nobles; il préfère s'entourer de gens auxquels il peut en imposer sans être humilié. D'autre part, la vieille noblesse, les descendants des an-

ciennes maisons royales du pays, ne sont pas enclins à reconnaître les parvenus et constituent en quelque sorte un parti quasi légitimiste on ne peut plus hautain.

Cela posé en manière de paranthèse, retournons au Cercle du roi.

Les princes y assistent en partie comme membres actifs, et, grâce à l'absence de leur maman, ils s'amusent assez bien. Parfois même ils s'avisent de quelques licences qui prêtent aux commérages, sur lesquels il serait peu convenable d'insister. Le concert achevé, le souper est servi dans la salle à Colonnes (où fut emprisonné Gustave IV). C'est alors que commence à jaillir l'esprit et la gaieté au moment où les verres d'eau-de-vie blanche sont remplis et que le monarque entonne la chanson nationale répétée en chœur: »*Helan går!*» ce qui vent dire: le Premier verre d'eau de-vie. Un souper commence toujours par l'eau-de-vie et »la table à tartine», assortiment de plats froids, salés ou fort épicés pour donner le l'appétit.

Le roi et les princes quittent leurs allures seigneuriales et se font les serviteurs de leurs convives en placant eux-mêmes les mets dans les assiettes, d'après les mœurs du pays; ceux-ci restent debout, allant et venant, formant des grupes autour des guéridons, improvisant des buffets n'importe où, sur le coin d'un piano, sur une commode, daus l'embrasure d'une fenêtre, sur le manteau d'une cheminée.

Après le souper, du café avec des liqueurs, et la soirée est finie. Les bienheureuses sont transportées chez elles dans les voitures de la cour.

En dédommagement des ennuis officiels, les hommes laissent éclater leur expansion de sociabilité dans les clubs et les *ordres*.

Par cette dernière dénomination on entend certaines confréries, fondées sur les mêmes bases que les ordres royaux, une sorte de travestissement, si l'on veut, de ces institutions très honorables avec des accolades, des chapitres et tous les insignes à proportions démesurées.

C'est quelque chose de spécial, je crois, à la Suède. L'idée (s'il y en a une) de ces confréries se dissimule ordinairement sous le masque de la bienfaisance. *Utile dulci*, telle la devise que l'on pourrait très bien coller sur les bannières de toutes ces associations. On s'amuse, mais dans ce pays triste on a peur de s'amuser, de

crainte d'exciter la jalousie des dieux grincheux, et afin d'apaiser leur mauvaise humeur, on présente des offrandes.

Le plus renommé de tous ces ordres est un centenaire qui porte un nom tout à fait français: *Par Bricole.* On fait remonter l'origine de cette curieuse confrérie à l'époque de Gustave III, et on nomme comme son fondateur le poète national *Bellman.* Rien de plus inimitable, de plus étrange que ce poète de l'eau-de-vie. Je ne saurais en fait vous donner une notion juste de ce phénomène hyperboréen, tout il est hors de pair dans la bizarrerie.

Un coupletier très habile, d'avant la Révolution faiseur de vers tant bien que mal rimés qui applique une grêle de mots, de métaphores à des mélodies prises au hasard, pour la plupart dans des opérettes, dans des cantiques ou des chansonnettes françaises du dernier siècle. Ce qu'il chante, ma foi! je n'en sais rien au juste. Des ivrognes, des filles de mœurs relâchées, des décrépits de toutes classes, enfin un naturaliste avant le naturalisme, moins le point de départ. Le milieu pour le milieu sans rapport avec les personnages.

Sa soi-disant poésie sent l'eau-de-vie, les ordures, morales et matérielles. Les figures sont grotesques, fumeuses, impossibles à saisir.

On dirait des images chinoises peintes sur la porcelaine. Mal dessinées, sans corps, sans perspective, elles donnent le vertige. Parfois on trouve des paysages exquis, genre Watteau, vaporeux, fugitifs, incorrects, les détails accumulés, entassés sens dessus dessous . . . Et ce poète est canonisé par l'Académie, les savants de l'Université ont fait des conférences justement comme en ont fait les Italiens sur la *Divina Commedia*, et on en a dressé des commentaires volumineux; le peuple chante encore ces bêtises, les orchestres jouent les »mélodies immortelles» de *Bellman* (lequel n'en a pas composé une seule) et — comble de monstruosité — les Goodtempliers mêmes ne se font pas scrupule de présenter ces chansons de folie ébrieuse dans leur concerts de tempérance. C'est à n'en rien croire. Un curé avait défendu les chansons de Bellman, ridiculisant l'histoire biblique de Suzanne et des deux Vieillards, annoncées sur le programme d'un concert qu'avaient voulu donner des chanteurs ambulants dans son église. Il fut persécuté dans toute la presse comme un ignorant, et cela par des personnes très chrétiennes.

On a voulu comparer cette brute à Anacréon, dont le surnom lui a été adjugé. Je suis au regret de ne trouver là aucune ressemblance. Anacréon chante la volupté juvénile. Va pour la volupté et la joie de vivre chez la jeunesse! Mais ce *Bellman* chante la volupté sénile, achetée, prostituée. C'est ce qui, m'attriste dans ces peintures bachiques, la sénilité devorée par des flammes insatiables.

Aussi ce chiffonier poétique est-il le poète des vieillards, et l'ordre de *Par Bricole* est son temple. Dans cette pagode nationale, on laisse entrer tout le monde, savants, fonctionnaires d'assez haut rang, artistes, commerçants, commis-voyageurs, artisans, sauf les tailleurs et les dames.

Une confrérie moins burlesque, mais d'une importance plus considérable, est celle des Francs-maçons. Sous le règne de feu Charles XV, tous les jeunes employés surnuméraires regardaient cette institution comme une succursale à la Banque nationale et ils y volaient pour trouver parmi »les bourgeois» les deux cautions indispensables à un emprunt. D'ailleurs on s'amusait à chanter des quatuors avec le roi, ou liait des connaissances »esculentes», et maintes fois les jeunes gens y jetèrent les bases d'un temple de la Fortune en maçonnant celui de Salomon.

La loge maçonnique Suédoise doit son éclat au fou et feu Charles XIII, le héros de la réaction. Le dit roi fit greffer le mouvement maçonnique sur un ordre royal dont les insignes (une croix rouge de Saint-André) comptent parmi les plus goûtés.

A l'heure de la réaction actuelle, la franc-maçonnerie suédoise est devenue une Société occulte où les jeunes bourgeois sont élevés dans le culte du trône et de l'autel. Le roi et le prince royal se multiplient pour faire de la propagande en faveur des Bernadottes qui éprouvent le pressentiment de leur fin prochaine.

Ajoutons que le prince de Galles, pendant une visite à Stockholm, reçut les insignes de l'ordre de Charles XIII et à cette occasion chaussa les éperons de Charles-Jean. Voilà comme on s'amuse chez les obscuratistes.

D'un acabit plus sérieux et en même temps plus divertissant, se présente le club *Idun*, ainsi dénommé d'après la divinité de la jeunesse.

Idun constitue en quelque sorte la Bourse des savants, des artistes et des écrivains. Pour être admis il faut avoir percé, il faut

que l'on soit quelqu'un et pour être élu, il est de toute nécessité d'obtenir l'unanimité au scrutin. Aussi bien, appartenir à ce club équivaut à un succès reconnu, et beaucoup de jeunes gens considèrent leur avènement à *Idun* comme une réception à l'Académie.

Trop partial pour en faire la peinture, je vais reproduire le récit oral d'un étranger célèbre qui y passa une soirée, il y a quelques années.[1]

»A mon arrivée, raconte le Russe, vers huit heures, un soir d'automne, à l'hôtel Phénix, on me fit un accueil des plus cordiaux. Je fus introduit par le secrétaire, le conservateur de la Bibliothèque national *Harald Wieselgren*, un des fondateurs et le support le plus énergique du club. Je ne pus m'empêcher d'observer la déférence, un peu villageoise, rendue à mon personnage obscur. Hommes d'Etat de grande distinction, savants de renommée européenne, artistes aux appointements exorbitants, venaient m'entourer en m'adressant des civilités dans un français passablement correct. A les entendre on eût dit des exilés retrouvant un compatriote. Franchement, je ne m'y reconnaissais plus. On s'accrochait à ma personne comme des naufragés à un sauveur, on m'abordait à l'envi et ce fut à qui pourrait placer un mot. J'eus tôt fait de découvrir la clef de cet accueil surprenant et touchant à la fois; ma qualité seule d'étranger, voilà ma supériorité reconnue. Un étranger pour cette nation isolée, c'est une sorte de *Civis Romanus*, un citoyen du monde, et lui-même ne laisse, pas de se sentir comme un »barbare», mot qu'il répète sans cesse. Enfin c'est à faire pitié que de voir des hommes de mérite humiliés par une malechance qu'il est hors de leur portée de corriger. Et j'y ai reconnu un trait inhérent à la nation russe, que leur langue morte réduit à l'état de sourdsmuets devant le monde civilisé. Parmi les noms retenus à l'aide de mon carnet, je suis en mesure de citer: *Lovén*, célèbre naturaliste, de l'Academie, membre de l'Institut de France: *Olivecrona*, conseiller à la Cour de cassation, renommé aussi à l'étranger par ses études sur les récidivistes du crime. *Nordenskiöld* dont le nom seul suffit, tant il est populaire dans le

[1] Strindberg var medlem av sällskapet Idun. Den följande skildringen härrör givetvis, åtminstone i huvudsak, från honom själv, ehuru han lägger den i en utlännings mun. På liknande sätt låter han sin kamrat från Vegabibliotekets ordnande, japanen Sagisoka föra ordet i uppsatsen Nationalitet och svenskhet. I den ovannämnda serien Svenska brev hade Strindberg f. ö. tänkt införa en satir Fira Kannas resa i Sverige, där japanens fingerade intryck från Sverige skulle återgivas.

monde soit barbare soit civilisé; *Key* et *Retzius*, les physiologues jumeaux dont le chef-d-œuvre histologique récemment publié est enregistré parmi les *Standard works* du monde médical.»

»*Scholander*, l'architecte, l'aquarelliste, le poète, l'artiste le plus distingué de Suède. *Winge* et *Malmström*, peintres d'histoire; le comte de *Rosen*, directeur de l'Académie des beaux-arts; *Kjellberg*, statuaire de l'Etat; *Jolin* et *Hedberg*, auteurs dramatiques.»

»J'en passe, et des meilleurs.»

»La séance s'ouvre par une conférence donnée par un jeune docteur (la Suède étant un pays doctoral comme l'Allemagne) sur une matière un peu trop exploitée. Il veut parler de *Henri Heine*. Et il parle. Sévère, moraliste chrétien, il me paraît surchargé de ce lourd fardeau.»

»Pour un sujet aussi spirituel, il aurait fallu un peu d'esprit, contrebande mal notée en ce moment.»

»Heureusement cela ne dure pas plus que les vingt minutes réglementaires. Aussitôt la conférence finie, le souper est servi dans la grande salle à manger. Le »smorgôs-bord» inevitable avec de l'eau-de-vie à discrétion ou, si vous le voulez, à indiscrétion, si on en juge par les verses renversés sur la nappe puante. Les figures se remettent au beau, et le sourire éclaire les traits des personnes les plus moroses. Il est gai quand il orange, ce peuvre homme, et il a l'air bienheureux, la bouche pleine. On soupe debout, très modestement, sans vin! La bière est la seule boisson. Elle est assez forte cependant pour changer la foule en un essaim de banards, de braillards même. Après le repas, on entre dans les salons pour prendre le café. En attendant, on va regarder l'exhibition des peintures ou des sculptures exposées ici 'avant la lettre' le club possédant la prérogative des primeurs.»

»En vain je cherche un tableau suédois proprement dit. Tous vont chercher leurs sujets à l'étranger et dédaignent les sujets nationaux. Ou y rencontre des paysans bruns suédois, faits à Düsseldorff, des dames roses et nues à la Parisienne, des scènes de l'histoire du pays, évoquées à Münich dans l'atelier de Piloty, des amours de plafond aux couleurs vermeilles et rappelant les beaux jours de Véronèse. C'est bien fait, assez bien fait, mais original? allons donc!»

»Est-ce donc pour cela qu'on se montre si humble. En ce cas, le manque de confiance en soi-même pourrait être justifié.»

»Pour la sculpture, il en est de même. C'est lourd, mal fait. La vie manque. Des pantins rêveur, sans chair ni nerfs. Le marbre fait l'effet de la glace.»

»C'est sinistre!»

»Cependant de petites tables, d'une allure très modeste, comme on s'empressa de me le dire, montées du restaurant d'en bas exprès pour donner le goût du cabaret, sont chargées de tasses à café, qui vont être remplacées par des verres remplis d'une boisson exécrable, connue sous le nom de toddy. Figurez-vous un grog américain composé d'eau-de-vie de marc coloriée et servie en guise de cognac. Les personnages les plus importants et les plus âgés se retirent et la gaieté devient libre. Le besoin de chanter se fait sentir et, après une série de délibérations, le maître-chanteur (actuellement le directeur) de l'Opéra, *Anders Willman*, s'approche du piano. C'est un homme robuste, de haute taille, la tête magnifique, la figure mâle, les sourcils touffus, la moustache plantureuse. Il entonne un chant national, c'est-à-dire, une chansonette composée par un anonyme d'autrefois ou imitée de la manière des paysans. Pour la plupart, ces chants nationaux datent d'une époque très reculée et viennent d'être recueillis dans les provinces où ils se sont conservés par la tradition orale. Vous connaissez sans aucun doute l'air d'Ophélie, au quatrième acte de *Hamlet*. Le motif de cette chanson mélancolique est emprunté directement à la Suède. Eh bien, toutes ces mélodies se traînent en mineur, hypocondriaques à faire pleurer. Parfois l'air fait semblant de s'egayer, mais il ressemble à une valse jouée sur un orgue d'église toujours en mineur.»

»Le morceau que le maître-chanteur nous offre est intitulé *Le Porcher*. Je ne connais pas de chanson plus caractéristique et plus suédoise que celle-là.»

»C'est à peu près original, le Suédois peint par le Suédois. En voici le texte en deux mots. L'humble porcher s'asseoit sur l'herbe pour chanter. Il attend, comme de raison, une vierge. La voici qui entre. Elle se moque vertement de lui. L'humble porcher commence à lever la crête. Il ôte son feutre, il jette ses mouffles et se déguise en roi. Et tout est dit. Allons donc; un roi ordinaire, c'est trop simple pour l'humble porcher: c'est pourquoi il se présente comme le roi »le plus puissant du monde.»

»Tel est le Suédois. Humble, servile en apparence; vaniteux, fanfaron au fond. C'est dans les coins qu'il faut l'observer. L'ex-

périence acquise pendant la nuit vint confirmer ma nouvelle conviction.»

»Après un entr'acte, la table est de noveau garnie de toddy. On demande d'une commune voix *les Gluntarne*, c'est le nom d'un recueil de duos pour ténor et baryton dont le texte traite de la vie des étudiants à l'Université d'Upsal. Pour bien saisir cette poésie bachelière, il faut d'avance être au fait de l'anomalie qui règne dans la situation des étudiants en Suède. Le diplome d'étudiant est un passeport pour la haute classe; l'examen est une ligne de démarcation entre la basse classe et la haute; c'est le denier à Dieu pour le mandarinat. En Suède la société est partagée en deux corps: étudiants et bourgeois (brackor). Cet esprit de coterie a pris racine par suite d'un arrangement très politique, mais très malsain les deux Universités étant reléguées dans deux petites villes de province, véritables tandis de 10 000 habitants à peu près. Rebutés par les périlleux exemples des étudiants européens, logés dans les capitales, les rois de Suède ont eu peur de voir la jeunesse érudite entassée dans un centre. A cause de cet exil, les étudiants se sont constitués en corporation privée. Et, vivant d'une vie futile de province, loin de la civilisation, ils sont restés en retard, conservant des mœurs rudes et brutales, formant toujours un foyer de réaction et d'obscurantisme. Plantées au pied de deux cathédrales d'évêques, les Universités sont demeurées à l'abri de la contagion des temps nouveaux. Et ce n'est que tout récemment qu'on a remarqué des symptômes alarmants pour le sommeil séculaire de l'*Alma Mater upsalienne*, au jour où le prince Eugène n'a pas été reçu au scrutin ouvert pour son élection dans une société d'étudiants.»

»Lesdits duos *Gluntarne* encore en vogue, dépeignent la vie intime des étudiants d'Upsal d'il y a quarante ans. Leur auteur est le préfet actuel, *Gunnar Wennerberg*, ancien ministre des cultes et de l'instruction publique.»

»Certes, cette poésie d'une popularité toujours renaissante, est vraiment unique.»

»Cela roule sur les tristesses et les sourires de la jeunesse universitaire: les emprunts, les cours, les épreuves, les bacchanales, avec intercalation d'idylles exquises, de bambochades de style hollandais, d'aventures nocturnes, de sérénades. Tout y est, moins l'amour. On mange (tout un menu y est reproduit), on boit, on se bat, on chante, on rit, on pleure, mais on n'aime pas. Certes, on rêve, au

clair de la lune, on offre des sérénades aux filles des professeurs; on regarde une jarretière en catimini, mais on ne va jamais plus loin.»

»Ce défaut alarmant a trait à la morale hypocrite qui se targue d'être chasteté. Comme si l'on était plus chaste dans ce pays de bonne chère et de boissons alcooliques!»

»L'amour, c'est le fruit défendu, le péché originel, et la Vénus du Nord ne dépouille jamais la feuille de figuier. On met tant de vêtements contre le froid que l'on finit par avoir peur du nu.»

»Quoique écrits dans le genre burlesque, tous ces morceaux respirent le *Weltschmerz*, le vague désolé de l'âme à la mode de 1840. Une note lugubre pénètre partout, jusque dans les chansons égrillardes. La couleur est plutôt sombre et la vie dépeinte sent la province. On y trouve une scène de cimetière tout à fait funèbre, des ivrogneries à donner mal aux dents, un bal improvisé lugubre, un souper taciturne sur la pelouse. Et partout ce cri de détresse d'une race intelligente perdu, bannie, qui se sent dégénérer faute de lumière et d'air vivifiant; un fœtus atrophié par étouffement.»

»L'impression totale fut pour moi des plus navrantes, bien que les chanteurs précités *Willman* et le prémier ténor de l'Opera *Lundquist* fissent de leur mieux, ce qui n'est pas peu dire, étant doués tous les deux de voix magnifiques.»

»La musique, sans prétention du reste, avait beaucoup de Mozart, de Weber et d'autres, et ressemblait plutôt à un pot-pourri. Cependant minuit va sonner et ja me lève pour partir. Retenu par mes nouveaux amis bon gré mal gré, je suis témoin d'une nouvelle évolution de cette société nocturne.»

»Toutes les petites tables se rejoignent et n'en forment plus dès lors qu'une seule. Aussitôt ces dispositions prises, un nouvel assortiment de toddy, du cru susdit, fait son apparition. La Compagnie maintenant constituée en comité général s'attable pour la corvée de nuit. L'heure des discours est arrivée. Le secretaire commence par porte un toast en l'honneur de l'hôte.»

»C'est de moi qu'il va être question. Je vais répondre en suédois, ce qui me vaut des applaudissements. Les discours se succédent. Dès lors grâce à l'influence des libations réitérées, les langues se délient. Il n'est pas orateur de naissance, cet hyperboréen. Il parle assez mal. Il n'y a pas de suite dans son élocution.»

»Il peut partir sur une note joyeuse en majeur, mais finira en mineur, sur un ton lacrymatoire. Il cherche le mot précis sans le trouver, il prend son essor vers les cieux riant, il veut voler mais il bat des ailes, puis il s'abaisse pour tomber, et il tombe.»

»De plus, ce timide fait le sournois. On fait éclater, en cachette les sourdes haines, les jalousies de métier, les sous-entendus perfides; des allusions outrageantes percent bientôt; on se pique, on s'échauffe, on devient rustique, et le Français du Nord retrouve sa nature fruste et rugueuse.»

»Nouvelle évolution. Encore le toddy. La paix se fait. On redevient calme, aimable. En petits groupes, on va jusqu'aux embrassements. C'est tout à fait Russe, cela! On ne peut ni se haïr ni s'aimer dans ce pays. On ne se bat jamais en duel ici, quelque cruelles que soient les injures.»

»Un des convives me mène à l'écart.. Dans un langage ampoulé, il évapore sa demi-ivresse dans un panégyrique sur sa patrie. Tout y est parfait: le gouvernement, la religion, la moralité, l'art, les lettres, les sciences. C'est bien dommage, toutefois, qu'il soit déporté au bout du monde, et il mérite un autre sort que le sien. Tel est le chagrin qui ronge le patriote. Et un tel chagrin fait éclore, entre temps, l'orqueil national, agrandi par la pression démesurée d'un oubli dont il ne se sent pas coupable.»

»La pendule sonne trois heures. Je vais prendre pour la dernière fois mon pardessus, lorsque les portes du fond de la salle s'ouvrent à deux battants, et une table toute dressée en smorgåsbord avec des carafons d'eau-de-vie et une batterie de bouteilles de bière, entre en scène. Plus de subterfuges. C'est le repas matinal. Toute la société se leve, comme ressuscitée à la vue du repas. On invoque le *sup* (eau-de-vie) par le chant national *Helan går.*»

»La gaîté renaît et tout le monde est polisson, enfantin, juvénile. Spectacle étrange de voir l'antiquaire du royaume, un professeur de l'Université, le directeur de théâtre et un académicien redevenis gamins, et se réjouir aux souvenirs de leur jeunesse en vrais enfants, trinquant et chantant comme des fous. Compensation des ennuis éprouvés au sein de sa famille!»

»Les stores des croisées s'embrasent aux rayons du soleil levant, et les cloches des églises sonnent le premier appel à la messe, lorsque je sors par la porte cochère, après une nuit inoubliable.»

16 Juin 1886.

II. LES HOMMES DU JOUR.

Les petits pays n'aiment guère les sommités, et peu s'en est fallu que l'ostracisme n'eût été établi. C'est pourquoi les deux célébrités les plus en vue sont sorties de la société d'actionnaires intitulée: *La Suède*. John Ericsson, le terrible inventeur du monitor, est devenu Américain, et Christine Nilson, la cantatrice, a gagné le droit civique en France.

Reste Nordenskiold. Par malheur, il est Finlandais. Mais on ne compte pas de si près avec la nationalité quand il s'agit d'annexer une gloire: ce que l'on a prouvé lorsque l'homme le plus riche de Suède, l'exploiteur des forêts du pays, d'origine et de nom Ecossais, Oskar Dickson, est devenu baron suédois, il y a quelques mois.

Du reste, tous les hommes marquants, en dépit de leur patriotisme, désertent le pays, fuyant aussitôt que possible sa jalousie mesquine et ses rancunes d'inpuissance. Ainsi, le poète par excellence, Snoilsky, séjourne en Allemagne; Strindberg, le révolutionnaire, demeure en France; les peintres éminents: Wahlberg, Salmson, Hagborg, Larsson, se sont fixés à Paris; Zorn, Lindstrôm, à Londres; Fagerlin, Nordgren, à Düsseldorf; Kronberg, à Rome; Hellquist à Münich. Parmi des sculpteurs, Hasselberg est plus connu et reconnu à Paris, et Nystrôm plus goûté à Rome qu'à Stockholm.

Le premier chanteur ténor Labatt à échangé le pain médiocre de Stockholm contre une vie luxueuse à Vienne. Dès qu'un homme d'esprit a fait une invention quelconque, il s'enfuit à l'étranges pour chercher les fonds nécessaires et l'approbation du public. Pour rester chez soi, il faut du courage, de la patience et une absence complète d'individualité. Et ceux qui restent ne tardent pas à s'abrutir, sous la pression de la réaction et du culte de la médiocrité.

Parmi les courageux qui d'ailleurs par leur situation sont forces de se fixer, je veux compter Nordenskiôld. Si vous voulez son portrait, allez vite au musée Grévin, regardez Ferdinand de Lesseps. Ils se ressemblent comme deux gouttes d'eau. Singule de mœurs comme un vrai marin, il m'a reçu un matin en manches de chemise.

faisant sa toilette; la figure toute savonnée, il jetait des plans de voyage, dans un langage juvénile. Malgré les honneurs les plus grands qu'ait pu recevoir un mortel, il reste toujours l'étudiant, le bon camarade et se laisse tutoyer par ses inférieurs, son secrétaire, ses adjoints, par tout le monde. Car il est démocrate, ce commandeur de tous les ordres d'Europe. Député, il ne se mêle pas trop de politique, toute sa tête est occupée de projets d'expédition, mais il n'est jamais le complice de la droite. Bon enfant, généreux, la jalousie futile ne laisse pas de l'attaquer. Il ne s'en soucie guère et fait son chemin sans prêter l'oreille à la médisance.

Pas aussi honoré, mais presque aussi connu est le grand fabricant d'éau-de-vie, L.-O. Smith. I n'y a pas un Suédois, depuis le roi jusqu'au mendiant, qui ne connaisse ce nom. Grande énergie, intelligence non vulgaire, il s'est créé une position puissante comme »le roi de l'eau-de-vie». Il a fait la guerre à toutes les fabriques concurrentes et il a presque remporté la victoire. Enormément riche, socialiste d'Etat, il a voulu fonder des banques d'ouvriers et des sociétés coopératives. Dans un but démocratique? Non. Aristocrate et millionaire, il ne professe pas un grand amour pour le travailleur, quoiqu'il aime chaudement le travail d'autrui, comme le base du grand capital. Démasqué et abandonné par les ouvriers, il s'est empressé d'entrer dans la Chambre supérieure pour se lancer dans la haute politique. Il a dû quitter le pays maintes fois, mais il a eu le courage de rester quand même.

C.-O. Berg, l'apôtre, le commerçant, le consul général, »l'ami spécial» du roi et de la reine, est un type un peu antithétique à celui de L.-O. Smith. Il aime le travailleur, mais il déteste le travail et pour passer agréablement son temps il s'est voué au rôle d'apôtre. Tourmenté par sa loquacité et par une petite femme ambitieuse, il fait la commission pour les jésuites. Il sermonne dans les églises sur l'impiété actuelle, sur les faux prophètes. Dalécarlien rusé, il comprend très bien son affaire. Les gros mots, les saillies ne lui manquent jamais. En véritable réaliste il a su rassembler un public de toutes les classes, qui trouve en lui des réminiscences de Luther, tant son langage est crû et violent.

Entre temps, il fait son apparition aux bals de la cour, costumé en habit galonne et portant le bonnet grec rouge, en vertu de sa position de consul de la Roumanie. Ce qui lui a valu le sobriquet du consul général de Jésus-Christ. En homme d'affaires, il a su

réconcilier le bon Dieu et le Mammon, dans une compromission très opportune. Au rez-de-chaussée de la chapelle des marins où il prêche l'Evangile luthérien, il a établi un restaurant où on sert de la viande, fournie par la Société de boucherie, dont le directeur n'est autre que l'apôtre lui même.

Apôtres de même trempe sont Carl von Bergen et Anton Nyström. Bergen, docteur en philosophie, l'ennemi capital de »l'Eglise de pain» prêche le christianisme purifié des Unitaires. Son influence sur la classe moyenne est considérable. Il est le premier orateur du pays. Nyström, médecin, disciple d'Auguste Comte, a fondé une Société positiviste à Stockholm. Aussi bien, l'institut d'ouvriers lui doit son existence. A côté de Hedin il est le plus méritant du mouvement ouvrier.

Le socialisme, après quelques années de lutte, devient à la mode. Les propagateurs en sont tous de jeunes hommes euthousiastes.

Knut Wicksell a attaqué la vieille morale en professant hardiment la foi malthusienne devant un auditoire distingué de femmes qui lui portent une vénération inavouable. De plus il a le mérite d'avoire dévoilé le prophète d'eau-de-vie, le susdit L.-O. Smith; un des meneurs des ouvriers, il exerce une influence utile sur les élections. Du reste, caractère sans tache, il est plus redouté que haï.

Hjalmar Branting, rédacteur en chef socialiste du *Tiden* (le *Temps*) est un vrai type nihiliste dans le plus beau sens du mot. Riche, savant, astronome à l'Observatoire de Stockholm, il a sacrifié fortune et situation pour la cause de la basse classe. Timide, modeste, affable, il sera sans doute le premier socialiste auquel la Chambre des députés ouvrira ses portes.

La haute finance compte parmi ses capacités les plus en vue A.-O. Wallenberg, fondateur de la Banque privée de Stockholm. Sa carrière, quoique un peu irregulière, l'a conduit en droite ligne au but: les millions. Déjà, étant aspirant de marine, il avait découvert la merveilleuse faculté de l'argent de se multiplier par le louage. Comme lieutenant il jeta les fondements de la Banque depuis si célèbre. Après une époque de transition en qualité de capitaine d'un bateau à vapeur, il émerge enfin comme banquier. Il commence la lutte contre la Banque nationale par l'exportation de la monnaie d'argent du royaume. Acte estimé comme peu pa-

triotique, mais qui n'a point empêché l'auteur d'être honoré du cordon de commandeur de l'Etoile polaire.

Après une dizaine d'années, il est millionaire et sa banque est souveraine. Mais les temps changent, et la crise, provoquée par des banques juives administrées avec une habilité supérieure, menace de ruine la création de Wallenberg. Il reçoit un échec terrible, mais se relève. Membre de la ligne des »Terrains à vendre», qui par ses relations intimes avec la chancellerie du conseil municipal, sait à l'àvance où l'on ira construire les boulevards, il est redevenu riche au fur et à mesure que la ville devìent pauvre par ces exploitations haussmaniennes.

Le clergé, pour conclure, ne manque pas dans la société, devenue si évangéliste à Stockholm, mais il est dépourvu de chef. L'archevêque demeure à Upsal afin de surveiller la haute instruction universitaire, et il n'y a pas le moindre évêque dans la capitale. Faute d'évêque, les fidèles se sont créé un pape dans le personnage d'un individu de haut goût, Emmanuel Beskow, ci- devant viveur, ancien lieutenant qui s'est converti à la seule et salutaire foi royale et luthérienne, à une époque favorable où la reine aspirait à sauver ce pays perdu pour le ciel. Le jeune galant, fait son pèlerinage à la Terre Sainte revient entouré de l'auréole de l'apôtre, et sa fortune est faite. Les dames font construire une église particulière pour ce saint Jean, et à l'inauguration de ce temple de la vanité, il arrive par un hasard bien dirigé qu'un pigeon traverse la nef. Le truc réussit à merveille, et l'apôtre est reconnu oint du Saint-Esprit. Après ce coup l'habile homme, qui en vertu de sa haute mission et de son ignorance est dispensé de l'examen ordinaire des prêtres, fait fonder un institut de jésuites évangélistes. La reine envoie ses fils pour y être élevés. L'institut est en vogue et tout le monde y vent placer ses enfants pour qu'ils deviennent camarades avec les princes.

Ce fut une grosse affaire.

Ce cavalier de Jésus-Christ est un bel homme, robouste et de bonne santé. Malgré cela, il a toujours su s'attirer la compassion des cœurs sensibles par une adroite phtisie indispensable pour être un intéressant jeune homme. Il est ravissant quand il s'interrompt, au milieu du sermon, pour tousser une toute petite toux, cherchant en vain à évoquer une rougeur alarmante sur ses joues gonflées de

bons dîners. Au demeurant, c'est un bon garçon qui aime le punch et platonise avec les jeunes filles.

Aussi renommé, mais pour d'autres et plus solides qualités, est le premier pasteur de Stockholm, Auguste Fehr. Agé de 34 ans, il est parvenu à une place équivalent à celle du curé de Notre-Dame, à Paris. Sa popularité date d'un incident qui le plaça tout d'un coup entre les innovateurs non dangereux. Il s'avisa une fois, comme vicaire, de terminer le service divin en récitant un poème célèbre au lieu de le finir par un cantique. L'éclat fut immense: Un prêtre, qui lisait des poèmes! Ses sermons furent soignés et respirèrent un certain libéralisme opposé à l'ascétisme à la mode. Au synode national, il a soutenu les réformes contre les retardataires. En somme, c'est un réformateur doux, un homme de conscience et peut-être un progressiste, comme prêtre s'entend.

16 Juillet 1886.

III. ECRIVAINS. JOURNALISTES.

La nouvelle poésie suédoise commence par Esaias Tegnér, à l'entrée de ce siècle. C'est le poète nationale qui a donné la formule canonique dont nul ne pourrait se passer impunément. Pour un poète suédois, il y a deux ingrédients indispensables sans lesquels l'auteur ne serait pas reconnu poète, à savoir: l'amour platonique et le patriotisme. Armé de ces deux passe-partouts, la médiocrité la plus distinguée ouvrira les cœurs de tout le monde: ceux des femmes par l'amour, ceux des hommes par le patriotisme. C'est le secret de Tegnér d'avoir le premier découvert les cordes sensibles. Et ses successeurs ont su battre de la fausse monnaie en faisant usage du brevet Tegnérien.

Le poème national, c'est le *Frithiofs Saga*. Frithiof et Ingeborg se sont pris d'amour, pur comme l'eau et aussi dégourdi. Le roi Ring, vieille barbe, ayant grand besoin d'une garde-malade, prend la charmante Ingeborg sous le nez de ce charmant Frithiof, et en fait son épouse. Pleurs et lamentations sans but. Frithiof, pour soulager son cœur, s'exile et se fait pirat (viking). Après la mort du vieux roi il épouse la veuve, léguée à lui par la susdit roi. Le poème s'achève par une apologie de l'amour fidèle qui survit

aux noces de l'aimée et se contente des beaux restes d'un mariage mal assorti.

C'est très joli, malgré cette mésalliance peu attrayante entre la vieillesse et la jeunesse. Ils sont naïfs à en mourir, ce jeune désintéressé, et cette blonde déliée, qui calcule comme un épicier. Car, voyez-vous la femme du Nord est en fait la plus pratique petite bourgeoise du monde, sachant provoquer les hallucinations des hommes en les mettant à la diète. Rien de plus comique que ce Werther scandinave! Le langage poétique de ce maître est surchargé de métaphores, de fleurs, d'hyperboles, de pensées et de reflexions sans fin, de jolis mots entassés, dont on peut faire usage comme des citations. Tout y est paré, attifié, factice, mais il a touché le cœur de la nation.

Son seul rival, le Finlandais Runeberg, l'a surpassé en vérité. Celui-ci a dégagé le langage poétique, mais il n'a pas fait école pour le style. La vérité nue est trop simple pour le fastueux Suédois. En échange, c'est lui qui a donné le modèle du genre patriotique par ses *Fândrik Stâls Sâgner*.

Après tout Tegnér reste la sommité, le roi, le dieu, et l'Académie soutient le culte du pimpant.

L'Académie, instituée par Gustave III à la fin du dernier siècle, est une institution dérisoire, composée de dix-huit bons amis qui se recrutent à volonté. Ce n'est pas une assemblée de poètes, mais plutôt un club de gens du monde: d'ex-ministres sans nom, d'amateurs inconnus, et aprés l'avènement de la trés chrétienne reine Sophie, un rendez-vous d'évêques, de curés, pris à tort et à travers. Les meilleurs poètes et les plus originaux du pays n'ont jamais fait partie de ce cercle aristocratique. Par malheur, l'influence de, l'Académie sur la littérature n'est pas sans conséquence, en raison du pouvoir qui lui est accordé par l'Etat de décider de la répartition des gages d'auteur, et de distribuer les prix aux concurrents. Toute la jeunesse lettrée en a subi le cauchemar, et la réaction a bientôt découvert la puissance irrésistible de cette institution, plus semblable à une séminaire de la Compagnie de Jésus qu'à une académie d'un des sept arts libéraux.

Les concours sont annuels; mais décriée pour ses effets rétrogrades et blâmée par la Chambre des députés, la course aux médailles a baissé. Aujourd'hui les lauréats ne sont pour la plupart que des collégiens qui ont confectionné quelques kilomètres de vers sur

Charles XII, ou d'instituteurs de province ayant traduit un poème de Tasse ou au pis aller d'Homère. Pour faire la hausse des médailles, le roi lui-même, lauréat d'autrefois, s'est chargé, l'année dernière, du rôle modeste de lauréat, en recevant la couronne pour une traduction (la cent et uniéme dans cette langue) d'Horace.

Presque tous les membres sont élus pour une traduction d'une œuvre classique, ce qui a valu à l'Académie le soubriquet de *Bureau de traduction.*

Le roi est le poète le plus en vue de royaume. Couronné pour un recueil de chansons intitulé: *Souvenirs de la flotte de Suède* (Svenska flottans minnen), la jalousie y a dépisté l'influence funeste de son ami le poète Herman Bjursten, dont le cycle biographique, *Souvenir de Gripsholm* (Gripsholms minnen) eut la malechance de paraître quelques années auparavant.

A vrai dire, me permettant ce qui n'est pas permis par la constitution de Suède, je prends la liberté d'affirmer au roi-poète que sa poésie ne vaut pas grand'chose. Dans l'espoir que ma franchise ne donnera pas lieu à une correspondance diplomatique, je crois savoir que mon opinion est bien générale et aussi mal dissimulée.

Il est poète de circonstance. Un curé avide d'un évêché n'a pas trouvé hors de propos de réciter en chaire un poème royal, écrit dans le but de réfuter commérages courant sur les amourettes de Sa Sainte Majesté.

Une mésaventure des plus fâcheuses est survenue à l'occasion du vingt-cinquième anniversaire du mariage royal. Le roi, en époux sans reproche, prépare un épithalame dédié à la reine abusée.

Le poème est publié dans le *Journal officiel*, mais l'auteur garde l'anonyme. Un malin répand le bruit que l'auteur de ces vers était un apprenti typographe à l'imprimerie de l'*Officiel.* Et tous les journaux de se moquer du *poétaste* novice.[1]

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —[2]

Viktor Rydberg, philosophe de naissance, s'est fait poète en sa vieillesse. Lourde, tudesque, sa poésie n'est rien moin que poétique; *Lesefrüchte* (fruits de lecture), comme on dit en Allemagne. Estimé, il n'est pas lu. Comme traducteur de *Faust,* il est arrivé à l'Académie.

---

[1] Poemet Elegi i Strindbergs Dikter 1883 anspelar på samma episod.

[2] På detta ställe ingår den Snoilskyskildring, som finnes översatt i Strindbergs Samlade Skrifter, XVII s. 246—252.

Wirsén, le poète courtisan, ne souffrant jamais d'indisposition, est toujours aux aguets d'une fête royale afin de célébrer le sujet éleve. Il commence toujours ses panégyriques par un: Moi qui ne sais jamais flatter . . .

Après l'avénement de l'évangéliste reine, il a trouvé de saison d'écrire des cantiques, ce qui lui a rapporté une situation agréable et lucrative.

Le romancier le plus marquant est Mme Emélie Carlén dont vous pouvez trouver les ouvrages dans tous les cabinets de lecture en France, en Allemagne et en Angleterre, traduits et publiés il y a une trentaine d'années. Mme Carlén appartient à l'époque passée, ce qui ne rabaisse pas son grand talent.

Mme Sophie Schwarz est aussi connue, quoique décriée, à cause de ses romans à thèse. Elle a fait partie de l'école militante d'il y a quarante ans. Elle est démocrate, saint-simonienne, toujours restant femme et mère, ce qui lui a valu une influence considérable sur toute la Suède contemporaine.

Sa *successrice* et élève, Anne-Charlotte Edgren, talent sec et médiocre, représente le genre masculiniste, androphobe. Elle se borne à la novelle, style anglais, roide, peu amusant.

Mme Ljungstedt a un peu trop abusé de son habilité pour tisser des romans à intrigue sans autre but que son amusement privé.

Enumérer tous les nouvellistes — il y en a quatrevingts — serait tâche perdue.

Pour les auteurs dramatiques, je veux vous renvoyer au chapitre théâtral.

Et maintenant voici que j'aborde la littérature, du jour par excellence, celle qui engloutit la poésie, les belles-lettres et qui, sans doute dans un temps prochain, aura absorbé toutes les autres littératures. Le journalisme de Suède est considéré comme le troisième pouvoir de l'Etat. Il n'y aurait rien à redire si ce pouvoir, dans son origine très démocratique, ne s'était octroyé des privilèges sans responsabilité. C'est une république sans contredit, mais une république vénitienne avec sa gueule de lion et son peut des Soupirs.

Ce peuple boutonné et replié, redoutant la publicité avant tout, s'est vengé à tort sur les journalistes en les traitant comme de la canaille. Le journaliste, ce travailleur utile, mal salarié, peu henoré, sans avenir, est presque banni de la société des gens du monde.

Aussi un homme de bien ou de talent cherche-t-il à éviter le contact de tout journal, si bien que les journalistes, moins quelques exceptions rares, se recrutent parmi les réfractaires.

On voit toutes espèces de gens sans valeur prendre la parole dans les questions d'importance. Vous lisez ainsi les critiques d'art radotées par un marqueur de billard, des études sur la littérature contemporaine, sur la philosophie, l'économie, la politique, compilées par un charretier en retraite; vous serez stupéfait d'apprendre qu'un grand journal quotidien de la capitale est rédigé par un timonier de retour d'Amérique; et ainsi de suite.

Je n'ai pas besoin de m'étendre sur la système réactionnaire connu sous le nom prussier de reptilisme. La cour, les ministres, les grands commerçants stipendient des bandes de reptiles qui travaillent aux pièces ou à l'heure, répandant des bruits et calomniant les ennemis ou les concurrents, à volonté. Il y a même des agences pour fabriquer des notices à tendance, multipliées par la presse et distribuées aux journaux de province.

L'atmosphère est devenu étouffant en cette brume de mensonges, mais l'excès en a anéanti l'effet, si bien que l'on a fini par rire.

Ainsi des gens honnêtes, habitués a être qualifiés ouvertement de traîtres, de faussaires, de faux-monnayeurs, d'empoisonneurs, etc., se sont trouvés à la fin réduits à la nécessité d'adopter en manière de protestation railleuse, les titres ajoutés à leur nom.

L'autre jour, un député très répandu fit rire tout le monde en commençant une affiche pas ces phrases recherchées: »Je soussigné, faux-monnayeur etc.»

Ce genre déplorable a été importé par des émigrants involontaire, de retour d'Amérique, mais le Suédois, sincère de nature, a pris au sérieux la mauvaise plaisanterie yankeenne, et il en a beaucoup souffert.

Parmis les journaux importants il faut d'abord nommer *Aftonbladet* (le Soir). Fondé par Lars Hiérta, en 1830, ce journal est resté reconnu le premier jusqu'en ces derniers temps où il est tombé entre les mains d'une bande retardataire.

Mais, l'an passé, une fille de Hiérta, mariée au précité professeur Retzius, a mis fin à la décadence en épurant la rédaction. A l'heure qu'il est, elle et son mari ont repris la bride et le journal est devenu litéral, couleur ressemblant à celle du *Temps* francais.

Aftonbladet compte trois ou quatre mille abonnés, ce qui ne

rapporte pas beaucoup en revenu direct. C'est pourquoi les deux époux, les rédacteurs, énormément riches, sont considérés comme de vrais bienfaiteurs, sacrifiant leur vie aisée pour le trim orageux du publiciste.

Dagens Nyheter est plus important et plus puissant par son grand nombre d'abonnés, environ vingt mille. Le rédacteur, Rudolf Wall, le premier journaliste de Suède, n'a jamais abusé de son pouvoir. Libéral, d'une humeur facile et conciliante il s'est bien conduit dans la lutte politique entre la ville et la campagne. Et il lui a fallu beaucoup de circonspection pour ne point froisser les sentiments de l'une ou de l'autre.

Rudolf Wall est marié à la petite-fille du célèbre Ankarstroem, le régicide qui débarassa le pays du despote Gustav III. Femme charmante, qui a su rassembler un salon réconciliateur, où l'on rencontre des personnages de couleurs diverses, depuis le ministre jusqu'au petit journaliste.

Stockholms Dagblad (Journal de Stockholm), la feuille d'annonces et de police, l'organe des domestiques, des commis-voyageurs et de la cour. Le porte-voix du gouvermement de la capital, il s'est attribué le rôle de demi-officiel. Le roi lui-même a choisi les colonnes du *Dagbladet* pour ses élucubrations anonymes.

Dagligt Allehanda (Commérages du Jour), paraissant vers la nuit tombante, vêtu en bonnet de nuit, souffrant d'une léthargie chronique, ne sait jamais quelle heure il est. Rédigé par un avocat qui, pour une rémunération modeste, croit à la Société de Jésus et à l'infaillibilité de Bernadotte.

Post-Tidningen (l'Officieux), la grande blanchisseuse du linge royal, propriété de l'Académie, constituée pour la circonstance en bureau d'anonces officielles.

Un journal Stockholmois offre pour l'étranger un spectacle singulier: la première page est occupée par les annonces, la dernière de même et la troisième aussi. Ce qui tient à sa publicité restreinte. Pas de journal sans annonces. Le texte, c'est le hors-d'œvre que l'on est forcé de découvrir entre les annonces. Et pour le texte, le »premier Stockholm« fait souvent défaut, ou bien il est composé négligemment. Faute de talents journalistes, les journaux suivent l'opinion et ne la dirigent pas. Les faits-divers, les cancans, les nouvelles à la main, les réclames, les mondanités abondent et prêtent à tous ces grandes journaux un goût de province.

IV. LES THEATRES.

Que de fois a-t-on déclaré que le peuple suédois manque d'esprit dramatique! Ils le répètent eux-mêmes jusqu'à satiété dans leurs œuvres critiques. En fait, je ne veux pa les contredire.

Comment voulez-vous qu'un rêveur par état puisse discerner ses rêves de la réalité? C'est pour cela même que le Suédois, incapable de concevoir des caractères, ne fait que chercher à préparer des rôles, taillés d'après les acteurs et les actrices. De plus, pour empoigner le public, il est d'urgence d'avoir le héros sympathique et le milieu patriotique.

La spécialité dramatique de la Suède, c'est le drame *(Schauspiel)*. En voici l'ordonnance. L'action se déroule aux temps passés, on n'aime pas les actualités. Le héros doit être, au moins un roi, une reine ou quelque chose d'analogue. Un Dalécarlien, haut de deux mètres, est d'un effet inévitable pour le troisième acte, surtout en se servant de son patois. Un Danois, tout en rouge, doit recevoir des coups de pieds au derrière vers la fin du quatrième acte.

Le clou reste toujours la femme abandonnée par le séducteur. Le séducteur joue toujours un rôle de premier ordre et la blonde finit en règle par se venger. La vertu est haut cotée sur la scène. Des monologues s'allongeant en kilomètres, des entremets de chants populaires, une danse nationale, des cortèges en grande tenue, une exécution au son des tambours désaccordés sont irrésistibles. Au cas où le héros est changé en heroïne, le succès est garanti. Alors la blonde chasteté revêt une cuirasse, écrase l'infâme dans un monologue foudroyant, et le pauvre homme, quelque fort qu'il soit, décampe. Une panégyrique en faveur de la femme du Nord termine le spectacle. Le maître de ce genre de »charades sans actions» est M. Frans Hedberg. C'est purement suédois, le plus suédois de tout ce qu'il y a d'original en Suède. Sensibleries, rêvasseries, rien que cela. Des fantômes, des ombres chinoises, rien de moins et pas davantage.

Lorsque ce rêveur s'avise de faire de la comédie, il révèle le dualisme de son esprit. Germain de naissance, il a reçu depuis un siècle et plus une éducation française. A l'epoque de Gustave III (mort en 1792), toute la société de Stockholm avait adopté la

langue française, à tel point que le suédois fut sur le point de disparaître.

Tout le monde faisait sa correspondance en français, quelque mauvais qu'il fût. Dès l'avènement du maréchal de France (Bernadotte), les mœurs, les manières de vivre, le costume, l'art, la littérature, furent francisés. Or l'habit ne fait pas le moine, et une forte tension se fait toujours sentir quand le Germain a voulu se déquiser en Gaulois. Henri Heine, exemple trop souvent cité pour réfuter cette assertion, était de race juive, et il ne cesse de pleurer au milieu de ses moqueries. Parmi les auteurs les plus français de la Suède on doit citer Auguste Blanche. Séjournant à Paris pendant la Révolution de 1848, il s'identifia aux Parisiens. Le résultat de ce séjour fut un roman: Le *Fils du Sud et du Nord*. Là il accuse ce dualisme déjà noté, ce double fruit de culture et de nature, et le héros est un vrai bâtard de l'éducation et de la race. C'est le Suédois en raccourci. La sentimentalité innée est transformée en élans, en soubresauts, en déclamations; le léger esprit gaulois est métamorphosé en frivolité, en crudité. Tout y est déchiré, déliquescent. C'est le Gaulois tudesque, comme on peut l'observer sous la raison sociale franco-allemande Erchmann-Chatrian. Tel est l'auteur suédois lorsqu'il fait la comédie française. Il attrape très bien l'extérieur à la parisienne. Les petits-maîtres en bottes vernies, le héros ruiné avec ses vingt mille livres de rente, le tapis et le guéridon, la pendule qui sonne l'heure fatale, la cheminée où l'on brûle les lettres coupables, le canapé où s'accomplira l'adultère après la chute du rideau; la femme traîtresse, la soubrette, le duel, le voyage de noces, tout est là, moins la netteté des caractères, la lucidité du langage, les pensées pétillantes. A tout prendre, je suis disposé à convenir qu'il n'y a pas un dramaturge en Suède.

Mais en revanche il y a des théâtres et des comédiens. Le Théâtre-Royal fondé par Gustave III, a toujours été une pomme de discorde. Dépendant à la cour, il a été dirigé par des maréchaux de la cour. De là vous devez comprendre de quel acabit a été l'art dramatique, soumis à la censure d'un individu chargé de dresser les menus. La période théatrale qui vient de s'écouler est comme une décadence qui finit par la chute des administrateurs et

l'abolition de la suprématie royale sur le théâtre. Dès lors, rangé sous la domination de la Diète et gouverné par un acteur de l'Opéra, nommé directeur, il continue d'embrouiller ses affaires délabrées, jusqu'à une nouvelle catastrophe.

Le Stockholmois est très fier de son Opéra et il a raison, au moins en ce qui concerne la musique. On y entend toutes les nouveautés et tous les répertoires sans distinction: Meyerbeer, Verdi, A. Thomas et Wagner s'y tiennent bien ensemble. Les mêmes, chanteurs se sont familiarisés avec toutes les écoles. L'orchestre est bien organisé et les concerts de symphonie très remarquables.

Cette nation, des plus musicales, manque néanmoins de compositeurs d'opéra. Très habile quand il s'agit de faire des chansons, le Suédois est incapable de grandes compositions. Lindblad et Sôderman ont donné des bijoux lyriques, mais le compositeur lauréat Hallstrôm n'écrit que des opéras inférieurs. Un de ces produits nationaux, servi sous la rubrique d'opéra, est basé sur des chants populaires variés à l'infini, pot-pourri de tous les opéras connus.

La scène dramatique, occupée pendant toute une génération par deux hommes sans valeur, se trouve encore sous l'influence funeste des sinécuristes sans éducation ni talent. Imaginez-vous deux administrateurs ou intendants, dont l'un a été coiffeur et cabotin, l'autre marchand failli. Tous les deux sont sous de sceptre d'un maréchal de la cour, le plus capable de tous, instruit, lettré, artiste, mais trop occupé de sa charge à la cour pour se tenir au courant des affaires théâtrales. Et à son côté, à titre de censeur, en auteur de troisième classe, qui s'était accrédité seulement par la représentation d'une farce dans un théâtre de faubourg.

Le public s'obstina en vain, de concert avec les journalistes, pour faire sauter la petite maison du roi, subventionnée par la nation. Faute d'un répertoire national, étouffé par les administrateurs, le théâtre s'alimenta des œuvres classiques importées du théâtre français, et il se forma une troupe de bon comédiens. Aussi bien l'étranger est agréablement surpris de voir à Stockholm les comédies de Sardou et de Dumas admirablement bien jouées.

Knut Almlôf, le doyen de la comédie, maintenant en retraite et installé comme professeur au conservatoire, est un comédien de premier ordre. Il joue l'oncle Poirier comme Got, et son Harpagon est magistral. Fredriksson, c'est le Delaunay doublé de Bressant;

il est toujours le duc, le comte, le marquis; souple et élégant, les traits fatigués, il fait les délices des dames. Son talent, borné aux rôles du monde élégant, le fait échouer s'il cherche à sortir de son domaine.

La tragédie est soutenue par deux artistes remarquables, Edvard Swartz et Emile Hillberg. Swartz, c'est le Hamlet de 1850; Hillberg, de Iago de 1870. Hillberg, jeune, robuste, doué d'un talent supérieur, remplit les rôles les plus divers, depuis le vieillard jusqu'au jeune homme débauché. De plus, c'est une individualité et la personnalité la plus marquante du monde théâtral. Malgré la haute considération accordée aux comédiens de la Suède (les sommités sont decorées), cet artiste, dédaignant la gloire artistique, a voulu donner l'exemple d'un comedien-citoyen. Dans ce but, il s'est fait propagandiste du mouvement tempérancier en révélant le »ruban bleu». Membre de la ligue international de l'arbitrage, il s'est constitué redacteur en chef d'un journal hebdomadaire. Fondateur de sociétés d'épargne et de mutualité, il s'est promis de forcer la consigne à la Chambre des députés.

Parmi les dames, Elise Hwasser, ancienne amie de Charles XV, tient tête à la concurrence des jeunes. C'est la tragédienne sans seconde pour le moment; mais elle sait aussi bien remplir les rôles de comédie.

Comme grande dame, elle rappelle souvent Madelaine Brohan. Charmante femme. Autrefois faisant partie du cercle intime de Charles XV, elle a su atteindre aux manières distinguées de la dame du monde. Vigoureuse, d'une souplesse de panthère, elle est admirable dans les parties fortes, sans jamais devenir hommasse: mère et veuve, elle fait toujours ressortir la femme, ce qui lui a valu la victoire contre toute concurrente. Car sa successrice, Mlle Bjôrkegren, representante du mouvement hommasse, ne réussit que dans les gros rôles. D'une prestance magnifique, aux traits puissants, elle est dénuée de tous les charmes féminins: l'expression des sentiments de mère et d'amante lui fait défaut. Malgré cela, elle est l'idole du partie jeune »déliquescent» qui ne veut plus de la femme.

V. LES ARTISTES.

L'art est une fleur exotique dans ce pays pauvre. Il y a une école des Beaux-Arts, des bourses pour études à l'étranger, un musée logé dans un palais tout en marbre et vraiment magnifique. Et pourtant l'art national manque. Dès qu'un élève a reçu l'instruction élémentaire, il s'en va pour étudier l'art aux grands foyers extérieurs. De rétour au pays natal, il est engagé comme professeur à l'école où il enseigne ce qu'il a appris pendant son exil. Dès lors il s'ensommeille, inconscient du dévelloppement de l'art et il arrive un moment où il s'est survécu à lui-même. L'école persiste à émettre des essaims qui reviennent rajeunis. C'est alors que commence l'opposition, phénomène constant, qui vient de ce transformer en pleine révolution. Et il en sera toujours ainsi tout qu'ira le monde. Mais un art indigène se fait attendre quand même.

Le directeur de l'Ecole ou l'Académie, comme elle s'intitule, le comte de Rosen, est un peintre très renommé. Son portrait, peint par lui-même, est placé dans la galeri des Offices à Florence. Elève de Leys le Belge, il s'est attaché à la technique rigide du maître, si bien qu'il ne parvient jamais à s'en dégager. C'est une chance que ce procédé s'applique si bien aux motifs sombres choisis par l'élève que ses tableaux aient pris un air convenablement suédois. Dans le salon parisien, le *Marché des fleurs* du comte de Rosen se trouvait hors de saison et ne plaisait guère aux admirateurs de Firmin Gérard. Depuis que les jeunes élèves de Rosen eurent remporté des médailles du Salon, le directeur cessade concourir avec ses disciples. Malmstrœm, professeur de l'Académie, poursuit depuis vingt ans un tableau qui ne verra jamais sa fin: *Bataille de Brâvalla.* Une toile horriblement vaste, un sujet gigantesque, la guerre entre les deux nations Svear et Gothar sur la fusion desquelles le royaume est fondé. C'est une peinture national. Des rêves superbes, des plans énormes, qui ne voient jamais leur accomplissement. Cette peinture célèbre, critiquée, dessiné, change d'aspect une fois par an; les touristes y vont en pèlerinage, adorent cette incarnation, sans chair, de l'esprit naturel. Jamais exposée, jamais achevée; elle vit dans les esprits des patriotes reconnaissant comme un songe nébuleux sous les configurations les plus disparates.

Winge, de l'Académie, le jumeau du précédent, cherche son

idéal dans l'Olympe informe des Scandinaves. Mais pendant qu'il cherche, le temps avance, et les heureux ont déjà trouvé sur la terre ce que le maître ne trouvait pas dans les cieux. Par surcroît, l'impiété croissante ne s'agenouille plus devant les dieux de n'importe quel genre, et Thor, chevauchant sur le tonnerre, n'imprime plus la terreur aux sceptiques de la butte Montmartre.

Kronberg, élève de l'école de Munich, a son atelier à Rome; coloriste magnifique, il a surpassé son confrère Hellquist, qui emprunte à l'histoire de Suède des motifs insignifiants. Zorn et Lindstrôm aquarellistes paysagistes, ont établi leur domicile à Londres.

Fagerlin, à Düsseldorf, a retrouvé la sentimentalité germanique chez les Allemands, ce qui lui a ouvert les cœurs de le vieille Suède. Mais c'est aux environs de la place Pigalle que l'on va chercher les innovateurs qui par des transfusions annuelles ont versé du sang nouveau dans l'art dégéneré. Hugo Salmson, le doyen du café de l'Ermitage au boulevard Rochechouart, appartient déjà aux élus du Luxembourg, ainsi que son ami Hagborg, le plus chic de tous les peintres suédois-parisiens. Pauli et Richard Berg ne sont plus visibles qu'en passage à Stockholm. Carl Larsson, dessinateur, le Doré de Suède, est en outre un aquarelliste dont les peintures délicates se retrouvent en partie chez son ami Coquelin aîné. C'est lui qui, de concert avec Ernst Josephson, a fait la révolution contre l'Académie menée à bonne fin pour l'art et les artistes.

Les réformateurs ont procédé en vrais radicaux, et si bien que des impressionistes, même à outrance, tel que le porte-bannière Carl Nordstrœm ont transformé le public qui, après un moment d'hésitation, à fini par accepter ce dernier mot de l'art moderne.

Pour la sculpture, il n'y a pas long à dire. Le sculpteur de l'Etat, Frithiof Kjellberg, au début de sa carriére, réaliste et moderne, achève à Paris un chef-d'œuvre de relief: Garçons jouant à coupe-tête. Il tourne le dos à Paris et devient à Rome idolâtre de l'antique.

Bôrjeson parcourt la même évolution. Vraiment grandiose et de bonne foi dans son *Joueur de quilles* accueilli par l'Académie comme un outrage au bon goût, il dépérit peu à peu sous la pression des Saints-Pères à Stockholm et se résigne à devenir un artiste de routine et en vogue, je veux dire un ci-devant.

Hasselberg est le statuaire contemporain. Son *Perce-Neige*, médaillé au Salon de Paris, est considéré comme l'œuvre par excellence, est c'est ainsi que l'on compte une nouvelle époque dans cet art, dont le goût national ne fait pas grand cas, en raison de son incompatibilité d'humeur avec cette muse qui aime avant tout la plasticité des conceptions sans formes.

J. A. HAZELIUS' UNGDOMSUTVECKLING OCH 1810-TALETS IDÉSTRID

AV

HENRY OLSSON

Johan August Hazelius tillhörde en gammal Helsingesläkt, som under många decennier och i obruten succession verkat som församlingsherdar i Bergsjö och vars överflyttning till Stockholm icke avbrutit sambandet med den gammaldags redlighet och fromhet, som präglat de ursprungliga generationerna av präster och bönder. Om farfadern har J. A. Hazelius i brev till C. J. L. Almquist 3 aug. 1828 uttalat, att han i sina forna församlingar ännu vore »en Wälsignelse såsom en Apostel i de Gamles mun» och att han alltigenom för honom stode »i en hög andelig Gestalt». Det var herrnhutismens religiositet, som utgjort nerven i denna apostlagärning, och av den gamle förkunnarens bröder hade ett par företagit pilgrimsfärden till moderförsamlingens heliga platser i Tyskland och där för alltid slagit ned sina bopålar. Sonen, som 1772 flyttat över till Stockholm och i denna stad blivit en ansedd och förmögen köpman, acklimatiserade den gamla släkten i en ny jordmån men gick ej heller han utanför de evangeliska troskretsarna, då han sökte anknytning för sitt umgänge. Hans maka, född Keijser, och de släktingar han förvärvade inom familjerna Ekenstam och Hülphers tillhörde alla den cirkel, som enligt faderns uttryck var »wäl känd och accrediterad bland Guds folk». Inom Evangeliska sällskapet, som stiftades 1808, och inom det 1815 bildade Svenska bibelsällskapet, där excellenser och hantverkare förenades i arbetet för Guds rikes utbredande, hörde de till innersta kretsarna och delvis till de drivande krafterna.

Johan August Hazelius var född i Stockholm den 18 april 1797 och erhöll sin första undervisning i fädernehemmet.[1] Sin litterära företagsamhet visade han redan som 13-årig gosse, då han aug.—sept. 1810 sammanskrev en »Lärorik Roman» i tre delar, försedd med företal, noter och tryckfelslista och bärande titeln »Magnus Björks Historia». Det lilla förstlingsverket handlar om en olydig gosse, som genomgår åtskilliga lyckliga och sorgliga tilldragelser och som endast genom en sträng uppfostran kan bringas på rätta vägar. Vackra sentenser om måttfullhet, tålamod och välgörenhet avsluta det hela. Samma höst ha emellertid allvarligare värv lagt beslag på den unge romanförfattarens intressen, då han antogs till kadett vid krigsakademien på Karlberg. Militärbanan var den krigiskt anlagde gossens eget val, och av bevarade betyg i släktarkivet framgår, att han där hela tiden varit en mönstergosse och legat i têten bland sina kamrater. I maj 1814 undergick han officersexamen och ingick som löjtnant vid ingenjörkårens fältmätningsbrigad.

Den 1792 inrättade krigsakademien på Karlberg utgjorde en kombinerad elementar- och tillämpningsskola, som enligt reglementet 8 april 1799 räknade två klasser för vardera av dessa syften. Med anledning av Hazelius' kommande intresse för pedagogiska frågor och speciellt för militärundervisningen må några huvuddrag påpekas i den utbildning, som under hans elevtid var gemensam för de unga lant- och sjökadetterna på Karlberg. För korthetens skull följer jag den Berättelse öfver Kongl. Krigs-Akademien, som 1824 avgavs av dess dåvarande guvernör J. P. Lefrén och där författaren med stark betoning av akademiens moderna ståndpunkt inryckt en jämförelse med undervisningen i de allmänna elementarläroverken. Under den tid parallellen omfattar — 1800-talets två första decennier — hade sålunda ur krigsakademiens lärokurs de döda språken varit alldeles uteslutna, medan de vid allmänna elementarskolorna ansetts som huvudsak och krävt största delen av lärotiden; som huvudsak hade i stället upptagits de levande utländska språken och modersmålet tillika med matematiken, vilka studier i skolorna be-

[1] Det biografiska grundelement, som genomgår denna framställning — vilken för särskilda ändamål utarbetats hösten 1927 — har förf. icke ansett sig behöva utesluta. Det torde i varje fall icke undanskymma vad han funnit vara huvudsaken, att teckna en andlig utveckling, vilken framstått som typisk för den biograferades generation. De brev eller andra dokument, som i uppsatsen citeras, återfinnas samtliga, då ej annat angives, i Nordiska Museets arkiv.

traktats som bisak; vad anginge övriga ämnen, hade de åtnjutit unge fär samma uppmärksamhet som i allmänna undervisningen; däremot hade kroppsövningarna, i synnerhet sedan Ling 1813 blivit akademiens lärare »och der egentligen begynte utöfningen af sin Gymnastik-lära» men även därförut, rönt lika mycken uppmärksamhet och omvårdnad som de överallt annorstädes varit eftersatta och försummade; genom akademiens tillämpningsskola hade vidare den praktiska undervisningen alltid gått hand i hand med den teoretiska, och beträffande lärometoden hade den betydelsefulla grundsatsen genomförts, att »vid Krigs-Akademien den så kallade *Ämnes-läsningen* varit antagen, då allmänna skolorne deremot envist fortfarit att begagna den så kallade *Klass-läsningen*». Lefréns skrift, som tydligen är att betrakta som en apologi mot den samtida kritiken av Karlberg, finner slutligen, att militärbildningen *efter* krigsskolornas inrättning ryckt upp på ett helt annat plan, och konstaterar, att det rådande systemet väl kunde behöva reformeras men visst icke finge underkännas (a. a. s. 89 ff.).

Från Karlbergstiden finnas några brev bevarade, som J. A. Hazelius skrivit till sina föräldrar, helt och hållet präglade av respekten för dem som »beslöto att skicka mig hit» och lika mönstergilla i uppfattningen som hans tidigare sedelärande roman. I ett brev från sommaren 1811 uppställer han som ledstjärnan för sin verksamhet att med tiden bli »en dygdig menniska», och i denna 1700-talsfärgade stil äro alla breven hållna. Uttryckens prydlighet mankerar icke ens i en skrivelse från Ladugårdsgärde sommaren 1812, som säges vara tillkommen i »ett rum der 30 bullersamma Kamraters lekar och ofta skuffningar på bordet nödvändigt böra hafva en vigtig inflytelse både på pennans förande och tankarnas rediga sammanhang». Ett annat brev från sommaren 1812 är en födelsedagsgratulation till fadern, försedd med följande vältaliga slutharang: »O! måtte Huldaste Far, dina dagar bewaras för lifvets stormar, och måtte du lefva lycklig och förnöjd i den hydda som byggd af dina barns kärlek skall skydda dina gråa hår, din bräckliga ålderdom för hvarje wäderilning, och då Försynen en gång — o — förskräckliga ögonblick skiljer dig från dina barns kärliga armar, måtte då Försynen trösta dessa öfvergifna barn i sin bedröfwelse, och måtte då ej tvädrägten sönderslita naturens heligaste band knutna af en älskad Far, och förstöra denna hydda, utan måtte dina qvarlemnade barn under åtankan af ditt minne upplocka de

blommor som växa på din graf, alltid hogkommande dina dygder och ställande dem till mönster för sina efterkommandes handlingar». Tilläggas kan, att Janne under Karlbergstiden trädde i ett mycket hjärtligt förhållande till sin lärare, den gamle språkprofessorn Moberg, med vilken han sedan korresponderade. Av den senares epistlar, som utformats med noga övertänkt gustaviansk sirlighet, äro några bevarade i Hazeliusarkivet; jag nämner det första brevet 15 juni 1814, där han häntyder på lärjungens skolframgångar liksom på hans »ömma och rena hjerta», talar om hans tårade ögon vid avskedet och slutar med att bifoga några verser av Oxenstierna.

Såsom konstituerad underlöjtnant kom Hazelius direkt ut i norska kriget, där han tjänstgjorde som fältmätningsofficer i andra arméкåren med kommendering vid fältmarskalken greve v. Essens stab. Av hans brev till hemmet under denna tid återstår tyvärr blott ett enda, riktat till brodern Per Abraham och skrivet från högkvarteret i Vänersborg 23 juli 1814. Han står då i begrepp att lämna »Svenska jorden, kanske för att alldrig återse mer min Fosterbygd», har köpt sig häst och tror, att »Campagnen blir svår kanske hårdnackad». Jannes blivande svåger O. J. Södermark, vars far hört till handelsman Hazelius' ungdomsvänner och skolkamrater och som redan nu var bekant i familjen, hade sökt sig över till andra armékåren och skulle likaledes tjänstgöra vid Essens stab. Av den utgivna generalordern om arméns allmänna indelning[1] finner man vidare, att ett par av Jannes vänner under fälttåget, Otto Natt och Dag och C. M. af Lehnberg, biskopens son, voro knutna vid samma stab, den förre som adjutant, den senare som kanslist i civilexpeditionen, och att hans närmaste kamrat som fältmätningsofficer var underlöjtnant Raab, den bekante Bellmanssångaren. Som befälhavare för armékårernas tjänstfria fältmätningsofficerare fungerade dåvarande major Lefrén, som besörjde rekognosceringen inom gränserna och efter stilleståndet förestod kartläggningen av de ockuperade områdena.[2] Den 29 juli överskred denna armékår gränsen, varvid planen hade utarbetats av Lefrén. Den 1 aug. uppstod en strid vid övergången av Tistedalsälven, varunder Södermark visade stort mod och träffades mitt i bröstet av en studsarkula, som dock hejdades av de kartor och papper »han af tjänstenit bar på sig».[3] Det korta fälttåget slutade som bekant redan

[1] G. Björlin, *Kriget i Norge 1814*, Sthlm 1893, s. 332 ff.
[2] Jfr också *Biograph. lex.* VII, s. 318.
[3] Björlin, a. a. s. 113.

14 aug., då operationerna avbrötos genom konventionen i Moss. Armén koncentrerades sedan omkring Fredriksstad och Fredrikshald, från vilken senare plats Clas Livijn, krigsjustitiarie vid andra arméкåren, har några rapporter i brev till Hammarsköld och Rääf sept. 1814. »Jag har besökt det stället, der hjelten föll», meddelar han och omtalar, att svenska armén beslutit uppsätta en ärestod på den plats, där Karl XII stupade, att kronprinsen gjort en vallfärd dit och att »talrika subscriptioner äro öppnade». »Det är obehagligt, att denna kåk skulle kosta lifvet på en af våra störste män. Sedan hans tid har Sverige blott haft en Ehrensvärd».[1]

Åren 1813—14 beteckna en första vändpunkt i J. A. Hazelius' utveckling. I självbiografien för Svenskt biografiskt lexikon yttrar han härom: »Redan som kadett hade han Schiller till sin älsklingsförfattare och öfversatte då hans Fiesko... Under norska fälttåget hade han gjort bekantskap med en ung gardes-löjtnant, Otto Natt och Dag, ett ypperligt hufvud och en högtfarande karakter, hvars nära vän han blef, båda med ungdomslifighet delande varma poetiska och politiska åsigter» (N. F. V, s. 81 f.). I självbiografien Mitt Hjertas Dagbok 1819 resumerar han på följande sätt sin tidigare bildningsgång: »Under Norrska Kriget gjorde jag bekantskap med C. M. af Lehnberg. Han gjorde mig (1814) först upmärksam på de Litteraira Stridernas betydelse och efter mycken och häftig motsträfvighet war jag vid hemkomsten en ifrig Phosphorist. — I Stockholm blef jag närmare bekant med Otto Natt och Dag och genast knöt sig det skönaste och starkaste Vänskapsband oss emellan. Han verkade mycket på mig. Styrka i Carakteren, förakt för Småsinne, fosterlandskänsla ingjöt han hos mig i wäldiga droppar.»

Av ett papper, som jag funnit bland Hazelius' läseanteckningar, framgår att hans bekantskap med Schiller — frånsett 30-åriga krigets historia, som han läst redan 1809 — daterar sig från 1813. Under detta år läser han Jungfrau von Orleans, Don Carlos och Fiesco, 1814 Die Räuber och Kabale und Liebe, 1815 Wallenstein, Maria Stuart och Wilhelm Tell samt Nederländernas historia. Samtidigt läser han 1813 Oehlenschlägers Axel og Valborg och 1814 hans Stærkodder och övergår 1815 till en rad arbeten av Goethe, Wilhelm Meisters Lehrjahre, Egmont, Götz von Berlichingen,

[1] Clas Livijn, *Bref från fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814*, utg. af J. Mortensen, Sthlm 1909, s. 243, 246 f., 251 f.

Clavigo, Stella och Die Geschwister. Det vittnar onekligen om en vacker litterär ambition. I synnerhet som Hazelius fram till år 1815 var utan direkt kontakt med den nya litteraturens män och först under norska fälttåget och dispyterna med fosforisten Lehnberg kom att ta ställning till de litterära skärmytslingarna, som denna tid voro lika betydelsefulla som bataljerna på slagfältet.

I Hazelius' ungdomsutveckling kom sålunda bekantskapen med Schiller att bana vägen över till fosforismen, men om man söker mäta de olika insatsernas betydelse, torde snarast den senare faktorn få träda tillbaka för den förra. Översättningen av Schillers Fiesco 1813 utgör därigenom ett första vittnesbörd om en egenartad orientering. Och denna utgångspunkt är så mycket mera förtjänt av en närmare analys, som den utgör ett sällsamt varsel för framtiden och som den unge Hazelius i hela sin intresseriktning är en ytterst fängslande tidstyp från romantikens andra decennium. Manuskriptet till Schilleröversättningen finnes bevarat i släktarkivet och är dagtecknat Karlberg 1813. Samma år hade B. J. Törneblad börjat introducera Schillerdramat i Sverige genom att tolka Jungfrau von Orleans och Don Carlos, och då Hazelius gripit sig an med det tredje av de dramer han läst 1813, har det således varit hans avsikt att rycka upp som pionjär vid Törneblads sida. Hans åskådning är ännu 1700-talsfärgad. Det framgår med all tydlighet av en historisk överblick över 1500-talet och Fiescos levnad, som har bifogats översättningen och som till stor del utgöres av utdrag ur Angelinis Historisk handbok. Därav blir det också klart, hur han har uppfattat Schillers tragedi. Hans hjälte är Fiesco, och hans sympatier gälla dennes usurpation av makten i Genua. I det påpekade tillägget heter det sålunda: »Det är en orubblig Sanning att Folkmassan måste styras af En Man, som ställd på en upphöjd plats ensam äger magt att kufwa all enskildt willja; som med en utwidgad werkningsförmåga kan straffa de gerningar som syfta till Lugnets störande, men deremot uppmuntra Åkerbruket, Näringsfliten och Handeln; och som äger nog Fysisk styrka för att motwäga all sammansättning af upproriska och illasinnade Undersåtare; äfwen om denne Man endast har att tacka Lyckan eller Börden för sin rang: . . Endast på detta sätt kan Twedrägtens fackla släckas och Egennyttans irrbloss störtas: Så tänkte *Fiesko*!» Till dessa uttalanden har Hazelius under sitt närmast följande radikala skede fogat ett par blyertsanteckningar av följande lydelse: »Så

tänker jag — Författaren — icke nu» samt »Nej — nej! — Falskt!» Det är en ödets ironi, att den gestalt i dramat, som vid denna tid blivit hans språkrör, är Fiescos baneman, den oförsonlige republikanen Verrina, och att dennes tirader mot konungar och tyranner blevo det parti av dramat, som fingo den varaktigaste betydelsen för översättaren. Jag citerar ur Hazelius' tolkning 1813: »En furstes Skänk är *Nåd* — och Gud är mig *nådig*. Du har vanhelgat den sanna Gudens Majestät då du brukar Dygdens Händer till ett bofstreck. . . Bortkasta denna förhatliga Purpur . . Den förste Furste war en Mördare och införde Purpurn för att under denna Blodsfärg dölja fläckarna af sina svarta gerningar.» Till jämförelse citerar jag Hazelius' brev till Anders Berg 2 nov. 1818: »I Purpur och Hermeliner hafwa de nu bländat länge nog tycker jag... Hvarje Konung är en Fetisch. Blott Gud är nådig — Wi äro Guds folk — Christus och Baal kunna ej tillbedjas på samma gång — Religion och Monarchie kunna ej förenas.»

Fiescomanuskriptet är närmast efter titelbladet försett med en dedikation av följande lydelse: »Min Stor-Sinnige Vän Otto Natt och Dag af warmaste hjerta tillegnadt. Joh. Aug. Hazelius». Natt och Dag var Jannes kamrat på Karlberg, där han tillhörde den äldre årsklass, som utexaminerades i mars 1812. Då den närmare vänskapen dem emellan enligt Jannes egna uppgifter inletts först under norska fälttåget, är det således möjligt, att denna utskrift av översättningen verkställts först något senare än 1813. Troligen från samma tid härrör en i släktarkivet liggande avskrift av Tegnérs Svea i dess äldre aktivistiska version, som Janne låtit utföra och utrustat med följande efterskrift: »De känslor Svea wäckt hos mig helgas åt Wänskapen för Natt och Dag».

Jacob Otto Natt och Dag — med detta namn frammanas för den initierade ett i mångt och mycket sällsamt, man kunde säga fascinerande, livsöde från göticismens och romantikens tidsskede. »En patriotisk högförrädare» har Verner Söderberg kallat honom i den rikt dokumenterade kritiska studie han lämnat i Historisk Tidskrift 1910. Redan tidigare hade emellertid olika forskare i Karl Johans historia fängslats av hans öde och med mer eller mindre legitima syften uppehållit sig vid hans historiska roll. Och dessutom hade Artur Hazelius, som alltid intresserat sig för denne faderns ungdomsvän och en tid synes ha övervägt en levnadsteckning, i tillfällighetspublikationen Runa 1888 meddelat utdrag ur

brevväxlingen mellan honom och J. A. Hazelius, sträckande sig över en så lång tidrymd som från 1815 till 1865. Det är en ganska egendomlig epilog till en vänskaplig samvaro, som började under senare delen av 1814 och för alltid avbröts i och med Natt och Dags utrikesresa juli 1815 och sålunda knappt kan ha omfattat ett helt år. Själv har J. A. Hazelius flera gånger intygat, vilken avgörande betydelse för hans tidigare utveckling bekantskapen med Natt och Dag erhöll, och i det föregående har jag redan citerat ett par av dessa uttalanden. I ett brev 2 nov. 1818 har han utförligare talat om den tre år äldre vännen och dennes personliga inverkan:

Natt och Dag ägde alla dessa Frihetskänslor, som gör min sällhet som Svensk, i en högre och skönare grad! Han var så historiskt stämd. Gnistor till stora Tragedier låg i hans sinne. Han ägde ej sinne för annan Poesie än den heroiska. Jag omfattade känslor för flera saker än han: följakteligen var jag svagare. Våra tänkesätt som medborgare svallade så herrligt tillsammans. Fetischismens former oroade oss aldrig. Andan, Willjan, det väldiga Ämnet i allt intresserade oss.

Enligt ett avskedsbrev till kamraterna vid Svea livgarde, som Natt och Dag skrivit sommaren 1815 och som J. A. Hazelius avskrivit, var han fattig, älskade studier och ensamheten, avskydde baler, supéer och övriga nöjen för officerare. I stället hade han valt sitt sällskap bland några få utvalda. Det är inte svårt att urskilja grunddraget i den vänskapskrets han sålunda samlade omkring sig, en götisk-patriotisk Sturm und Drang, som inspirerats av Ossian, Thorild och hela den nyväckta göticismen i samtidens litteratur. »Jag älskar mer stormen än vestanflägten — mera höga branta klippor än det leende fält», skriver han i det citerade brevet. Och sin läggning och sina tänkesätt karakteriserar han vidare i följande betecknande uttalanden:

Exaltation och Egenkärlek! Jag är dock stolt att äga dem. . . Börd, Rikedomar, Veklighet och Luxe tror jag vara ett intet mot Sjelfkänsla, Förtjenst och Tarflighet. Om jag yttrade dessa sanningar fritt följde jag blott min öfvertygelse — ty jag är Fri, ej mitt intresse — ty jag är ej Slaf. — Äfven jag ägde en ofantlig mängd gamla Anor, med hvilka jag kunnat skryta, jag ägde ju till det mesta hvad jag behöfde, jag kunde lefva som jag fann för godt. Men jag tror ej att multnade Fäders förtjenster kan gifva glans åt kraftlösa Ättlingar, och ej att jag är Förträffligare om jag räknar mina inkomster i Ducater än om jag räknar dem i 6-styfrar, samt att man kan sofva lika lugnt

på marken som i en säng. — Se så ungefär tänker jag. Om detta anses löjligt är det mig likgiltigt. Anses det för Jacobinistiskt, kan jag blott försäkra att jag föga känner dessa märkvärdiga menniskors satser, men att jag ej gillar deras gerningar.

I sin patriotiska iver hade Natt och Dag, full av verksamhetslust och intresserad militär som han var, börjat inrikta sig på en reformering av svenska armén. Sina lärospån och närmaste erfarenheter hade han gjort vid Svea livgarde, där han sedan 1812 var fänrik och där general Sandels var hans chef. På våren 1815 förelåg resultatet av hans arbete, en liten broschyr med titeln Project till en ny organisation af svenska arméen af N***. Den blev mycket onådigt upptagen på militärt håll. Den unge fänriken var en skoningslös kritiker, och bland annat hade han fällt en del närgångna yttranden om kamrater och förmän, som ansågos påkalla räfst; efter en del obehag för författaren arrangerades emellertid saken genom transport till annat regemente och utrikespermission, och han avreste sommaren 1815 till Tyskland. Om sakens proportioner kan man få en ungefärlig föreställning genom en källa, som icke tidigare använts och som jag därför citerar, landshövding Hampus Mörners Några glada och sorgliga minnen af en lång lefnad (Falun 1848, s. 161 ff.). Mörner, som i febr. 1815 blivit utnämnd till konungens överadjutant och innehade kommendantstjänsten för Stockholms garnison, säger sig böra väl känna till denna affär, då Natt och Dag »var så tillsägande egentligen min adjutant och skulle dageligen skrifva den dag-rapport, hvilken af mig aflemnades till Öfverkommendanten». Jag anför fortsättningen ordagrant:

Natt och Dag var en fattig gosse, hvilken lärer utmärkt sig vid Krigs-akademien, och på den grund erhållit den för en yngling verkligt förmonliga posten, att vara Stabs-adjutant vid Öfver-kommendants-expeditionen. Han hade, så mycket jag vet, rena seder, var arbetsam och mycket kunnig. Troligen hade han gått långt, om han egnat sig till fortifikationen eller Fältmätnings-korpsen; till Linie-Officer syntes han deremot ej ämnad. Han var liten och späd; utan att han saknade personligt mod, tycktes det mig likväl, att honom fattades den raskhet och eld, som erfordras för att föra trupp. Han lemnade mig den lilla brochyr han utgifvit af trycket, hvilken blef orsaken till hans olycka. Skriften innehöll mycket af hvad som nu utföres af våra trupper, och den utmärkte General Björnstjerna, hvilkens omdöme öfver militäriske saker man med skäl kunde hysa förtroende till, tror jag äfven ej ogillade den så alldeles. Men det syntes i alla fall obetänksamt, att en

yngling, utan all krigserfarenhet, skulle utgifva en skrift, stötande för den korps, vid hvilken han tjenade, och att derigenom så tillsägande upphäfva sig till informator för en Officers-korps, hvaraf de fleste nyligen hemkommit ifrån de Tyska fälttågen, och som hade till chef en af våra dåvarande mest ansedda och bepröfvade Generaler, nemligen Sandels. Han klandrade Regementets Organisation, hvilket borde vara det första i arméen, och hvars Öfverste, ofta på ett utmärkt sätt besegrat våra arffiender. Den varma ynglingen hade ej beräknat följderne af att utgifva till trycket något stötande för en hel Officerskorps; hans mening tror jag blott var, att framställa hvad han trodde böra förändras.

I slutet av juli 1815 hade Natt och Dag på sin utrikesfärd anlänt till Berlin och hemsände därifrån det avskedsbrev till kamraterna vid livgardet, som ovan citerats. Kort förut hade han i avresans ögonblick skickat ett exemplar av sitt utgivna arbete till vännen Hazelius och bifogat ett brev, där han som deras strävans innebörd fastslår »kärlek för fädernes manliga dygder och begäret att tillegna oss tidehvarfvets ljus». Deras heligaste önskan hade varit att göra något för fäderneslandet, och »vi ville, att våra önskningar snart skulle vara gärningar». Dock, antingen hade tiden icke varit mogen eller också hade de blivit »för långt hänförda» av sin känsla. »Jag glömde, då jag skref detta lilla arbete, att jag ej var nog självständig». Yttrandet synes antyda en begynnande självkritik. Av en vaknande besinning märker man däremot intet i Hazelius' svarsbrev,[1] som helt och hållet är präglat av den exaltation och självkänsla Natt och Dag ger sin anslutning i det ovan citerade avskedsbrevet till officerskamraterna. En patetisk deklamation om den bortdragandes fosterländska hjärta inleder brevet. »Än röres det af stormens sus, än klappar det vid fädrens höga minnen. Än slår det för Göthers och Dygders fosterland. Ja! Göther äro wi — både genom börd och sinne — Anor äga wi — Ärans och Frihetens. — Svärd äga wi — från åldriga tider. Hvem wågar trotsa det. Då de höjas till frihetens värn och hvina genom Luften, träffas de af Fädrens kringflygande Vålnader.» Den sista ossianiserande bilden är hämtad från Natt och Dags broschyr, där man möter uttryck som »urfäderns vålnader i stormen», »den susande Nordanvinden» etc. Det är en stilens och bildspråkets Sturm und Drang, som osökt harmonierar med innehållet och som orienterat deras terminologi i en bestämd riktning, vilken kan sägas ha mera

[1] Finnes bevarat i Nord. Museet, troligen koncept.

av natt än dag, är mera förbunden med klippans häll än med den blomstrande ängen för att använda deras eget stereotypt återkommande uttryck. Fortsättningen antyder, att vännen blivit »bannlyst från Sverge» och att han skall återföras genom ett krig: »kanhända skall detta Land en dag kalla sina Söner till Wapen — ty fasta som klippan kunna wi ej ewigt i händelsernes haf se århundradens bränningar svalla för våra fötter — Och då skall . . . Ödet och Hoppet kanske föra dig tillbaka». Ödet och hoppet var släkten Natt och Dags valspråk. I ett citat, som Hazelius under dessa år har älskat, sammanfattar han slutligen deras ungdomstro

— — — tiefere Bedeutung
Liegt in den Mährchen meiner Jugendjahre
Als in der Wahrheit die das Leben lehrt.

Att Hazelius varit djupt initierad i Natt och Dags militära reformprojekt 1815 är självklart. Däremot har han själv ingenstädes antytt, att denna noggranna kännedom sträckt sig ända till medarbetarskap i broschyren, och till en sådan tolkning synes man ej heller uppfordras av det citerade brev, som Natt och Dag bifogade det översända arbetet. Emellertid ha uppgifter i den riktningen verkligen framkommit. Trolle-Wachtmeister annoterade 1816 i sina Anteckningar och Minnen, vartill jag återkommer, att Hazelius var »intimt lierad med Natt och Dag samt medarbetare uti hans bok om svenska arméen» (s. 129 n.). Och Natt och Dags fästmö Anna Bronander talar i ett långt senare brev till Hazelius om »1815, då du skref tillsammans med Otto hans bok». Söderberg har med anledning därav (a. st. s. 243) hänvisat till Hazelius' senare iver för en förbättrad teoretisk officersutbildning och velat tillskriva honom andel särskilt i de förslag i detta avseende, som broschyren innehöll. Officerarnes okunnighet och förskämda seder framhållas där starkt. »Genom Cadett-Corpsens inrättande har väl Arméen i sednare tider vunnit. — Det är sant att en utgående Cadetts kunskaper äro mer ytliga än solida, men det är bättre att hafva ytliga kunskaper, än alldeles inga» (s. 10). Bättre förhållanden kunna väntas först sedan obligatorisk officersexamen eller rättare en hel serie av examina blivit stadfästa, och förslagsvis uppräknas också de ämnen, som däri böra ingå.

Natt och Dags reformprojekt, som inledes med mottot »Tidens ovanlighet påkallar något nytt, det föråldrade måste försvinna» och

som är tillägnat svenska folket, går emellertid betydligt längre och innehåller planen till en grundlig omstöpning av hela svenska armén. Att icke alla detaljer i detta reformprojekt kunna vara moget genomtänkta är självklart, men att det dock i de stora grundlinjerna röjer en förvånande vidsynthet hos sin ungdomlige upphovsman, betonas redan i Hampus Mörners ovan anförda relation och har senast framhållits i Söderbergs studie. Den huvudidé, varpå författaren bygger, är allmänna värnpliktens genomförande. Det är inte svårt att se, att det är den götiska patriotismen, som därvid ånyo går igen. »Hvarje fri Svensk man var i forntiden Soldat», så börjar broschyren. Det är den geijerske Odalbondens ideal: »Så gå vi man ur gård». Författaren gör emellertid ett principiellt resonemang och uppställer som ett allmänt antagande, att varje svensk anser som sin största och heligaste plikt att försvara fäderneslandet. Jag anför några rader ur hans motivering:

Se den kraftfulla stora natur som omgifver oss: vi böra likna den. Söderns vekliga seder är ej för Nordens folk, att blifva Män och Hjeltar, vårt eget värn och andras beskydd: se der vår bestämmelse. Det är ej ett folks talrikhet, ej dess rikedomar eller makt, som gör det stort, utan det är dess dygd, dess frihets-känsla och manna-kraft (s. 14 f.).

»Conscriptions-Manskapet», heter det, bör utgöra huvudstyrkan av armén, och dess samlade numerär anser han kunna beräknas till minst 120,000 man. Under sommartiden bör det en månad varje år sammandragas och formera större läger samt övas i exercis och nödiga manövrer »enligt en god fastställd plan».

Utom denna årliga öfning, bör om söndagarne efter Gudstjensten de Conscriberade i hvarje församling exercera några timmar, underviste af en Officer eller Under-Officer. Om sommarn bör på dessa timmar öfvas i Målskjutning, kapplöpning, simning, brottande m. m. Dessutom bör hvarje år en högtidsdag firas t. ex. den dagen då Sveriges och Norriges förening slöts. På denna dag bör belöningar till de Ynglingar utdelas, som mäst utmärkt sig i krigiska öfningar, och dagen slutas med dans. — — — En stolt sjelfkänsla spridde sig bland Nation, den lärde att vörda Lagarne och försvara friheten (s. 15 f.).

De citerade raderna ge åt Natt och Dags arméprojekt ett vidare perspektiv. Det ursprungliga mönstret för en allmän medborgarbeväpning var ju franska revolutionens konskriptioner, som direkt åberopas i broschyren, men på närmare håll fanns också en förebild

i 1808 års lantvärn. Som bekant framkallade detta företag ett av den götiska patriotismens tidigaste litterära dokument, Tegnérs ryktbara Krigs-sång för Kongl. Skånska Landtvärnet. Det är folkuppbådet till värn om frihet och fosterland, som Lantvärnssången förhärligar. Betecknande för den stämning vari den diktats är ett brev från Tegnér till svärfadern Myhrman 25 maj 1809, där han som enda möjligheten för en effektiv krigföring tänker sig, »om genom ett mycket fritt regeringssätt alla Nationens återstående krafter spändes och hvar medborgare här som i Norge vore soldat. Men med en vidsträckt Kungamakt och stående Armeer förlamas all energie, och slafveri och beroende måste bli vår slutliga lott.»[1] Ett ytterligare uttryck har detta frihetspatos erhållit i diktens anslutning till Schillers Wilhelm Tell, som Tegnér själv understrukit genom att signera sången med »W. Tellus». I det schweiziska folkupproret mot en utländsk betvingare har Tegnér tydligen sett idealet för det nationella försvarskrig och den anspänning av folkets alla krafter, varpå han i Lantvärnssångens dagar hoppades. På denna linje ligger också Natt och Dags broschyr. Wilhelm Tell slutar med folkets jubel över den tillvunna friheten, musik, festtåg och hurrarop, en stämning som också återkommer i Lantvärnssångens slutscen:

Och dagen firas
med dans och lek,
vår panna siras
med krans af ek.
Den fyllda kannan
kring laget går,
och ingen annan
är skåln än vår.

Böök har betonat, att samma schweiziska feststämning ligger till grund för Rousseaus »demokratiska och extatiska fantasier över medborgarfester, en smula ofullkomligt förverkligade under franska revolutionen». Och en utlöpare av denna ursprungliga rot är också Natt och Dags götiska arméreform, som i Tegnérs Lantvärnssång haft en eggande och befruktande inspirationsanknytning. Kanske bör dock i detta sammanhang även påpekas, att Hazelius just 1815 läst Schillers schweiziska frihetsdikt.

*

[1] *S. Skr.*, ed. Wrangel-Böök, II, s. 371. Jfr Böök, *Es. Tegnér*, s. 112 ff.

I sin självbiografi för Svenskt biografiskt lexikon konstaterar Hazelius, att »den corps, vid hvilken han anställdes, gynnade hans hog för studier, i synnerhet som han de första 8 åren var lönlös och således mindre i tjenstgöring, hvarigenom han fick tillfälle att mera fritt egna sig åt boklig sysselsättning». Hans militära förpliktelser under de närmaste åren torde i själva verket ha inskränkt sig till några månaders behagliga sommarströvtåg. Fältmätningskåren hade inrättats år 1805 enligt utarbetat förslag av dåvarande översten af Tibell, som samtidigt förordnades till chef, och dess organiserande hade icke blott militär betydelse utan utgör också en mycket viktig etapp i det svenska kartväsendets utveckling.[1] Kårens åliggande förklarades vara att avfatta en på vetenskapliga iakttagelser grundad karta med beskrivning över riket och i krig att vara införlivad med arméns generalstab och utföra de förrättningar, som annars tillkomma generalkvartermästarestaben. De kort efter utbrytande krigen hindrade dock under många år dess fulla utbyggande. År 1811 förenades den med fortifikationen till den s. k. ingenjörkåren, som fördelades i tvenne brigader, fortifikations- och fältmätningsbrigaden; till gemensam chef efter general Tibell utsågs 1812 överste Franc Sparre. Rekognosceringarna hade dittills bedrivits i Västerbotten, men enligt Kungl. Maj:ts befallning 23 febr. 1812 avbrötos dessa arbeten och i stället skulle rekognosceringen förläggas till Skåne — förmodligen en följd av den pågående omorienteringen i svensk politik. Under somrarna 1815, 1816 och 1817 deltog Hazelius i de skånska rekognosceringarna, som först voro förlagda till Malmöhus och sedan överflyttades till Kristianstads län. Med vanlig påpasslighet har han därunder begagnat tillfället till sin egen allmänna utbildning.

Av Hazelius' självbiografi framgår, med vilken energi och konsekvens han sökt utnyttja alla bildningsmöjligheter. Efter vad han meddelar, lärde han sig på egen hand något latin och italienska. Han erinrar vidare om att hans litterära smak föll på den nya tyska, danska och svenska vitterheten samt nämner, att han vid 1815 års promotion i Uppsala gjorde bekantskap med romantikens »unga härolder» i Sverige. Som bekant var det en hel rad av den nya riktningens koryféer, som vid promotionen i juni 1815 mottogo magisterbrevet, Atterbom, Palmblad, Sondén, Gumælius, Börjesson,

[1] Jfr för det följande HAZELIUS' uppsats i *Krigsvetenskapsakademiens handlingar 1832*, s. 248 ff.: Berättelse om fältmätnings-corpsen och dess arbeten.

Grafström och Almquist, den sistnämnde sannolikt frånvarande på kondition i Finland.[1] Men vidare har han också under sina skånska somrar 1815—17 gjort färden över Sundet för att uppsöka »dåvarande litterära stjernor» i detta land. Redan av hans vittra lektyr till och med 1815, som ovan omnämnts, framskymtar hans intresse för grannlandets diktning. För 1816 nämner han i sina läseanteckningar endast Oehlenschläger och upptar dennes Hagbarth og Signe, Correggio och Hugo von Rheinberg. I självbiografien erinrar han om att denna tid en officer, som utan kunglig permission reste över till Danmark,[2] måste antaga annat namn. För Uppsalastudenten Thorild — den pseudonym han karakteristiskt nog valde — som dessutom kunde legitimera sig genom personlig bekantskap med de unga litteratörerna i Sverige blev också, säger han, tillträdet till de danska diktarne lättare än för en såsom ovitter ansedd officer. Enligt konceptet till självbiografien hade de avlagda besöken gällt Oehlenschläger, Molbech, Grundtvig och Ingemann, och en första resa har han tydligen gjort redan 1815, enär fadern i brev 19 sept. skickar honom 50 banco med motiveringen att han unnar sonen »se och betragta Köpenhamn». År 1816 torde han — efter vad fadern antyder i ett brev 17 juli d. å. — ha avlagt en ny visit i danska huvudstaden.

I Mitt Hjertas Dagbok har Hazelius givit en mycket livlig bild av sin utveckling under den närmast följande epoken, tiden efter det Natt och Dag blivit »utdrifven» sommaren 1815:

Vintern fortsatte jag den aldrig afbrutna bekantskapen med Lehnberg. Wi kommo väl öfverens och jag tillbringade med honom lyckliga stunder. Han är till grunden god — Min poetiska stämning hade väldigt vändt sig åt den Lingiska Asasidan och Thor war min Gud. Jag stred med Lehnberg ifrigt härom som ännu war phosphorist. Nu blef jag bekant med Sam. Hedborn och häraf kom nya Idéer i Svang

---

[1] Jfr förf:s *C. J. L. A. före Törnrosens Bok*, s. 16 n. 3.

[2] Tegnér skriver ironiskt i ett brev från 1816, som blott är fragmentariskt bevarat: »Efter en nyligen kommen förordning får ingen ämbetsman resa öfver (Sundet) utan särskild tillåtelse från Stockholm, troligtvis för att ej göra danskarna afundsjuka genom berättelsen om vårt lyckliga tillstand här i landet» (*S. Skr.*, anf. ed., II, s. 546). Enligt ett brev av Hammarsköld till Molbech 20 febr. 1816 hade prof. Lindfors i Lund vid julen 1816 velat studera isländska under Rasks ledning men av regeringen blivit nekad både pass och tillåtelse till resan. J. EKEDAHL, *Molbech den äldre och Sverige*, Lund 1906, s. 66, n. 3. Om de litterära relationerna Sverige-Danmark jfr f. ö. denna framställning.

hos mig. Jag war warm, häftig och obändig. Hedborn hvarken kylde eller stillade. Jag hade alltid haft Religiositet. Jag började tänka på Christendomen. Jag gick denna tiden flitigt i Kyrkan. Min stämning blef andligare men Asakraften lågade ännu alltid i mitt inre, tillika med Wördnaden för Ling som jag dyrkade som en äkta Svensk. Minnet af Natt och Dag gjöt Olja på Elden i mitt Sinne. Hedborn läste Predikningar för mig om Nätterna.

Fosforisten Hedborn hade varit predikant vid magisterpromotionen 1815 och kom i Stockholm att bo i en vindskammare vägg om vägg med Hazelius. I religiöst avseende var han herrnhutiskt inriktad och har tydligen förstärkt de intressen åt detta håll, som för Janne voro fäderneärvda. Men även frånsett denna faktor är orienteringen så nära överensstämmande med en allmän tidstendens, att den icke förvånar: överallt befann sig den herrnhutiskt-fosforistiska fromheten i framåtmarsch, den götiska kraftläran däremot på retur. Möjligen hade Hazelius redan nu slagit in på denna väg, om icke plötsligt en händelse inträffat, som kom hans Sturm-und-Drang-stämning att uppflamma och därvid avbröt den påbörjade utvecklingen. Ånyo var det Natt och Dag, den bortdragne vännen, som gjorde en insats i hans liv.

Till Tyskland hade Natt och Dag avrest med övertygelsen, som han framställer i ett av sina första brev till Hazelius: »Jag har börjadt romantiskt, jag måste sluta stort eller tragiskt». I det nya landet har han mottagit starka intryck av den nationella lyftning, die Erhebung, som åtföljt befrielsekampen mot Napoleon och om vars imponerande yttringar han ofta talar. Av ett visst intresse är en notis, som förekommer i hans brev 16 okt. 1815: »Här nyttjas mycket tyska drägten som är swart och liknar alldeles den jag föreslagit för wåra Soldater». Hans litterära bildning har fortgått i den redan inslagna riktningen. »Jag har hämtat min moral ur Manhem och Siste skalden», skriver han i samma brev, och tidigare, 29 aug. s. å., hade han meddelat, att han läste Müllers schweiziska historia, ett verk som haft en avgörande betydelse för Schillers Wilhelm Tell och även inspirerat den svenska götiska diktningen.[1] I Heidelberg, där han slagit sig ned för universitetsstudier, gör han i augusti 1815 en viktig bekantskap, de svenska emigranterna baron Otto Magnus Munck och hans maka. De hade några år efter den avsatta konungafamiljens utresa infunnit sig

[1] Böök, a. a., s. 214 ff.

vid drottning Fredrikas hov i Karlsruhe[1], tillhörde hennes förtroliga vänkrets och förmedlade nu den unge svenskens beröring med prins Gustaf, som vid denna tid även avlade ett besök i Heidelberg; senare medföljde han prinsen och Munck till Baden. Därmed ansåg sig den överspände ynglingen ha erhållit en sak att kämpa för, ett mål för sin oroliga strävan. Sjudande av förbittring mot kronprinsen Karl Johan, som han mer och mer gav skulden för alla de förödmjukelser han lidit i Sverige, publicerar han i början av 1816 sin tidigare broschyr i tysk översättning, försedd med ett grovt smädligt företal, där den svenske tronföljaren utmålas som representanten för gallisk list och flärd, ovärdig Sveriges urgamla ärofulla konungatron.

De omständigheter, varunder den tyska tryckningen beslöts, ha delvis ett icke obetydande intresse. Den 16 okt. 1815 skriver Natt och Dag till Hazelius: »Jag har warit i Coelln och gjordt bekantskap med professor Arndt; det är en man, läs hans Geist der Zeit och du skall lära känna honom till en del; här i Tyskland är han vördad och älskad allmänt, han förtjenar det». Arndt hade i maj 1815 beslutit lära sig leva vid Rhen, som han säger i sina Erinnerungen, och slagit sig ned i Köln. Det kan icke råda något tvivel om att det varit Muncks, som förmedlat också denna bekantskap. I likhet med Arndt hade Munck försänkningar i Pommern, och under sin vistelse i Sverige hade den tyske diktaren kommit i nära förbindelse med familjen, varit en flitig gäst i deras hem och särskilt beundrat den kultiverade och litterärt bildade frun.[2] För Natt och Dag funnos många möjligheter till en anknytning med den ryktbare mannen. Frånsett att den store tyske patrioten, Vater Arndt som han senare kallades, tillika var en ivrig svenskvän och i hela sin uppfattning varit av betydelse för den götiska poesien, hade han också spelat en viktig roll för värnpliktsidéns genomförande. I befrielsekrigets första timmar 1813 hade han utgivit en skrift, Was bedeutet Landsturm und Landwehr?, som avsåg att få till stånd en lantvärnsinrättning i Preussen och som flög ut över hela Tyskland i flera tusen exemplar. Och ännu tidigare hade han 1806 varit engagerad i och gjort vissa förundersökningar för det pommerska lantvärn, som Gustaf Adolf

[1] *Drottning Fredrika — — — Memoirer fr. hennes lefnad o. hennes tid, antecknade af en hofdame*, Sthlm 1856, s. 19.

[2] L. E. Dalgren, *Ernst Moritz Arndt och Sverige*, Västervik 1920, s. 23, 64 ff.

upprättat under kriget mot Napoleon, och synes även ha givit en impuls till 1808 års lantvärn, vars initiativtagare general Schwerin var Arndts intime vän.[1] I intressegemenskapen mellan Arndt och Natt och Dag funnos således många samverkande faktorer: båda voro nationalister och frihetsvänner och ville välsigna sina folk med den allmänna värnplikten, båda voro påverkade av Thorild och slutligen hade också båda gustavianska sympatier.

Utförligare besked om de stämningar, som framkallat Natt och Dags tyska broschyr, har man i en diger brevlunta till Hazelius 16 jan. 1816, som också innehåller en vidlyftig reseskildring från en färd på Rhen 26 sept.—10 okt. 1815. Natt och Dag berättar där: »3:ne dagar war jag i Coelln gjorde bekantskap med Professor Arndt som hjelpte mig med att överse något jag hade skrifvit — det war en man få sådane finnas». Under samma resa kommer han till Frankfurt och »gjorde anstalt att låta trycka hvad jag skrifvit». Det är tydligen den militära broschyren, som på båda dessa ställen åsyftas. I den romantiska natur, varav han under resan omges, växer hans götiska entusiasm, och i en »monolog», som han säger sig ha hållit vid Drachenfels, ger han luft åt sina stämningar och föregriper det tyska företalet. En stor rödbrun örn, »omstrålad af Morgonsolens hela glans», sköt pilsnabbt upp i höjden, och betraktaren ropar till sig själv: framåt, framåt på den bana, som utvisas av Oden och hans kämpar och av alla våra historiska hjältar. »Hvad hafva vi med Fransmän att göra», med deras historia och språk.

Jag svär vid allfadern, vid den Gud, som jag och mina fäder dyrkat, vid deras bautastenar och ättehögar, att förr skall jag hölja mig i en klyfta eller ihålig ek och mina ben betäckas af främmande mull, än jag skall stå bland mina landsmän och rodna för den tid, i hvilken mina tankar så gärna lefva, och ej våga nämna de namn, som jag vördar. — — — Nej, våra tonfulla ljud Allfader, nordiska kämpen med blixtrande svärdet, kraft, frihet, riksföreståndaren Sture och du kung Gustaf, krigshöfdingen Engelbrekt, lagman Thorgny, jarlen Birger, marsken Knutsson, sådane ord och namn äro för mina öron sköna, ej Jean och François och djevulen vete allt. Vårt land har varit ett frihetens och styrkans land, men hvem har gjort det till en boning för hemliga forskare, lismare, darrande, krypande hofmän och blekfisar, som åka i polerade vagnar, dragna af ädla djur, som de ej äro värde att kyssa bak. — Förlåt, Bror, min monolog! sådan

[1] Dalgren, a. a., s. 28 ff.; Arndts *Erinnerungen aus dem äusseren Leben.*

var den ungefär på Drackenfeltz, då jag såg örnen uppflyga mot solen, till hvilken (som tysken Fouqué säger) den alltid tager sin riktning.[1]

I mitten av februari 1816 anlände till Stockholm rapporten om Natt och Dags förgripliga broschyr och väckte genast stor uppståndelse i regeringskretsar. Man skyndade sig att vidtaga diplomatiska anstalter[2], och den 6 mars var man mogen för beslut om rättsliga åtgärder, varmed saken blev känd för allmänheten. Som anklagelsamaterial kunde man bland annat stödja sig på en del brev, som Natt och Dag skrivit till sin vän och frimurarebroder hovpredikanten Ipson och som av denne ställts till regeringens förfogande. Detta kom till Hazelius' kännedom. Om de händelser, som nu följde, meddelar han själv i sin autobiografi:

En person af svag karakter framlemnade till vederbörande de bref, han erhållit från N. o. D. Uppbragt öfver denna handling skyndade H. till honom och skref på hans bord ett bref, kort, men med förebråelser fulla af förakt och troligen i något högtspända politiska ordalag. Äfven detta bref framlemnades till utrikes statsministern, Grefve v. Engeström, hvilken genast meddelade den vigtiga statshandlingen åt kronprinsen Carl Johan. Chefen för Ingeniörcorpsen, Generalen frih. Sparre, uppkallades och befalldes att skicka det unga brushufvudet till Barthelemy. Den välvillige chefen borgade för den nittonårige ynglingen och föreslog en mildring af 14 dagars arrest å Stockholms högvakt, hvilken honom ålades.

H. G. Trolle-Wachtmeister, som var justitiekansler och å ämbetets vägnar hade att taga befattning med det Natt och Dagska målet, har en del nya detaljer i den relation han meddelar i sina dagboksanteckningar för den 26 mars 1816.[3] »Straxt efter sakens upptagande», berättar han, hade Hazelius infunnit sig hos Ipson, som var gemensam bekant till honom och Natt och Dag. Vid sin hemkomst fann hovpredikanten det förebrående brevet, som han genast skyndade att lämna till Engeström, »yttrande sin oro öfver att se sig blottstäld för Hazelii hämd». Av de följande händelserna ger memoarförfattaren en livfull målning, som förtjänar att återges oavkortad.

Engeström, som uti brefvet genast såg högförräderi, meddelar mig det. Jag måste genomläsa det två gånger, innan jag kunde utleta meningen af de götisk-orientaliska bilder och uttryck, som Hazelius,

[1] Delvis citerat av SÖDERBERG (a. st. s. 250 f.), vars normalisering av stavningen jag följer.
[2] Beträffande dessa hänvisas till SÖDERBERGS utförliga redogörelse.
[3] A. a. s. 129 n.

en fosforistisk adept, deruti nyttjat. På denna möda följde en annan: den att öfvertyga grefve Engeström att lagligen härvid ingenting var att göra. Dermed trodde jag saken slut. För några dagar sedan fick jag veta, att Hazelius satt på högvakten. I förrgår skickade jag efter general Sparre, hans chef, och varnade honom för en längre arrest, än reglementet medgifver som extrajudiciel eller godtycklig, och förestälde honom, att sedan denna tid vore förlupen och klagan t. ex. af Hazelii far hos mig anfördes, kunde jag icke undgå att låta saken blifva föremål för krigsrätt, dervid icke något stöd för arresten vore att hemta av Hazelii bref, hvilket ingen domare skulle antaga som brottsligt. Detta bar general Sparre fram till Björnstjerna — och i dag (eller i går) slapp Hazelius ur arresten och är förmodligen mera stursk än förut, sedan han sett sig, en 19 års pojke, ett mål för regeringens maktlösa harm.

Efter vad jag lyckats konstatera, finns det emellertid ännu en källa, som belyser denna affär och som på ett intressant sätt kompletterar det förut kända materialet. Som därav framgår, var det icke endast justitiekanslern, som intresserade sig för handläggningen av detta mål, utan även den nye ämbetsman, som enligt 1809 års författning hade att vaka över lagarnas efterlevnad, justitieombudsmannen. Trolle-Wachtmeister har i annat sammanhang antecknat (a. a. II, 39), att hovet av ovilja för ständerna gärna trakasserade den person, som blev ämbetets förste innehavare, friherre L. A. Mannerheim; som de följande handlingarna visa, hade denne emellertid ett ännu allvarligare motstånd att övervinna i kronprinsens personliga politik. Dokumenten, som därigenom även torde ha en viss principiell betydelse, bestå av ett antal akta, vilka inhäftats vid slutet av J. O.-expeditionens »Diarium och Registratur» för år 1816 och samlats för att initiera kronprinsen i ärendets gång (J. O:s arkiv). Inledningen utgöres av följande referat:

Samtalet i Högvakten den 25. Mars 1816.

Just.Ombudsmannen: Ödm: Tjenare mine Herrar, hvilken af Herrarne är Wakthafvande Officeraren?

Svar: Det är jag.

J. O.: Får jag lof att veta med hvem jag har den äran att tala?

Svar: Med Baron Munk.

J. O.: Känner Herr Baronen mig?

Svar: Nej.

J. O.: Jag är Justitiae Ombudsmannen. Ändamålet med mitt besök är att få veta, om icke en Löjtnant vid Fältmätnings Corpsen vid namn Hazelius här sitter i arrest?

Svar: Han slapp ut i går.

J. O.: Huru länge hade han setat inne?

Svar: Han slapp ut på 13:de dagen.

J. O.: Ja så! då blifva alla andra frågor öfverflödiga. Ödmjuke Tjenare, min Baron. Afträdde.

Som härav framgår, har Hazelius arresterats den 12 mars och kommit ut den 24, något som stämmer med Trolle-Wachtmeisters tidsuppgifter och synes bekräfta dennes påstående, att den häktade först genom hans ingripande blivit utsläppt. Samma datering förekommer också i en annan källa, där jag påträffat några notiser, Jacob Adlerbeths dagbok (UUB.). Den 12 mars 1816 finnes där följande anteckning: »I Middagsstunden erhöll jag den oväntade underrättelse att Under Lieuten. Hazelius blifvit i arrest insatt på Högvakten, i följd af förbindelser med *Natt och Dag*. Jag trodde mig i deras och Bergmans öfverilning inse tydliga följder av Wallmans nedriga kannstöpningar. Jag meddelade mitt omdöme åt min far och uppmanade honom, som det syntes ej utan framgång, att deraf göra bruk». Härtill kan fogas, att med den ifrågavarande Bergman knappast kan avses någon annan än den senare Karl Johans-apologeten Schinkel-Bergman, som varit Natt och Dags och Hazelius' kamrat på Karlberg; den nämnde Wallman åter kan möjligen åsyfta en av lärarne på Karlberg, professor C. G. Wallman. Och 25 mars antecknar Adlerbeth: »Erhöll underrättelse att Hazelius i går blifvit befriad från sin arrest, och af Raab på nya Bron omfamnad».

Jag återvänder emellertid till samtalet i högvakten, vars största intresse ligger däri, att det gav upphov till en ny »affär». Följande dag, den 26, inlöpte till J. O. en skrivelse från generaladjutanten för armén M. Björnstjerna, där denne genom utdrag av krigsartiklarna vill bestyrka, att tiden för Hazelius' arrest icke överskridit den lagliga tiden för extrajudiciella bestraffningar; f. ö. hemställes till J. O:s »eget uplysta omdöme, hvad verkan på disciplin och ordning innom MilitaireStåndet en sådan förfrågan af R: H: S: Justitiae Ombudsman, (som nödvändigt blifver känd af hela

[1] I ADLERBETHS dagbok träffas dessutom följande notiser om Natt och Dag. Den 23 maj 1815 antecknas, att officerskåren vid Svea livgarde inköpt hans skrift, som blivit bränd på Fredrikshof. För 1816 meddelas: 27 febr. att den tyska smädeskriften utkommit, 7 mars om greve Löwenhielms mission i Petersburg, 8 mars om Svea hovrätts undersökning och 19 mars att »Grefvarne Posse och Schwerin afreste, bestämde att [å] LifGardets vägnar af *Natt och Dag* äska satisfaction». Om den sista egendomliga ambassaden finnes också en antydan hos SCHINKEL, enligt vilken den avstyrts av kronprinsen. *Minnen* IX, Sthlm 1864, s. 370, n. 2.

Garnizonen) skall göra på ungdomen vid Regementerne, nog fallne förut att klandra förmäns åtgärder och rättvis stränghet, men i synnerhet skall göra, då befallningen emanerat ifrån H: K: H: Kron Prinsen Sjelf, som derigenom äfven tyckes misstänkas kunna öfverskrida Lagarne och behöfva vara underkastadt R: S: Justitiae Ombudsmans vaksamhet». J. O. svarar följande dag, att han endast följt sin ämbetsinstruktion, som ålade honom att inhämta fullständig kännedom om åklagade personers häktande liksom om tiden för deras fängsliga förvar, att det borde göra en ganska god verkan både hos unga och gamla, att J. O. uppfyllde honom enligt lag åliggande skyldigheter, samt att H. K. H. otvivelaktigt förstode att bedöma, vilka principer som varit vägledande för hans åtgärder. Meningsutbytet fortsatte emellertid med ytterligare tvenne skrivelser i vardera riktningen, 29 mars—2 april, diskuterande tolkningen av J. O:s instruktion och speciellt berörande frågan, i vad mån uppsikten över arresterade officerare därunder kunde inbegripas.

Efter den tämligen ofruktbara debatten mellan Mannerheim och Björnstjerna följa några slutakter, som visa att skärmytslingen icke gick alldeles spårlöst förbi. Första handlingen är en nådig befallning, daterad 30 mars och signerad av Björnstjerna, innehållande att »Wakthafvande Befälhafvare icke få besvara förfrågningar i tjenstebefattningar *till eho det vara förmå*, utom deras förmän, till hvilka sådane frågande personer hänvisas». Till denna affär hör troligen också en skrivelse från statsministern för utrikes ärenden 27 mars, där denne anhåller om ett personligt sammanträffande med J. O. Slutligen har Mannerheim 4 april översänt alla dokument i målet till kronprinsen samt genom uttrycklig redogörelse[1] sökt avvärja alla vanställande tolkningar från motparten, »likasom om Justitie Ombudsmannen ville sätta sin lilla embetsmannamyndighet lika högt som Furstens makt». Tvärtom hade han i avseende på den väsentliga punkten, »att orderna hade kommit från E. K. H. sjelf», blivit alldeles missledd, och anledningen till hans besök i högvakten hade uteslutande varit en önskan att veta, om man satt Hazelius i fängelse såsom medbrottslig med Natt och Dag eller om det blott var en militär bestraffning. Då man vidare anmärkt, att han icke borde vänt sig till gardesofficeren utan till överståthållaren, garnisonens kommendant, anför

[1] Jfr *Uppgifter om Justitieombudsmannaämbetet 1810—1910*, Sthlm 1911, där en kortfattad relation av denna affär förekommer.

han till svar, att han följt samma praxis som under tidigare kommendanters tid. Slutligen avvärjas med skärpa alla insinuationer, att han i sin ämbetsutövning fullföljt några rabulistiska syften, i vilket samband den gamle »liberalen», ledaren för det konstitutionella Mannerheimska partiet vid 1809—10 års riksdag[1], avger en intressant replik. Han erinrar nämligen om att hans tillgivenhet för den nya dynastien borde vara så mycket starkare, som han varit den medlem av ständerna, vilken väckt motionen, att förra kungafamiljens rätt till tronen skulle alldeles upphöra.

Ju mer man tar del av alla detaljer i affären Natt och Dag, dess mer betecknande blir den således för Karl Johans ställning under tronföljartiden, för hans personliga politik såväl som hans misstänksamma iakttagande av alla gustavianska sympatier. Det kan tilläggas, att Hazelius haft kännedom om saken i hela dess utsträckning, även inbegripet J. O:s uppträdande. Det framgår av en polemik, som år 1855 uppstod mellan Aftonbladet och Svenska Tidningen och där den förra parten med ett argumentum ad hominem anförde Hazelius' arrestering 1816 som »ett exempel på nära håll, hvilket bort kunna öfvertyga Sv. Tidn:s utgifvare om den sannskyldiga arten af Carl Johans kärlek för friheten». Det föranledde ett beriktigande av den angripne 8 juni, där denne i korthet omnämnt också J. O:s mellanhavande med Björnstjerna. Av ett visst intresse är det omdöme, som i samma artikel avges om brevet till Ipson, vilket säges ha varit avfattat i ordalag, de där »visserligen kunde förtjena, om ock ej en så sträng bestraffning, dock en tillrättavisning; men det var denna tid icke brukligt, att man gick till rätta med sin förman för några dagars extrajudiciel bestraffning».

Taxeringen torde tämligen överensstämma med det intryck corpus delicti, det flera gånger nämnda brevet till Ipson, gör också på en senare läsare. Trolle-Wachtmeister har med styrka poängterat både dess ofarlighet och dess fosforistiska exaltation, och om man nu tar del av det politiska aktstycket, som finnes bevarat både i original[2] och avskrift, har man nog en smula svårt att förstå Engeströms och brevmottagarens förskräckelse och den apparat som sattes i gång. Man behöver endast göra några korta utdrag

---

[1] Jfr BRUSEWITZ, *Representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag*, Uppsala 1913, s. 115.

[2] Engeströmska samlingen, KB. Jfr SÖDERBERG, a. st. s. 260.

för att återfinna samma anda och samma flämtande rytm som i Natt och Dags skrivelser, och brevets egentliga intresse ligger i den obegränsade entusiasm för den bortdragne vännen, som därur talar. »Lieut. Hazelius», säges det, »uppoffrar ej för hofgunst sina tänkesätt då han äger några».

Vänskapen för N. o. D. har varit hans enda passion — Lieut. Hazelius kan ej vara lugn på en stormig Ocean. Han leker ej, jollrar ej flärdens ord med Narrar — Han ser ej blomstren som stå vid Ekens fot — och fångar ej fjärilar då Thordön går — Han kan ej som späda rankan *linda* sig kring en stam, men han vet att vara stam sjelf och om Thordönet splittrar honom står dock hans rot qvar — Den som så tänker kallar jag min vän; den som ej fruktar denna bekännelses, dessa raders kungörande i fina societeter af halfmän och Hof Damer, den som i sitt hjerta äger Gud och Dygden (ej blott en qvinnomen äfven en mannadygd) och som ej blygs nämna dessa ord vid sina egna namn — — — den — den är Natt och Dags vän etc.

I Mitt Hjertas Dagbok har Hazelius om denna episod i sitt liv antecknat: »tracasserier, tal och försvar, samtal med Gen. Sparre kort efter ett vigtigt med Tegnér m. m. Jag tror att eftersinnandet på allt detta hejdade mig något». Även om Hazelius' inblandning i Natt och Dags högmålsaffär avlöpte utan förvisning till St. Barthélemy, var den givetvis en ganska otrevlig historia för den unge officeren, och i dagboken talar han också särskilt om föräldrarnas oro. Man finner även av ett brevuttalande, att hans vanliga sommartjänstgöring i Skåne, som d. å. började i slutet av april, av bekanta i Stockholm uppfattats som en maskerad förvisning och ett nytt tecken på onåd. Anledningar till eftertanke ha således icke saknats. Beträffande visiten hos Tegnér, som synes ha infallit i början av den skånska sejouren 1816[1], är därmed ett särskilt intresse förknippat. I Hazelius' följande utveckling kan man nämligen skönja en Atterbomlinje och en Tegnérlinje, tvenne motsatta inflytanden som kämpa om väldet, till dess båda så småningom drunkna i den allt uppslukande Almquistbeundran.

Om sin vänkrets åren 1815—16 antecknar Hazelius i dagboken: »Hedborn och Lehnberg besöktes ofta. Bekantskap med Hammarsköld». Några brev till Hazelius från hans umgängesvänner denna

[1] Redan 16 okt. 1815 meddelar TEGNÉR — i brev till J. Adlerbeth — om ett besök av fältmätningsofficerarne, bland vilka funnits flera göter (*S. Skr.* II, s. 452).

tid lämna ytterligare upplysning om hans stämningar. Lehnberg, vars brev är daterat 13 sept. 1816, var icke endast fosforist utan också politisk oppositionsman liksom Hazelius och ironiserar i följande vändningar över regeringens åtgärder: »Man skulle vidare kunna påstå — — — att utrotande af Spioner vore vigtigare än af de i sig sjelft oskadliga Caffé-bönerne; att bewarande af Svensk Caractère och återinförande af Svenska Seder vore vigtigare än förbud af det utländska Klädet m. m. — Men detta företag wore ej så lätt och måste dessutom af *Svenskar* verkställas.» Brevskrivaren talar vidare om Natt och Dags ännu oavslutade rättegång och kommer därmed in på en sak, som mycket intresserar honom. I Journalen har han nyligen läst följande notis: »Professor E. M. Arndt är i Köpenhamn. Det rykte som gått, att någon obehaglig händelse, som träffat honom, härtill är orsaken, fordrar bekräftelse»[1]. Brevskrivaren tillfogar följande kommentar:

> Det vore i sanning interessant att weta förhållandet; det tycks stå i ganska nära förbindelse med det Öde man bör förespå Natt och Dag. Börjar sjelfva Tyskland att med sina Frihetsvänners fördrifwande tända rökelser åt den segrande Despotie- och träldomsandan, så lär dess seger ej bli twetydig, och det är då bäst för den som känner sig född att gagna och handla stort, att hädanefter blott studera Coursen och Krydd-Kramhandeln, såsom ämne till Nationernas ära eller förstöring.

Lehnberg berättar vidare, att han vid ett tillfälle varit i samma sällskap som Ipson, »hvarifrån jag derföre genast tog afträde — Derefter hade jag en anledning att upwakta mannen med en Skrifvelse, som gör anspråk på ditt bifall».

Mera om litterära förhållanden handlar S. J. Hedborns brev, daterat Kummelnäs på Värmdön 5 juli 1816. Det är ett försvar för Uppsala mot de »scaniserade» åsikter Hazelius under intryck av den nya miljön lagt i dagen. Beröringen med Tegnér har stämt denne kritisk mot fosforismen, något som framgår redan av ingressen i Hedborns svar: »Jag gillar din tanka om Tegnér, mot mig behöfwer denne Man ej ett förswar ej eller till mig en recommendation». Med detta allmänna erkännande har emellertid likheten i åsikter blivit uttömd. Sålunda har Hazelius uttalat sin fruktan för

[1] Arndt vistades sommaren 1816 i Danmark, enligt sina Erinnerungen för att fullständigare studera några nordiska förhållanden han förut sysslat med. Av Berlinregeringen betraktades han redan vid denna tid med misstro.

att fosforisterna komme att införa en spansk bildning och sin harm över att Atterbom polemiserat mot Ling. Vidare gör han den intressanta sammanställningen, att medan Atterbom besjungit Karl Johan och Geijer förhärligat Karl Johan och Oskar, hade Tegnér varken i Svea eller Nore nämnt deras namn, något som måste tilltala Hazelius' alltmer växande politiska radikalism. Det ger en ganska god föreställning om hans orientering i tiden. Svea hade varit ett av de första incitamenten i hans götiska nationalism, och hans anmärkning om Nore visar, hur riktigt han urskiljer den demonstrativa konsekvensen i Tegnérs ståndpunkt. Hedborn svarar med en apoteos över Atterbom och Geijer och med en allvarlig avbasning av lundensarne, som gärna smädade det avlägsna ljuset. Det vore de senare och ej uppsaliensarne, som gynnats av de höges gunst, ty medan Lund i sin skånske kansler hade en ivrig förespråkare vid tronen, vore Uppsala i detta fall att likna vid den övergivna Hagar. Hur behandlades f. ö. av lundensarne det ljus de själva ägde, orientalisten F. W. af Ekenstam, »den ädle Ekenstam, som med ett djupt alfvar söker sitt mål i det höga. Jag har lärt känna denne ädle man och litar du på mitt omdöme, så tar du honom äfven för det; men fråga Lundska Akademisterna, några få undantagna, och du skall snart få se deras mycterismer och sarcasmer öfver honom». För att styrka Janne i fosforismen medsänder Hedborn slutligen ett poem av deras gemensamma väninna, mademoiselle Deleen.

Den intressantaste av Hazelius' korresponderande vänner under år 1816 är emellertid Natt och Dag. I Tyskland hade denne fördrivit tiden med studier och med att göra upp olika förslag till vinnande av militärtjänst, allt under det han väntade på krig och omvälvningar. I likhet med Schillers Karl Moor svärmade han för romarnes dygder, och som ett par av antikens frihetshjältar verka de båda vännerna, då Natt och Dag i brev 3 dec. 1815 säger sig vänta på Hazelius' ankomst för att i förening med honom vandra till Rom, se dess minnen och gråta vid ruinerna av det stora som varit. Om stämningen i Tyskland skriver han till överstelöjtnant Carpelan 23 mars 1816 (Biographica, RA.), att där överallt vore en hemlig jäsning; man önskade lantständer, de värvade arméernas förminskning och i stället en nationell beväring. Dylika antydningar finner man också i breven till Hazelius. Lika ofta gripes han emellertid av pessimism beträffande sitt eget öde och talar då om att »antaga turbanen och slåss för turkarne eller fara öfver till Amerika och

under frihetens banér kämpa mot Spaniens despot» (till Hazelius 23 mars 1816). Publiceringen av den tyska broschyren medförde endast besvikelser. I ett brev till Hazelius från okänd ort 11 april 1817 säger han sig vilja »gå åt Södern, där krigets åskor sprida död» för att kanske nödtvungen bliva »en mordängel bland banditer». Han ansåg sig bedragen av sina gustavianska vänner, och redan 1816 synes han ha lämnat Tyskland, vars mark börjat bränna honom under fötterna, sedan svenska regeringen vidtagit åtgärder för hans utlämnande. Svea hovrätts dom i högmålet mot honom föll 21 nov. 1816 och lydde på mistande av liv, ära och gods. Åtminstone 1819 befinner han sig i Amerika och talar då i ett brev till Hazelius 23 juni med bibehållen radikalism om den ädle yngling, som hämnat sitt föraktade tyska fädernesland och bragt förrädaren Kotzebue till hastig räkenskap på andra sidan graven. I Förenta staterna stannar han sedan, oaktat en ständig hemlängtan och delaktighet i 1835 års amnesti, ända till sin död 1865. Hans affärer i Sverige hade sommaren 1816 ordnats av en tysk vän Ludvig von Mühlenfels, pomrare och frihetsentusiast liksom Arndt, vilken också omnämnes i Trolle-Wachtmeisters memoarer. Mühlenfels blev senare en av Janne Hazelius' närmaste vänner, och hans namn kommer ofta att figurera i dennes biografi[1].

Av Natt och Dags många brev till Hazelius under åren 1815—16 finns det emellertid ett, som tilldrar sig ett särskilt intresse. Dess datum är 16 jan. 1816, och med smärre uteslutningar har det tryckts av Artur Hazelius i Runa samt även omnämnts av Söderberg, som jämför dess idéer med den sistnämndes »folkuppfostrande museitanke». Innehållet utgöres nämligen av ett folkuppfostringsprogram, och det är icke endast den fullkomliga samtidigheten utan även en hel rad detaljer, vilka framkalla tanken på Manhemsförbundet som en ännu mera giltig jämförelse. Uppfostrans ändamål, heter det, borde vara att utveckla det stora, ädla, sköna, kraftfulla hos människan, och i detta syfte borde ett enhetligt pedagogiskt system genomföras för »alla Sverges barn» mellan 8 och 12 år. Programmet, som utgör ett komplement till författarens tidigare härordning, bygger framför allt på åskådningsundervisningen. I varje stad skulle

[1] Sin mest betydande svenska insats gjorde Mühlenfels genom de litteraturrecensioner han i slutet av 1820-talet — då vorden professor vid Londonuniversitetet — lät införa i *Foreign Review*, varom *Heimdall* 1829, s. 112, 139, 155, 217 f. o. flerstädes.

finnas lärosalar med stora ljusa rum, där man samlat målningar av vår historias händelser och bröstbilder eller helgjutna figurer av våra största män; även borde där finnas märkvärdiga rustningar och gamla vapen, med ett ord »allt som genom ålder, nationellt intresse eller konst» förtjänade att bevaras. I dessa salar borde man lära fäderneslandets historia och även religion.

Barnen borde man visa, då man talade om fädren, ett bredt svärd, en sköld, en stor hjälm m. m. och säga: dessa vapenstycken förmådde de gamle bära och handtera, med dem försvarades fosterlandet och den medborgerliga friheten; på skölden skallade svärdslag, då samlades allmogen vid allhärjartingen och lämnade sitt bifall till hvad konungen eller lagmännen föredrogo. — — — *Så* stod Sturen, Engelbrekt eller Gustaf och talade för dalkarlarne (visa på målningar!); *så* slog Karl ryssar och danskar — här är en gammal stridsyxa, hvem orkar lyfta och svänga den? etc. Målningar af Oden, Tor m. fl. skulle visas; — — — Kristus, afbildad, borde man visa dem och säga: se här bilden af den största människa, som lefvat på jorden — — — Från något högt bärg eller på någon fri plats borde ungdomen se solens upp- och nedgång och då undervisas, huru den allsmäktige gode Guden skapat den härliga solen, jorden och himlen, huru han satt oss hit i världen för att förberedas till ett bättre och med mera vidtomfattad verksamhet förenadt lif, sedan vi lämnat det skal, som omgifver vår egentliga varelse.

Därefter komma festspelen i anslutning till härordningsförslaget, som förut behandlats och ställts in i sitt idésammanhang:

Öppna platser borde finnas för kroppsöfningar. Pojkarne lära att boxas och slåss med klubbor och skjuta med båge, flickorna att fläta kransar åt de segrande och för öfrigt vara fromma och goda. Hvarje söndag borde föräldrarna vara närvarande. Och då skulle någon af de skickligaste ynglingarne framträda och berätta, hvad de denna vecka hört, om den gode Guden och den ädle Kristus. En annan åter, huru asarne och de gamle svenskarne lefvat, krigat och dött. En tredje, hvilka nya öfningar i skolorna förehafts — — — Gymnastiska öfningarna började därpå. De segrande borde till slut belönas; deras namn uppnämnas, som under dagarna i veckan varit segrare, och små pris utdelas, allra sist göras bön och sjungas en vers. En rund plats omgifven af bänkar, där de gamla sitta, är det ställe, där alt detta borde ske. I midten af omkretsen en upphöjning, där de unge talarne borde stå. Bifallstecken för dem, om de gjorde sin sak bra. (Runa, a. st. s. 42).

Författaren slutar med att plädera mot ordnar, band och furstegunst; tacksamhet och kärlek av landsmän vare högsta belöning.

»Ett svärd gifvet af landets far eller förste man i folkets namn, eller en eklöfskrans för medborgerlig dygd se där belöningen». Ett krigiskt folk, tillägger han, »med vördnad och känsla för religion, frihet, dygd, förenadt genom fäderneslandskärlek är mitt Ideal». Det kan förtjäna nämnas, att det är i samma brev Natt och Dag meddelar, att han gjort bekantskap med Arndt, och att han i en avslutningspassus omtalar, att han föregående dag sett Wilhelm Tell och därvid tyckt sig vara i det gamla Schweiz.

*

Man kan måhända tycka, att den kringirrande Natt och Dag verkar som en vilsen fågel, som tappat bort känslan för väderstrecken och planlöst suges in i oupphörliga stormcentra. Möjligen kan man också finna, att hans desperata angrepp på tronföljaren — om man frånser dess verkan på föremålet — erinrar om hundgläfs på en viss upphöjd himlakropp. Och dock är det i denna affär ingen svårighet att urskilja idélinjer och politiska sammanhang, som förläna den ett helt annat intresse än de halvt parodiska upptåg, med vilka den vanligtvis brukar sammanföras. Man behöver f. ö., då man fäller detta omdöme, icke bortse från de direkta anledningarna till Natt och Dags framträdande. Ty det kan väl knappast råda något tvivel om att man här har att göra med en i stor skala arbetande Karlsruhepolitik, där baron Munck och hans hustru sannolikt spelat en huvudroll och där man med full skärpa observerat Bernadottes prekära läge under dessa legitimitetens år 1815—16. Om man studerar de angrepp på kronprinsen, varav den utländska pressen denna tid överflödade och som refereras hos Schinkel, finner man sålunda, att där levererade argument till stor del överensstämma med dem Natt och Dag har att bjuda i sina brev eller i sin broschyr. Särskilt tycks Murats fall ha gjort ett ytterst hoppingivande intryck på den central man här torde ha rätt att förutsätta.[1]

Om man åter studerar de idélinjer, efter vilka Natt och Dags verksamhet fortlöper, kan dess utmärkande drag sägas vara, att han ur den götiska åskådningen dragit de radikala konsekvenser, som i embryo otvivelaktigt funnits där från början. I det föregående har pekats på göticismens förkärlek för den ursprungligen

[1] Jfr SCHINKEL, a. a. IX, s. 381, 508, samt brev av Natt och Dag, cit. av SÖDERBERG, a. st. s. 252.

rent revolutionära tanken på en »nationalbeväring», och Blanck har i detta sammanhang citerat ett brev från Rääf till Hartmansdorff 30 aug. 1811, där nationalbeväringen kallas »en inrättning som för evigt skall försäkra tankens och politisk frihet».[1] Hartmansdorff, som vid denna tid var politisk oppositionsman, utvecklar liknande tankegångar som Natt och Dag i ett brev till Lagerhjelm 15 jan. 1820, där han talar om att regementenas och beväringens årliga vapenövningar borde förbindas med folkfester, »då framfarne hjältars minnen med kraft och fröjd kunde småningom af hela det uppväxande släktet firas».[2] Nämnas kan också Lefréns tal i Krigsvetenskapsakademien 22 dec. 1819[3], Om nyttan och nödvändigheten af en krigisk national-anda, samt medlen att väcka och vidmagthålla den, där han på sitt program uppställer kroppsövningar i skolorna såväl som vid de högtider, då stora folksamlingar förekomma, införande vid läroverken av undervisning i krigsyrket samt militärbefälets upplysning. Det är den »götiska» tiden samt stormaktstiden och dess kungar, som frammanas av dessa ideal, vilka ju icke nödvändigt behöva innebära en politisk radikalism men däremot ofta förenas med en politisk opposition mot det närvarande: av den för svensk anda främmande Karl Johan vore ingen nationell pånyttfödelse att vänta, möjligen däremot av prins Oskar och framtiden. Fosforismen var genom hela sin kulturorientering disponerad för samma ståndpunkt. Och det är därför icke med alltför stor förvåning man tar del av ett dokument, där f. d. kungl. bibliotekarien Pehr Malmström inför Karl Johan anställt en revy med antidynastiska tendenser inom landet. Bland de missnöjda, som den utomordentligt lyhörde rapportören uppräknat, befinna sig också »anhängarne af den nya filosofiska skolan» (Schinkel, a. a. s. 380).

Det finns i själva verket en mycket god orientering i romantisk politisk åskådning denna tid, vilken just i samband med Natt och Dag har ett särskilt intresse. Det är Atterboms utländska resebrev[4]

[1] *Geijers götiska diktning*, Uppsala 1918, s. 54.

[2] H. Almqvist, *Aug. v. Hartmansdorffs personlighet o. tidigare politiska bana. Hist. Tidskrift* 1916, s. 91 f.

[3] Handlingar 1818—21. Att döma av general Akrells *Minnen* (Norrköping 1884, s. 43 ff.) har *fältmätningskåren* utgjort en brännpunkt för striden om 1812 års politik. Till dennas motståndare hörde nämligen chefen general Tibell, något som föranledde förföljelse »från de högre kretsarna» och en partibildning till hans försvar, där Lefrén och Akrell voro de ledande (båda män som utövat inflytande på Hazelius, den senare hans lärare på Karlberg).

[4] *Minnen från Tyskland och Italien. Saml. skr. i obunden stil*, I: 1. Örebro 1859, s. 25, 96, 103, 136.

från senare delen av 1817. De återspegla tydligt det paradoxala i Karl Johans läge både inåt och utåt, helt frigjord från tradition som hans politik i ena såväl som i andra fallet var.

I juli 1817 landsteg Atterbom på tysk mark, och redan vid universitetet i Greifswald kom han i en första beröring med landets oroliga politik, i det han såg åtskilliga studenter skrudade i »den såkallade altdeutsche Tracht», som mycket älskades av Tysklands ungdom men av regeringarna ansåges som »ett slags ordenstecken af öfverdrifven Tyskhet». Det är hela det pånyttfödda Tyskland med dess entusiastiska självmedvetande, som paraderar i det följande, den jäsande oron hos de frisinnade lagren, Jahns propaganda mot allt utländskt och Okens agitation i tidskriften Isis, vilken »demokratiserar öfver höfvan», som han skriver i Dresden. Kort efter den sista anteckningen timade studentuppträdet på Wartburg 18 oktober. »Allmänheten, med undantag af det furstligt-aristokratiska partiet, är dermed förträffligt belåten», relaterar Atterbom. Av en bekant, som själv varit med, har han erfarit, att skådespelet varit stort och rörande, präglat av den högsta förtjusning och tillika av den bästa ordning och enighet. Omkring 800 à 900 studenter hade varit närvarande, bland dem Oken och flera andra ryktbarheter. Enligt vad som påstodes, hade storhertigen av Weimar i hemlighet själv skänkt studenterna veden till det tända bålet; följden vore, att han nu av de övriga potentaterna betraktades ungefär som en misstänkt person, »och den delen af Tyska adeln, som tager sömnsystemets parti, skäller honom högt för en Jacobin». Atterbom ställer sig sålunda avgjort på de ungas sida och ger uttryck åt en förhoppningsfull stämning, som tror på Tysklands snara enande och den europeiska reaktionens nederlag, ty regeringarna »hafva folkets röst emot sig, och det Goda skall väl slutligen segra». Vad beträffar hemlandets politik, talar han senare (22 dec.) om den utmärkta roll, som spelades av Schwerin. Ryssland vore den stora faran. Men på det hela taget hade Sverige en utmärkt ställning och befunne sig på mycket god väg till en ny storhet, detta icke minst tack vare den nyväckta högre andan, »vårt fäderneslands intellektuella revolution». Tillsammans med sina danska vänner under resan har han till och med uppgjort en plan, att Danmark politiskt skall smältas samman med det övriga Skandinavien, så att även detta land må komma i åtnjutande av den högre andan, ett något kuri-

öst men i och för sig intressant vittnesbörd om den atterbomska skandinavismen.

I de politiska striderna är Atterbom mer och mer entusiastisk för sin fixerade ståndpunkt. Överallt i Tyskland och särskilt i dess norra och mellersta delar, säger han, glödde ett häftigt missnöje, och en explosion kunde vid första tillfälle väntas. »Om ej Frihet och Cultur skola i Europa absolut gå under, — en afsigt hvaruti Engelska Cabinettet flitigt understödjer *den heliga alliansen* (vacker helighet!!!) — så måste Tyskarne på något vis bringa sina galna regeringar till raison, bland hvilka den Preussiska spelar den allragemenaste rollen» och uppförde sig mycket fulare än den av Arndt så häftigt klandrade bajerska. Det enda hov, som kunde väntas bestå vid en allmän Erderschütterung, vore dock det weimarska, som icke låtit förskräcka sig av regeringarnas ingripande med anledning av Wartburgfesten. »*Segrar* den heliga Alliansen i sina planer, hvilka äfven för Sverige och vår nya dynasti icke lära vara särdeles helsosamma, — då fins det för hederligt och vettigt folk ingen annan räddning öfrig, än att begifva sig — till *America*». Det vore lustigt att se, vilka sura miner de europeiska kabinetten gjorde åt den imposanta kedja av republiker, som på andra sidan oceanen bildade sig. Han hade i detta hänseende haft mycket nöje av ett tidningsblad, där preussiska censuren farit härjande fram, och med glädje hade han tänkt på motsvarande förhållanden i Sverige. I det mindre reaktionära Sydtyskland finner Atterbom över huvud större förståelse för sina tänkesätt. Man förstår såväl hans rysshat som hans fasthållande vid den dynasti, vilken nationen av fritt val utkorat. Under resan hade han också fattat som sin uppgift att utbreda kronprinsens och i synnerhet prins Oskars ära.

Gud vet, att jag, hvad den *förre* angår, icke handlar så af personlig böjelse — tvärtom, jag kommer förmodligen aldrig att till *honom* fatta något *rigtigt* förtroende — men af klar öfvertygelse, att det stora hela af Sveriges väl, såvida detta framförallt består i sjelfständighet och ordhållighet, fordrar hans bibehållande. Dessutom låter det icke neka sig, att han gjort mycket för vårt fädernesland. Af Oscar deremot väntar jag, att han skall bli en fullkomligt *Svensk* förste — och så länge denna tro står lefvande i min själ, kan det visserligen aldrig falla mig in att med Prins Gustaf sätta mig i någon gemenskap.

Trots att Atterbom är mycket litet mild mot »det såkallade System der Legitimität, hvilket, i den absurditet hvarmed det av vissa

styrelser drifves, är den största scandal för allt sundt förnuft», förföljes han emellertid oupphörligt av anhängarnas intresse. Drottningen av Bajern hade sålunda livligt uppmärksammat hans person och varit övertygad att i ledaren för oppositionen mot franska skolan finna en motståndare till dynastien Bernadotte. I grunden vore man över hela Tyskland mycket intresserad för prins Gustaf och utmålade honom i de allra förmånligaste färger. Schelling hörde naturligtvis icke till detta parti, försäkrar Atterbom. Såsom han vore till karaktär och sinnelag republikan, så ansåge han ock, att svenska nationen till sista blodsdroppen borde försvara den regentstam, som den av fritt val utkorat. Det vore således bokstavligen visst, att av Schellinginflytandet på de yngre svenska litteratörerna och genom dem på Sveriges ungdom hade kronprinsen ingenting att befara utan snarare allt att vinna. Och i en särskilt hemlig klausul uttalas en önskan, att någon god genius vid lämpligt tillfälle måtte bringa detta in i hans huvud. Yttrandet har ju en profetisk klang, även om det icke var någon gemensam republikanism, som inom kort skulle möjliggöra ett närmande mellan Karl Johan och fosforismen.

Det ligger nära till hands att vända sig till det samtida politiskt-litterära dokument, som med största skärpan och fullt medvetet ställer uppgiften att urskilja dragen i tidens skiftande anlete, Tegnérs lysande Jubelfesttal 1817. Överensstämmelsen med Atterbom är i själva verket överraskande stor. Vad som ger den tegnérska tidsanalysen dess karaktär är otvivelaktigt den manliga förtröstan och ljusa optimism, som går genom hela talet och som så skarpt kontrasterar mot diktarens alla uttalanden under de närmast föregående åren. Han skrämmes ej av nattväktarropen om hotande jesuitism och påvevälde, och lika litet är han rädd för den *nya* tidens överdrifter. »Vi lefve under islossningen. Floden brusar våldsamt; men det är vårsolens skuld, som smälter och befriar.» Vad är meningen med de politiska frihetsrörelserna, vad ropa folken efter i norr och söder? De fordra endast vad statens natur självmant kräver, yttrandefrihet, ett liberalare förhållande mellan stånden, personlig säkerhet och helgden av rättigheter, som naturen skänkt varje mänsklig varelse. Det vore mindre välbetänkt, om man ville neka dem vad de sålunda fordra, ty det ginge en mäktig ande genom tiden och revolutionen vore ingalunda slutad. Med dityrambisk lyft-

ning talar Tegnér om den ädla och sansade revolutionsande, som levde kvar och skönjdes i samtidens historia: »Jag känner honom rätt väl, frihetens höga Genius, ty jag är Svensk och jag har vext upp med honom. Det skrämer mig icke, att det är blod i hans händer; ty jag vet hvilkas blod det är.» Och skulle också reaktionens ande bli den segrande, vore det sant vad så mången påstår, »att dagen grånar för det gamla Europa; långt i vester, bakom hafvet, der Solen går ner för oss, der går hon upp för en lyckligare verld», dit skall mänskligheten rädda sina husgudar.

Det är den allmänna riktningen av tidsutvecklingen efter 1815. som här tecknas. Medan det alltmer mörknat över vägen för Europas frihetsälskande ungdom, som av segern över Napoleon väntat sig just friheten som belöning, hade hoppets sol börjat lysa över den stora kontinenten i väster, där de spanska lydstaterna med framgång kämpat för sitt oberoende. Det var dessa tidens tecken, som samtidigt år 1817 fascinerade såväl Atterbom och Tegnér som Natt och Dag, vilken just detta år styrde färden över Atlanten. Att Tegnér haft det aktuella politiska läget i tankarna, framgår f. ö. av en passus, där han direkt talar om insurgenternas kamp i Amerika. Man frestas då att fråga sig, om han känt till och i sin karakteristik inbegripit också studentuppträdet på Wartburg, som inträffat 2—3 veckor tidigare och, i likhet med Tegnérs tal, firat reformatorn just som frihetshjälte. Man behöver emellertid endast läsa hans brev till C. P. Hagberg 1 juni 1817, vilket redan några månader tidigare framlägger hans övertygelse om »en grundlig och beståndande politisk förändring i Europa», för att finna, att hans utveckling icke i djupare mening är beroende av några nyss timade händelser. Då han i Jubelfesttalet förklarar som blotta hjärnfoster den jesuitism och obskurantism han i gravdikten över brodern Elof 1815 och i dikten Nyåret 1816 sett lägra sig som ett tätnande mörker över Europa, är det icke så mycket tiden själv som diktarens syn på den, som har förändrats. Den islossning han tyckt sig skönja i Europas liv hade i själva verket försiggått i hans egen själ. Och det är i anslutning till denna sinnets befrielse, som han nu också i de ljusaste färger utmålar mänsklighetens allmänna utveckling och — i motsats mot de idéer han framlagt ännu i det citerade brevet till Hagberg — talar om en vetenskaplig och religiös förändring i tiden. Det är Hagbergs och Wallins vakna kritik av utvecklingen och beslutsamma upptagande av allt

det goda i tiden, som han nu gör till sin linje: bibelsällskapens storartade framgång, ungdomens fysiska uppryckning eller de riktigare grundsatser, som gjort sig gällande i konsten, allt blir för honom hoppfulla led i den stora tidsrevyn.

Tegnérs Jubelfesttal är sålunda ett tidsdokument men i ännu högre grad ett personligt aktstycke, vars största märklighet är, att det markerar en vändpunkt i hans utveckling. Med kraft och säkerhet har han ånyo förmått ställa sig mitt i tiden, övervunnit depression och misshumör, bejakat tidsandan. Den apolliniska klarhet, som speglas i talet, och den starka stämning, som bär upp framställningen, är därför endast ett uttryck för genombrottet i hans egen själ. Då han slutar med att tillropa Luther: »Gläd dig, du djerfve seglare, ty din upptäcktsresa är slutad», märker man också, att detta utrop endast är en mera tillspetsad formulering av den vädjan han ställer till sina egna samtida: »Så låtom oss då utan klenmodig fruktan segla utmed tidens ström. Strömmen har nu sitt vårflöde, men likväl förer den icke blott gyttja, utan äfven guldsand. Snart skall han sjunka inom grönskande bräddar.» Men som en motsvarighet till denna stigande och svällande ström löper också huvudlinjen i Tegnérs diktning fram till år 1825, vilken därvid som grundförutsättning och utgångspunkt har Jubelfesttalets nyvunna optimism. Då han visar sig känslig för det starka religiösa flödet i tiden, är det måhända redan ett förebud om hans kommande idyll Nattvardsbarnen, och då han talar om den djärve seglaren på tidens ström, tycker man sig redan skymta konturen av Vikingabalkens och hans diktnings huvudfigur, Frithiof.

Tegnérs Jubelfesttal är den svenska liberalismens klassiska dokument och egendomligt nog också ett av de tidigaste exemplen på att ordet liberal använts som politisk term, ungefär liktydigt med fri från ståndssynpunkter.[1] Som kanske intet annat retoriskt alster har det varit en levande tidsfaktor. Av dess mäktiga idésyn på den historiska utvecklingen, liberalt uppfattad eller ej, har den följande tiden tagit djupa intryck; tydligast kan man avläsa det i 1830--60-talens historiska dramatik, där den tegnérska idéuppläg-

[1] Jfr ARTHUR THOMSON, *»Liberal». Några anteckningar till ordets historia. Festskrift tillägnad Theodor Hjelmqvist*, Lund 1926, s. 174 ff. Jag hänvisar till citaten ur Tegnérs tal föreg. sidor. Man erinrar sig, att den frihet, vid vilken han »vext upp», hade ingivits honom bland de i standen orepresenterade värmländska bruksägarne.

ningen[1] kan sägas ha karaktären av stående tema. Av intresse är emellertid, att ett av de första exemplen på anslutning till Jubelfesttalet lämnas av J. A. Hazelius i hans två år senare Karl XII:s-tal i Manhemsförbundet.

* * *

Åren 1817—20 medföra icke så många yttre förändringar i Hazelius' liv men så mycket mer av inre utveckling. De huvudsakliga biografiska fakta äro följande. I febr. 1817 undergick han den för löjtnantsbefordran föreskrivna militärexamen, och på sommaren hade han sin sista skånska kommendering. Härvid avlade han ett besök i Lund under promotionshögtidligheterna och torde vid detta tillfälle ånyo ha träffat Tegnér.[2] Samma sommar tycks han ha kommit i beröring med den gamle gustavianen, excellensen greve Erik Ruuth på Höganäs,[3] för vars son han följande år blev informator, en plats som erbjudits honom genom hans chef general Sparre och som han innehade i tre år. Vintrarna tillbragte han därvid i Stockholm, somrarna på excellensens lantgods Riddersvik ett stycke utanför staden och sommaren 1819 på hans skånska egendomar.

Hazelius' avgörande religiösa utveckling är periodens främsta innebörd, och sin kulmen når denna, då han omkring 1820 helt och hållet hemfaller åt almquistianismen och den ovärldsliga mystiken. I denna framställning skall jag emellertid endast dra upp konturerna till den religiösa processen, som utförligare har tecknats i en tidigare studie i denna tidskrift.[4] Det mest karakteristiska för åren fram till 1820 synes mig vara, att han trots alla nya impulser likväl bevarar kontakten med den aktiva Natt-och-Dag-stämningen. Minnet av den landsflyktige vännen hade för Hazelius blivit ett förpliktande arv, i grunden troligen den mest bestående insatsen i hans liv och under ungdomstiden vårdat med en alldeles särskild patetisk-romantisk iver, som förlänar det karaktären av religion. Vännens olycksöde hade gjort

---

[1] Från Jubelfesttalet och från dess nära frände, Epilogen vid magisterpromotionen 1820.

[2] Lotten Dahlgren, *En svensk herrgårdssläkt*, Sthlm 1910, s. 280 f. Brev till H. fr. Hedborn 28 juli 1817. I några rader av ett brevfragment till Berg 17 aug. 1819 säger han sig även denna sommar ämna besöka Tegnér. Under samma sejour medföljde han också gamle greve Ruuth på en visit till Köpenhamn.

[3] Att döma av ett brev till Hazelius från prof. Moberg.

[4] Förf:s *MannaSamfund, Saml.* 1924, där en översikt av Hazelius' tidigare utveckling givits.

honom till republikan, antecknar han i journalen om sin ståndpunkt 1816. Det är en position, som han försvarar med sin vanliga ungdomliga käckhet och i det kända stilfurioso, som faller sig naturligt för honom. Han »öser ur sig» om kungar och fetischer och hänvisar sedan själv till vännens inflytande: »jag har det af Natt och Dag» (till Anders Berg 2 nov. 1818). »Bland Klippornas brant wandrar min Vän — Jag följer honom icke der, det är sant men också skall jag ej bland Blommor bortleka min tid», skriver han samma höst. Och då han vid samma tid upplever en lidelsefull kärlekshistoria, som fick en olycklig utgång och var av stor betydelse för hans dåvarande utveckling, skriver han till vännen Berg om sin känslas art (6 aug. 1818): »Jag tycker äfven att jag är renare och bättre stämd än förut. Jag tror mer på Gud. Jag längtar mer efter Natt och Dag. — — — Jag är starkare. Jag tycker till och med att jag är större.»

De anförda uttalandena äro samtliga mycket betecknande för den unge Hazelius. Med sitt Sturm-und-Drang-temperament har han lätt för att sätta ungdomligheten i program eller sätta den som en fjäder i hatten, och med sina överord och sin exaltation kan han lätt verka något av en övermage, som tycker sig vara större än han är. Men den ungdomliga talförheten och entusiasmen äro å andra sidan uttrycket för en frisk impulsivitet, som är huvuddraget i hans lynne och utgör dess mänskligt försonande sida. Och till de älskvärda lynnesdragen kan man slutligen räkna ett smittsamt inslag av tjuvpojkshumör och, vad breven beträffar, en improvisatorisk charme, som särskilt i korrespondensen med Berg ge must och färg åt framställningen.

De försonliga dragen utveckla sig särskilt under året 1817, som betecknar en tid av politisk avspänning för Hazelius. Till lugnet bidrog, att hans närmaste vän från hösten 1816 blev den vekt sentimentale prästmannen Anders Berg. Hans borgerliga radikalism har dock icke alldeles lagt sig till ro. »Adeln förnäm, rik och okunnig. Ädlingarna råa. Grefvinnorna påstå att Småland ligger öster om Skåne», skriver han från Skåne 1 juli till fru Stina Wærn, gift med hans gudfar brukspatron Grave Hülphers (Dahlgren, a. a. s. 279 ff.). Det är en sorts »jakobinism», som Hazelius givit ännu mera tillspetsade uttryck och som icke är sällsynt i Kotzebues och Lafontaines tidsålder med dess förenklade samhällsuppfattning; att furstar, hovmän, ämbetsmän och adel äro inbegreppet

av all samvetslöshet och råhet, är i denna tidens favoritlektyr lika självklart som att tro, heder och alla dygder ha koncentrerats hos medelklassens människor.[1] Sina egna inspirationskällor — de anförda iakttagelsernas objektiva riktighet är ju därmed icke utesluten — meddelar Hazelius kanske i brevets fortsättning: »Här läser jag min älskling *Schiller*, hvars alla arbeten jag för med mig — eller min förlorade, men alltid oförgätlige vän *Natt och Dags* bref, och Schiller uppmuntrar icke att bryta de band, hvarpå evigheten satte sin stämpel, då Gud tillät ungdomen att försvinna i hvarandra för att så mycket mer lofva Honom.»

Med större entusiasm än någonsin fortsätter han under 1817 sina litterära studier. Hans stora upptäckt är Novalis. »Han är alldeles förfärligt skön», skriver han i samma brev, »och Schillers idéer äro ofta barnjoller mot hans. Det går bra långt när jag vill erkänna detta, men jag måste, ty han är kolossal både mot Shakespeare, Schiller, Milton och Klopstock»; i brev till Berg tillägger han för säkerhets skull också Goethe, Herder, Rousseau och m:me Staël. »Men också är jag öfvertygad att ingen Menniska rätt senterar honom ty den vore säkert *sqvatt galen.*» Excerperingsarbetet har han denna sommar drivit med verklig frenesi och därvid brandskattat Schillers och Goethes alla teaterstycken, den förres prosaiska skrifter, som han fått låna av Hammarsköld, m:me Staëls de l'Allemagne, Müllers Allgemeine Geschichte och Grundtvigs Verdens Krönike, Klopstock, Fouqué och Müllner. I uttalandet om Novalis framskymtar en fosforistisk inriktning, vilken också yttrar sig i en del gamängartade utbrott mot Wallmark, som förekomma i breven 1817 och beröra dennes kritik av Atterbom. I samma anda går en polemisk uppsats, som han skrev vid årsskiftet 1817—18 med titeln »Till W. på Nyåret» och som är märklig så till vida, att den blev Hazelius' första tidningsartikel. Den intogs nämligen till en början i en Manhemsförbundets handskrivna tidning och publicerades därefter i fosforistorganet Nya Extra Posten 7 jan. 1820, i båda fallen försedd med underrubriken »Insändt» och ett motto ur Ordspråksboken, »Om man stötte en dåra i en mortare, med stötare, som gryn, så går dock hans galenskap icke ifrån honom». Den något valpaktiga artikeln riktar sig naturligtvis mot Wallmark, vars grundsatser sägas ha sin rot i en ohelig filosofi, egoismens och

[1] Jfr FRYXELL, *Min historias historia*, s. 29 ff.

snusförnuftets. »Huru lumpen är den bana der du krälar!», utropar hans bestraffare, som slutar med följande klimax: »En gång måste väl du, som Xerxes, då han såg sina otaliga härar skynda emot döden utan något stort mål, utgjuta några vekliga tårar öfver ditt betydningslösa lif. — Farväl! Må snart dina tårar rinna.»

I en senare förteckning har Hazelius, som längre fram blev Wallmarks nära medarbetare och skrev en utförlig minnesteckning vid hans död, försett denna artikel med följande anteckning: »En uppsats att skämmas för!» Det kan emellertid tilläggas, att Wallmarks senare uppträdande mot Manhemsförbundet tyder på att artikelns proveniens icke varit honom obekant. Och möjligen har också Hammarsköld tänkt på detta inlägg i striden, då han något senare i ett skämtsamt brev sökte inge den mystifierade Palmblad, att första Markallsnatten vore skriven av »Hazelierne».[1]

Den insats i Hazelius' liv, som är periodens mest avgörande, är bekantskapen med Almquist. Den förmedlades av Anders Berg, som mot slutet av 1817 jämte Almquist hade deltagit i bildandet av MannaSamfund och redan tidigare kände denne från Manhemsförbundet, som båda tillhörde. I februari 1818 invaldes Hazelius i MannaSamfund.[2] Enligt Mitt Hjertas Dagbok var det vintern 1818—19, som han blev »närmare förbunden med den af alla mina Bekannte som på mig haft den starkaste och djupaste inwerkning, *Love Almqvist*». Tidpunkten beror icke alldeles på en tillfällighet. Anders Bergs sentimentala sinnelag hade blivit honom alltmera plågsamt, ju mera han kommit ur dödvattnet efter uppträdet 1816, och dessutom hade han i sept. 1818 »tagit afsked» av sin ungdomskärlek. Starkare än någonsin kände han behovet att ty sig till en överlägsen ledare.

De religiösa tongångarna hade aldrig bragts till fullkomlig tystnad i Hazelius' själ, och vissa tider bryta de fram med en allt behärskande och spontan kraft. I brev till Berg dec. 1818 skildrar han melankoliskt sina erotiska besvikelser men vet också, var trösten finnes: »Jag är så säker att den Fader som styr mina Skickelser

[1] Enligt Palmblads svarsbrev 4 juli 1820 i Hammarsköldska brevväxlingen, KB.

[2] Till *fortgången* av MannaSamfunds verksamhet kan anmärkas, att bland övriga papper av Hazelius finnes inlagt ett brev på latin, som han skrivit 19 nov. 1821 och varav framgår, att samtalen tämligen regelbundet pågått även hösten 1821. Som ämnen nämnas »De Cruce» och »De Revelationibus Crucis in Natura». Att högtidsdagen 1822 firats, är förut bekant. Jfr förf:s *MannaSamfund, Saml.* 1924, s. 109.

är *Kärlekens Fader* och denna Starka orubbeliga Tro gifver mig Hopp och Förtröstan». Han är vid denna tid en av de flitigaste deltagarne i MannaSamfunds möten och umgås dessutom personligen med Almquist; även Dillner hör till hans lärare. Almquist förefaller honom vara den intressantaste i samfundets diskussioner, han har anda och sanning och lever som han lärer, han »är ändå den bäste af allihop», heter det i olika brev till Berg från denna tid. Swedenborgianismen har i början stött bort honom genom sin sinnlighet, men samvaron med Almquist blir allt flitigare, sommaren 1819 öppnar han korrespondens med mästaren och hans lärjungeskap är tydligt. Under sin vistelse i Skåne läser han Koran på tyska och uttalar sin stora förtjusning över innehållet däri, och i okt. 1819 studerar han De Amore Conjugiali och njuter den som en uppbyggelseskrift. De två återstående månaderna 1819 föra honom helt och hållet in i ringen, han får i manuskript låna Almquists traktater och bekänner i dagboken i andaktsfyllda ord, hur detta umgänge vidgar hans synkrets och låter honom ana nya himlar och en ny jord. Under de 4—5 första åren av 1820-talet kan J. A. Hazelius betraktas som den mest trosvisst brinnande av Almquists adepter och tjänstgör därjämte, kan man säga, som Almquistsektens inpiskare.

Från denna övergångstid föreligga några dokument, som äro av intresse. En mycket god orientering i Hazelius' åskådning ger den i okt. 1819 påbörjade Mitt Hjertas Dagbok. Den innehåller dels en retrospektiv skildring av hans utveckling, dels hans »Sjelfransakelser» och »Paradoxer» under de månader, då anteckningarna fördes. Religiösa och politiska reflexioner omväxla. Dagboken hade f. ö. föregåtts av några tidigare »Strödda Tankar», som han från Skåne 1819 tillställt Almquist och Berg. Innehållet, som är av samma art som dagbokens, kan exemplifieras genom följande anteckning om ett av hans älsklingsämnen, vartill han denna tid oupphörligt återkommer:

> Det är oundvikligt att *Presterne* måste bli bättre förr än Religionen kan få mera Credit. Af deras frukter skolen I känna dem, heter det ju. Det hjelper nu mera ej att de skrika och ryta. De måste visa sin Gud i sin Wandel. Det är den aldrabilligaste begäran af Åhörare.

På Immanuelsdagen, som var MannaSamfunds högtidsdag, den 26 mars 1819 höll han ett tal om sällskapets ledande idé, »Män-

niskans återgång i sitt Inre, till beredande af förbättring i lefnaden, tankar och begär». Det är en religiös vältalighet, som bevarat hela den brusande ungdomsrytmen i Hazelius' brev, men där den tidigare götiska bildvärlden ersatts av en orientalisk lyrik i släkt med den som blommade i samtida romantisk diktning: »Och detta är Kärleken af ett rent hjerta. Den öfvergår allt ty all Libanons herrlighet är henne gifven och Carmels och Sarons skönhet: ty hon ser Herrans Härlighet». Med skärpa framhållas de faror, för vilka »den Werldsliga Wisheten eller Culturen» utsätta människan och vilka måste motvägas genom en hjärtats bildning, vartill »Werlden» endast mycket sällan erbjöde tillfälle. I MannaSamfund hade man så mycket säkrare inriktat sig på den enda rätta vägen, att bibringa en innerligare stämning, en sann förbättring av andan, en verkan på djupet och för hela levnaden. Ett något senare manuskript innehåller konceptet till ett brudtal, som han enligt dagboken höll i januari 1820 och som han kallar utkastet till »wår Ägtenskaps-idée — —: Brudgummens och Brudens förening såsom Symbol af Herrens och Kyrkans. Den stora, frugtbara Idéen». Följande må tjäna som exempel på en almquistians förkunnelse:

Med denna Bild vänder jag mig till Eder! Ädla Brudpar! — Minnens alltid hvilket högt och heligt Förhållande I afbilden. Då Gud och Menskligheten lefva i hvarandra kallas det Guds Kyrka. Vare derföre Edert Ägtenskap i tukt och ära en helig Guds Kyrka. Ty då Mannen ej mer läser oskuld i Qvinnans ögon eller Qvinnan ej finner Trofasthet vid Mannens bröst då är Ägtenskapet uplöst och Kyrkan ohelgad. Älsken hvarandra ty den som icke älskar han känner icke Gud ty Gud är Kärleken etc.

Detta är emellertid endast den ena intresselinjen i Hazelius' utveckling 1817—20, ty vid sidan av den religiösa löper en politisk, som är fullt oberoende av denna och lika utpräglad. Som informator på Riddersvik hade han efterträtt den senare bekante Argus-Johansson, med vilken han därefter en tid umgicks. Dennes radikalism tycks ha varit av tidigt datum. General Björnstjerna berättar sålunda i sina Anteckningar (II, 47), hur Johansson 1809 pratade omkull de rojalistiska Uppsalastudenterna och räddade revolutionens sak på platsen. Och i ett brev till Atterbom 28 juli 1815 underrättar Palmblad, att Ludvig XVIII inryckt i sin huvudstad, »Johansson till stor grämelse som ser ganska dyster ut».[1]

[1] Fröken Ebba Atterboms samling.

Hazelius meddelar å sin sida i brev till Berg dec. 1818, att »Johanson kommer hit emellanåt och spelar upp min Republikanism och närer mitt medborgerliga sinne». Samtidigt kan han dock icke bortse från att både Dillner, Geijer och Hammarsköld äro rojalister. Och endast några månader senare har Almquist lyckats övertyga honom om att det var en grundskillnad mellan MannaSamfunds åskådning och den som omfattades av Johansson.

Den politiska oppositionsstämningen var emellertid alltför mycket ett uttryck för Hazelius' ungdomliga energi och handlingsbegär för att utan svårighet låta sig kuva, och när den slutligen värker bort åren 1820—22, sker det under en starkt krisartad process. I själva verket krävde den en inriktning på nya bestämda mål för att låta sig avkoppla. Vännen Bergs fogliga invändningar hade därutinnan snarast en motsatt verkan, och i breven bombarderas denne med anklagelser för rexalism, småsinthet, överdrivet saktmod o. s. v. Hans reaktion mot tidshändelserna är under hela året 1819 ytterst radikal. I jan. d. å. uttrycker han sin livliga besvikelse över att Spaniens republikaner haft så små framgångar. På sommaren och hösten är han full av sympati för de radikala engelska reformivrarne, vars energiska propaganda framkallat mycket allvarliga motåtgärder från den sittande toryregeringen. Ehrenheims arbete Tessin och Tessiniana hälsar han med ett glädjeutbrott över att svenska medborgare äntligen finge »en sann framställning af dessa så mycket misskända tider, vanställda af Envålds-smickrande pennor». I samma anda gå hans övriga uttalanden. Då han under sommaren excerperar Montesqieus Lagarnas anda, understryker han särskilt de republikanska uttrycken, något som framkallar en varning från Almquist. Hans opposition riktar sig allt bestämdare mot den »pretentiösa stelhet», som utmärkte Skåneadeln och varemot han uppsätter »Medelklassens enkla och fria Nöjen»: »Nu känner jag redan tungt skillnaden mellan att vara bland hederligt och vara bland förnämt folk» (14 sept. 1819). Då han senare i samma månad upptäckt Don Carlos i grevens bibliotek, ger han sin förtjusning[1] uttryck i föl-

[1] Ännu större är dock hans vördnad för Novalis' Heinrich von Ofterdingen, som han sommaren 1819 läser om. En del av hans tankar från denna tid ha en starkt kulturfientlig och tydligt rousseauiserande färg, och han talar redan nu om en bosättning på landet. F. ö. studerar han under år 1818 Heerens verk om korstågen, Herder, Fr. Schlegel och Zach. Werner samt 1819 Goethes Wahlverwandtschaften, Wielands Oberon och Voss. Mot slutet av 1819 skrev han en parodi på operan Slottet Montenero, som uppfördes på Riddersvik och där några namn ha lånats ur Almquists Murnis.

jande ord: »han står som en Europé upphöjd till en förnäm plats i Tartariet». Och då Litteraturtidningen med beröm recenserat Wallins predikningar, ger han ånyo sin förtrytelse luft. »Jag kan ej tåla detta 'den nya Scolans' blandissima smicker af denna i det hela fegsinnade retoriska pompös-Skrymtare», skriver han till Berg 12 jan. 1819 och beskyller Wallin för att i smyg gå hos Engeström och de stora i stället för att stiga fram »och strida mot Konungar och StatsMinistrar». Även dagsskvallret går i samma riktning, jag citerar exempelvis ett brev till Berg dec. 1818: »Mörner har fått afsked på grått papper. — — — Han går bort med heder. Wederbörande utspridda curieusa saker om honom. Han är älskad af Allmänheten.[1] — — Det säges Konungen velat tillbringa Wintern på Rosersberg med sina Grefvinnor men att Statsrådet hindrat det.»

Med koncentrerad styrka kommer Hazelius' åskådning under dessa år till uttryck i hans ställning till Karl XII. Man levde i sekelminnets jubeldagar, och den götiska entusiasmen för soldaten och hjälten befinner sig i rik blomning. Då Hazelius i dec. 1818 söker fatta ståndpunkt till Swedenborgs lära, känner han sig särskilt bortstött av att denne låter Karl XII vara den olyckligaste människa i andra världen, och hans republikanism får samtidigt en utpräglat ryssfientlig färg: »Kalmuck-Tyranniet från Ural och Jenisey skall väl taga slut». Då minnesdagen 1818 inbryter, söker han medvetet komma in i en bärsärkastämning, och senare deltog han i hundraårsfesten i Stockholm, som firades först den 11 dec. Minnestalet hölls i Riddarholmskyrkan av göten och mystikern Dillner, vilken åtnjöt Hazelius' stora uppskattning. Talet var härligt enligt Hazelius.

Han försmådde idéer, infall och Tegnerismer. — — — Jag var uprymd, rörd och stämd till tanken på Gud och våra stora Konungar då han började med sin Dundrande stämma som skallade som Orgelljud genom Kyrkan: »Helige Herre Zebaoth! Folkens och Härskarornas Gud! Se ned på ett Folk som samlas i din Helgedom att begå minnet af sina jordiska bedrifter!» etc. etc. — Hela bönen war vacker. — — — Talet var innerligt. Han kallade honom ofta Dyre Carl, Ädle Konung, Älskade Stoft. — »Han ägde innom sig allt som var herrligt hos Svenskarna, Var blomman på Svenska National Caractèren, på den väldiga Stammen. Då blomman vissnade — förtvinade äfven trädet. Wi hafva

[1] Om överståthållaren Carl Mörners avgång och popularitet bland borgerskapet se H. MÖRNER, a. a. s. 199 ff.

ej ägt någon glad dag sedan Carl XII föll. Allt står, som Skalden säger, och gråter efter honom» etc. — Så ungefär.[1]

I hela talet är det endast två saker, som Hazelius ogillar. Det ena då Dillner talat om Karls »rena Seder». »Deras öron voro ej för goda att få höra rätta namnen. — Hvarföre ej Kyskhet?» Det andra då han bragt Karl Johan sin hyllning. »Carl Johan kom litet opassande in i talet. Ty hans dygder kommo strax efter Carl XII:s fel. — Hvarken Konungen eller KronPrinsen gjorde Svenska Nationen den äran att bivista dess National fest. Kungen ville ej fira Carls minne 'på det ej Svenskarna skulle tro att han älskade krig'», paraden hade inställts av hänsyn till grannarna o. s. v.

Följande år var det Hazelius som talade, och hans forum var Manhemsförbundet. Hans inträde i denna förening kan synas välmotiverat, då dit hörde såväl Almquist och Berg som hans yngre bröder och flera andra »äldre» och »yngre» i den närmaste umgängeskretsen. Invalet skedde emellertid icke förrän den 18 nov. 1819, varvid hans roll av naturliga skäl blev att förstärka Almquistfalangen inom förbundet. Av de arbetsuppgifter, som stodo på förbundets program, har han främst vårdat sig om och sökt stimulera intresset för de fosterländska minnesfesterna, och hans största insats blev det Karl XII:s-tal han höll några veckor senare.

I sitt utlåtande över Dillners minnestal skiljer Hazelius mellan sådana tal, som hållas för profanum vulgus, och sådana som rikta sig till »svärmiske, bildade Ynglingar» som i Uppsala. De förra måste ha en utredande, advocerande prägel, i de senare kan man släppa loss sin känsla. Hazelius' tal är av det senare slaget. Entusiasmen bland åhörarne var också oerhörd. I Mitt Hjertas Dagbok heter det därom: »Det var en herrlig stund. I sitt slag den skönaste jag ägt. Ynglingarna omfamnade mig med tårar, Ungdom! Ungdom! huru herrligt är Lifvet bland Eder!» Det är en Guds krigare, som talar ur detta dokument, stämmande upp ett härskri mot samtidens veklighet och slapphet. Den krigiska andan är fullt tydlig: »Du unge Segerfurste! hvar ljuder nu den härliga Musik som Du med Stormande Strängaspel först slog an på Seelands kuster». I den almquistska Manhemsformeln Himmelen och Sverige har han ånyo funnit en säker grundval för sitt viljemättade verksamhetsbegär.

---

[1] Jfr JOHAN DILLNER, *Tal öfver Konung Carl XII,* Sthlm 1819.

Waker upp, Waker upp ... jag väcker Er till Strid och Bardalekar! Menar Ni att jag är kommen att sända Frid på Jorden» säger Christus, »nej säger jag Eder, icke Frid utan Svärdet. Jag är kommen att upptända en Eld på Jorden och hvad önskade jag helldre än att den alleredan brunne». Wi äro alla sände att verka i hans Anda och för hans Rike. — Upp! allt derföre! Det är tid att fira Carl XII:s Minne. Således Unga Bröder! manar jag Eder till Strid och Kamp. I skolen wara warma och hafva Eder lust af Elden. Ingjut en brinnande Anda i stora, fulla sjudande Droppar i Edert Sinne, uptänd lågande Lifsflammor i Eder Själ. — Låt förtärande Eld gå framför Eder och bakom Er en mägtig Storm — Gören en Eld i Zion och en Ugn i Jerusalem så att de lodrande flammorna slå an och itända med blodig Förtjusning den Wekliga Werldens stora murkna Afgudatempel.

Med samma dånande patos går han i fortsättningen till storms mot de tronande avgudatemplen, som han enligt Almquists övertygelse förlägger till ynglingarnas egna hjärtan. Andan från Natt och Dag är emellertid fortfarande fullt levande, och framför allt har han från honom lånat den »historiska stämningen» och den dramatiska iscensättningen med åkallan av alla drottar, kämpar, vikingar, Karlar och Gustaver, som fordom varit väktare på Svitiods murar. Naturligtvis har han ej heller glömt Dillners mäktiga tal — vars innerliga invokationer till hjältekonungen flitigt återkomma — men han poängterar också sin skiljaktiga uppfattning. De rena sederna hos hjälten kallas här vid sitt rätta namn, och hyllningen till Karl Johan är helt utelämnad. »Svenskarnas Dygder, Språk och Seder voro honom kära, de voro hans egna. Han var ju 'Blomman på Svenska Folkets Lynne' — Men Blomman på hans egna Dygder var hans obefläckade *Kyskhet*», yttrar talaren och har därmed kommit fram till ett av sina huvudämnen. Det är givetvis icke av en tillfällighet, som ocksa svenskheten är särskilt understruken. »O Svea! dina Konungar ligga i spridda Grafvar och spridd är deras Anda och deras Kraft», heter det på ett annat ställe, och då han efter Dillners föredöme gör sin stora karakteristik av den döde kungen, formas det till lika många snärtar åt den levande: »Från *Redligheten* vek han ej *en* gång i sin lefnad: han kom altid ihog sig vara Alexander och ej någon köpman. — — — Hans *Sinneshöghet* var lugn, ty Kryp föraktade han och örontasslaren var brännmärkt. Han var *Svensk*» etc. Till Hazelius' inspirationskällor höra slutligen också Geijer, vars suggestiva Karl XII:s-dikt löper som ett ledmotiv genom talet, och Tegnér, i vars stil han tolkar sin karolinska entusiasm:

»Jag kännar dig ty jag är Svensk och i mina ådror är fälld en förflugen gnista af den Mägtiga Flamma hvarmed du påtände den Wekliga Werlden». —

Som slutpunkten för denna framställning av J. A. Hazelius' ungdomsutveckling har jag satt året 1820 och ingår därför icke på hans upplevelser under detta år, vilka koncentreras i striden om Manhemsförbundet. Som en sammanfattning av Hazelius' åskådning under hans tidigare almquistianska skede vill jag emellertid dröja vid den anmälan av Manhemsförslaget, som han publicerade[1] i Nya Extra Posten 15—25 januari 1821 och som är ett för honom mycket betecknande dokument. Redan i dec. 1819 hade han fått låna handskriften av Manhemsförslaget, som omedelbart gjort ett mycket starkt intryck på honom. Sedan hade han på närmaste håll bevittnat den utveckling, som framtvang publiceringen, och delade ivrigare än någon hoppet om dess revolutionerande betydelse för samtiden. Då skriften förelåg, var han icke nöjd med den erkännsamma recension, som redan införts i det fosforistiska Stockholmsorganet[2], utan grep själv till pennan. Det har otvivelaktigt skett i det särskilda syftet att fästa samtidens uppmärksamhet på de epokgörande idéerna, utreda och stryka under allt efter behov och därigenom för egen del göra ett förberedelseverk för den nya tidens inbrott.

[1] Även manuskriptet finnes kvar.

[2] Manhemsförslaget och dess tillägg, adressen till allmänheten, anmäldes också i en svensk litteraturöversikt i *Åbo Morgonblad* 26 maj 1821 (förf. var enl. uppgift av Arwidsson i KB:s ex. HAMMARSKÖLD). Bland omdömena om den förra skriften märkas: »en i högsta grad genialisk idé till en national uppfostran», »en mängd af djupsinniga och frugtbringande åsigter», och om den senare: »ett med lugn värdighet och segrande styrka utfördt försvar». — Om PALMBLADS ställning till Almquist 1821 se också *Samlaren* 1894, s. 100 (»stort philosophiskt snille») och 1925, s. 185 (»junger, feuriger Philosoph, dessen schönes und reiches Gemüth sich herrlich zu entwickeln verspricht»). — JOHAN BÖRJESSONS åsikt framgår av ett brev till Almquist 22 jan. 1821, som tydligen är representativt för Uppsalaopinionen (brevet såldes på autografauktion å Stockholms stads bokauktionskammare 19 okt. 1927). »Så glömsk är menniskjan, så sysselsatt med sig att jag hade förlängesen förgätit så glädjen, som beundran af denna skrift, från den tid jag såg den uti ditt Manuscript; må hända visste jag ock då ej att nog fatta och skatta den». Så mycket mera värderade han den nu: »Vi vilje ock skaffa fram en Recension, der Du utförligen skall se hvad vi tänke». I ett betecknande tillägg om Thorildsprocessen heter det till slut: »Draken rusar mot Mikael». — VITALIS stod mera kritisk: »de excentriska handlingarne till Manhemsförbundets Historia. Jag bekänner öppet att jag ej förstår mig på denna skriftens förträfflighet; den prisas dock här af Vederbörande på det högsta» (t. Nicander fr. Uppsala 1821, ed. Sv. Vitterhetssamf. II: 1, s. 179). — Snarare om Almquists Hermesuppsatser handlar kanske DAHLGRENS brev till Hammarsköld från Linköping 30 juni 1823 (KB.): »Almquist anses här af de som sett hans opuscula som smågalen, sjelfva Ekenstam runkade på hufvudet». Jfr f. ö. förf:s *C. J. L. A.*, s. 188, 205 f.

Anmälan börjar med att inskärpa uppfostrans vikt. Mot den föregående tidens förvända system hade Almquist återfört uppfostran till dess riktiga ursprung, som vore att bilda goda människor och medborgare, upprycka det unga släktet från en sjunken samtids fördärv och utveckla livet för dess blickar som en glad, symbolisk vandring till himlen. Därvid får han också tillfälle att tala om den nya epok i mänsklighetens utveckling, som inbrutit och som bland annat skulle medföra, att läsningen betraktades som allenast medlet för ett högre ändamål, själens lyftning, och att politiken komme att förläggas till mänsklighetens nedre regioner. I detta sammanhang ironiseras också över Manhemsförbundet, som i den utgivna skriften syntes vilja visa, att det väl hade umgåtts med stora idéer men att dessa aldrig kommit längre än på papperet.

Recensenten genomgår därefter punkt för punkt det anmälda arbetet. Han tilltalas livligt av att gymnastiken, »denna stora Radical-Cur till vår tids physiska uppryckning», genomgående kommit till sin rätt. Rörelsen hade nu glädjande nog fått en sådan omfattning i landet, att man snart kunde vänta få »se den, enligt Stiftarens oegennyttiga afsigter, ifrån att vara ett privat Institut *blott*, *tillika* blifva så nationligt inrättad, att den utan någon betydlig tunga blir tillgänglig att *begagnas af alla*». Vilka märkliga inblickar i livets inre, som förslaget skänkte, framhålles gång på gång. En verkligt högtidlig min får emellertid anmälaren, då han kommer till sjunde graden, varom han yttrar: »å mensklighetens vägnar måste man lyckönska den ädle Förf. att han kunnat genombryta dimman af vår tids orena åsigter af förhållandet mellan Man och Qvinna, och i glänsande dager framställa Ägtenskapet såsom 'den romantiska enheten'». Högligen gläder det honom vidare, att »den af en ynklig tid utskrattade ädle Rousseau ser sina förkättrade, idylliska idéer klarare och i en högre vue antydas». Inför andra partier, t. ex. utvecklingen av de fyra riksståndens idé, drar han sig för att bryta ut något enskilt citat, då de vore sådana mästerstycken av genialitet och skarpsinne, att de borde åskådas i hela sin fullhet och konsekvens. Den logiska reda slutligen, varmed författaren sammanbunde de skilda elementen, vore makalös; med fast blick på sitt stora mål skrede han fram genom sina idéer såsom genom ett honom tillhörigt land, kastande ett ljusknippe än hit än dit.

De som av ordensformen i detta uppfostringsförslag låtit för-

leda sig till en harmfull opposition befunne sig i själva verket också på en irrväg. Som de nya lärorna visat, vore historien en enda successiv utveckling av Guds idé med människosläktet, vilket därför helt och fullt måste tillägna sig varje tidevarvs anda, innan det kunde inträda i ett nytt. Men enligt denna princip måste också den enskilda människan genomgå samma utvecklingsgrader som mänskligheten och måste därvid uppta icke blott andan utan även alla dess former i varje historieepok, som upplevdes. Hazelius slutar med att uppföra ännu ett par poster på Almquists meritlista: hans tolerans och frihet från alla fördomar samt hans stil, som ofta hade både Thorilds blixt och Geijers allvar, om också stundom både det abrupta hos den förre och det tunga hos den senare. Manhemsförslaget vore en av de mest genialiska böcker svenska litteraturen hade att uppvisa, och i synnerhet kunde den anbefallas åt ungdomen, »emedan på samma sätt som den af alla åldrar kan *värderas*, så är det egentligast hos den uppväxande, som den kan *lefvande verka*».

* * *

Jag har i föregående studie icke följt Hazelius' utveckling utöver den punkt, där den politiska radikalismen utrotas genom Almquistinflytandet. Däremot må det vara tillåtet att något beröra de skildrade ungdomsintryckens betydelse för hans mognade åskådning. Hans ställning till Karl Johan förblev i grunden densamma till dennes död och influerades icke av romantikens ändrade hållning.[1] Mycket betecknande är det uttalande han sände skriftställaren Varnhagen von Ense våren 1844, då konung Oskar gick att infria de förhoppningar, som ställts på tronföljaren, och Hazelius som hans adjutant gick att kontrollera den politik, som skulle följas:

> Vi svenskar stå nu alldeles framför vår framtids stängda dörr. Gud allena vet hur mycket av våra förhoppningar som kommer att uppfyllas. Vi önska förnuftets seger, icke radikalismens. Åtminstone ha vi nu en konung, som känner oss, som värderar oss, som förstår vårt språk, vår historia, våra seder och vårt nationallynne. Allt detta var tyvärr, tyvärr, icke fallet. Jag undrar verkligen om världshistorien

[1] Jag tänker därvid på den ungefär samtidiga manöver i konservativ riktning, som omkring 1819 företogs av konungen och av Uppsalaromantiken och som betydligt närmade deras ståndpunkter. Om jag icke misstar mig, har denna uppsaliensarnes hållning bidragit till brytningen med Stockholmsfosforismen.

har att uppvisa en konung som alltifrån första steget på sitt lands jord och ända till sitt sista andetag varit nationen och dess känslor så främmande.[1]

Det är Hazelius' mannagärning som konservativ publicist, som nu vidtar. Med sin inriktning på försvars- och uppfostringsfrågor bottnar också denna i hans ungdoms göticism, ja med sin friare tendens går den också tillbaka till hans radikalism, ty han ville, som han säger i självbiografien, »förädla och hedra konservatismen genom att binda den vid sådana liberala åsikter, hvarförutan den icke kunde få inflytande». En väsentlig personlig faktor i den mellanliggande utvecklingen var inflytandet från J. P. Lefrén, som han i självbiografien förlägger till tiden kort efter Almquists; hans storartade tankar, säges det, »i historiska, politiska, pedagogiska, språkliga, militäriska och i allmänhet alla fosterländska ämnen — — — gjorde ett djupt intryck på den unge mannen» och »gaf hos honom riktning för lifstiden åt många ledande tankar, hvilka han under sin senare verksamhet sjelfständigt utarbetade».

Som viktiga etapper i den utveckling Hazelius sålunda genomgår må nämnas ett par artiklar, som han under 1820-talet skrev i Krigsvetenskapsakademiens handlingar. De äro de första uttrycken för hans mognade militära intressen och förbinda ungdomstidens göticism med hans senare verksamhet. Om officerares framtida utbildande i krigsvetenskapens olika delar handlar den första uppsatsen, som skrevs i mars 1823 och samma år prisbelönades, varefter den trycktes 1824. Utgångspunkten är den samtida kritiken av officersundervisningen, vilken som bekant spelade en stor roll i skolfrågans utveckling. Vid riksdagen 1823 hade Hartmansdorff väckt en motion, som bland annat avsåg att krigsakademien skulle indragas och att teoretisk undervisning i krigsvetenskap skulle meddelas vid universiteten (H. Almquist, a. st. 1918, s. 9 f.). Denna »medborgerlighet» i den militära uppfostran understöddes bland annat av Adlerbeth, medan däremot Lefrén som krigsakademiens guvernör tog den angripna institutionens försvar. Hazelius' linje är den allmänt medborgerliga: de offentliga läroanstalterna sättas framför de privata och militärutbildningen anses liksom den civila böra förläggas till universiteten. Han pläderar också för ett praktiskt militärt liv och för gymnastiska övningar; tack vare bevä-

[1] R. G:son Berg, *Litteraturbilder* II, s. 18.

ringsmanskapet skulle smaken för dylika snart »hemföras från Mötena och öfvas allmänt om Söndagarne och vid Allmogens festliga sammankomster. Sådana nöjen äro med mycket skäl ansedda af stor vigt för National-Upfostran»(s. 77 f.). — I samma handlingsserie för 1828 följde nästa artikel, som bar titeln Om Krigens moraliska inflytelse. Vad som denna gång givit anledning till hans upprädande var C. H. Anckarsvärds översättning av fransmannen Jouys skrift Moralen, tillämpad politiken, vilken han utan namns nämnande flera gånger citerar och med skärpa angriper, något som framkallade Atterboms[1] livliga gillande i ett brev till Hazelius. Uppsatsens ledande idé är, att »folk-krig» utgöra hävdernas fägring och liv, äro staternas olympiska spel, som »upfriska statssjälen och utveckla statskroppens krafter». Tankegången är densamma som i Lefréns uppsats om nyttan och nödvändigheten av en krigisk nationalanda, som givit incitamentet till hans polemik mot 1700-talets nyttighets- och njutningslära och över huvud starkt påverkat hans skrift. Om folkkrigen gillas, fördömas däremot regeringarnas enskilda krig, mot vilka man dock kunde skydda sig genom beväringssystemet, detta »Staternas förnyelse-medel, den väg hvarpå frisk medborgerlig anda skall spridas genom alla samhällets delar» (s. 141). Det är Natt och Dags militära reformskrift och Lefréns propaganda för en krigisk nationalanda, som här direkt återgå, och med dessa intryck ha förenats impulser från stats- och historieåskådningen i Almquists Manhemsförslag. Som ett minne av hans ungdoms allmänna göticism står slutligen det auktoritativa yttrande han citerar från »Werldshäfdatecknaren» Johannes v. Müller (s. 118 f.), att krigen vore »skräckfulle lärare af den eviga sanning, at rikedom, vetenskap, odling, at alla bördens och lyckans gåfvor äro fåfänga, då menniskan i stolt eller yppig bekymmerslöshet förgäter at vara Man».

Tillägg. En i min bok *C. J. L. A.* (s. 7) åberopad tidningsartikel av S. A. Hedlund i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* kom, på grund av förbiseende vid korrekturet, icke att fullt utnyttjas, något som här torde kunna anmärkas. Av denna artikel finnas nämligen minst tre versioner, den första publicerad som nekrolog 1866 (n:r 246), den andra, under rubriken Minnen af Samtida, 1871 (n:r 27) och den tredje, kallad Ur minnet, 1898 (n:r 281). De två första äro anonyma, den sista har signerats S. A. H. I artikeln 1898 finnes för det första en något utförligare relation än i den av 1871, som anförts, om Almquists stockholmska

[1] Samma skrift hade av Atterbom ägnats en skarp filippik i *Svea* IX: 2, 1826, s. 135 ff., där den framställes som uttryck för den liberalism, vilken åter upplivat den franska encyklopedismen.

inackordering i 12—13-årsåldern (det heter där f. ö. 14—15 år, varemot står de två första versionernas 12—13). Största intresset har därvid kanske den närmare lokalbestämningen, i det pensionen säges ha legat »i närheten af Långholmen». (Om åldersuppgiften i sista versionen vore den riktiga, kunde pensionen tänkas vara identisk med den »undervisningsanstalt» i Stockholm, vari Love enligt Gjörwells brev vistats några månader våren 1808, a. a. s. 16 n. 1). — Vidare understrykes i artikeln 1898 Torsten Rudenschölds benägenhet att sluta sig till Almquists Värmlandskoloni, en plan varom det heter: »Men Rudenschöld fann sig nödsakad afstå derifrån emedan han vid ett besök i trakten fann företaget ej så allvarligt som han föreställt sig. Han har dock mer än en gång omtalat, att Jonas Wærn själf och hans maka förde ett fullständigt bondelif, huggande ved och mjölkande kor.» Slutligen påpekas sammanhanget med Rudenschölds skrift om ståndscirkulationen. Om dennes besök i Värmland se a. a. s. 413 ff.

KUNG BRAHMADATTA AV KASI OCH UNGE DIGHAVU — KUNG RING OCH FRIDTHJOF.

AV

EMIL RISBJER.

När Tegnér i Björners Nordiska kämpadater läste den isländska sagan *Friðþjofr hin froekni*, tvivlade han väl icke på att den gav en sann bild av den nordiska forntiden. Vissa ideala drag, som sagan framhävde men som i verkligheten föga torde ha kännetecknat denna tid, har han sedan själv ytterligare förstorat. Det var genom en dylik idealisering som den götiska poesien blev till; men om vi numera lärt oss att nyktrare bedöma vår forntid än de götiska skalderna gjorde, leva ändå de bästa av deras dikter, icke i kraft av sin historiska, men i kraft av sin ideala sanning och sin ovanskliga poesi.

Först en senare tids vetenskap med sina bättre filologiska hjälpmedel har i fråga om den isländska Fridthjofssagan och dess värde som historisk källa kunnat fälla ett riktigare omdöme. Vi veta nu, att den utgör ett led i en medeltida romantisk omdiktning av forntiden av ännu väldigare omfattning än 1800-talets: hit hör, om vi endast hålla oss till den nordiska litteraturen, hela den grupp av senskrivna isländska s. k. fornaldarsagor, vartill Fridthjofssagan närmast ansluter sig. Men vi veta också, att den äger vissa kristna drag, som saknas icke blott i de gamla släktsagorna utan i allmänhet också i fornaldarsagorna — det var just några av dessa drag, som bidrogo till Tegnérs val av denna saga som ämne för ett vikingatidens epos, ehuru han betraktade dem som karakteristiska uttryck för denna tids egen åskådning.

Såsom ett kristet drag, oförenligt med fornnordiskt åskådningssätt och otänkbart i någon av de gamla släktsagorna med deras hämndmoral, har man även framhållit den bekanta berättelsen om vårutflykten i skogen, då Fridthjof kämpar mot frestelsen att döda den gamle kung Ring, som tagit hans älskade. Berättelsen i fråga, som ligger till grund för den nittonde sången i Tegnérs dikt, romansen *Frithiofs frestelse*, har i det isländska originalet följande lydelse:

Det var en dag som konungen talade till sina hirdmän: »Jag vill, att I faren med mig ut i skogen i dag, så att vi få roa oss och bese landets vackra läge». De gjorde så, och en mängd folk strömmade med konungen ut i skogen. Det bar så till, att konungen och Fridthjof blevo ensamma med varandra i skogen, fjärran från andra män. Konungen sade, att han var sömnig och måste sova. Thjof svarade: »Far hem, herre, ty det anstår bättre en förnäm man än att ligga ute». Konungen sade: »Icke orkar jag det»; sedan lade han sig ned, somnade hårt till och snarkade högt. Thjof satt nära honom och drog svärdet ur skidan och slängde det långt ifrån sig. En stund därefter satte sig konungen upp och sade: »Var det icke så, Fridthjof, att mycket kom dig i sinnet, som du slog väl ifrån dig? Därför skall du nu åtnjuta stor heder hos oss. Men jag kände dig genast den första kvällen, då du kom in i vår sal. Icke skall du nu så snart skiljas från oss; också torde något stort vara bestämt för dig.» Fridthjof sade: »Väl och vänligt haven I mottagit mig, herre; men bort måste jag nu snart, ty mitt folk kommer mig inom kort till mötes, såsom jag förut har bestämt». Sedan redo de hem från skogen, och då stötte konungens hird till, varefter de foro hem till hovsalen och drucko väl. Det blev då kungjort för allmogen, att Fridthjof den djärve hade varit där om vintern.[1]

Denna berättelse, med sin hänsyftning på Fridthjofs inre kamp då han frestas att döda kung Ring, strider onekligen mot fornnordiskt åskådningssätt, och det är tydligen riktigt, då man har framhållit detta. Då motivet kallas kristet, bör emellertid observeras, att det i själva verket har ett än avlägsnare ursprung.

I Tripitaka, buddhismens kanon, förekommer en historia om

---

[1] Översatt från LUDVIG LARSSONS isländska text av den längre Fridthjofssagan i *Altnord. Saga-Bibliothek*, 9. Fridthjofssagan föreligger i två redaktioner, en längre (A) och en kortare (B), vilkas inbördes förhållande har bestämts så, att båda »pege mod en fælles original (fr. omkr. 1300), der i B har undergaaet en forkortende bearbeidelse, i A derimod maa antages, paa enkelte forvanskninger og stilistiske udsmyckninger nær, at foreligge nogenlunde i sin oprindelige skikkelse». (HJ. FALK: *Om Fridthjofs saga, i Arkiv för nordisk filologi*, Lund 1890.) Ett par detaljer i ovan meddelade episod saknas i den kortare sagan.

kung Brahmadatta av Kasi och kung Dighiti's av Kosala unge son Dighavu, som visar en ganska märklig överensstämmelse med Fridthjofssagans berättelse om kung Ring och Fridthjof. Det omtalas, att Buddha berättade historien för de missnöjda munkarna en gång då strid och tvister utbrutit inom munkförsamlingen. Kung Brahmadatta av Kasi hade överfallit kung Dighiti av Kosala, erövrat hela hans rike och till sist låtit döda både honom och hans drottning. Den unge Dighavu hade av en händelse kommit att bevittna sina föräldrars avrättning och fått mottaga sin faders gåtfulla ord i dödsstunden: »Se icke för långt, min käre Dighavu, och se icke för kort! Ty icke genom fiendskap, min käre Dighavu, kommer fiendskap till ro; genom icke-fiendskap, min käre Dighavu, kommer fiendskap till ro.» Tydligen i syfte att hämnas hade sedan den unge Dighavu som främling kommit till kung Brahmadattas hov i Benares och där erhållit anställning som konungens tjänare. — Buddha fortsätter så sin berättelse:

Och kung Brahmadatta av Kasi, I munkar, sade till unge Dighavu: »Hör, min vän, sätt hästarna för vagnen; vi vilja gå på jakt». Och unge Dighavu, I munkar, lydde kung Brahmadattas av Kasi befallning, sägande: »Ja, Ers majestät», satte hästarna för vagnen och sade till kung Brahmadatta av Kasi: »Hästarna äro satta för vagnen, Ers majestät; du må nu göra, som du finner bäst».

Och kung Brahmadatta av Kasi, I munkar, besteg vagnen, och unge Dighavu körde vagnen; och han förde vagnen på sådant sätt, att den kungliga sviten gick en väg och vagnen en annan.

Och efter en lång färd, I munkar, sade kung Brahmadatta av Kasi till unge Dighavu: »Hör, min unge vän, håll nu stilla med vagnen! Jag är trött och vill lägga mig ned.»

Unge Dighavu, I munkar, lydde kung Brahmadattas av Kasi order, sägande: »Ja, Ers majestät», stannade vagnen, satte sig ned på marken med benen i kors. Och kung Brahmadatta av Kasi, I munkar, lade sig ned med huvudet i unge Dighavus knä; och som han var trött, föll han ögonblickligen i sömn.

Och unge Dighavu tänkte, I munkar: »Denne kung Brahmadatta av Kasi har gjort oss mycket ont. Genom honom hava vi blivit berövade våra trupper och vagnar, vårt konungarike, våra skattkammare och förråder. Och min fader och min moder har han dödat. Nu är stunden kommen för mig att tillfredsställa mitt hat», och med dessa tankar drog han sitt svärd ur skidan. Men då, I munkar, steg följande tanke upp hos unge Dighavu: »Min fader sade till mig i dödsstunden: 'Min käre son Dighavu, se icke för långt och se icke för kort! Ty icke genom fiendskap, min käre Dighavu, kommer fiendskap till ro; genom icke-fiendskap, min käre Dighavu, kommer fiendskap till ro.'

Det vore icke rätt att överträda min faders ord» — med dessa tankar stack han åter sitt svärd i skidan.

Och för andra gången... och för tredje gången tänkte, I munkar, unge Dighavu: »Denne kung Brahmadatta av Kasi har gjort oss mycket ont o. s. v. (till: stack åter sitt svärd i skidan).

I detta ögonblick, I munkar, for kung Brahmadatta av Kasi hastigt upp ur sömnen, skrämd, förskräckt, full av ångest, skräckslagen.

Och unge Dighavu, I munkar, sade till kung Brahmadatta av Kasi: »Varför far du så hastigt upp ur sömnen, skrämd, förskräckt, full av ångest, skräckslagen?»

Konungen svarade: »Jag drömde, unge vän, att unge Dighavu, son till kung Dighiti av Kosala, med sitt svärd traktade efter mitt liv; därför for jag så hastigt upp ur sömnen, skrämd, förskräckt, full av ångest, skräckslagen».

Då, I munkar, fattade unge Dighavu med sin vänstra hand kung Brahmadattas av Kasi huvud och drog med sin högra hand sitt svärd ur skidan samt sade till kung Brahmadatta av Kasi: »Jag, o konung, är den unge Dighavu, kung Dighitis av Kosala son. Du har gjort oss mycket ont. Genom dig hava vi blivit berövade våra trupper och våra vagnar, vårt konungarike, våra skattkamrar och våra förråder. Och du har dödat min fader och min moder. Nu har stunden kommit för mig att tillfredsställa mitt hat.»

Då, I munkar, föll kung Brahmadatta av Kasi ned för unge Dighavu, böjande sitt huvud till hans fötter, och sade till unge Dighavu: »Skänk mig livet, min käre son Dighavu! Skänk mig livet, min käre son Dighavu!»

»Hur förmår jag att skänka dig ditt liv, o konung? Det är du, o konung, som skall skänka mig mitt liv!»

»Välan, min käre son Dighavu, så skänk mig då mitt liv, och jag skall skänka dig ditt.»

Sålunda, I munkar, skänkte kung Brahmadatta av Kasi och unge Dighavu varandra livet, räckte varandra handen och svuro en ed att icke göra varandra något ont.

Och kung Brahmadatta av Kasi, I munkar, sade till unge Dighavu: »Hör nu, min käre son Dighavu, sätt nu hästarna för vagnen, vi vilja fara hem».

Och unge Dighavu, I munkar, lydde kung Brahmadattas av Kasi befallning, sägande: »Ja, Ers majestät», satte hästarna för vagnen och sade till kung Brahmadatta av Kasi: »Hästarna äro förspända för vagnen, Ers majestät; gör nu som du finner lämpligt!»

Och kung Brahmadatta av Kasi, I munkar, steg upp på vagnen, och unge Dighavu körde vagnen på sådant sätt, att de snart träffade det kungliga följet.

Och kung Brahmadatta av Kasi, I munkar, for in i Benares, sammankallade sina ministrar och rådgivare och sade till dem: »Om I,

frågar jag, fingen se unge Dighavu, kung Dighitis av Kosala son, vad skullen I vilja göra med honom?»

Några svarade: »Vi skulle hugga av hans händer, Ers majestät», andra sade: »Vi skulle hugga av hans fötter»; andra: »Vi skulle skära av hans öron»; andra: »Vi skulle skära näsan av honom»; andra: »Vi skulle skära av både hans öron och hans näsa»; andra: »Vi skulle halshugga honom».

»Detta är unge Dighavu, mina herrar, kung Dighitis av Kosala son. Det är Eder icke tillåtet att göra honom något ont; han har skänkt mig mitt liv, och jag har skänkt honom hans liv.»

Och kung Brahmadatta av Kasi, I munkar, sade till unge Dighavu: »Min käre son Dighavu, varför sade din fader till dig i dödsstunden: 'Se icke för långt och se icke för kort, ty icke genom fiendskap kommer fiendskap till ro; genom icke-fiendskap kommer fiendskap till ro' — vad menade din fader därmed?»

»Vad min fader sade, o konung, i sin dödsstund: 'Se icke' o. s. v. — betyder: 'Låt icke din fiendskap vara länge'; detta menade min fader, när han i dödsstunden sade: 'Se icke för långt'. Och vad min fader sade, o konung, i sin dödsstund: 'Se icke för kort' — betyder: 'Bliv icke förhastat ovän med dina vänner'; detta menade min fader, när han i dödsstunden sade: 'Se icke för kort'. Och vad min fader sade, o konung, i sin dödsstund: 'ty icke genom fiendskap kommer fiendskap till ro, min käre Dighavu; genom icke-fiendskap, min käre Dighavu, kommer fiendskap till ro' — betyder: 'Du, o konung, har dödat min fader och min moder. Om jag därför skulle beröva dig livet, o konung, så skulle dina anhängare beröva mig mitt liv; mina anhängare åter skulle beröva dem deras liv; sålunda skulle vår fiendskap icke komma till ro genom fiendskap. Men nu, o konung, har du skänkt mig livet, och jag, o konung, har skänkt dig livet; sålunda har genom icke-fiendskap vår fiendskap kommit till ro.' Detta menade min fader, när han i sin dödsstund sade: 'ty icke genom fiendskap kommer fiendskap till ro; genom icke-fiendskap kommer fiendskap till ro'.»

Då tänkte Brahmadatta av Kasi, I munkar: »O, underbart, förvånansvärt! Huru klok är icke denne gosse Dighavu, då han i dess fulla utsträckning förstår att tyda meningen av vad hans fader yttrade så kort.» — Och han gav honom tillbaka hans faders trupper, vagnar, konungarike, skattkammare och förråder; samt gav honom sin dotter till äkta.[1]

Detta skulle nu möjligen kunna tänkas vara en tillfällig överensstämmelse, belysande för huru varandra liknande sagomotiv kunna uppstå på skilda håll och tider, oberoende av varandra. Granskar man närmare överensstämmelsens art, torde det dock vara svårt att komma ifrån, att det här är fråga om ett närmare samband. Jakten,

[1] *Främmande religionsurkunder* II: 1, sid. 469 ff.

respektive utflykten; den kungliga sviten, som tar en särskild väg; konungen, som blir trött och somnar ute på marken; hans följeslagares frestelse att döda honom under sömnen; hemfärden, då de åter förenas med det kungliga följet; hemkomsten, då Fridthjofs, respektive Dighavus namn tillkännagivas — i alla dessa moment, som bilda händelsernas själva stomme, överensstämma de båda berättelserna med varandra, under det att olikheten endast gäller detaljerna. Man lägger också märke till överensstämmelsen i själva utgångspunkten för de båda berättelserna: såväl Dighavu som Fridthjof ha kommit till konungens hov såsom främlingar, och båda ha en bestämd anledning att stå efter konungens liv. Men under det att Dighavu hela tiden lyckats bevara sitt inkognito, har Fridthjof redan första dagen blivit igenkänd av konungen, vars sömn i skogen därför endast är låtsad och avsedd att sätta Fridthjof på prov; och medan Dighavu kommit i bestämd avsikt att hämnas på konungen och därför själv arrangerar den situation, som skall ge honom tillfället därtill (»förde vagnen på sådant sätt, att den kungliga sviten gick en väg och vagnen en annan»), har Fridthjof endast kommit för att återse Ingeborg, och det gynnsamma tillfälle, som blir till en frestelse för honom att döda konungen, inträffar av en ren händelse (»det bar så till, att konungen och Fridthjof blevo ensamma med varandra i skogen, fjärran från andra män»).

Härtill kommer ytterligare likheten i upplösningen: båda berättelserna sluta med försoning, så att Fridthjof återfår Ingeborg och Dighavu sin faders rike.

Det torde alltså vara svårt att komma ifrån, att det är den buddhistiska berättelsen om kung Brahmadatta av Kasi och unge Dighavu, som i sina grunddrag går igen i Fridthjofssagans episod om kung Ring och Fridthjof. Man frågar sig då, vilka vägar den vandrat, innan den omkr. 1300 upptogs i den isländska sagan. Det är möjligt, att den på sin väg till Norden lämnat efter sig flera spår i sagolitteraturen, så att man skulle kunna följa motivets gång. Jag har icke undersökt detta men erinrar om Schücks teori angående de i fornaldarsagorna rikligt förekommande orientaliska sagostoffen i allmänhet. Som bekant anser Schück, att endast en del av dessa ha vandrat till Island över Västeuropa, vars diktning under 1100- och 1200-talen genom korstågen tillfördes en ström av orientaliska sagoämnen, under det att de flesta kommit dit över Ryssland och Sverige med de svenska väringarna och köpmännen

från Konstantinopel. Om såväl korsfararna som de svenska väringarna gäller emellertid, anser Schück, att de själva icke stått i någon närmare andlig förbindelse med orientalerna utan mottagit sina sagor av byzantinerna, som i sin tur fått dem från Orienten.

Om det sålunda ej är den kristna utan den buddhistiska etiken, som kastar en svag reflex i den gamla isländska Fridthjofssagans knappa antydan om Fridthjofs frestelse, så är skillnaden alldeles omärklig, och det är därför blott helt naturligt, att man i denna episod funnit kristet inflytande.

Det kan till sist förtjäna påpekas, hur Tegnér i sin fria utformning av *Frithiofs frestelse* på ett par punkter omedvetet kommit den indiska sagan närmare än den isländska. Vårutflykten i skogen, varom det isländska originalet talar, har Tegnér som bekant omgestaltat till en jaktfärd. Och frestelsen, som den isländska sagan blott knappt antyder, får hos Tegnér åter något av den indiska sagans dramatiska liv genom de två fåglarna — sinnebilder för de båda kämpande makterna inom Frithiofs bröst:

Som han slumrar, hör då sjunger kolsvart fågel ifrån kvist:
»skynda, Frithiof, dräp den gamle, sluta på en gång er tvist.
Tag hans drottning, dig tillhör hon, dig har hon som brudgum kysst,
intet mänskligt öga ser dig, och den djupa grav är tyst.» —

Frithiof lyssnar: hör då sjunger snövit fågel ifrån kvist:
»ser dig intet mänskligt öga, Odens öga ser dig visst.
Niding, vill du mörda sömnen? Vill du värnlös gubbe slå?
Vad du vinner, hjälterykte vinner du dock ej därpå.» —

Så de bägge fåglar sjöngo, men sitt slagsvärd Frithiof tog,
slängde det med fasa från sig fjärran i den mörka skog.
Kolsvart fågel flyr till Nastrand, men på lätta vingars par
som en harpoton den andra klingande mot solen far.

Det är tre andliga världar, som mötas och uppenbara något av sitt olika väsen i en gammal saga.

KOLONIALINTRESSET I SVERIGE UNDER SLUTET AV 1700-TALET.

Några drag.

Av

HARALD ELOVSON.

Det livliga intresse för kolonier och kolonisationsfrågor i Frankrike under 1700-talet, som ingående studerats av flera forskare, var inte begränsat till detta land utan gjorde sig, med större eller mindre styrka, gällande runt om i Europa. Man kan också spåra det i Sverige.

En typisk frukt av detta intresse i vårt land är den »Afhandling om nyttan för Sverige af Handel och Nybyggen i Indierna och på Africa», som med förord av Patriotiska sällskapets sekreterare Adolph Modeer utgavs 1776. Den anonyme författaren, den 26-årige officeren Ulrich Nordenskiöld, en äldre broder till de bekanta skriftställarna Carl Fredrik och August Nordenskiöld, berör först frågan om nyttan av kolonier överhuvud för ett land, varvid han bl. a. vänder sig mot dem, som »trodt at Ultra-Marinska besittningar äro farlige Ägendomar», en uppfattning, som vid denna tid vuxit i styrka framför allt på grund av fransmännens förlust av sina nordamerikanska kolonier genom freden i Paris 1763.[1] Nordenskiöld uppehåller sig därefter utförligt vid de fördelar, som Sverige speciellt kunde ha av en exotisk besittning, vilket föranleder honom att till slut ingående redogöra för trakter, som lämpligast borde komma i fråga vid ett eventuellt svenskt kolonisationsföretag.

I direkt samband med tidens livliga kolonisationsintresse måste man också, synes det mig, ställa Gustaf III:s bekanta enträgna strävan att under det amerikanska frihetskriget utnyttja den politiska situationen för att skaffa Sverige en transatlantisk besittning. Gustafs ansträngningar resulterade ju som bekant till sist i att Frankrike mot vissa handelspolitiska förmåner 1784 till Sverige avträdde den lilla klippön St. Barthélémy i Västindien. Gustaf behöll livet igenom

[1] Jfr A. FEUGÈRE, *Un Précurseur de la Révolution: L'Abbé Raynal,* Angoulême, 1922, s. 146—48.

detta sitt intresse. Det kan vara nog att erinra om hans förbindelser med Wilhelm Bolts, en av de främste kännarna av förhållandena i Ostindien.[1]

Gustafs planer att under det engelsk-franska kriget förvärva åt sitt land en koloni i Västindien har av allt att döma inspirerat Kellgrens uppsats »Förslag, till Nybyggens anläggande i Indien[2], och på Africanska Kusten», som ingår i det i början av år 1784 utgivna »Nya Handelsbibliotheket». Kellgren redogör här utförligt för möjligheterna för Sverige att förvärva en ö just i Västindien och understryker kraftigt fördelarna för landet av en sådan koloni. »Säkert är», skriver han, »at om Sverge ägde blott en enda plats i Vestindien, dit vårt Lands afkomster och manufacturerade arbeten kunde fritt få föras och upläggas, skulle detta i betydelig måtto uplifva afsättningen af många bland våra tilvärkningar, til exempel, allehanda Järnsmide, Amunitions persedlar, Koppar och Mässings arbeten, Kläder, Linne, Segelduk, Stålquarns mjöl, Trävaror m. m.»[3] Jag håller före, att man i denna uppsats får se ett utslag av skaldens nära förbindelse med monarken vid denna tid. När allt kommer omkring står uppsatsen helt säkert i intimt sammanhang med Gustafs just under åren 1783—84 ivrigt bedrivna underhandlingar med Frankrike om en koloni i Västindien. Det bör ha varit konungen behagligt, att fördelen för ett land av kolonier, vilken vid denna tid, närmast på grund av engelsmännens förlust av sina förnämsta besittningar i Nordamerika, var mycket ifrågasatt, blev ivrigt hävdad i en skrift som den av Kellgren utgivna, och vidare att en ö i Västindien blev framhållen som särskilt lämplig för Sverige, när den franska regeringen formligen lovat honom en västindisk ö och underhandlingarna närmast gällde, vilken ö som skulle avträdas till Sverige.[4] Det är otänkbart, att Kellgren ej skulle ha känt till dessa Gustafs planer och underhandlingar, och det är säkert rena förställningen, när Kellgren helt troskyldigt avslutar sin uppsats med följande förhoppning: »Hos en vis och fridsam Regering, hvars håg är ständ på alt hvad som kan stadga och föröka Rikets anseende, styrka och välmåga, hvars ljus och försigtighet segra på alla fördomar, och hvars dristighet älskar alla sådana företagande, som bära märken af Storhet, Snille och Ära, hoppas man med skäl, at detta ämne torde väcka någon upmärksamhet».[5]

Om själva tendensen i denna uppsats närmast visar hän till Gustaf III som inspirerande faktor, så har Kellgren för själva framställningen, som redan uppsatsens titel låter en misstänka, delvis utnyttjat Nordenskiölds nyssnämnda avhandling, på vilken Kellgren måste antagas syfta, när han skriver: »Andre hafva förut lämnat an-

[1] Jfr C. T. ODHNER, *Sveriges politiska historia under Konung Gustaf III:s regering*, II, Stockholm 1896, s. 492 ff.
[2] Indien betyder här Amerika.
[3] *Nya Handelsbiblitheket*, Stockolm 1784, s. 78.
[4] Om dessa förhandlingar jfr ODHNER, a. a. II, s. 328—30.
[5] *Nya Handelsbibliotheket*, s. 79.

visningar på de tjenligaste orter til Africanske besittningar, och bevisat den nytta som härigenom kunde tilflyta Riket».[1] Det är visserligen sant, att Nordenskiöld i främsta rummet redogör för möjligheterna för en svensk kolonisation på Afrikas kuster, men han berör också till sist förutsättningarna härför i Amerika. Att Kellgren i sin karakteristik av sin föregångares skrift icke låtsas om detta, kan möjligen bero därpå, att det framför allt är i denna punkt han begagnat Nordenskiölds framställning. Man jämföre »*Nya* Handelsbibliotheket» s. 77—79 och Nordenskiölds avhandling s. 44! För att visa sambandet och hur bekvämt Kellgren kan gå tillväga, när han använder Nordenskiölds skrift, kan det vara nog att göra följande sammanställning:

Nya Handelsbibliotheket s. 76.	*Afhandling* etc., s. 46.
Säkert är, at Guineiska och Westindiska handeln böra skattas bland de aldraindrägtigaste rörelser, men tillika bland de ovissaste innan de kommit til stadga.	Guineiska och Väst Indiska Handeln, samt Nybyggens anläggning, är väl bland de aldra indrägtigaste rörelser, men tillika bland de ovissaste, innan de kommit till stadga.

Det intresse för kolonier, som t. ex. Gustaf III och Kellgren visade, var i grunden helt förestavat av rent ekonomiskt-politiska intressen. Man traktade efter kolonier, därför att man räknade med, att de skulle befordra det egna landets industri, då de kunde bli avnämare för dess produkter, underlätta införseln av specerier och tjäna flottan som bas vid eventuella operationer i transatlantiska farvatten. Emellertid kan man under 1700-talet, i synnerhet under dess senare hälft, urskilja ett kolonisationsintresse, som man kunde kalla det filantropiska. Det centrala problemet för denna riktning var slavfrågan. Alltifrån 1500-talet hade man i Frankrike diskuterat det berättigade i att hålla slavar. I stort sett hade slaveriet erkänts som berättigat, även om man på vissa håll gjorde en del förbehåll.[2] Även i England möter man denna diskussion och en liknande hållning. Det kan vara nog att erinra om att Locke, som så ivrigt hävdade individens rättigheter, lät negerslaveriet bestå, när han gjorde upp sitt förslag till författning för kolonien Nord Carolina.[3] Att man i de olika europeiska kolonierna i Amerika skulle vara anhängare av slavsystemet är naturligt. Det skall dock erinras om, att kväkarna i Pennsylvanien uppträdde som avgjorda motståndare till slaveriet, vilket inbragte dem en Voltaires, en Raynals hyllning.

Den som på allvar bryter med den i Frankrike gängse uppfattningen i denna fråga är Montesquieu. Denne, som redan i »Lettres

[1] A. a., s. 76.
[2] Om diskussionen i Frankrike om slaveriet jfr R. P. JAMESON, *Montesquieu et l'esclavage,* Paris 1911 (Thèse).
[3] A. a., s. 163, not 1.

persanes» och i »Considérations» hade berört spörsmålet, om också mera i förbigående, upptager det till en mångsidig behandling i femtonde boken av sitt huvudverk, »Ésprit des lois», vilken bär rubriken »Comment les lois de l'esclavage civil ont du rapport avec la nature du climat». Montesquieu tar hänsyn till geografiska, historiska, juridiska och statsrättsliga förhållanden men betonar framför allt den moraliska sidan av saken; slaveriet verkar förnedrande inte endast på slaven utan ock dess ägare. Detta avsnitt i »Esprit des lois» gav upphov till en livlig diskussion och har kraftigt påverkat flera författare, bl. a. Raynal, som i sitt arbete »Histoire des deux Indes» uppträdde som en ivrig motståndare till slaveriet.[1]

Redan tidigt hade frågan om slaveriet blivit nära förknippad med kolonispörsmålet överhuvud. Kolonisterna och deras anhängare bland teoretikerna hävdade, att negerslavarne voro nödvändiga för koloniernas framtida bestånd och ekonomiska blomstring. Det var inte bara svårt att få europeisk arbetskraft i tillräckligt stor mängd, utan det arbete, som måste presteras t. ex. på plantagerna, kunde på grund av klimatet ej utföras av fria vita. Då från mitten av århundradet de rent mänskliga synpunkterna på frågan allt mer framhöllos, måste detta hävdade samband mellan kolonisternas vara och icke vara och slaveriinstitutionen komma allt mer och mer i diskussionens brännpunkt. Det var också flera motståndare till slaveriet, som, ställda inför detta antingen—eller, inte tvekade att inta en ställning, som fått ett bekant uttryck i de Robespierre med orätt tillskrivna orden: »Périssent les colonies plútot qu'un principe!»[2] Författaren till »Histoire des deux Indes», som allvarligt upptogs av detta dilemma, intog däremot en förmedlande ståndpunkt. Han ville bevara kolonierna men upphäva slaveriet. Så utropar han på ett ställe i sitt stora arbete: »Brisons les chaînes de tant de victimes de notre cupidité, dussions-nous renoncer à un commerce qui n'a que l'injustice pour base et de luxe pour objet. Mais non; il n'est pas besoin de faire le sacrifice de productions que l'habitude nous a rendues chères. Vous pouvez les tirer de vos colonies sans les peupler d'esclaves. Ces productions peuvent être cultivées par des mains libres et dès lors consommés sans remords.»[3]

Även detta filantropiska kolonialintresse har haft företrädare i Sverige, bl. a. Carl Bernhard Wadström, vars stora förtjänster om arbetet för slavhandelns bekämpande äro väl kända. I sitt märkliga arbete »An Essay on Colonization», publicerat i två delar i London 1794—95, gör Wadström en karakteristisk skillnad mellan »colonies formed on the principles of *commerce*»[4], vilka han behandlar i första

[1] Jfr A. Feugère, a. a., s. 155—173. Det är framför allt i elfte boken av »Histoire des deux Indes», som Raynal framfört sin uppfattning i slavfrågan; i Geneveeditionen 1780, del III, s. 91—94, märk särskilt kap. XXIV »Origine & progrès de l'esclavage. Argumens imaginés pour le justifier. Réponse à ces argumens.»

[2] A. Feugère, a. a., s. 170.

[3] A. Feugère, a. a., s. 171.

[4] Kursiv. här.

delen av sitt arbete, och »colonies formed on the principles of *humanity*»[1], för vilka han redogör i dess andra del. Under det att det förra kolonisystemet, som givetvis var det äldre, hänsynslöst utnyttjade infödingarna, skulle det senare, för vilket Wadström med sitt arbete ville driva propaganda, inrikta sig på »the noble purpose of civilizing the nativs».[2] I sitt starka hävdande av en human behandling av infödingarna och slavarna står Wadström på samma linje som Raynal. Det visar sig också, att den svenske filantropen var väl förtrogen med den franske historikerns verk och åsikter. I ett brev från sin bekanta resa till Afrika 1787—88 kan Wadström på grund av de uppgifter, han fått på ort och ställe, korrigera en uppgift hos Raynal om antalet slavar, som »släpas ut ifrån Africa».[3] Det är tydligt, att han ingående studerat det avsnitt i »Histoire des deux Indes», som handlar om slaveriet; han ser i Raynal en auktoritet i fråga om uppgifter beträffande slavhandeln. Och när Wadström i åttonde kapitlet av sitt huvudverks första del framlägger sina »general reflections on colonies, and the means af promoting them», där han underkastar de europeiska folkens kolonisationsföretag en kraftig kritik, börjar han sin framställning med ett långt citat ur Raynals »définition de la vraie gloire», som slutar med dessa ord: »Graces à l'ésprit d'humanité que la philosophie a inspiré à tous les peuples sensés, les conquérans, tant anciens que modernes, sont tombés dans la classe des hommes les plus abhorrés; & je ne doute pas que l'avenir qui jugera avec impartialité des découvertes que nous avons faites dans le Nouveau-Monde, ne rabaisse nos barbares navigateurs encore au-dessous d'eux. En effet, est-ce l'amour du genre humain ou la cupidité qui les a conduits? Et une entreprise, fut-elle bonne en elle-méme, pourroit-elle être louable, lorsque le motif en est vicieux?»[1] Även om Wadström för faktiska uppgifter om förhållandena i Afrika och Amerika framför allt har anlitat engelska arbeten, i första hand reseskildringar, som källor för sitt stora verk, är det inte uteslutet, att Raynals opposition mot slaveriet kan ha bidragit till utbildandet av Wadströms åsikter och verk om kolonier och kolonisation, och framför allt givit näring åt hans indignation över negerslavarnes behandling i de kristna europeiska folkens kolonier i de främmande världsdelarna.

[1] Kursiv. här.
[2] *An Essay on Colonization*, II, London 1795, s. 1.
[3] Jfr *Archiv för Nyare Resor*, VI: 3, Stockholm 1815, s. 6.
[4] Jfr *An Essay of Colonization*, I, s. 57—58. Citatet från Raynal är här återgivet efter Genèveupplagan 1780, III, s. 238.

SVENSK LITTERATURHISTORISK BIBLIOGRAFI

45.

1926.

Upprättad av NILS AFZELIUS.

---

1. Bibliografi.

Afzelius, N., Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 43 (1924; tr. 1926). 52 s.

Bil. till Samlaren. N. F. Årg. 7.

Bring, R., Bibliografi över de under 1925 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskr. f. Modersmålslär:s fören., 1926, s. 37—54.)

Cappelin, O., Anteckningar till en småländsk bibliografi. (Hyltén Cavallius-fören. f. hemb.-kunsk. o. hemb.-vård. Årsbok, 1926, s. I—IX, 3—122.)

Collijn, I., Sveriges bibliografi intill år 1600. Bd 2. H. 1. 1530—1539. Upps. 1927. 4:o. IV s., s. 1—80 + omsl. 4 kr.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. 10:5.

Forts. av G. E. Klemming & Aksel Andersson, Sveriges bibliografi 1481—1600. 1889—1892, vartill titel och reg. (11 s.) nytryckts.

Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 23 maj 1927).

Döbeln, E. v., Professor Karl Vilhelm Zetterstéens vetenskapliga författarverksamhet. Bibliografisk förteckning. Upps. 4:o. 35 s.

Hausen, R., Bibliografi öfver Åland. [1]—2. Hfors 1920—1926. 1. (Intill april 1920.) [30] s. 2. (April 1920—oktober 1926.) 18 s.

I: Åland. Bidrag till kännedom af hembygden. 6—7.

Setterwall, K., [Svensk historisk] Bibliografi. 46 (1925). 56 s. 2 kr.

Bil. till Hist. tidskr. Årg. 46.

Swan, G. N., Svensk litteratur i engelsk översättning. (Svenskarna i Amerika. 2. 1925, s. 214—218.)

[Walter, E.], Svensk och tjeckoslovakisk översättningslitteratur. (Svensk-tjeckoslovak. sällsk. [Årsbok], 2 (1925/1926), s. 41—46.)

Ågren, S., Nordisk bibliografisk litteratur under år 1924 förtecknad med biträde av H. Hermannsson, V. Madsen, H. E. Pipping, W. P. Sommerfeldt. (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen, Årg. 13, s. 43—61.)

Årskatalog för svenska bokhandeln utg. av Svenska bokförläggareföreningen genom H. E. Lagerqvist. Årg. 54 (1925). Sthm. 236 s. 3 kr.

2. Lärdomshistoria. Universitets- och skolhistoria.

Beckman, N., Vår skolas historia. 1. Tiden till omkring 1800. Gbg. 4:o. 360, (1) s. 12 kr.

Skaradjäknarnas förening.

Anm. av H. Brulin (Sv. tidskr., Årg. 16, s. 388—391), W. Carlgren (Stockh.-tidn. 5 juni), A. Lindqvist (Sydsv. dagbl. 27 okt.; omtr. i förf:s Om ord och ungdom, s. 108—120), Hj. Wallgren (Nya dagl. alleh. 6 juli), K. Åhgren (Aftonbl. 27 juni).

Berg, Alfred, [Minnen från Uppsala och Lund. 1—8.] (Sydsv. dagbl. 24, 31 jan., 14, 21, 28 febr., 28 mars, 4, 25 april.)

de Brun, F., Alfabetisk förteckning över svenska studenter vid in- och utländska universitet i gamla tider. 1—2. (1 i förf:s Holmiana et alia. 3. 1923, s. 1—191; 2 i förf:s Svenska studenter, s. 1—334.)

——, Svenska studenter. Sthm. [1—2.] fol. 1. (1) s., s. 1—334. 2. [Supplement.] S. 335—462.

Duplicerat i 50 numr. ex.

Inneh.: 1. Alfabetisk förteckning över svenska studenter vid in- och utländska universitet i gamla tider. 2. Brev från och till svenska studenter i Tyskland, uppsnappade av danskarne under nordiska sjuårskriget. — Eric Gustaf Liidbecks dagbok för åren 1745 och 1747. — Jacob Jonas Björnstahls dagbok för år 1766.

Dresdner, A., Die Pflege der nordischen Kultur an den deutschen Hochschulen. (Deutsch-nord. Jahrb., 1926, s. 1—14.)

[Erasmus Roterodamus], Erasmi De civilitate samt Matthiæs Ratio och Libellus. I övers. och urval utg. till Riddarhusskolans 300-årsjubileum. Lund. 108 s. 3 kr.

Årsböcker i sv. underv.-hist. Vol. 17 = Årg. 6 (1926): 1.

Inneh.: Erasmus, Liber aureus de civilitate morum puerilium. Övers. av J. Hambræus. Sthm 1620. — Johannes Matthiæ Gothus, Ratio studiorum. 1636. Övers. av C. A. Brolén. — Dens., Libellus puerilis. 1626.

Feuk, J., Till »Stora uppfostringskommitténs» historia. (Tidskr. f. sv. folkhögsk., Årg. 7, s. 19—32.)

Hjelmqvist, B., Studenter och hyfsning — fordomdags. (Lundagård, Årg. 7, s. 165—167.)

Härnösands gymnasiematrikel 1650—1800. Utg. av G. Bucht. Härnösand. VII, 124 s. 4 kr.

Bil. till Redog. för Härnösands h. allm. läroverk. 1925/1926.
Anm. av J. N[ordlande]r (Pedagog. tidskr., Årg. 62, s. 242—244).

Jørgensen, Ellen, Nordiske Studerende i Louvain [1425—1538]. ([Dansk] Hist. Tidsskr. R. 9. Bd 3 (1925), s. 385—389; Personalhist. Tidsskr. R. 8. Bd 5 (Aarg. 47), s. 118—122.)

Karlson, K. F. & Thunander, K., Minnen från Örebro, Nyköpings och Jönköpings läroverk samt Uppsala universitet. Lund. 99, (1) s. 3 kr.

Årsböcker i sv. underv.-hist. Vol. 15 = Årg. 5 (1925): 2.

Lindblom, A., Från Jakobs kyrkoskola till Vasa läroverk. Några blad ur en gammal skolas historia. Sthm. 4:o. (3), 57, (3), XXXV, (4) s. 6 kr.

Nylund, B., Mina första skolår. Några minnen från Upsala högre allmänna läroverk. (Upsala, juln:r.)

När vi gingo i Lunds katedralskola. Minnen upptecknade av gamla lärjungar. Samlade och utg. av C. Sprinchorn. Lund. (7), 268 s., 2 pl. 11,50 kr.

Minnen från svenska läroverk. 1.
Anm. av F. Böök (Sv. dagbl. 27 nov.), G. Carlquist (Sydsv. dagbl. 31 okt.), B. Hildebrand (Sv. tidskr., Årg. 17 (1927), s. 147—151), K. Tynell (Stockh. dagbl. 28 nov.).

Ohlson, Nils G., Från modersmålsundervisningens genombrottsår. Några anteckningar. (Pedagog. tidskr., Årg. 62, s. 36—45.)

Regium Gustavianum Strengnense MDCXXVI—MCMXXVI. Minnesskrift utg. av Strängnäs läroverkskollegium genom A. Falk. Strängnäs. 4:o. (7), 340, 26, 117, 85, 51, (1) s., 8 portr., 3 facs., 17 pl. 16 kr.

Sjövall, B., Några drag ur Kristianstads högre allmänna läroverks historia 1875—1925. Kristanstad. 36 s. 1 kr.

Bil. till Redog. f. Kristianstads h. allm. läroverk. 1925/1926.

Svensson, Ernst, Invigningen och andra skolminnen. (Fören. Gamla Halmstads årsbok, Årg. 3, s. 122—128.)

Säve, T., En 84-årings djäkneminnen [från Skara högre allmänna läroverk]. (Skaradjäknen, 1926, s. 6—11.)

Varenius, D., Några minnen från Halmstads skola vid början af 1860-talet. (Fören. Gamla Halmstads årsbok, Årg. 3, s. 62—72, 2 pl.)

Weidenhielm, E. G., I Klara mångbesjungna skola. (Förf:s Från flydda tider, s. 121—134.)

Lund.

Brag, H., Lundaminnen från 1870-talet. 1—20. (Lunds dagbl. 19, 31 dec. 1925; 19, 21, 27, 29, jan., 9, 24, 26 febr., 1, 9, 23 mars, 7, 10, 13, 22 april, 3, 12 maj, 8 juni.)

Fjelner, A., Med studentspexare i gamla Lund för ett par årtionden sedan. Några hågkomster. (Sydsv. dagbl. 9 maj.)

Ljunggren, Helesine, Två akademiska fester i Lund. (Hågkomster och livsintryck. Saml. 7, s. 84—95.)

Lunds universitets matrikel. 1. 1667—1692. Utg. av P. Wilner. Lund. S. 1—48, I—II. 1,50 kr.
Medf. Inbjudning till prof. Sven Wicksells installation.

Möller, B., Det första lärda samfundet i Lund. Oeconomiska Societeten, en föregångare till Fysiografiska sällskapet. (Sydsv. dagbl. 28 nov.)

——, Lundensisk levnadskonst i akademiens barnaår. (Ibid. 19 okt.)

——, Rektorsförhör. En akademisk tidsbild från anno MDCLXXI. (Lundagård, Årg. 7, s. 130—133.)

Uppsala.

Afzelius, N., Akademistat[en] på sprutmönstring. Ur ett otryckt Törneros-brev. (Stockh.-tidn. 8 aug.)

Ahlenius, H., De första nationshusen. (Gbg:s nations skriftser., 4, s. 19—30.)

Annales societatis nationalis studiosorum e Vestmannia Dalekarliaque Upsaliæ degentium MDCXXXIX—MDCLXXIX. Utg. av Västmanlands-Dala nation [genom N. Sahlström]. Upps. (3), 12 s.
Bil. till årsmeddel. från Västmanlands-Dala nation.

Bergstrand, Ö., En nationshusinvigning för hundra år sedan. (Ergo, Årg. 3, s. 84—85.)
Om Västmanlands-Dala nations hus.

De Geer, L., Från studenttiden i Uppsala. (Förf:s Strödda minnen från åren 1854—1924, s. 55—84.)

Erdmann, N., Uppsalastudenten på 1700-talet. (Nya dagl. alleh. 5 dec.)

Hillman, A., Ett par Uppsalaminnen från 60- och 70-talen. (Ergo, Årg. 3, s. 55—56.)

Holmberg, A., En resa i Uppsala-diligensen. (Ergo, Årg. 3, s. 36—37.)

Högberg, P., Le Genevois »Isaacus Cujacius» (Isaac de Cuyaux), premier lecteur de français à Uppsala (Suède) et sa bibliothèque. (Zeitschr. f. schweiz. Gesch., Jahrg. 6, s. 194—232.)

Högbom, A. G., Från mina första Uppsalaår. (Hågkomster och livsintryck. Saml. 7, s. 54—83.)

Jacobowsky, C. V., »Göteborgare» vid Uppsala universitet före Göteborgs Nations tillkomst. (Gbg:s nations skriftser., 4, s. 38—47.)

Nelson, A., Om universitetens uppkomst under medeltiden och Uppsala universitets grundläggning år 1477 och äldsta öden. (Sv. kalendern, Årg. 22 (1927; tr. 1926), s. 263—274.)

Sjögren, V., Ur dagboken — några Uppsalaoriginal. 1—2. (Ergo, Årg. 3, s. 89—91, 128—131.)

Äldre consistorieprotokoll i mål rörande medlemmar av Göteborgs Nation. Efter Swederi excerpter meddelade av N. Löfgren. (Gbg:s nations skriftser., 4, s. 31—37.)

Östgötars minne. Ny följd utg. av I. Hylander. 1. Upps. 55 s.

Bil. till Acta ostrogothica. 1 (1925; tr. 1926). — Även sep.

Finland.

Carpelan, T. & Tudeer, L. O. Th., Helsingfors universitet. Lärare och tjänstemän från år 1828. 7. Hfors. S. 961—1128, VIII, (4) s. 100 fmk.

1—7 anm. av H. E. P[ipping] (Hufvudstadsbl. 8 juni).

Hougberg, V., Ett kvartssekel nyländskt studentliv. Spridda hågkomster vid jubiléet. (Studentbladet, Årg. 14, s. 183—185.)

Jäntere, K., Porin triviaalikoulun oppilasluettelot 1722, 1733, 1737 ja oppilasmatrikkeli 1738—1842. [Björneborgs trivialskolas lärjungeförteckningar och -matrikel 1738—1842.] Helsingfors. V, (2), 269 s. 40 fmk.

Skrifter utg. av Geneal. samf. i Finl. 2.
Anm. av O. Durchman (Hist. aikakauskirja, 1927, s. 289—294), M. Hammarström (Hist. tidskr. f. Finl., Årg. 12, s. 89—91).

Schybergson, C. M., Disciplinära förhållanden vid Åbo akademi på enväldets tid. (Årsskr. utg. av Åbo akad., 8 (1925; tr. 1926), s. 101—122.)

[Wichmann, V. K. E.], Studentminnen från 80-talet. Berättade av Gånge Rolf. 1—27. (Allas krönika, Årg. 22 (1925), s. 1228—1229; 23, s. 10—11, 65, 93, 149—150, 182, 312, 404—405, 489, 572—573, 637, n:r 34 häftesomsl., 957, 981, 1010, 1048, 1077—1078, 1101, 1131, 1138, 1181, 1218, 1222, 1243, 1249; 24 (1927), s. 84, 168, 362—363, 572—573, 768—769.)

3. Svensk litteraturhistoria.

A. Allmänt.

Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Bd 25—26. Oslo. 4:o. (3), 360; (3), 384 s. 20 kr.

Historiska och litteraturhistoriska studier. 2. Hfors. (4), 195, (1) s. 25 fmk.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl. 186.

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen under medverkan av V. Madsen, W. Munthe, G. Schauman utg. av I. Collijn. Årg. 13. Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 4:o. VIII, 234 s., 3 pl. 15 kr.

Samlaren. Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning. Ny följd. Årg. 6 (1925; tr. 1926). Upps. 4:o. (3), 234, (7) s. 10 kr.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. 1.
Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 4 juni), Emil Olson (Lunds dagbl. 30 juni), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 12 juli), A. Werin (Sydsv. dagbl. 23 maj).

—— Årg. 7. Upps. 4:o. (3), 178, 52, (4) s. 8 kr.

Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 23 mars 1927), K. H[agberg] (Nya dagl. alleh. 10 mars 1927), O. Wieselgren (Stockh.-tidn. 17 mars 1927).

Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. [Ser. 1.] H. 162. Ser. 2. Latinska skrifter. Bd 1. H. 2. Sthm (tr. i Lund & Upps.) 1925—1926. 8:o & 4:o. Medl.-avg. 10 kr. för år.

1: 162. Ordbok öfver svenska medeltids-språket. Supplement. H. 1. Lund 1925—1926. — 2: 1: 2. Acta et processus canonizacionis beate Birgitte. H. 2. Upps. 1926.

Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 1. N. F. 6, 26. Upps. 4:o. Medl.-avg. 10 kr. för år.

1. N. F. 6. Samlaren. Ny följd. Årg. 6 (1925; tr. 1926). — 26. A. Nilsson, Kronologien i Stagnelius' diktning. Skrifterna utlämnades 1926.

——. 1. N. F. 7, 10: 5.

1. N. F. 7. Samlaren. Ny följd. Årg. 7. — 10: 5. Sveriges bibliografi. Bd 2. Av I. Collijn. H. 1. 1530—1539. (tr. 1927.) — Skrifterna utlämnades 1927.

Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 185—189. Hfors. Medl.-avg. 100 fmk för år.

185. Förhandlingar. N. F. 2 (1925/1926). — 186. Historiska och litteraturhistoriska studier. 2. — 187. Kommentar till Erikskrönikan av R. Pipping. — 188. E. Kihlman, Karl August Tavaststjernas diktning. — 189. Studier i nordisk filologi. Utg. genom H. Pipping. 17.

Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886. 36 (1925; tr. 1926). Sthm. (3), 56, (3), 413 s., 1 pl. 9 kr.

Svenska författare. Utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 6: 9, 11: 3, 12: 1. Sthm. Medl.-avg. 15 kr. för år.

6. Samlade skrifter af Anna Maria Lenngren. H. 9. — 11. Samlade skrifter av Hedvig Charlotta Nordenflycht. H. 3. — 12. Samlade skrifter av Erik Sjöberg (Vitalis). D. 1.

Alker, E., Schweden in der deutschen Dichtung. (Westermanns Monatshefte, Bd 140, s. 398—400.)

——, Sverige i den nyare tyska litteraturen. 1—2. (Gbg:s handelstidn. 12, 23 mars.)

Alving, Hj., Svensk natur i svensk poesi. (Sv. turistfören:s årsskr., 1926, s. 168—191.)

Belfrage, S., Ett fyrahundraårsminne. Nya testamentets utgivande på svenska 1526. (Gbg:s handelstidn. 14 aug.)

Brogren, E., Två porträtt och en poesibok. (Hågkomster och livsintryck. Saml. 7, s. 157—173.)

Om Ellen Key och Gustaf Fröding.

Bördh, A. G., Dalsländsk diktning. (Färgelanda, Årg. 7, H. 1, s. 16—17, 2, s. 14—19; Årg. 8 (1927), H. 1, s. 10—21.)

Forts. från föreg. årg.

Böök, F., Från åttiotalet. Sthm. 327 s. 7,50 kr.

Inneh.: 1. Åttiotalslyrik. I. Gellerstedt. II. A. U. Bååth. III. Ola Hansson. — 2. Snoilskys sociala diktning. — 3. Snoilsky och åttiotalet. — 4. Ernst Ahlgren. [Victoria Benedictsson.] — 5. Teatern i Röda rummet. — 6. Strindberg och Heidenstam i Schweiz. — 7. Ibsens Brand och »Våran prost». — 8. Kung Beles minne. — 9. Urban v. Feilitzen-Robinson. — 10. Harald Hjärne. — Alla utom 1 förut tr.

Anm. av C. A. Dymling (Sv. dagbl. 21 juli), O. E[nckell] (Hufvudstadsbl. 18 april), K. Hagberg (Nya dagl. alleh. 21 maj), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 15 juni), J. Landquist (Aftonbl. 15 april), Agnes Langenskjöld (Fi. tidskr., T. 101, s. 179—186), S. Stolpe (Gaudeamus, Årg. 3, n:r 6, s. 6—7), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 22 april), E. N. S[öderberg] (Upsala 27 maj), A. Werin (Sydsv. dagbl. 2 maj), N. A[lenius] (Ups. nya tidn. 17 april).

——, Resa kring svenska Parnassen 1926. Sthm. 4:o. (8), 248 s. 9,50 kr.

Inneh.: Hjalmar Söderberg. — Bo Bergman. — Henning Berger. — K.

G. Ossiannilsson. — Vilhelm Ekelund. — Gustaf Ullman. — Sven Lidman. — Anders Österling. — Sigfrid Siwertz. — Hjalmar Bergman. — Ludvig Nordström. — Elin Wägner.

Förut tr. i Sv. dagbl. 1926.

Anm. av Hilma Borelius (Lunds dagbl. 20 dec.), Falc Bure [Henning Olsson] (Polstjärnan, Årg. 32 (1927), s. 15), G. Castrén (Sv. dagbl. 14 dec., bil.), T. F[ogelqvis]t (Dagens nyh. 1 dec., bil.), Hj. Gullberg (Sydsv. dagbl. 19 nov.), K. Hagberg (Nya dagl. alleh. 25 nov.), I. Harrie (Gbg:s handelstidn. 1 dec.), J. Landquist (Aftonbl. 19 nov.), G. Montelin (Orfeus, 1926, s. 163—166), I. Pauli (Soc.-demokr. 20 dec.), O. Rabenius (Stockh.-tidn. 5 dec.), S. Selander (Stockh. dagbl. 14—15 nov.), Marika Stjernstedt (Idun, Årg. 39, s. 1254), E. N. S[öderberg] (Upsala 22 dec.), N. Ålenius (Ups. nya tidn. 4 dec.).

Böök, F., Åttiotalslyrik. 1—3. 1. Gellerstedt. 2. A. U. Bååth. 3. Ola Hansson. (Förf:s Från åttiotalet, s. 7—53.)

——, Ögonvittnen. Kulturhistoriska kåserier. Sthm. 256 s., 1 portr. 7,50 kr.

Inneh. bl. a.: Samuel Ödmann. [Rec. av Skrifter och brev. 1925.] — Bernhard von Beskows Memoarer. — Förut tr. i Sv. dagbl. och Veckojourn. 1926.

Anm. av G. Attorps (Sv. dagbl. 12 dec.).

Castrén, G., Sverige i finlandssvensk lyrik. (Ord o. bild, Årg. 35, s. 721—731.)

Dahlgren, Lotten, Åttiotalsreminiscenser. 1—2. 1. Dockhemmet. 2. Striden om »En handske». (Hertha, Årg. 13, s. 40—44, 61—64.)

Dahlström, Greta, Visan om den botfärdiga Magdalena. (Brage. Årsskr., 19/20 (1924/1925; tr. 1926), s. 79—87.)

Ek, S., Folkvisehjältens förvandlingar i traditionen. (Folkminnesstudier tillägnade Hilding Celander = Folklorist. stud. o. saml., 2, s. 120—142.)

Elfelt, Kj., Det yngste, svenske Finland. 1—2. [1. Indledning. 2. Elmer Diktonius.] (Förf:s Literaturen idag. Essays. Kbhvn, s. 137—151.)

Elgqvist, E., Ett bidrag till kännedomen om Värends härads rätt och Bländasägnen. (Hyltén Cavallius-fören. f. hemb.-kunsk. o. hemb.-vård. Årsbok, 1926, s. 186—193.)

Enckell, R., »Gammalt nytt och verkligt nytt i poesi». (Hufvudstadsbl. 5 dec.)

Med anl. härav ett inlägg av B. Gripenberg och svar av förf. och red. (ibid. 11 dec.).

Erlandsson, E., Folkvisan i sydhalländsk bygd. (Sydhalländsk bygd, 1926, s. 10—11.)

Finsk tidskrifts 50-årsjubileum. Art. av R. G:son Berg (Aftonbl. 16 okt.), G. Castrén (Sv. tidskr., Årg. 16, s. 419—426), B. Estlan-

der (Hufvudstadsbl. 16 okt.), R. F. v. Willebrand (Fi. tidskr., T. 101, s. 193—207).

Forsén, O., Smålandstraditioner om Ebbe Skammelson. (Folkminnesstudier tillägnade Hilding Celander = Folklorist. stud. o. saml., 2, s. 102—119.)

Frenckell, A. R., För 40 år sedan. En betraktelse för dagen. (Hufvudstadsbl. 1 okt.)
Om Hufvudstadsbladet.

Friedlander, A. E., Historisk öfversikt af den kyrkliga diktningen i Sverige och Finland 1520—1900. (Förf:s Den kyrkliga diktningen. 4, s. 3—68.)

Götlind, J., Saga, sägen och folkliv i Västergötland. Urval och studier. Upps. 4:o. XXXII, 201 s. 4 kr.
Västergötland. B: 4.

Hedén, E., Valda skrifter. Sthm. [2.] Strindberg. En ledtråd vid studiet av hans verk. [2:a uppl.] 544 s. + omsl. 10 kr.

Heusler, A., Die altgermanische Dichtung. 1—6. 1923—1924.
Anm. av E. Tonnelat (Revue crit. d'hist. et de litt., Année 60, s. 250—253).

Hippel, O., Det kristologiska problemet under nyromantiken. En homiletisk studie. Lund. (3), 228 s. 4,75 kr.
Lunds univ:s årsskr. N. F. Avd. 1. 23: 2.
Anm. av O. Lewan (Kristend. o. vår tid, Årg. 22 (1927), s. 144—146).

——, Om den kyrkligt religiösa brytningen . . . 1924.
Anm. av O. Lewan (Kristend. o. vår tid, Årg. 22 (1927), s. 188—190).

——, Studier till predikans historia under nyromantiken. 2. Lund (tr. i Upps.). VIII, (1), 207 s. 4,50 kr.

Johanson, Klara, Det speglade livet. Memoarer från bokrummet. Sthm. 287 s. 7,50 kr.
Inneh. bl. a.: Den romantiske studenten. [Per Ulrik Kernell.] — Malla [Montgomery-Silfverstolpe] och hennes värld. — Kåsörernas förste. [Olof v. Dalin.] — I stället för blommor. [Alfhild Agrell.] — Alla förut tr.
Anm. av Margit Abenius (Vår lösen, Årg. 18 (1927), s. 95—97), Frans G. Bengtsson (Sydsv. dagbl. 20 nov.), Hilma Borelius (Hertha, Årg. 13, s. 200—202), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 8 nov.), H. K[utter] (Studentbladet, Årg. 15 (1927), s. 89—90), Albert Nilsson (Gbg:s handelstidn. 27 dec.), Hedvig af Petersens (Lunds dagbl. 15 dec.), Marika Stjernstedt (Idun, Årg. 39, s. 1364), F. Vetterlund (Sv. dagbl. 26 jan. 1927), A. Werin (Ord o. bild, Årg. 36 (1927), s. 498—501).

Jörgensen, A., Ur »Samhället Auroras» arkiv. (Hist. o. litt.-hist. stud., 2, s. 143—195.)

Kjellén, A., Några undersökningar rörande det liturgiska dramat i Sverige. (Samlaren. N. F. Årg. 7, s. 1—32.)

Kristensen, M., Den gamle Dagvise. (Da. studier, 1926, s. 97—111.)

Landberg, G., Om källorna till vår yngsta rimmade rikskrönika 1452—1520. (Samlaren. N. F. Årg. 7, s. 133—149.)

Landquist, J., [Den svenska dikten i Finland. 1—5.] 1. Karakteristik. Mikael Lybeck. 2. Bertel Gripenberg. 3. Arvid Mörne. 4. Helsingforsnovellisterna. Ture Janson. Runar Schildt. 5. Den unga svenska dikten i Finland. (Aftonbl. 25 apr., 2, 9, 16, 30 maj.)

Larsson, Hans, Litteraturintryck. Sthm. 302, (1) s. 7,50 kr.

Hans Larssons skrifter.

Inneh. bl. a.: A. U. Bååth 1879. — Ofullgången realism. [Om O. Levertin, Småmynt.] — Moster Malvina [av Anne Charlotte Edgren-Leffler]. — Nyttan. [Om C. Snoilsky.] — Diktarmissmod. [Om C. Snoilsky.] — Stagnelius' Elegi av 1815. — Tegnérs »Panteismen». — Dike. (Kungarna på Salamis.) [av J. L. Runeberg.] — Frödings teodicé. — Den sista upps. förut tr. 1920.

Anm. av S. Cederblad (Bokstugan, Årg. 11 (1927), s. 73—83, 109—117), O. E[nckell] (Hufvudstadsbl. 14 nov.), K. H[agber]g (Nya dagl. alleh. 8 nov.), I. Harrie (Gbg:s handelstidn. 22 okt.), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 18 okt.), E. Källquist (Soc.-demokr. 14 febr. 1927), J. L[andquist] (Aftonbl. 12 nov.), Nils Ludvig Olsson (Studiekamr., Årg. 9 (1927), n:r 4, s. 11—12), O. Rabenius (Stockh.-tidn. 26 okt.), S. Selander (Stockh. dagbl. 19 okt.), A. Werin (Sydsv. dagbl. 28 dec.).

Leufvén, E., Upplysningstidens predikan. 1. Frihetstiden. Sthm (tr. i Upps.). IV, 178, (1) s. 4,75 kr.

Anm. av S. Stadener (Stockh.-tidn. 23 jan. 1927), L. Wollmer (Kristend. o. vår tid, Årg. 22 (1927), s. 143—144).

Lidén, A., Den norska strömningen i svensk litteratur under 1800-talet. 1. Akad. avh. Upps. IV, 311 s. 7 kr.

Anm. av C. Björkman (Soc.-demokr. 22 juni), L. F[ried] (Nord. tidskr. N. S. Årg. 2, s. 462—463), S. Stolpe (Stockh. dagbl. 10 juni).

Liedgren, E., Paul Gerhardt och Sverige. (Tidskr. f. kyrkomusik o. sv. gudstjänstliv, Årg. 1, s. 97—99.)

——, Svensk psalm och andlig visa. Olaus Petri-föreläsningar i Uppsala mars 1924. Sthm (tr. i Upps.). 577, (1) s. 12 kr.

Anm. av S. Belfrage (Vår lösen, Årg. 18 (1927), s. 117—119) — med anl. härav ett genmäle av förf. (ibid. s. 160) — N. Holm (Pedagog. tidskr., Årg. 63 (1927), s. 215—218), Hj. Holmquist (Sv. tidskr., Årg. 17 (1927), s. 194—202; Kristend. o. vår tid, Årg. 22 (1927), s. 20—33, 69—87), Albert Nilsson (Sv. teol. kvartalskr., Årg. 3 (1927), s. 391—395), A. Nordberg (Bokstugan, Årg. 11 (1927), s. 42—48), Bror Olsson (Verdandi, Årg. 44 (1927), s. 44—47), E. N. Söderberg (Nya dagl. alleh. 22 dec.), O. Wieselgren (Stockh.-tidn. 12 dec.), H. Wijkmark (Sv. dagbl. 24 dec.).

——, Svenska julpsalmer. (Julhelg f. sv. hem, 1926, s. 13, 15—16.)

Liedgren, E., Den svenska kyrkopsalmens fyrahundraårsminne. (Tidskr. f. kyrkomusik o. sv. gudstjänstliv, Årg. 1, s. 17—21.)

Lindblom, J., Ur den svenska bibelöversättningens historia. (Teol. tidskr., Årg. 31, s. 127—141.)

Linder, O. A., Svensk-amerikanska litteraturen. (Svenskarna i Amerika. 2. 1925, s. 193—213.)

Malin, A., Muistoja praagilaisesta vaikutuksesta Suomen ja Ruotsin kirjalliseen kulttuuriin keskiajalla. [Vittnesbörd om inflytande från Prag på Finlands och Sveriges litterära kultur under medeltiden.] (Suomen museo, 33, s. 58—71.)

Moliis-Mellberg, G., Den svenska psalmboksrevisionens grundtankar. En historisk granskning. Akad. avh. [Hfors.] Jakobstad. x, 382 s. 60 fmk.

Nilsson, Albert, Sanningsbegreppet i poesi och religion. (Förf:s Ur diktens värld, s. 209—215.)

Förut tr. i Vår tid. Årsbok utg. av Samf. De nio, Årg. 4 (1919), s. 145—149, under titel: Poetisk och religiös sanning.

——, Ur diktens värld. 235, (1) s. 6,50 kr.

Inneh. bl. a.: 1. Ära, rikedom och vällust. — 2. Geijers dikt Bergsmannen. — 3. Nattsymbolen i Tegnérs diktning. — 4. Viktor Rydberg och utvecklingsläran. — 5. Pontus Wikners noveller. — 6. Rydbergs dikt Betlehems stjärna. — 7. Strindbergs dramatiska kvarlåtenskap. — 8. Frödings efterlämnade skrifter. — 9. Verner v. Heidenstam. — 10. Sanningsbegreppet i poesi och religion. — 11. Rytmiska påverkningar. — 1—2 förut otr.

Anm. av H. A[hlenius] (Ups. nya tidn. 22 dec.), A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 17 dec.), Hilma Borelius (Lunds dagbl. 18 dec.), F. Böök (Sv. dagbl. 9 dec.), Hj. Gullberg (Sydsv. dagbl. 14 jan. 1927), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 13 dec.), J. L[andquist] (Aftonbl. 22 dec.), O. Rabenius (Stockh.-tidn. 23 febr. 1927).

——, Ära, rikedom och vällust. 1—7. 1. Munkmoralen. Frestelsemotivet. 2. Spinoza: Traktaten om det mänskliga förståndets förbättring. 3. Runius: Över världens fåfänglighet. 4. Thorild: Harmen. 5. Tegnér: Vikingabalken. Alexander vid Hydaspes. 6. Viktor Rydberg: Snöfrid. 7. Fröding: En flik av framtiden. (Förf:s Ur diktens värld, s. 24—81.)

Nilsson, Hertha, Nya svenska diktare. Ragnar Jändel. Birger Sjöberg. Jeanna Oterdahl. Sthm. 53 s. 1 kr.

Svenska biblioteket Fri läsning. 13.

Nordén, A., Beovulfsteorier och markfynd. (Stockh.-tidn. 30 sept.)

——, Mellansvenska lekramsor. En studie ur barnlekens poetiska värld. (Folkminnen o. folktankar, Bd 13, s. 175—183.)

Nordén, A., Ringstad och Götavirket. En östgötsk stambygd för forngermansk diktning. (Meddel. från Östergötl:s fornm.- o. musei-fören., 1925/1926, s. 55—73, 1 kartbil.)

——, En stambygd för götisk dikt. Anteckningar i samband med en arkeologisk utgrävning. (Ord o. bild, Årg. 35, s. 1—16.)

——, Svenskt i Eddan. (Stockh.-tidn. 21 jan.)

——, Zigenare och djäknar som gatans gengångare. Ramsor och rotvälska, en studie ur barnlekens poetiska värld. (Stockh.-tidn. 14 febr.)

Noreen, E., Einige Bemerkungen über den Ursprung des Stabreims in der altgermanischen Dichtung. (Festschrift Friedrich Kluge. Tübingen, s. 92—99.)

Oljelund, I., Romantik och natur. (Gbg:s handelstidn. 17 juli.)

Palmér, J., Reformatorerna och översättningen av Nya testamentet 1526. 1—2. (Arkiv f. nord. filol., Bd 42, s. 20—60, 134—192.)

——, Vem har översatt Nya testamentet 1526? (Sydsv. dagbl. 16 aug.)

Pipping, H., Völuspa och Sverge. Hfors 1925. 15 s.
Fi. vet.-soc. Minnesteckn. o. föredrag. 4: 1. Även i Årsbok. 4 (1925/1926).

Pipping, R., Kommentar till Erikskrönikan. Hfors (tr. i Åbo). (7), 858, (1) s. 90 fmk.
Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl. 187.
Anm. av N. Ahnlund (Sv. dagbl. 7 juni 1927), Ingvar Andersson (Namn o. bygd, Årg. 14, s. 183—187), N. Beckman (Arkiv f. nord. filol., Bd 44 (1928), s. 189—225).

Przybyszewski, S., Moi współcześni. Wśród obcych. [Mina samtida. Bland främlingar.] Warszawa. (4), 295 s., 1 rättelselapp. 9,80 zł.
Inneh. minnen om Ola Hansson och A. Strindberg.
Anm. av [El]l[en Wester] (Stockh. dagbl. 29 jan. 1927).

Schück, H. & Warburg, K., Illustrerad svensk litteraturhistoria. 3:e fullst. omarb. uppl. Utg. av H. Schück. 1. Forntiden och medeltiden. Sthm. XIII, 464 s., 21 s. pl. 20 kr.
Anm. av N. Ahnlund (Sv. dagbl. 30 april, 7 juni 1927), S. Belfrage (Sydsv. dagbl. 12 dec.), K. Hagberg (Nya dagl. alleh. 26 febr. 1927), A. Nordén (Stockh.-tidn. 11 dec.), S. Selander (Stockh. dagbl. 5 jan. 1927), O. Sylwan (Gbg:s handelstidn. 11 jan. 1927), O. Wieselgren (Stockh.-tidn. 28 nov.; Hist. tidskr., Årg. 47 (1927), s. 64—65).

Sjöros, B., Artikelns vokal i nom. acc. sg. ntr. i reformatorernas skrifter. (Nysv. stud., Årg. 6, s. 197—218.)

Stolpe, S., Psykoanalys och litteraturhistoria. (Nya Argus, Årg. 19, s. 137—139.)

Strömholm, D., Försök över Beowulfdikten och Ynglingasagan. (Edda, Bd 25, s. 233—249.)

Svensson, Sigfrid, Maj- och midsommarvisor i sydöstra Skåne. (Folkminnen o. folktankar, Bd 13, s. 85—93.)

Sydow, C. W. v., Folksagan såsom indoeuropeisk tradition. (Arkiv f. nord. filol., Bd 42, s. 1—19.)

Terner, E., Randanteckningar till några bekanta äldre litteraturalster. (Studier tillägnade Josua Mjöberg, s. 244—259.)

Wessén, E., Anmärkningar till några 1600-talstexter. Till kommenteringen av »Valda stycken av svenska författare 1526—1732», utg. av Ad. Noreen. Tredje upplagan. Sthlm 1921. (Nysv. stud., Årg. 6, s. 247—262.)

Österling, A., Dagens gärning. Ny samling. 1922—1926. Sthm. 253, (1) s. 7,50 kr.

Inneh. bl. a.: Tegnérs sista period. [Rec. av E. Tegnér, Samlade skrifter. 9.] — Rytm och reminiscens. — Förut tr. i Sv. dagbl.

Anm. av C. Björkman (Bonniers veckotidn., Årg. 4 (1927), n:r 10, s. 23, 48), G. Castrén (Sv. dagbl. 1 dec., bil.), S. Cederblad (Bokstugan, Årg. 11 (1927), s. 149—157), J. L[andquist] (Aftonbl. 21 mars 1927), S. Siwertz (Dagens nyh. 20 nov.), A. Werin (Sydsv. dagbl. 17 dec.).

B. Särskilda författare.

AGRELL, ALFHILD.

Johanson, Klara, I stället för blommor. (Förf:s Det speglade livet, s. 255—257.)

Förut tr. i Tidevarvet, Årg. 1 (1923), n:r 5, s. 6.

ALMQUIST, C. J. L.

Fulton, Magnhild, Den svenska fattigdomens betydelse. En bok om svenskt lynne. (Från Gästrikebygder, Årg. 7, s. 3—24.)

Marström, S., Minnen från Törnrostiden. Studier och anteckningar. 2. Skara (tr. i Strängnäs). 4:o. (3) s., s. 89—168, 1 portr. 3,50 kr.

Inneh.: 1. Almqvistminnen i Finland m. m. 2. Jaktslottet och dess invånare.

Sundelöf, Hj., Almquists Sviavigamal. (Samlaren. N. F. Årg. 7, s. 150—175.)

Se avd. 3 B: Bremer, Hierta.

ANDERSSON, D.

Nilsson, Otto, Dan Anderssons föräldrahem. (Soc.-demokr. 18 juli.)

Vinde, V., La littérature prolétarienne. Un poète de l'Extrême-Nord: Dan Anderson le prolétaire. (Revue des pays du nord, Année 2, n:r 10, s. 6.)

ARRHENIUS, J.

Liedgren, E., Jakob Arrhenius. Ämbetsmannen, läraren och psalmdiktaren. Östgöta nations inspektor åren 1693—1721. (Acta ostrogothica, 1 (1925; tr. 1926), s. 114—124.)

ASCHANEUS, MARTIN.

Een lithen hws regla ... Nu för första gången tryckt af Upplands fornminnesförening ... Efter handskrift Vs 27 i Kungl. biblioteket, Stockholm, utg. af E. Vennberg. Upps. 33, (1) s. 1,50 kr.

Uppl:s fornm.-fören:s nytryck. 1.

Tabula mensalis, thett är the gamblas bordetafla om höfwiskhett och bordatucht ... Utg. af E. Vennberg. Upps. 11, (1) s. + omsl. 1 kr.

Uppl:s fornm.-fören:s nytryck. 2.

ATTERBOM, P. D. A.

P. D. A. Atterboms och B. v. Beskows brevväxling. [Utg. av C. Santesson.] 1. 1822—1840. Sthm. (3), 409, (1) s.

I: Sv. akad:s handl. ifrån år 1886. 36 (1925; tr. 1926).

Anm. av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 2 mars 1927), O. Wieselgren (Stockh.-tidn. 24 mars 1927).

Afzelius, N., Atterboms Vinet. (Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 231—233.)

Hjelmqvist, B., Uppslaget till Atterboms »Narcissen». (Festskrift tillägnad Theodor Hjelmqvist, s. 75—87.)

Santesson, C., Tiecks prosa och »Lycksalighetens ö». (Samlaren. N. F. Årg. 7, s. 109—127.)

——, Tysk kalenderlyrik i »Lycksalighetens ö» och nyromantiska tidningsförbindelser. Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 169—193.)

BELLMAN, C. M.

Bellmansstudier utg. av Bellmanssällskapet. Saml. 2. Sthm. 113 s., 7 s. pl. Ej i bokh.

Tr. i 400 numr. ex.

Inneh.: 1. G. Bolin, Bellmans födelsehus. — 2. Dens., Bellmans bostäder 1777—1785. — 3. I. Simonsson, Fredmansdiktens verklighet. — 4. R. Ekholm, Bellmans Bacchanaliska qwäden. — 5. Dens., Anders Fryxells teckning av Bellman. — 2 förut tr. i Sv. dagbl. 7 april 1926.

Anm. av N. Afzelius (Dagens nyh. 29 april 1927), —ck [O. Lundgren] (Sv. dagbl. 23 dec.), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 11 nov.), O. Wieselgren (Stockh.-tidn. 2 nov.).

Lundberg, G. W., Var bör det tilltänkta Bellmansmuséet ligga? (Ups. nya tidn. 16 okt.)

Reuterswärd, K. A. H., Bellman på Karlberg. (Sv. milit. tidskr., Årg. 15, s. 172—179, 240—246.)

Wieselgren, O., »Majshus». (Nysv. stud., Årg. 6, s. 290—291.)
Med anl. härav ett inlägg av Å. W:son Munthe (ibid. Årg. 7 (1927), s. 113).

BENEDICTSSON, VICTORIA (ERNST AHLGREN).

Böök, F., Ernst Ahlgren. (Förf:s Från åttiotalet, s. 206—241.)
Förut tr. i Stockh. dagbl. 1919—1920.

Fjelner, A., När Ernst Ahlgren gjorde sin vittra debut i Sydsvenskan. (Sydsv. dagbl. 10 okt.)

Schultén, Ingrid af, Ernst Ahlgren. 1925.
Anm. av F. Böök (Hufvudstadsbl. 19 jan.), Agnes Langenskjöld (Astra, Årg. 8, s. 3—4), E[lsa] W[ilke]ns (Tidevarvet, Årg. 4, n:r 32, s. 4).

BERG, RUBEN G:SON.

50-årsdagen. Art. av J. Landquist (Aftonbl. 6 maj), I. P[auli] (Soc.-demokr. 8 maj), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 7 maj; Hvar 8 dag, Årg. 27, s. 497—498, 502).

BERGER, H.

Böök, F., Henning Berger. (Sv. dagbl. 2 maj; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 51—65.)

Rådström, K. J., Författaren och hans barndoms väninna. Ur en okänd ungdomskorrespondens från Henning Berger. (Julstämning, 1926.)

BERGMAN, B.

Böök, F., Bo Bergman. (Sv. dagbl. 25 april; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 37—50.)

Elgeskog, J., Bo Bergman. (Ariel, Årg. 6, s. 2—12.)

BERGMAN, C. W.

Tufvesson, Th., Vandringar i Skåne för åttio år sedan. Förstudier till en social roman. (Förf:s På byagader, kungsvägar och stadsgator, s. 127—140.)

BERGMAN, HJ.

Böök, F., Hjalmar Bergman. (Sv. dagbl. 24—25 okt.; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 195—219.)

BESKOW, B. v.

Böök, F., Bernhard v. Beskows Memoarer. (Vecko-journ., 1926, n:r 4, s. 6—8, 35; omtr. i förf:s Ögonvittnen, s. 46—67.)

Se avd. 3 B: Atterbom.

BIRGITTA.

Acta et processus canonizacionis beate Birgitte. Utg. av I. Collijn. H. 2. Sthm (tr. i Upps.). 4:o. S. 81—160 + omsl. 7,50 kr.

Saml. utg. av Sv. fornskr.-sällsk. Ser. 2. Bd 1. H. 2.

Collijn, I., Birgitta-litteratur i klosterbiblioteken i Sion och S. Barbara i Köln. (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen, Årg. 13, s. 87—91.)

Cornell, H., Nyfunna Birgittamålningar [i Knutby kyrka]. (Sv. dagbl. 10 dec.)

Hedén, Eva, Birgitta, ett helgon i stridens tecken. (Soc.-demokr. 14 febr.)

Kraft, S., Handskrifter av Revelationes Sanctæ Birgittæ i Prag. (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen, Årg. 13, s. 154—164.)

BRAUN, WILHELM v.

Se avd. 3 B: Fröding.

BREMER, FREDRIKA.

[Asplund, K.], Målningar av Fredrika Bremer. (Bonniers veckotidn., Årg. 3, n:r 30, s. 21.) Sign.: K. A.

Benson, A. B., The essays on Fredrika Bremer in The North American review. (Publ. of the Mod. lang. ass. of Amer., Vol. 41, s. 747—755.)

Kleman, Ellen, Fredrika Bremer. 1925.

Anm. av A. B. Benson (Scand. studies a. notes, Vol. 9 (febr. 1926), s. 21—22), A[nnie] F[uruhjel]m (Astra, Årg. 8, s: 38—39), E[lisabeth] K[uylenstierna-] W[enster] (Lunds dagbl. 12 jan.), A. Ö[hqvis]t (Hufvudstadsbl. 3 maj).

Stolpe, S., Mamsell Fredrika och kärleken. En Fredrika Bremer-studie. (Idun, Årg. 39, s. 65, 72—73.)

Werin, A., Beata Vardagslag och Richard Furumo. (Edda, Bd 25, s. 143—157.)

BROMAN, OLOF.

250-årsminnet. Art. av K. Barr (Stockh.-tidn. 2 dec.).

BRUNIUS, AUGUST.

Art. med anl. av hans död av K. Asplund, C. J. Engström, I. Grünewald, G. Linden, S. Vinberg, R. Östberg, A. Österling (Sv. dagbl. 12 maj), B. B[æckströ]m (Gbg:s handelstidn. 11 maj), [H.] G[re]-v[eniu]s (Stockh. dagbl. 12 maj), T. Hedberg (Dagens nyh. 12 maj), J. L[andquist] (Aftonbl. 11 maj), I. P[auli] (Soc.-demokr. 12 maj).

BRYNOLPHUS.

Blanck, A., Brynolphi Scarensis officium »De beata virgine». (Samlaren. N. F. Årg. 7, s. 128—132.)

BÅÅTH, A. U.

Bendz, Emma, A. U. Bååth och hans krets. Sthm. 147 s. 4 kr.
Anm. av F. Böök (Sv. dagbl. 16 nov.), A. Fjelner (Sydsv. dagbl. 11 nov.), C. T. H[olmström] (Gbg:s handelstidn. 26 nov.), J. L[andquist] (Aftonbl. 14 dec.).

Larsson, Hans, A. U. Bååth 1879. (Förf:s Litteraturintryck, s. 52—67.)

Se avd. 3 A: Böök.

BÄCKSTRÖM, E.

Söderberg, E. N., Från Edvard Bäckströms sista dagar. En lyrisk mästares avskedssånger. (Nya dagl. alleh. 29 aug.)

BÖTTIGER, C. W.

Wieselgren, O., Excellensen och professorn. Ur C. W. Böttigers brev till greve Manderström. (Stockh.-tidn. 7 nov.)

CARLÉN, ROSAURA.

Lundgren, Jetta, Romanhjältinnans dotter — ett tragiskt livsöde. Emilie Flygare-Carléns dotter och »Bröllopet i Brännas» författarinna. (Idun, Årg. 39, s. 1062—1063, 1076.)

CEDERBORGH, F.

Böök, F., Fredrik Cederborgh. 1925.
Anm. av O. E[nckell] (Hufvudstadsbl. 31 mars).

DAHLGREN, F. A.

Se avd. 4: Randel.

DALIN, OLOF v.

Johanson, Klara, Kåsörernas förste. [Art. till 200-årsminnet.] (Förf:s Det speglade livet, s. 241—244.)
Förut tr. i Stockh. dagbl. 6 sept. 1908.

Juhlin, Claire, Olof von Dalin som skapare av den yngre nysvenskan. (Verdandi, Årg. 43, s. 70—79.)

DIKTONIUS, E.

Björk, L., Elmer Diktonius. En revolutionär diktare. (Frisk nordan, 1926, s. 27—28.)

Se avd. 3 A: Elfelt.

EK, KARIN.

Art. med anl. av hennes död av B. B[æckströ]m (Gbg:s handelstidn. 2 okt.), Ellen Kleman (Hertha, Årg. 13, s. 170—172), J. L[andquist] (Aftonbl. 2 okt.), H. Lindberg (Polstjärnan, Årg. 31, s. 113—114, 119—120), I. P[auli] (Soc.-demokr. 3 okt.), S. Selander (Stockh. dagbl. 3 okt.), A. Ö[sterling] (Sv. dagbl. 2 okt.).

EKELUND, V.

Böök, F., Vilhelm Ekelund. (Sv. dagbl. 16 maj; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 85—102.)

Liljecrantz, B., Vilhelm Ekelund och hans diktning. (Bokstugan, Årg. 10, s. 1—9.)

Pauli, I., Vilhelm Ekelund som landskapsdiktare. (Soc.-demokr. 18 april.)

ELMBLAD, SIGRID.

Art. med anl. av hennes död av Sigrid Leijonhufvud (Idun, Årg. 39, s. 566), Gurli Linder (Sv. dagbl. 25 maj; Hertha, Årg. 13, s. 131—133).

FISCHERSTÖM, J.

Rohtlieb, C., Johan Fischerström. En studie i upplysningstidens tankeliv. Lund (tr. i Malmö). 48 s. 1,50 kr.

Skrifter utg. av Fahlbeckska stiftelsen. 7.

FRANZÉN, F. M.

Lönegren, E., Ett litet Franzén-minne. (Från ådalar o. fjäll, Årg. 13, s. 50—54.)

FRESE, J.

Enckell, R., Frese och Stenbäck. (Nya Argus, Årg. 19, s. 178—182.)

FRYXELL, A.

Schagerström, Agnes, f. Fryxell, Minnen från Anders Fryxells barndom och ungdom. (Hembygden. Utg. av Dalslands fornm.- o. hemb.-förb., 1926, s. 3—18.)

FRYXELL, S.

Herlenius, E., Samuel Fryxell. (Hembygden. Utg. av Dalsl:s fornm.- o. hemb.-förb., 1926, s. 54—64.)

FRÖDING, G.

I hemskogen. [Opubl. dikt i facs.] (Barnens dagbl. Sthm 1926, s. 9.)

Böök, F., Ibsens Brand och »Våran prost». (Förf:s Från åttiotalet, s. 278—284.)

Förut tr. i Stockh. dagbl. 1920.

Fröding-Torgny, Siri, Hos Frödings i Värmland. (Idun, Årg. 39, s. 870.)

Larsson, Hans, Frödings teodicé. (Förf:s Litteraturintryck, s. 281—290.)

Förut tr. i Dagen 1920.

[Lidberg, K.], Genialitet och rutin. (Gbg:s handelstidn. 18 aug.) Sign.: K. L—g.

Om G. Fröding, Det var dans bort i vägen och Wilhelm v. Braun, Lekstugan.

Nilsson, Albert, Frödings efterlämnade skrifter. (Förf:s Ur diktens värld, s. 179—201.)

Anm. av G. Fröding, Posthuma skrifter. 1—3. 1918.
Förut tr. i Gbg:s handelstidn. 1919.

Nobel, O. R., Ett Frödingsbrev till »Lea». [Josefina Wettergrund.] (Aftonbl. 21 okt.)

Rohman, Zaida, Studier i Frödings ungdomsdiktning. (Nysv. stud., Årg. 6, s. 41—75.)

Se avd. 3 A: Brogren, Albert Nilsson.

GABRIELSSON, K. J.

25-årsminnet. Art. av I. P[auli] (Soc.-demokr. 2 nov.), F. Ström (Studiekamr., Årg. 8, n:r 23/24, s. 6—8).

GEIJER, E. G.

Samlade skrifter. Ny, ökad uppl. ordnad i tidsföljd. Genomsedd av J. Landquist. 4—5. Sthm. à 10 kr. 4. Svea rikes hävder. Svenska folkets historia. 1. Forntiden och katolska tiden. (5), 650 s., 1 portr. — 5. Svenska folkets historia. 2. Gustav Vasa, Karl IX. 3: 1. Gustav II Adolf. (4), 567 s., 1 pl.

Aldén, G. A., En dag med E. G. Geijer. (Aftonbl. 21 nov.)

Dahlgren, Lotten, Hos kamrerns. [Carl Fredrik Geijer.] En Geijersk familjekrets skildrad. Sthm. 173 s., 1 portr. 5,25 kr.

Anm. av F. Böök (Sv. dagbl. 4 dec.), G. Carlquist (Sydsv. dagbl. 22 nov.), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 15 dec.), Eva Hedén (Soc.-demokr. 23 jan. 1927), O. Rabenius (Stockh.-tidn. 30 nov.).

Landquist, J., Erik Gustaf Geijer. Föredrag [vid Åbo akademi]. [Utförligt referat.] (Åbo underrätt. 11 febr.)

Nilsson, Albert, Geijers dikt Bergsmannen. (Förf:s Ur diktens värld, s. 82—101.)

GELLERSTEDT, A. T.

Se avd. 3 A: Böök.

GRIPENBERG, B.

Janson, Ture, Bertel Gripenberg — sådan han är. (Vecko-journ., 1926, n:r 2, s. 20—21.)

Se avd. 3 A: Landquist.

GRUBBE, S.

Cullberg, J., Samuel Grubbe. En studie i transcendental religionsfilosofi. Akad. avh. Upps. XXII, (1), 365 s., 1 portr. (saknas i disp.-ex.). 12 kr.

Upps. univ:s årsskr. Filos. 5.
Anm. av Erik Jonson (Soc.-demokr. 2 aug.).

HALLSTRÖM, PER.

60-årsdagen. Art. av N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 28 sept.), [H.] G[re]-v[eniu]s (Stockh. dagbl. 29 sept.), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 29 sept.), J. L[andquist] (Aftonbl. 27 sept.), G. Lindblad (Sydsv. dagbl. 28 sept.), I. P[auli] (Soc.-demokr. 29 sept.), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 28 sept.), [A. Österling] (Sv. dagbl. 28 sept.).

Werin, A., Per Hallström. (Ord o. bild, Årg. 35, s. 617—628; härtill en rättelse, s. 703.)

HANSSON, O.

Ur minnet och dagboken. Ur författarens efterlämnade manuskript utg. av Emy Ek. Sthm. 188, (1) s. 4 kr.

Anm. av C.-A. Bolander (Dagens nyh. 16 dec.), Emy Ek (Tidevarvet, Årg. 4, n:r 51, s. 1, 6), I. Harrie (Gbg:s handelstidn. 13 jan. 1927), O. Rabenius (Stockh.-tidn. 23 jan. 1927), S. Söderman (Stockh. dagbl. 24 febr. 1927), A. Österling (Sv. dagbl. 15 dec.).

Art. med anl. av hans död av A. Herrlin, E. Norlind, Laura Marholm-Hansson, Gerda Christoffersson (Skåne. Årsbok, 1926, s. 54—68), Qvidam Qvidamsson [N. P. Svensson] (Orfeus, 1926, s. 167—170).

[Lundgren, K. Hj.], Från Ola Hanssons unga år. (Stockh.-tidn. 2 maj.) Sign.: Abbé Coignard.

Nilsson, Alfred B., När Ola Hansson verkade som tidningsman i Malmö. Några hågkomster från mitten av 80-talet, då skalden tillhörde tidningen »Nya Skånes» redaktion. (Sydsv. dagbl. 14 mars.)

Med anl. härav några minnen av O. A. Linder (ibid. 18 april).

Strand, S. G., Ung Ofeg som nietzschean. (Tiden, Årg. 18, s. 30—43.)

Werin, A., Ola Hansson. (Ord o. bild, Årg. 35, s. 33—39.)

Se avd. 3 A: Böök, Przybyszewski.

HASTADIUS, LAURENTIUS.

Kjellén, A., Tyskt original till Hastadius' Jwla Comoedia. (Samlaren. N. F. Årg. 7, s. 176—178.)

HEDIN, SVEN.

Hedin, Alma, Min bror Sven. Brev och minnen. Sthm. 389 s., 21 s. portr. o. pl. 12 kr.

Anm. av K. H[agber]g (Nya dagl. alleh. 24 nov.), E. Thermænius (Stockh. dagbl. 12 dec.).

HEIDENSTAM, V. v.

Alving, Hj., Heidenstams »För mig finns ingen väg från hemmets dörr». Motivet och utförandet. (Nysv. stud., Årg. 6, s. 219—246.)

Fogelqvist, T., Adjunktens midnattspredikan. En folkpsykologisk skiss. (Förf:s På resa och rot, s. 165—181.)

Förut tr. i Nordens Aarbog. 1924.

Fried, L., Heidenstams Karl XII. En studie. (Karol. förb:s årsbok, 1925 (tr. 1926), s. 233—250.)

Nilsson, Albert, Verner von Heidenstam. På 60-årsdagen. (Förf:s Ur diktens värld, s. 202—208.)

Förut tr. i Gbg:s handelstidn. 1919.

Se avd. 3 B: Norling, Strindberg (Böök).

HIERTA, L. J.

Självbiografi. Med talrika bilagor. Enligt uppdrag av stiftelsen Lars Hiertas minne utg. av G. A. Aldén. Sthm. (1), 132 s., 1 portr. 4,50 kr.

S. 101—106: Lars Hierta och J. H. Thomander. Om Love Almquists flykt.

Anm. av J. L[andquist] (Aftonbl. 23 jan.).

HJÄRNE, H.

Böök, F., Harald Hjärne. Inträdestal i Svenska akademien den 20 december 1922. (Förf:s Från åttiotalet, s. 312—326.)

Förut tr. i Sv. dagbl. 1922 och Sv. akad:s handl. ifrån år 1886, 34 (1922; tr. 1923), s. 59—76.

HÖGBERG, OLOF.

[Haglund, S.], »Vreden». (Dagens nyh. 25 april, bil.) Sign.: S. H.

JANSON, TURE.

Se avd. 3 A: Landquist.

JOHANSSON, L. (LUCIDOR).

Sandwall, F., Nya akter i rättegången om Gilliare Kwaal. Lucidor i egenhändiga inlagor till Svea hovrätt. (Samlaren. N. F. Årg. 7, s. 33—108.)

JÄNDEL, RAGNAR.

Se avd. 3 A: Hertha Nilsson.

KELLGREN, J. H.

Areskoug, M., Ett bidrag till kännedomen om Kellgrens utveckling under 1780-talet. (Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 194—206.)

Hjelmqvist, Th., Tre anmärkningar till *Dumboms lefverne*. (Nysv. stud., Årg. 6, s. 274—279.)

KERNELL, PER ULRIK.

Johanson, Klara, Den romantiske studenten. (Förf:s Det speglade livet, s. 75—96.)

Förut tr. i Ord o. bild. Årg. 16 (1907).

KEY, ELLEN.

Art. och uttal. med anl. av hennes död av Alf Ahlberg, Klara Johanson, Selma Lagerlöf, Gurli Linder, G. Pauli, A. Österling (Sv. dagbl. 26 april), G. Aspelin (Lundagård, Årg. 7, s. 94—95), B. B[æckströ]m (Gbg:s handelstidn. 26 april), Gunhild Björklund (Lunds dagbl. 26 april), Elin Brandell, Anna-Lenah Elgström, T. F[ogelqvis]t, N. Frölander, Mia Leche, Gurli Linder, Anna Whitlock, Elin Wägner (Dagens nyh. 26 april), Anna Branting, Anna-Lenah Elgström, Emilia Fogelklou, Ann Margret Holmgren, Anna Lindhagen, C. Lindhagen, I. P[auli], Frida Stéenhoff, Marika Stjernstedt (Soc.-demokr. 26 april), O. Dahlbäck (Polstjärnan, Årg. 31, s. 49), J. Elgeskog (Ariel, Årg. 6, s. 101—104, 1 portr.), Anna-Lenah Elgström (Tidevarvet, Årg. 4, n:r 19, s. 1, 6), Anna-Lenah Elgström, Alma Söderhjelm, E[va] N[yblom] (Idun, Årg. 39, s. 468—469, 479—480), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 25 april), [A. Erman] (Ups. nya tidn. 26 april), A. F[jelne]r (Sydsv. dagbl. 26 april), B. von Friesen (Frisinnad ungdom, Årg. 12, n:r 5, s. 5—6), Annie Furuhjelm, Helena Westermarck, Märta Schulz-Cajander, Sigrid Schauman (Astra, Årg. 8, s. 119—123, 131—132), Sigrid Gillner (Frihet, Årg. 10, n:r 6, s. 1—3), [H.] G[re]v[eniu]s (Stockh. dagbl. 26 april), Ann Margret Holmgren (Idun, Årg. 39, s. 442), Ellen Kleman (Hertha, Årg. 13, s. 101—103), J. Landquist (Aftonbl. 25 april), Anna Lindhagen (Studiekamr., Årg. 8, n:r 10, s. 5—9), Karin Michaelis (Berl. Tageblatt 26 april, n:r 195), Ellen Michelsen (Studiekamr., Årg. 8, n:r 10, s. 14—15; Unga tankar, Årg. 21, s. 88), Oscar Olsson (Bokstugan, Årg. 10, s. 97—98), Hanna Pauli (Sv. dagbl. 27 april), Elis. M. Rogge (De groene Amsterdammer, 1926, n:r 2552, s. 11), H. Rosén (Vår lösen, Årg. 17, s. 128—130), C. Rosenblad (Idun, Årg. 39, s. 562), A[nna] K[och] S[chiøler] (Kvinden og Samfundet, Aarg. 42, s. 105—106), Margarete Schurgast (Idun, Årg. 39, s. 516), Marie Silling (Westermanns Monatshefte, Bd 140, s. 561—565), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 26 april), N. Söderblom (Stockh.-tidn. 5 maj), Gerda Welhaven (Vor verden, Aarg. 3, s. 239—240), K. Wilker (Das werdende Zeitalter, Jahrg. 5, s. 135—136), Elin Wägner (Tidevarvet, Årg. 4, n:r 18, s. 1, 6) — (Die Literatur, Jahrg. 28 (1925/1926), s. 531—532. — Ellen Key och arbetarungdomen. Art. av John Svenson, Ragnar G. Olsson, Per J. Claësson, S. Leander (Studiekamr., Årg. 8, n:r 10, s. 12—14).

Borelius, Hilma, Ellen Keys livslinje. (Hertha, Årg. 13, s. 103—109.)

Grossmann, S., Begegnungen mit Ellen Key. (Das Tagebuch, Jahrg. 7, s. 588—590.)

Gräf, H. G., Mein Besuch bei Ellen Key. (Westermanns Monatshefte, Bd 141, s. 517—524.)

Linder, Gurli, Gäster och främlingar. [Utdrag ur Ellen Keys gästbok.] (Dagens nyh. 25 juli, bil.)

Pauli, Hanna, Ellen Key från den glada sidan. (Dagens nyh. 10 maj.)

Zade, Beatrice, Ett brev från Ellen Key [till förf.]. (Hvar 8 dag, Årg. 27, s. 499—500.)

Se avd. 3 A: Brogren.

KNORRING, SOPHIE v.

[Neander, S.], Ett brev från författarinnan till »Kusinerna». (Sv. damtidn., Årg. 35 (1924), s. 453.)
Brev till P. M. Lindh 1842.

KOCH, M.

Cederblad, S., Martin Koch. 1—2. (Frihet, Årg. 10, n:r 1, s. 5—7, 2, s. 9—10.)

LAGERKVIST, P.

Elfelt, Kj., Pär Lagerkvist. (Förf:s Literaturen idag. Essays. Kbhvn, s. 100—112.)

Henschen, Signe, Några ord om Pär Lagerkvist. (Astra, Årg. 8, s. 68—69.)

Vinde, V., Un solitaire: Pär Lagerkvist. (Revue des pays du nord, Année 2, n:r 12, s. 11—12.)

LAGERLÖF, SELMA.

Bircher, M. E., Heilung eines Geisteskranken in Selma Lagerlöfs Herrenhofsage. (Der Wendepunkt im Leben und im Leiden, Jahrg. 2 (1925), s. 65—71.)

Brodin, L., Vem var majorskan på Ekeby? (Stockh. dagbl. juln:r.)

De Vylder, S., Gestalter i Gösta Berlings saga. (Studiekamr., Årg. 8, n:r 12, s. 6—8.)

Hage, B., Det nutida Ingmarsarvet. En liten erinran till trettioårsminnet av Nås-bornas Jerusalemsfärd. (Vecko-journ., Årg. 16, n:r 44, s. 19—21.)

Hesselaa, P., Selma Lagerlöf. Introduktion til Læsning af hendes Forfatterskab. (Særtryk af Læsning. N:r 2. 1926.) Kbhvn (tr. i Hellerup). 10 s. + omsl. 50 öre.
Danmarks Studiekredsforen:s Skrifter. 16.

Kappstein, Anna, Selma Lagerlöf. (Berl. Börsenzeit. 4 mars, Beil.)

Kirchbach, Esther v., Selma Lagerlöf. (Eckart, Jahrg. 2, s. 292—295.)

Maule, H. E., Selma Lagerlöf. The woman, her work, her message. Including liberal quotation from Dr. Lagerlöf's own autobiographical writings and from some of her critics. New York. [2:a tillök. uppl.] (2), 89, (1) s., 2 kartor, 2 portr., 2 pl. 10 cents.

Svanberg, N., Stildrag hos Selma Lagerlöf. (Nysv. stud., Årg. 6, s. 92—117.)

LANNERSTIERNA, J. M.

Berggrén, P. G., Johan Magnus Lannerstierna. Ett skaldeöde från Gustav III:s dagar. Trollhättan. 62 s. 1 kr.

Bil. till Redog. för Statens samskola i Strömstad. 1925/1926.

LEFFLER, ANNE CHARLOTTE.

Larsson, Hans, Moster Malvina. (Förf:s Litteraturintryck, s. 79—81.)

LENNGREN, ANNA MARIA.

Samlade skrifter. Utg. af Th. Hjelmqvist & K. Warburg. H. 9. Sthm. x, (5) s., s. 465—647. 7,50 kr.

Sv. förf. utg. af Sv. vitt.-samf. 6: 9.

Hjelmqvist, Th., Lenngrensstudier. 1—2. 1. Två nyupptäckta smådikter av Anna Maria Lenngren. 2. Anna Maria Lenngrens psalm. (Studier tillägnade Josua Mjöberg, s. 177—190.)

1 förut tr. i Sydsv. dagbl. 1925; 2 i Gbg:s handelstidn. 1925.

LEVERTIN, OSCAR.

Från Dybböl. Diktcykel. Ur Concordias arkiv 1880. (Concordia, högtidsn:r 1926, s. 6—10.)

Byström, O., Oscar Levertin. Några minnesord och ett önskemål. (Gaudeamus, Årg. 3, n:r 7, s. 6, 18.)

Fried, L., Levertins judiska diktning. (Israeliten, 1926, s. 237—254.)

Koppel, H., Oscar Levertin och Georg Brandes bryllingar. (Idun, Årg. 39, s. 424, 432.)

Larsson, Hans, Ofullgången realism. (Förf:s Litteraturintryck, s. 68—78.)

Om O. Levertin, Småmynt.

Se avd. 3 B: Norling.

LIDFORSS, B.

Lidforss-Strömgren, Hedvig, Bengt Lidforss in memoriam. (Skåne. Årsbok, 1926, s. 90—100.)

LIDMAN, S.

Böök, F., Sven Lidman. 1—2. (Sv. dagbl. 30 maj, 6 juni; omtr. förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 116—141.)

Med anl. härav ett inlägg av A. Ljungdal: Litteraturkritik och pingströrelse (Soc.-demokr. 30 maj 1927; omtr. i förf:s Kulturen i fara. 1927, s. 100—108).

LING, P. H.

150-årsdagen. Art. av C. M. Fürst (Sydsv. dagbl. 16 nov.), R. Pålman (Ups. nya tidn. 10 nov.), M. Uhlin (Studiekamr., Årg. 8, n:r 21, s. 3—4), E. Wrangel (Sydsv. dagbl. 6 nov.).

Aurell, G., Från Per Henrik Lings verksamhet i Göteborg åren 1809—1811. (Tidskr. i gymnastik, Årg. 53, s. 47—50.)

Nerman, E., Gymnasiarken P. H. Ling. Huru se vi nu hans gärning? (Tidskr. i gymnastik, Årg. 53, s. 149—160.)

Westerblad, C. A., Några Lingdokument. Med anledning av dagens 150-årsminne. (Sv. dagbl. 15 nov.)

LINNÉ, C. v.

Svenska Linné-sällskapets årsskrift. Årg. 9. Upps. 4:o. (8), 153, (1) s. Medl.-avg. 10 kr. för år.

Inneh. bl. a.: B. D. Jackson, The visit of Carl Linnæus to England in 1736. — C. Forsstrand, Linné som skildrare av svenskt folkliv. — G. Drake, Några Linnérecept. — Linnés parentation över Andreas Neander utg. av E. Malmeström. (Forts. o. slut.) — R. Sernander, Hårleman och Linnæi Herbationes upsalienses. — O. Gertz, Sperling, Stobæus, Linné o. Leche och de första undersökningarna över Skånes flora.

Anm. av H. Harms (Deutsche Literaturzeit., Jahrg. 47, sp. 1518—1520), A. Randel (Aftonbl. 3 juni), C. S[kottsber]g (Gbg:s handelstidn. 3 maj), G. Turesson (Lunds dagbl. 30 april).

Gertz, O., En Linnéhandskrift. Linnés första kända anteckningar till Smålands och Skånes flora. (Studier tillägnade Josua Mjöberg, s. 61—92.)

Malmeström, E., Carl von Linnés religiösa åskådning. [Akad. avh. Upps.] Sthm (tr. i Upps.). xxv, 255 s., 1 s. rättelser. 6,25 kr.

Anm. av K. Barr (Stockh.-tidn. 27 maj), V. Hedqvist (Sydsv. dagbl. 11 juli), Anita Nathorst (Sv. dagbl. 20 juni), A. Randel (Aftonbl. 8 aug.), [O. Wieselgren] (Sv. tidskr., Årg. 16, s. 401—404), Elisabeth Åkesson (Nya dagl. alleh. 8 okt.).

——, Linnés religionsfilosofiska betraktelser i företal och inledningsord till Systema naturæ. (Kyrkohist. årsskr., Årg. 25 (1925; tr. 1926), s. 1—44.)

LIWIN, ZACHARIAS.

Kyrkostötoschopia Sæbyensis. Eller Eric Jonssons, kyrko-wäktares, brofogdes samt orgel-trampares lefwernes beskrifning. Första delen. [a. u.] Tranås. (3), 151 s., 4 pl. 10 kr.

Nytryck i 300 ex. samt i en numr. uppl. på 75 ex. — S. 1—5: Företal av Albert Nilsson.

Anm. av H. Celander (Folkminnen o. folktankar, Bd 14 (1927), s. 155—157).

Ahnlund, N., Kyrkostötoschopia. (Sv. dagbl. 30 aug.)

LYBECK, M.

Kihlman, E., Diktaren på Vallmogård. (Ord o. bild, Årg. 35, s. 343—354.)

— —, Det oskrivna mysteriet. En efterskrift till Mikael Lybecks diktning. (Nya Argus, Årg. 19, s. 77—80.)

Se avd. 3 A: Landquist.

LYSANDER, ALBERT.

Bergstedt, Anna, f. Lysander, Hos Lysanders. (Från gamla skånska hem, s. 74—96.)

MALLING, MATHILDA.

Mina dagböcker. Ungdomsdrömmar och ungdomsbekymmer. Sthm. 204 s., 1 portr., 3 pl. 5,50 kr.

MALMBERG, BERTIL.

Arabesker kring ett barndomsminne. (Hågkomster och livsintryck. Saml. 7, s. 295—301.)

MATTHIÆ GOTHUS, JOHANNES.

Se avd. 2: Erasmus.

MELLIN, G. H.

Forssberg, E., Gustaf Henrik Mellin. Biografisk och litteraturhistorisk studie. Västervik. 61 s.
Bil. till Årsredog. f. Västerviks lärov. 1925/1926.

MOLIN, P.

30-årsminnet. Art. av Abbé Coignard [K. Hj. Lundgren] (Stockh.-tidn. 28 mars), G. Attorps (Upsala 17 april), A. Norlén (Studiekamr., Årg. 8, n:r 16/17, s. 11—15).

Attorps, G., Pelle Molins ungdom. (P. A. N., 1926, s. 106—127.)

Eneroth, Hj., Vårdkasen från Multrå. Några bidrag till sagan om Pelle Molin, Ådalens skald, med anledning av 30-årsdagen av hans bortgång. (Sv. dagbl. 4 april.)

[Haglund, S.], Ådalens poet. Pelle Molin sådan han var. — En skildring inför 30-årsdagen av hans död, stödd på släkts och vänners berättelser. (Dagens nyh. 11 april, bil.) Sign.: S. H.

MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE, MALLA.

Cohn, A. F., Schwedisch-deutsche Romantik. Eine Jahrhunderterin-

nerung. Malla Montgomery und Bettina von Arnim. (Deutsch-nord. Jahrb., 1926, s. 55—65.)

Johanson, Klara, Malla och hennes värld. (Förf:s Det speglade livet, s. 97—104.)

Förut tr. i Stockh. dagbl. 1912.

MÖRNE, A.

50-årsdagen. Art. av H. J. Ekholm (Nya Argus, Årg. 19, s. 101—104), G. Furuland (Studiekamr., Årg. 8, n:r 13, s. 9—11), H. Hildén (Allas krönika, Årg. 23, s. 457), E. H[olm]b[er]g (Åbo underrätt. 6 maj), H. Pipping, G. Castrén, C. Sanmark, N. Lüchou, Ann-Mari Grönvik (Studentbladet, Årg. 14, s. 114—118), S. Selander (Dagens nyh. 6 maj), R. Sjöberg (Nya dagl. alleh. 6 maj), Kj. [R. G.] S[trömber]g (Stockh.-tidn. 6 maj).

Hedlund, K., Arvid Mörne. En finlandssvensk diktare. (Föreläsn.-bibl., Årg. 21, s. 157—165.)

Se avd. 3 A: Landquist.

MÖRNER, BIRGER.

Turkiska år och andra. (Ur mitt irrande liv.) Sthm. 258, (1) s. 7,50 kr.

NICOLAUS RAGVALDI.

Malin, A., Studier i Vadstena klosters bibliotek. 2. Bidrag till generalkonfessorn i Vadstena Nicolaus Ragvaldis författarskap. (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen, Årg. 13, s. 139—145.)

NORDENFLYCHT, HEDVIG CHARLOTTA.

Samlade skrifter. Utg. av Hilma Borelius. H. 3. Sthm. S. 1—256. 9,50 kr.

Sv. förf. utg. av Sv. vitt.-samf. 11: 3.

NORDSTRÖM, LUDVIG.

Från min tid som fiskardräng. (Dagens nyh. 14 mars, bil.)

Böök, F., Ludvig Nordström. (Sv. dagbl. 31 okt.; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 220—236.)

NOREEN, A.

Bergman, B., Inträdestal i Svenska akademien den 20 december 1925. [Minnesteckning över Adolf Noreen.] (Sv. akad:s handl. ifrån år 1886, 36 (1925; tr. 1926), s. 27—47.)

Friesen, O. v., Adolf Noreen — läraren och forskaren. (Gbg:s nations skriftser., 4, s. 11—13.)

Reuterskiöld, E., Adolf Noreen — Göteborgs nations inspektor. (Gbg:s nations skriftser., 4, s. 5—10.)

NORENIUS, E.

Liedgren, E., Erik Norenius. Översättaren av Sv. ps. 76 och 77. (Tidskr. f. kyrkomusik o. sv. gudstjänstliv, Årg. 1, s. 36—38.)

NORLIND, ERNST.

Studentminnen. (Lundagård, Årg. 7, s. 99—100.)

NORLING, ERIK.

Omkring Parnassen. Erinringar och intryck. 1—2. 1. Heidenstams 50-årsdag. [feltr.: 60-årsdag!] 2. Kring Oscar Levertins död. (»B. M. F.», Årg. 8, n:r 9, s. 1—5, 10, s. 6—10; Årg. 9 (1927), n:r 1, s. 1—3, 2, s. 1—4, 3, s. 1—3.)

NORSTRÖM, VITALIS.

Walker, C. T. Harley, The contribution of Vitalis Norström to the philosophy of religion. (Förf:s Discrimina peregrinationis. Oxford 1924, s. 1—50.)

NYBLOM, HELENA.

Art. med anl. av hennes död av K. H[amilto]n (Ups. nya tidn. 15 okt.), T. Hedberg (Idun, Årg. 39, s. 1065), J. L[andquist] (Aftonbl. 10 okt.), G[urli] L[inder] (Dagens nyh. 10 okt.), O. Rabenius (Stockh.-tidn. 10 okt.), S. Selander (Stockh. dagbl. 10 okt.)

NYBOM, J.

Englund, N., Johan Nybom och Gefle. (Norrlandsposten 13 febr.)

OLJELUND, I.

Alker, E., Ivan Oljelund. (Der Gral, Jahrg. 20 (1925/1926), s. 645—648.)

OSSIANNILSSON, K. G.

Böök, F., K. G. Ossiannilsson. (Sv. dagbl. 9 maj; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 66—84.)

Med anl. härav en art. av Assez [Artur Möller] (Soc.-demokr. 17 maj).

[Zetterström, H.], För 25 år sedan. (Från vänkretsen till K. G. Ossiannilsson på femtioårsdagen, s. 71—78.) Sign.: Hasse Z.

OTERDAHL, JEANNA.

Se avd. 3 A: Hertha Nilsson.

PACHIUS, PETRUS.

Kjellén, A., En latinsk påskdialog från 1600-talet. (Juvenes dum sumus, Årg. 3, s. 32—35.)

PETRI, O.

Sjöros, B., Växlingen *d*:*dh* i Olavus Petris skrifter. (Nysv. stud., Årg. 6, s. 76—81.)

PETRUS DE DACIA.

Schiller, H., Petrus de Dacias helgonbiografi. (Ord o. bild, Årg. 35, s. 257—267.)

ROSENSTEIN, N. v.

Larsson, Hans, Sjuttonhundratals-utilism. (Nils von Rosensteins »Avhandling om upplysningen», 1789.) (Bokstugan, Årg. 10, s. 129—139.)

RUNEBERG, J. L.

Arbman, F., Johan Ludvig Runebergs andliga utveckling. (Från ådalar o. fjäll, Årg. 13, s. 21—49.)

Carlsson, A.-M., När Sven Dufva [Johan Zacharias Bång] »landsförvisades» från Lycksele. (Västerbotten. Västerb:s läns hemb.-fören:s årsbok, 1926, s. 159—162.)

Castrén, G., De sista Runebergsporträtten. (Hist. o. litt.-hist. stud., 2, s. 1—6, 5 s. portr.)

Dahlberg, R., Fänrikens marknadsminne i dess första tryckta avfattning. (Hist. o. litt.-hist. stud., 2, s. 125—133.)

Heikel, I. A., Johan Ludvig Runeberg. Hans liv och hans diktning. Med illustr. 1—2. Sthm (tr. i Hfors). (8), 308; (3), 364 s. 12,50 kr.

Anm. av S. Belfrage (Sydsv. dagbl. 29 nov.), G. Castrén (Hufvudstadsbl. 31 okt.), K. Hagberg (Nya dagl. alleh. 27 nov.), Ruth Hedvall (Astra, Årg. 8, s. 243—244), N. Holm (Pedagog. tidskr., Årg. 63 (1927), s. 80—83), E. H[olm]b[er]g (Åbo underrätt. 22 maj 1927), H. K[utter] (Studentbladet, Årg. 14, s. 233—234), J. L[andquist] (Aftonbl. 15 febr. 1927), Agnes Langenskjöld (Fi. tidskr., T. 102 (1927), s. 400—404), O. Wieselgren (Stockh.-tidn. 24 okt.).

Hornborg, E., Fänrik Ståls sägner och verkligheten. (Fänrik Ståls sägner av J. L. Runeberg. Med inl. och förkl. av E. Hornborg. Hfors, s. v—xvi.)

Kuylenstierna, O., Fänrik Stål och vår tid. (Aftonbl. 2 nov.)

Larsson, Hans, Dike. (Kungarna på Salamis.) (Förf:s Litteraturintryck, s. 265—280.)

Möller, A., Runeberg, Fänrik Stål och vi. (Stockh.-tidn. 21 febr.)

Pipping, R., »Bland guldmoln i det blå». (Fi. tidskr., T. 101, s. 412—426.)

[Wichmann, V. K. E.], Georg Carl von Döbeln i verkligheten och i Runebergs diktning. (Hufvudstadsbl. 16, 23 maj.) Sign.: Gånge Rolf.

Se avd. 3 B: Tavaststjerna.

RUNIUS, JOHAN.

Se avd. 3 A: Albert Nilsson.

RYDBERG, V.

Brev. I urval utg. av E. Haverman. 3. 1882—1895. Sthm. VII, (3), 200 s. 5,75 kr.

2—3 anm. av Agnes Langenskjöld (Fi. tidskr., T. 103 (1927), s. 203—217); 3 av A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 1 dec.), E. N. S[öderberg] (Upsala 3 dec.), O. Wieselgren (Stockh.-tidn. 7 dec.).

Ahlberg, Alf, Viktor Rydberg — en toleransens förkämpe i Sverige. (H. van Loon, Mänsklighetens frigörelse, s. 305—320.)

I förkortad form förut tr. i Hufvudstadsbl. 10 okt.

Beckman, E., Ur ett skaldeliv. (Förf:s Minnesbilder, s. 43—85.)

Förut tr. i Ord o. bild. Årg. 4 (1895).

Dunér, A., Viktor Rydberg och skarpskytterörelsens upprinnelse i Göteborg. (Gbg:s försvar, 1926, s. 42—46.)

Götlind, J., Viktor Rydberg och Västgöta landsmålsförening. (Gbg:s handelstidn. 3 april.)

[Holmberg, O.], Viktor Rydbergs betydelse. (Dagens nyh. 20 sept.) Sign.: O. H—g.

Höckert, R., Viktor Rydberg och August Strindberg. (Sv. dagbl. 20 okt.)

Nilsson, Albert, Viktor Rydberg och utvecklingsläran. (Förf:s Ur diktens värld, s. 126—155.)

Förut tr. i Til Gerhard Gran. 1916. — Häri inarb. en art. till 25-årsminnet i Gbg:s handelstidn. 1920.

——, Viktor Rydbergs dikt Betlehems stjärna. (Förf:s Ur diktens värld, s. 163—171.)

Förut tr. i Gbg:s handelstidn. 1920.

[Åström], Emma-Irene, Viktor Rydberg. Några personliga minnen. (Stjärnljus. Hfors 1926, s. 6—8.)

Se avd. 3 A: Albert Nilsson.

RYDELIUS, A.

Ekman, H., Vilka akademiska dissertationer har Andreas Rydelius författat? (Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 207—225.)

RYDQVIST, JOHAN ERIK.

Bidrag till Kongl. Bibliothekets historia under min tjenstetid. Anteckningar. Efter det i Kungl. biblioteket förvarade manuskriptet utg. av E. Sundström. Sthm. (1), 46 s. Ej i bokh.

Bidrag till Kungl. bibliotekets historia. 1. Ingår i Kungl. bibl:s handl. 41. Anm. av N. Forssell (Sv. dagbl. 7 aug. 1927).

SCHAUMAN, A.

[Söderlund, A.], Hufvudstadsbladet under August Schauman. Minnesanteckningar av en gammal medarbetare. (Hufvudstadsbl. 20 juni.) Sign.: A. Snd.

SCHILDT, R.

Kihlman, E., Häxskogens diktare. Runar Schildt 1888—1925. (Ord o. bild, Årg. 35, s. 659—670.)

Se avd. 3 A: Landquist.

SCHYBERGSON, M. G.

Hultin, A., M. G. Schybergson som utgivare av Finsk tidskrift. (Fi. tidskr., T. 101, s. 211—226.)

SIWERTZ, S.

Böök, F., Sigfrid Siwertz. (Sv. dagbl. 17—18 okt.; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 167—194.)

SJÖBERG, BIRGER.

Se avd. 3 A: Hertha Nilsson.

SJÖBERG, ERIK (VITALIS).

Samlade skrifter. Utg. av A. Werin. D. 1. Sthm. xx, 320 s. 12,75 kr.
Sv. förf. utg. av Sv. vitt.-samf. 12: 1.

Holm, N., Vitalisminnen från Husby-Oppunda. (Ord o. bild, Årg. 35, s. 366—372.)

SNOILSKY, C.

En tolvårings resedagbok. Carl Snoilskys anteckningar under en resa till Tyskland 1853. 1—2. (Bonniers veckotidn., Årg. 3, n:r 6, s. 23—25, 8, s. 32—33, 42.)
Publ. av A. G[yllenstierna].

Böök, F., Snoilsky och åttiotalet. (Förf:s Från åttiotalet, s. 164—205.)
Förut tr. i Ord o. bild. Årg. 30 (1921).

——, Snoilskys sociala diktning. En undersökning av den poetiska symboliken. (Förf:s Från åttiotalet, s. 54—163.)
Förut tr. i förf:s Svenska studier. 1913.

Edelfelt, Berta, En midsommar med Carl Snoilsky. (Astra, Årg. 7 (1925), s. 147—148.)

Kristiansson, S., Herr Jans likfärd. (Nysv. stud., Årg. 6, s. 124—126.)

Larsson, Hans, Diktarmissmod. (Estetisk utilism.) (Förf:s Litteraturintryck, s. 173—189.)

——, Nyttan. (Förf:s Litteraturintryck, s. 147—172.)

STAGNELIUS, E. J.

Cederblad, S., Amanda i dikten och verkligheten. (Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 91—112.)

——, Romantikern Stagnelius. 2. (Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 1—90.)

——, Stagnelius' Amanda. (Stockh.-tidn. 6 juni.)

[Holmberg, O.], Stagnelianska spörsmål. 1—2. 1. Vem var Amanda? 2. Var Stagnelius sinnessjuk? (Dagens nyh. 25—26 maj.) Sign.: O. H—g.

Anm. av S. Cederblads arbeten.

Larsson, Hans, Stagnelius' Elegi av 1815. (Förf:s Litteraturintryck, s. 207—209.)

Nilsson, Albert, Kronologien i Stagnelius' diktning. Upps. 4:o. 143 s., 42 s. facs. 9 kr.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. 26.
Anm. av Emil Olson (Lunds dagbl. 30 juni).

——, En nyfunnen dikt av Stagnelius. (Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 113—122.)

Olsson, Henry, Stagnelius och enslingskapet. (Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 123—130.)

Pipping, R., Ett par reminiscenser från Erikskrönikan hos Stagnelius? (Nysv. stud., Årg. 6, s. 123.)

STAGNELL, JOHAN.

Ett bröllopskväde på Möredialekt från år 1763. Omtr. och kommenterat av I. Modéer. (Kalmar läns fornm.-fören. Meddel., 14, s. 76—119.)

Hillman, R., Har Johan Stagnell skrivit lustspelet »Amman?» (Nysv. stud., Årg. 6, s. 263—273.)

STÉENHOFF, FRIDA.

Lejonets unge av idag och för tjugonio år sedan. (Bonniers veckotidn., Årg. 3, n:r 26, s. 28—29, 64.)

STENBÄCK, LARS.

Se avd. 3 B: Frese.

STIERNHIELM, G.

Nordström, J., Georg Stiernhielm. Filosofiska fragment. 1924.

Anm. av A. Herrlin (Litteris, Vol. 4 (1927), s. 105—107).

STJERNSTEDT, MARIKA.

Lindeberg, G., Några tankar kring Marika Stjernstedts senare författarskap. (Ariel, Årg. 6, s. 155—164.)

STRINDBERG, A.

Zwei Strindbergbriefe. (Brandenburger Blätter f. Theater u. Kunst, 2 (1925), s. 77—78.)

2 brev till F. Ebers från 1909.

Belfrage, S., Strindberg och kongruensregeln. (Skola o. samhälle, Årg. 7, s. 52—65.)

Med anl. härav en uppsats av T. Lindstedt: Strindberg och kongruensregeln. Några randanteckningar med anledning av en uppsats (ibid. s. 217—221). och slutanm. av förf. (ibid. s. 340—341).

Berendsohn, W. A., August Strindbergs Dramen. (Der Vorspruch. Blätter d. Volksbühne Gross-Hamburg, Jahrg. 2, H. 1, s. 4—7.)

Brandenburg, H., Zur Bilanz der jüngsten literarischen Vergangenheit. Von 1900 bis 1925. 2. Strindberg. (Die schöne Literatur, Jahrg. 27, s. 294—299.)

Böök, F., Strindberg och Heidenstam i Schweiz. 1—2. 1. Attraktionen. 2. Repulsionen.. (Förf:s Från åttiotalet, s. 249—277.)

Förut tr. i Sv. dagbl. 1921.

——, Teatern i Röda rummet. (Förf:s Från åttiotalet, s. 242—248.)

Förut tr. i Stockh. dagbl. 1920.

Chapiro, J., Gerhart Hauptmann über grosse Künstler. Gespräch über Wedekind, Strindberg und Tolstoi. (Neue freie Presse 25 dec., Weihnachtsbeil.)

Eberhardt, G., August Strindberg. (Förf:s Erinnerungen an bedeutende Männer unserer Epoche. Lübeck, s. 201—208.)

Ek, Emy, Strindbergs Lycko-Pers resa. (Studiekamr., Årg. 8, n:r 22, s. 5—6.)

——, Strindbergs Mäster Olof. (Ibid. n:r 20, s. 1—3.)

——, Strindbergs Till Damaskus III. (Sv. dagbl. 15 okt.)

[Ek, G.], Då Strindberg debuterade. Några klipp ur kritiken. (Soc.-demokr. 7 febr.) Sign.: G. E.

Eklund, T., August Strindberg som journalist. Då diktaren från huvudstaden sände korrespondenser till Norrk. tidningar. (Norrk. tidningar 3 april.)

Eklund, T., Förbundet Runas protokoll. (Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 131—168.)

——, Före Röda rummet. August Strindberg som medarbetare i 1870-talets familjejournaler. (Dagens nyh. 6 juni, bil.)

——, När Strindberg skrev Stockholmsbrev till Handelstidningen. (Gbg:s handelstidn. 20 april.)

——, Strindberg och åttiotalets unga Sverige. (Tiden, Årg. 18, s. 289—298.)

——, Strindberg som journalist. Den store författaren som referent och kritiker i Dagens nyheter. (Dagens nyh. 29 april.)

Forssell, G., Kymmendö och »Hemsöborna». Bilder och anteckningar från ett besök på Strindbergs Hemsö sommaren 1914. Med 33 helsidesbilder och en karta. Sthm. 115 s. 4,50 kr.

Holmström, R., Hos skärkarlar och Hemsöbor. (Sv. dagbl. 10 okt.)

Holzhausen, Gunnel, Sanningen om August Strindbergs barndom. Hans systrar berätta. (Vecko-journ., 1926, n:r 27, s. 11—13.)

Jaspers, K., Strindberg und Van Gogh. Versuch einer pathographischen Analyse unter vergleichender Heranziehung von Swedenborg und Hölderlin. 2. ergänzte Auflage. Berlin. 4:o. (5), 151, (1) s. 6 Rmk.

Philosophische Forschungen hrsg. von K. Jaspers. H. 3.

Lamm, M., Strindberg. (Zeitschr. f. Ästhetik u. allg. Kunstwiss., Bd 22, s. 141—155.)

Övers. av inledn. till förf:s Strindbergs dramer.

——, Strindbergs dramer. 2. Sthm. 446, (2) s. 9 kr.

1—2 anm. av W. A. Berendsohn (Deutsche Literaturzeit., Jahrg. 48 (1927), sp. 1860—1863; Zeitschr. f. deutsche Philol., Bd 52 (1927), s. 235—237), J. Clausen (Tilskueren, Aarg. 44: 1 (1927), s. 350—352), J. Landquist (Aftonbl. 11 dec.), G. Montelin (Orfeus, 1927, s. 34—35), J. G. Robertson (The mod. lang. review, Vol. 22 (1927), s. 354—356), S. Selander (Stockh. dagbl. 21 nov.); 2 av B. B[ækströ]m (Gbg:s handelstidn. 6 dec.), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 12 dec.), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 25 nov.), O. Wieselgren (Stockh.-tidn. 18 nov.), A. Österling (Sv. dagbl. 26 nov.).

Landquist, J., Betraktelser över »Advent». (Aftonbl. 26 jan.)

Lenk, E., Das Liebesleben Strindbergs. (Förf:s Das Liebesleben des Genies. Radeburg, s. 293—314, 1 portr.)

Lie, E., Strindberg i Paris. (Nya dagl. alleh. 7 mars.)

London, K., August Strindberg und die Musik. (Die Musik, Jahrg. 18: 2, s. 889—897; Allg. Musikzeit., Jahrg. 55 (1928), s. 791—792, 811—813.)

[Loos, V.], Då Strindberg ville bo vid Kolmården. [Interview med Nora Hartzell, f. Strindberg.] (Norrk. tidningar 10 juli.) Sign.: Vian.

[Lundgren, K. Hj.], Strindbergs Runa. En vitter studentsammanslutning från »jäsningstiden» och dess öde. (Stockh.-tidn. 31 jan.) Sign.: Abbé Coignard.

Marcus, C. D., Strindbergs Ehefrauen. (Uhu, Jahrg. 2, H. 10, s. 39—46.)

Nilsson, Albert, Strindbergs dramatiska kvarlåtenskap. (Förf:s Ur diktens värld, s. 172—178.)

Anm. av A. Strindberg, Samlade otryckta skrifter. 1. 1918.
Förut tr. i Gbg:s handelstidn. 1918.

[Nordström, Tora], Med August Strindberg på vägen till Damaskus. (Dagens nyh. 31 maj.) Sign.: Vanja.

Obenauer, K. J., Strindbergs Entwicklung. (Preuss. Jahrbücher, Bd 205, s. 37—57.)

[Philp, Anna v. & Hartzell, Nora], Strindbergs systrar berätta om barndomshemmet och om bror August. Sthm. 105 s., 60 s. portr. o. pl., 5 s. facs. 5,75 kr.

Anm. av R. G:son Berg (Aftonbl. 12 dec.), B. Mörner (Idun, Årg. 39, s. 1367), O. R[abeniu]s (Stockh.-tidn. 22 dec.).

Poupeye, C., Le théâtre suédois. Auguste Strindberg. (Förf:s Les dramaturges exotiques. N. S. Bruxelles, s. 57—101.)

Förut tr. i La renaissance d'occident. 1924.

Rabenius, O., Strindbergs lyrik. (Orfeus, 1926, s. 72—79.)

Förut tr. i Stockh. dagbl. 1912 och som särskilt utg. skrift 1919.

Trotzky, I. M., August Strindberg. Av en utenlandsk journalists dagbok. (Dagsposten 17 juli.)

Walzel, O., August Strindberg zum 75. Geburtstag. (Kölner Universitätszeit., Jahrg. 6 (1925), n:r 19, s. 15—16.)

Se avd. 3 A: Hedén, Przybyszewski; 3 B: Rydberg, Wennerberg.

SWEDENBORG, E.

Religiösa skrifter i urval. 1925.

Anm. av Anita Nathorst (Vår lösen, Årg. 17, s. 40—42).

Eby, S. C., The story of the Swedenborg manuscripts. New York. (4), 76 s., 7 s. portr. o. pl. 1,50 dollars.

Hahn, A., Swedenborg. (Das Tagebuch, Jahrg. 7, s. 59—62.)

SÖDERBERG, HJ.

Böök, F., Hjalmar Söderberg. (Sv. dagbl. 11, 18 april; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 1—36.)

TAVASTSTJERNA, K. A.

Harmaja, L., Karl A. Tavaststjerna ja »Herää Suomi» [av Arvi Jännes]. (Hist. aikakauskirja, Vuos. 24, s. 128—129.)

Hasselblatt, E., Några brev från Karl A. Tavaststjerna [till Ida Aalberg 1885—1891]. (Hist. o. litt.-hist. stud., 2, s. 134—142.)

Kihlman, E., Johan Ludvig, den ende, tyrann. (Nya Argus, Årg. 19, s. 47—50.)

Om K. A. Tavaststjerna och J. L. Runeberg.

——, Karl August Tavaststjernas diktning. Hfors. 368, (1) s. 40 fmk.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl. 188.
Anm. av E. E[kelun]d (Nya Argus, Årg. 20 (1927), s. 117—118), R. Sjöberg (Stockh. dagbl. 20 april 1927).

TEGNÉR, E.

Ahnlund, N., Asas kämpar och Vitalas murar. Till belysning av några uttryck i Tegnérs Kronbruden. (Sv. dagbl. 26 okt.)

Benson, A. B., A list of English translations of the *Frithiofs Saga*. A retrospect at the centenary. (The Germ. review, Vol. 1, s. 142—167.)

Böök, F., Kung Beles minne. (Förf:s Från åttiotalet, s. 285—289.)
Förut tr. i Sv. dagbl. 1922.

——, Resa till Växjö. Sthm. (4), 55 s., 5 portr., 8 s. pl. 3 kr.
Förut tr. i Vecko-journ., 1926, n:r 39, s. 6—8, 40, s. 6—8, 34, 41, s. 6—8.

——, Undset och Tegnér. (Kirke og kultur, Aarg. 33, s. 55—61.)
Om Sigrid Undset, Olav Audunsson.

Herlenius, E., En hittills otryckt dikt av Tegnér. (Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 233—234.)

Hjelmqvist, B., Sliparebacken och Tegnér. (Sydsv. dagbl. 29 dec.)
Om Tegnérs Ättehögen.

Larsson, Hans, Tegnérs »Panteismen». (Förf:s Litteraturintryck, s. 245—252.)

Nilsson, Albert, Nattsymbolen i Tegnérs diktning. (Förf:s Ur diktens värld, s. 102—125.)

Förut tr. i Studier tillegn. Esaias Tegnér. 1918. — Här utvidgad.

Risberg, B., Urskriften till Tegnérs Frithiofs Saga. En textkritisk studie. (Nysv. stud., Årg. 6, s. 131—196.)

Sturtevant, A. M., Notes on Tegnér's posthumous poems. (Scand. studies a. notes, Vol. 9 (febr. 1926), s. 1—12.)

——, Ägir and the magic ship Ellida in Tegnér's »Frithiofssaga». (Ibid. Vol. 9 (aug. 1926), s. 56—60.)

Svanberg, N., Danismer i Frithiofs saga. (Nysv. stud., Årg. 6, s. 293—295.)

Wrangel, E., Hundra år om måndag sedan Esaias Tegnér flyttade ifrån Lund. (Sydsv. dagbl. 8 maj.)

——, Tegnér i Växjö. Växjö. 15 s.

Inbjudning till den högtidlighet varmed Tegnérstatyn i Växjö kommer att avtäckas. — Även tr. i Lunds dagbl. 6 sept.

Se avd. 3 A: Albert Nilsson.

THOMANDER, J. H.

Se avd. 3 B: Hierta.

THORILD, TH.

Karitz, A., Thorild. A philosopher of convergence and conciliation. (The personalist, Vol. 7, n:r 3, s. 164—177, 4, s. 273—284.)

Se avd. 3 A: Albert Nilsson.

TOPELIUS, Z.

Dagböcker utg. av P. Nyberg. 4: 2. 1840. Sthm (tr. i Hfors) 1924. (4) s., s. 241—494, 95 s., 1 tab. 18,50 kr.

1—4: 2 anm. av H. Hildén (Hufvudstadsbl. 25 sept. 1927).

Edquist, Märta, Topeliusgravarna i Nykarleby. (Stockh.-tidn. 14 febr.)

Nobel, O. R., Två brev från Topelius [till C. Sjögreen 1869—1870]. (Sv. dagbl. 22 aug.)

Nyberg, P., Hertonäs museum. Vägledning för besökande i Topeliusrummen. Hfors. 12 s. + omsl.

Skog, J., Skaldens brev. (Hågkomster och livsintryck. Saml. 7, s. 209—211.)

Stadius, U., Barnens skyddslingar. Ett pedagogiskt testamente av Z. Topelius. Wasa 1925. 47 s. 10 fmk.

Tufvesson, Th., Topelius på pingstbesök i Skåne. (Förf:s På byagader, kungsvägar och stadsgator, s. 119—125.)

Förut tr. i Sydsv. dagbl. 1925.

TÖRNEROS, ADOLF.

Brev. 1—2. 1925.

Anm. av [O. En]c[kell] (Hufvudstadsbl. 7 mars), Eva Hedén (Soc.-demokr. 4 april), Ellen Michelsen (Tidevarvet, Årg. 4, n:r 28, s. 1, 6).

Se avd. 2 (Uppsala): Afzelius.

ULLMAN, G.

Böök, F., Gustaf Ullman. (Sv. dagbl. 23 maj; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 103—115.)

WALLIN, J. O.

Holmberg, O., Psalmen 481. (Samlaren. N. F. Årg. 6 (1925; tr. 1926), s. 226—231.)

Liedgren, E., Innan Davidsharpan strängades. Spridda drag ur Joh. Olof Wallins ungdomshistoria. (Julboken, 1926, s. 31—48.)

Lizell, G., Johan Olof Wallin såsom predikant. (Till ärkebiskop Söderbloms sextioårsdag 19 15/1 26, s. 363—380.)

WENNÆSIUS, E.

Lindeberg, W., Erik Wennæsius. En gefleskald från 1600-talet. (Gefle-Posten, 1926, juln:r.)

WENNERBERG, G.

Almqvist, B., Uppsalastudenten i Wennerbergsvers och Strindbergsprosa. Kring gluntfeberns orsaker och verkningar. Sthm. 217 s. 4,75 kr.

Anm. av R. G:son Berg (Aftonbl. 19 dec.), A. Blanck (Gbg:s handelstidn. 10 dec.), N. Erdmann (Nya dagl. alleh. 9 dec.), O. H[olmber]g (Dagens nyh. 1 dec., bil.), O. Rabenius (Stockh.-tidn. 8 dec.).

Lindblad, C. S., Anton Sundberg och Gunnar Wennerberg. Några ungdomsminnen. (Gbg:s handelstidn. 2 jan.)

Westin, F., Glunten är en bracka! (Dagens nyh. 6 juni.)

Med anl. härav inlägg av N.-M. Folcke med svar av förf. (Nya dagl. alleh. 14, 17 juni) och replik av N.-M. F. (ibid. 26 juni), L. Fried (Musikkultur, Årg. 1, s. 109—114) — svar av förf. (ibid. s. 170—171) — K. Nyblom (Idun, Årg. 39, s. 614).

WETTERGRUND, JOSEFINA.

Se avd. 3 B: Fröding.

WETTERHOFF, K.

Vallgren, V., Karl Wetterhoff i Paris. (Fi. tidskr., T. 101, s. 427—435.)

Willebrand, R. F. v., Karl Wetterhoff. (Fi. tidskr., T. 101, s. 317—331).

WIKNER, P.

Bohlin, T., Pontus Wikner och den »ideala vänskapen». Ett blad ur vänskapens historia. (Vår lösen, Årg. 17, s. 320—325.)

Nilsson, Albert, Pontus Wikners noveller. (Förf:s Ur diktens värld, s. 156—162.)

Anm. av P. Wikner, Skrifter. 1:1. 1920.
Förut tr. i Gbg:s handelstidn. 1920.

WÄGNER, ELIN.

Böök, F., Elin Wägner. (Sv. dagbl. 7 nov.; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 237—248.)

ZILLIACUS, E.

Österling, A., Emil Zilliacus. (Sv. dagbl. 1 dec.)

ÅKERHIELM, ANNIE.

Ett gammalt hem vid Östergatan i Malmö. Med gamla teckningar av Amelie Quiding. (Från gamla skånska hem, s. 33—45.)

ÖDMANN, SAMUEL.

Skrifter och brev. 1—2. 1925.

Anm. av F. Böök (Hufvudstadsbl. 17 jan.), E. Liedgren (Vår lösen, Årg. 17, s. 51—52).

ÖSTERLING, A.

Böök, F., Anders Österling. (Sv. dagbl. 3, 10 okt.; omtr. i förf:s Resa kring svenska Parnassen, s. 142—166.)

Henschen, Signe, Några ord om Anders Österling. (Astra, Årg. 8, s. 66—68.)

Selander, S., Anders Österlings lyrik. (Ord o. bild, Årg. 35, s. 481—496.)

4. Teater- och musikhistoria.

Andersson, Nils, Svenska låtar samlade av N. Andersson. Dalarna. H. 4. Sthm. 4:o. (4), 210 s., 8 portr. 18,50 kr.

1—4 anm. av K. B[arr] (Stockh.-tidn. 14 nov.), K. Tirén (Orfeus, 1926, s. 132—134), P. Vretblad (Soc.-demokr. 4 sept.); 4 av O. L[und]g[re]n (Sv. dagbl. 2 jan. 1927), [W.] L[undgren] (Ups. nya tidn. 3 juli), E. Norlind (Sydsv. dagbl. 20 juni).

Andersson, Nils, Svenska låtar samlade av N. Andersson. Jämtland och Härjedalen. H. 1. (5), 193 s., 7 portr. 18,50 kr.

Anm. av B. C[arlber]g (Stockh. dagbl. 4 nov.), N. Dencker (Dagens nyh. 9 maj 1927).

Andersson, Otto, Den doriska skalan i nordisk folkmusik. 1. (Brage. Årsskr., 19/20 (1924/1925; tr. 1926), s. 50—74.)

Hela, M., Nils Strömbäck. Kuvaus Suomen urkurakennuksen vaiheista Ruotsin vallan aikana. [N. S. Orgelbyggets utveckling i Finland under Sverigetiden.] [Akad. avh. Hfors.] Porvoo 1924. 240, (1) s.

Anm. av Otto Andersson (Hufvudstadsbl. 4 jan. 1926).

Hirn, Y., Från 1830-talets teaterbohème i Finland. (Fi. tidskr., T. 101, s. 3—22.)

——, Teaterlivet i Finland. (Sv. tidskr., Årg. 16, s. 506—523.)

Hovkapellets 400-årsjubileum. Art. av T. Norlind (Stockh.-tidn. 10 jan.), G. H. Ruckman (Vecko-journ., 1926, n:r 7, s. 29), P. Vretblad (Soc.-demokr. 24 jan.). — Se även: T. Norlind & E. Trobäck.

Kraus, A., Smetana v Göteborgu. Prag 1925. 146, (2) s., 6 portr., 7 pl., 4 facs.

Nordkvist, G. H., Sång och musik [i Amerika]. (Svenskarna i Amerika. 2. 1925, s. 252—267.)

Norlind, T. & Trobäck, E., Kungl. hovkapellets historia 1526—1926. Minnesskrift. Sthm. 4:o. (5), 298 s., 2 portr. 13,50 kr.

Personne, N., Stockholmsteater i den gamla goda tiden. Några minnen. (Bonniers veckotidn., Årg. 3, n:r 19, s. 16—17; 20, s. 30—31.)

Sandvik, O. M., Folkemusikk i vest-svenske bygder. (Festskrift til Hjalmar Pettersen. Oslo, s. 267—274.)

Stål, S., Teater-nihilism? Teaterkritiska artiklar. Sthm. 206, (2) s., 8 pl. 5,50 kr.

Anm. av B. B[æckströ]m (Gbg:s handelstidn. 25 jan. 1927), E. C[olliander] (Åbo underrätt. 16 dec.).

Wallensköld, A., En återblick på den svenskspråkiga scenkonstens i Finland historia. (Sv. litt.-sällsk. i Finl. förh. N. F. 2 (1925/1926), s. 123—141.)

Wieselgren, O., Klädräkningar och deltagarlistor för »Le ballet de la félicité», uppförd å Stockholms slott den 28 okt. 1654. (Personhist. tidskr., Årg. 27, s. 131—145.)

ANDRÉE, ELFRIDA.

Stuart, Elsa Marianne, Elfrida Andrée. Originalbiografi för »Musikern». Sthm 1925. 20 s.

Biogr. serie över sv. tonsättare. 2 = Tidn. Musikerns bibl. 6.

BERWALD, FRANZ.

Peterson-Berger, W., Ett svenskt tondiktaröde. (Musikkultur, Årg. 1, s. 5—7.)

CRUSELL, B. H.

Andersson, Otto, Bernhard Henrik Crusell. (Fi. tidskr., T. 100, s. 28—46.)

HAGMAN, SOPHIE.

Gynther, A., När och var föddes Sophie Hagman? (Personhist. tidskr., Årg. 27, s. 181—192.)

——, Porträtt av Sophie Hagman. (Aftonbl. 27 juni.)

HÖGQVIST, EMILIE.

Gynther, A., Emilie Högqvists första kärlek. (Aftonbl. 31 jan.)

JOSEPHSON, J. A.

Nyblom, K., Jakob Axel Josephson. Sthm. 31 s., 1 portr. 1,50 kr.

Populära körkompositörer. 2.

KRAUS, J. M.

Schreiber, K. F., Verzeichnis der musikalischen Werke von Jos. Kraus. (Archiv für Musikwiss., Jahrg. 7 (1925), s. 477—494.)

LIND, JENNY.

Ungedruckte Briefe von Jenny Lind. Mitgeteilt von Sophie Charlotte v. Sell. (Deutsch-schwed. Blätter, Jahrg. 5 (1925), H. 2, s. 6—10.)

4 brev till Marie v. Stedingk från 1844—1856.

Ehrenborg, H., Jenny Lind i solnedgången. Minnen. Sthm (tr. i Linköp.). 58, (1) s. 2 kr.

I annan form förut tr. i Sv. dagbl. 11 april.

Maude, [Jenny M. C.] Mrs Raymond, The life of Jenny Lind briefly told by her daughter. With a colour frontispiece and 16 plates. London, Toronto, Melbourne & Sydney. (9), 222 s., 12 portr., 5 pl. 10 sh. 6 p.

Anm. av J. Mortensen (Sydsv. dagbl. 2 jan. 1927), E. Sundström (Idun, Årg. 40 (1927), s. 4).

Munthe, C., »Den goda ängeln i månget svenskt hem». Otryckta brev av Jenny Lind. (Idun, Årg. 39, s. 86, 94.)

Munthe, C., Jenny Lind och Mathias Munthe. Några bidrag till Jenny Linds karakteristik ur en hittills okänd brevsamling. (Bonniers veckotidn., Årg. 3, n:r 4, s. 25—27.)

PERSONNE, NILS.

50-årsjubiléet. Art. av A. Beijer (Stockh. dagbl. 21 nov.), D. Fallström (Stockh.-tidn. 20 nov.), O. Rabenius (Stockh.-tidn. 31 okt.), S. Söderman (Ord o. bild, Årg. 35, s. 737—742).

PETERSON-BERGER, WILHELM.

Söderman, S., P.-B. som musiker och kritiker. (Dagens nyh. 1 okt.)

RANDEL, ANDREAS.

Ringström, A., Källorna till musiken i »Värmlänningarne». (Musikkultur, Årg. 1, s. 45—51.)

SJÖGREN, E.

Rabenius, O., Emil Sjögren. (Orfeus, 1926, s. 66—68.)

SÖDERMAN, A.

Tre brev från August Söderman, skrivna till hans hustru hösten 1869. (Bonniers veckotidn., Årg. 3, n:r 53, s. 81—83.)

50-årsjubiléet. Art. av H. Malmberg (Musikern, Årg. 19, s. 63—64), T. Rangström (Ord o. bild, Årg. 35, s. 407—410), E[lsa] M[arianne] S[tuart] (Stockh. dagbl. 9 febr.).

Jeanson, G., August Söderman. En svensk tondiktares liv och verk. [Akad. avh.] Sthm. XII, (2), 354 s., 1 bil. 7,50 kr.

Anm. av S. Broman (Sydsv. dagbl. 30 mars), H. Glimstedt (Aftonbl. 26, 28 april), [W.] L[undgren] (Ups. nya tidn. 24 aug.), J. R[abe] (Gbg:s handelstidn. 5 aug.).

[Söderman, S.], Kompositören som kunde blivit kock. Några drag till Aug. Södermans personlighet. (Idun, Årg. 39, s. 187, 199—200.) Sign.: En som var med.

5. Metrik och stilistik.

Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning. Utg. av B. Hesselman [och] O. Östergren. Årg. 6. Upps. (3), 304 s. 8 kr.

Nilsson, Albert, Rytmiska påverkningar. (Förf:s Ur diktens värld, s. 216—235.)

Förut tr. i Studier tillägn. O. Sylwan. 1924.

Sylwan, O., Den svenska versen från 1600-talets början. En litteraturhistorisk översikt. 1. Till frihetstidens slut. Gbg 1925. IV, 256 s. + omsl. 8 kr.

Gbg:s högsk:s årsskr. Extrabd. 1.
Anm. av G. Castrén (Sv. dagbl. 28 maj), G. Neckel (Litteris, Vol. 4 (1927), s. 10—21).

Österling, A., Rytm och reminiscens. (Förf:s Dagens gärning. Ny samling, s. 235—243.)

Förut tr. i Sv. dagbl. 1924.

Följande tidningar genomgås systematiskt: Aftonbladet, Dagens nyheter, Göteborgs handelstidning, Lunds dagblad, Nya dagligt allehanda, Socialdemokraten, Stockholms dagblad, Stockholmstidningen, Svenska dagbladet, Sydsvenska dagbladet, Tidningen Upsala, Upsala nya tidning. — Hufvudstadsbladet, Åbo underrättelser.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS ÅRSMÖTE 1928

hölls 13 december, därvid följande ärenden förekommo:

1. ÅRSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1927.

Sällskapet har sedan föregående årsmöte utgivit *Samlaren*, Ny följd, Årgång 8, 1927 med bidrag av Gottfrid Kallstenius, Johan Nordström, Ingvar Andersson, Harald Elovson, Ivar Thorén, Erik Neuman, Anton Blanck, Henry Olsson och Nils Afzelius, samt *Om Codex argenteus, dess tid, rum och öden* av Otto von Friesen och Anders Grape med ett appendix av Hugo Andersson.

Uppsala 13 december 1928.

Victor Svanberg.

2. REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1927.

Undertecknade, utsedda att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1927, få efter verkställd granskning avgiva följande berättelse:

Behållning från föregående år:

Obligationer	kr.	12,800: —	
Å bankräkningar	»	4,840: 65	
Å postgirokonto	»	19: 42	
Kontant	»	12: 59	17,672: 66
		Transport	17,672: 66

	Transport	17,672: 66

Inkomster:

370 årsavgifter för år 1927 à 10 kr. . .	kr. 3,700: —	
2 » » » 1926 à 10 » . .	» 20: —	
5 » » » 1927 à 5 » . .	» 25: —	
48 » » » 1926 av finländska ledamöter	» 194: 48	
1 avgift som ständig ledamot	» 125: —	
Statsanslag	» 1,200: —	
Svenska akademiens anslag för 1927 . .	» 3,000: —	
Räntor	» 892: 18	
Lagerförsäljning	» 407: 62	
Debiterade porton	» 17: 60	
Diverse inkomster	» 1: 02	
Statsanslag för utgivande av Sveriges bibliografi, häftet 2: 2	» 2,500: —	12,082: 90
	Summa kronor	29,755: 56

Utgifter:

Honorar	kr. 2,060: —	
Tryckeriräkningar	» 7,965: 77	
Post och frakt	» 516: 74	
Distribution	» 120: —	
Diverse utgifter	» 96: 30	
Utgifter för den sammanfattande litteraturhistoriska bibliografien	» 402: 50	
Utgifter f. Sveriges bibliografi, häftena 2: 2/3	» 1,600: —	12,761: 31

Behållning:

Obligationer	kr. 13,800: —	
Å bankräkningar	» 3,034: 18	
Å postgiro	» 52: 29	
Kontant	» 107: 78	16,994: 25
	Summa kronor	29,755: 56

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och med nödiga verifikationer försedda.

Revisorerna hemställa därför, att full och tacksam ansvarsfrihet beviljas Sällskapets skattmästare, bibliotekarien Jonas L:son Samzelius, för hans förvaltning under den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 12 december 1928.

ERIK MESTERTON. ERIK HÄGG.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet.

4. Företogs den föreskrivna utlottningen av en av arbetsutskottets medlemmar, varvid överbibliotekarie Anders Grape utlottades.

5. Omvaldes överbibliotekarie Grape till medlem av arbetsutskottet. Dess kvarstående medlemmar äro professor Anton Blanck, förste bibliotekarie Axel Nelson, andre bibliotekarie Jonas L:son Samzelius samt undertecknad.

6. Till suppleant i arbetsutskottet omvaldes docent J. Nordström.

7. Till revisorer 1928 valdes fil. mag. H. Lidell och fil. kand. N. Ålenius och till deras suppleanter fil. kand. E. Hägg och fil. mag. E. Mesterton.

8. Höll fil. lic. Elof E. Ehnmark föredrag om »Novellistiken i Stockholmsposten».

Uppsala som ovan. VICTOR SVANBERG.

Arbetsutskottet har till ordförande omvalt professor Blanck, till sekreterare undertecknad och till skattmästare andre bibliotekarie Samzelius.

Uppsala som ovan.

VICTOR SVANBERG.

AV SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET UTGIVNA SKRIFTER

1: 1—40. Samlaren. Årg. 1—40. 1880—1919. Pris kr. 195: — (1: 1. kr. 3: —, 1: 2. kr. 2: —, 2: 1. kr. 2: —, 2: 2. kr. 1: 50, 3: 1. kr. 2: —, 4: 1. kr. 2: —, 4: 2. kr. 2: 50, 5. kr. 3: —, 6: 1. kr. 2: —, 6: 2. kr. 2: —, 7. kr. 3: 25, 8—9. per st. kr. 4: —, 10. kr. 3: 25, 11. kr. 2: 50, 12. kr. 4: —, 13. kr. 3: 50, 14. kr. 3: —, Extrahäfte kr. 3: —, 15—16. per st. kr. 4: —, 17—18. per st. kr. 5: —, 19—23. per st. kr. 3: 50, 24. kr. 4: —, 25—26. per st. kr. 6: —, 27. kr. 3: 50, 28. kr. 6: —, 29—30. per st. kr. 4: 50, 31. kr. 6: —, 32. kr. 4: —, 33. kr. 6: —, 34. kr. 7: 50, 35—36. per st. kr. 6: 50, 37—38. per st. kr. 7: —, 39. kr. 10: —, 40. kr. 10: —). [Årg. 1: 1—2, 5, 6: 1—2, 17—19 utsålda.]

1: N. F. Samlaren. Ny följd. Årg. 1—9. 1920—28. (1. kr. 7: 50, 2—6 per st. kr. 10: —, 7—8 kr. 8: —, 9 kr. 6: —.)

2: 1—2. Dagboksanteckningar af Johan Gabriel Oxenstierna, Åren 1769—1771. Utg. genom G. Stjernström. 1881. Pris kr. 5: —.

3: 1—5. [G. E. Klemming.] Ur en antecknares samlingar. 1881—83. Pris kr. 6: —. [Utsåld.]

4. En svensk ordeskötsel angående bokstäfver, ord och ordesätt af Samuel Columbus. Med inledning, anmärkningar och register utg. af G. Stjernström och A. Noreen. 1881. Pris kr. 2: —. [Utsåld.]

5: 1—2. Skrifter af Karl Gustaf Tessin. Efter författarens på Åkerö befintliga handskrift utg. af G. Frunck. 1882—83. Pris kr. 2: 50.

6: 1—3. G. Benzelstjernas Censorsjournal 1737—1746. Utg. af L. Bygdén och E. Lewenhaupt. 1884—85. Pris kr. 5: —.

7: 1—4. 1500- och 1600-talens visböcker. Första bandet. Utg. af A. Noreen och H. Schück. 1884—94. Pris kr. 15: —. (1: 1—2. Harald Oluffsons visbok. H. 1—2. Per st. kr. 1: 25; 2: 1—3. Bröms Gyllenmärs visbok. H. 1—3. Per st. kr. 2: —; 3. Barbro Banérs visbok. Kr. 1: 50. 4. Pär Brahes visbok. Kr. 5: —.)

7: 5—7. 1500- och 1600-talens visböcker. Andra bandet. Utg. af A. Noreen och J. A. Lundell. 1900—15. Pris kr. 13: —. (5. K. Bibliotekets visbok i 16:o. Kr. 3: —; 6: 1—2. K. Bibliotekets visbok i 8:o. H. 1—2. Per st. kr. 2: —; 7: 1—3. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 1—3. Per st. kr. 2: —.)

7: 8—13. 1500- och 1600-talens visböcker. Tredje bandet. Utg. af A. Noreen och A. Grape. 1916—25. Kr. 17: —. (8. Drottning Sofias visbok. Kr. 3: —; 9. Stjerneldska handskriftens (E 133) visor. Kr. 1: —; 10: 1—2. Samuel Älfs visbok. H. 1—2. Per st. kr. 3: —; 11. Forsius visbok. Kr. 3: —. 12: 1—2. Petter Rudebecks visuppteckningar. H 1—2. Per st. kr. 4: —. 13. Supplement. Kr. 2: —.)

8: 1—4. Johannes Messenius, Samlade dramer utg. af H. Schück. H. 1—4. 1886—88. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

9: 1—6. Bref rörande Nya Skolans historia 1810—1811. Med anmärkningar utg. af G. Frunck. 1886—91. Pris kr. 5: 75.

10: 1—4. Sveriges bibliografi. Första bandet. 1481—1530. Af G. E. Klemming. Redigerat och ugt. af Aksel Andersson. Register af I. C[ollij]n. H. 1—4. 1889—92, 1927. Pris per häfte kr. 2: —. [H. 1—2 utsålda. Ny upplaga av bandet förberedes av I. Collijn.]

10: 5—6. Sveriges bibliografi. Andra bandet. Av I. Collijn. H. 1 (1530—39) —2/3 (1539—58). 1927—28. Pris h. 1 kr. 4: —, 2/3 kr. 8: —.

11: 1—7. Skrifter från reformationstiden. I urval utg. af A. Andersson. 1889—98. Pris kr. 11.—. [Utsåld.]

12: 1—3. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1788—1792. Utg. af E. Lewenhaupt. 1891—94. Pris kr. 7: —.

13: 1—2. H. Schück, Lars Wivallius, hans lif och dikter. 1893—95. Pris kr. 8: —. [Utsåld.]

14. Bref från Esaias Tegnér till Carl Fredr. af Wingård. Utg. af E. Tegnér. 1894. Pris kr. 2: —.

15: 1—2. O. Levertin, Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den gustavianska åldern. 1896—98. Pris kr. 3: 75. [Utsåld.]

16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Utg. med en inledning om dess utländska förebilder af O. Sylwan. 1895. Pris kr. 1: 50.

17: 1—18. L. Bygdén, Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. Band 1—2. 1898—1915. Pris kr. 32: —. (1. kr. 15: —, 2. kr. 17: —.) [H. 1—3, 14—18 utsålda.]

18: 1—2. Ur Hans Järtas literära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. v. Brinkman. Utg. af E. Lewenhaupt. H. 1—2. 1899—1900. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

19: 1—3. Thomas Thorilds bref. Utg. af L. Weibull. H. 1—3. 1899—1902. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

20. Thorilds bref till C. F. Cramer. Med inledning och anmärkningar utg. af M. Lamm. 1907. Pris kr. 2: 50.

21: 1—5. Lejonkulans dramer. Utg. af E. Ljunggren och C. Pollack. H. 1—5. 1908—12. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

22. O. Wieselgren, Studier öfver Lejonkulans dramer. 1909. Pris kr. 2: 25.

23. F. Böök, Studier i Stagnelii ungdomslyrik. 1911. Pris kr. 3: 50.

24. S. Ek, Studier i Wivalliusvisornas kronologi. 1921. Pris 4 kr.

25. V. Svanberg, Rydbergs Singoalla. En studie i hans ungdomsdiktning. 1923. Pris 6 kr.

26. Albert Nilsson, Kronologien i Stagnelius' diktning. 1926. Pris 9 kr.

27. O. v. Friesen, A. Grape och H. Andersson, Om Codex Argenteus. 1928. Pris 8 kr.

28. V. Svanberg, Novantiken i Den siste atenaren. 1928. Pris 4 kr.

Utsålda skrifter: Nr 1: 1: 1—2, 5, 6: 1—2, 17—19. Samlaren 1880, 1884—85, 1896—98.; Nr 3. Klemming, En antecknares samlingar.; Nr 4. Columbus, En svensk ordeskötsel.; Nr 10: 1—2. Klemming, Sveriges bibliografi, h. 1—2.; Nr 11. Skrifter fr. Reformationstiden.; Nr 13. Schück, Wivallius.; Nr 15. Levertin, Johan Wellander.; Nr 17: 1—3, 14—18. Bygdén, Anonymlexikon, h. 1—3, 16—20.

Den årliga utgivningen av sällskapets skrifter har haft följande omfattning.

1880/81. 1: 1: 1—2 (uts.), 2: 1, 3: 1 (uts.). **1881/82.** 1: 2: 1—2, 2: 2, 3: 2 (uts.) —3, 4 (uts.). **1882/83.** 1: 3: 1, 3: 4—5 (uts.), 5: 1—2. **1883/84.** 1: 4: 1—2, 6: 1. 7: 1: 1.

1884/85. 1: 5 (uts.), 6: 2—3, 7 1: 2, 7: 2: 1. **1885/86.** 1: 6: 1—2 (uts.), 7: 2: 2, 8: 1, 9: 1. **1886.** 1: 7, 8: 2, 9: 2. **1887.** 1: 8, 7: 2: 3, 8: 3. **1888.** 1: 9. 8: 4, 9: 3. **1889.** 1: 10, 7: 3, 10: 1 (uts.), 11: 1—2 (uts.). **1890.** 1: 11, 9: 4, 10: 2 (uts.), 12: 1. **1891.** 1: 12, 9: 5, 10: 3. **1892.** 1: 13, 9: 6, 10: 4, 12: 2. **1893.** 1: 14, 1: extrahäfte, 11: 3—4 (uts.), 13: 1 (uts.). **1894.** 1: 15, 12: 3, 14. **1895.** 1: 16, 13: 2 (uts.). **1896.** 1: 17 (uts.), 15: 1 (uts.). **1897.** 1: 18 (uts.), 7: 4, 16. **1898.** 1: 19 (uts.), 11: 5—7 (uts.), 15: 2 (uts.), 17: 1 (uts.). **1899.** 1: 20, 17: 2 (uts.), 18: 1, 19: 1. **1900.** 1: 21, 17: 3 (uts.), 18: 2, 19: 2. **1901.** 1: 22, 7: 5, 17: 4. **1902.** 1: 23, 17: 5, 19: 3. **1903.** 1: 24, 7: 6: 1, 17: 6. **1904.** 1: 25, 17: 7. **1905.** 1: 26, 17: 8. **1906.** 1: 27, 7: 6: 2, 17: 9, 20. **1907.** 1: 28, 17: 10, 21: 1. **1908.** 1: 29, 17: 11, 21: 2. **1909.** 1: 30, 17: 12, 22. **1910.** 1: 31, 17: 13, 21: 3. **1911.** 1: 32, 17: 14 (uts.), 21: 4, 23. **1912.** 1: 33, 7: 7: 1, 17: 15 (uts.), 21: 5. **1913.** 1: 34, 7: 7: 2, 17: 16 (uts.). **1914.** 1: 35, 7: 7: 3, 17: 17 (uts.). **1915.** 1: 36, 7: 8, 17: 18 (uts.). **1916.** 1: 37, 7: 9. **1917.** 1: 38, 7: 10: 1. **1918.** 1: 39, 7: 10: 2. **1919,** 1: 40, 7: 11. **1920.** 1: N. F. 1, 7: 12: 1, 24. **1921.** 1: N. F. 2, 7: 12: 2. **1922.** 1: N. F. 3, 25. **1923.** 1: N. F. 4. **1924.** 1: N. F. 5. 7: 13. **1925.** 1: N. F. 6. 26. **1926.** 1: N. F. 7, 10: 5. **1927.** 1: N. F. 8. 27. **1928.** 1: N. F. 9, 10: 6, 28.

Samlaren har under de sista fem åren innehållit följande uppsatser.

1924.

Ruben G:son Berg: Palmblad och Brockhaus. Henry Olsson: Mannasamfund. Ruben G:son Berg: Nya Almquistfynd. Sven Ågren: Till striden om prästbildningen under 1830-talet. Olle Holmberg: Fröding eller Levertin? Emil Liedgren: En hittills obeaktad latinsk förebild till dryckesscenen i Stiernhielms »Hercules» och i »Bröllopps Besvärs Ihog Kommelse». C. Vilh. Jacobowsky: Svante Caméen. Herman Jæger: To brever fra Fredrika Bremer till Henrik Wergeland. Nils Afzelius: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1923.

1925.

Sven Cederblad: Romantikern Stagnelius. II. Sven Cederblad: Amanda i dikten och verkligheten. Albert Nilsson: En nyfunnen dikt av Stagnelius. Henry Olsson: Stagnelius och enslingskapet. Torsten Eklund: Förbundet Runas protokoll. Carl Santesson: Tysk kalendarlyrik i »Lycksalighetens ö» och nyromantiska tidningsförbindelser. Malte Areskoug: Ett bidrag till kännedomen om Kellgrens utveckling under 1780-talet. Henrik Ekman, Vilka akademiska dissertationer har Andreas Rydelius författat? Olle Holmberg: Psalmen 481. Nils Afzelius: Atterboms Vinet. Emil Herlenius: En hittills otryckt dikt av Tegnér.

1926.

Alf Kjellén: Några undersökningar rörande det liturgiska dramat i Sverige. Fredrik Sandwall: Nya akter i rättegången om Gilliare Kwaal. Carl Santesson: Tiecks prosa och Lycksalighetens ö. Anton Blanck: Brynolphi scarensis officium De beata virgine. Georg Landberg: Om källorna till vår yngsta rimmade rimkrönika 1452—1520. Hjalmar Sundelöf: Almquists Sviavigamal. Alf Kjellén: Tyskt original till Hastadius' Jwla Comoedia. Nils Afzelius: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1924.

1927.

Gottfrid Kallstenius: Två svenska brøllopsdikter av Jonas Rugman. Dens.: Kvasi-nordisk mytologi i äldre svensk dikt. Johan Nordström: Bidrag rörande Boetius de Dacia. Ingvar Andersson: Göta Kämpavisa och dess skildring av Narvaslaget. Harald Elovson: Köpmannens tal i Kunga Skald.

Ivar Thorén: Kompositionen i Stagnelius' Sigurd Ring. Erik Neuman: Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde. Anton Blanck: Folkungatids-studier. Henry Olsson: Kring ett Stagneliusbrev. Harald Elovson: Kronologien i Ernst Ahlgrens Från Skåne. Nils Afzelius: Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 1925.

1928.

Sven Cederblad: Utbrottet av Tegnérs sinnessjukdom. Harald Elovson: Raynal och Sverige. Eleonore Bruno: En nyfunnen version av Tegnérs Nyåret 1816. Torsten Eklund: Lettres de Stockholm par Auguste Strindberg. Henry Olsson: J. A. Hazelius' ungdomsutveckling och 1810-talets idéstrid. Emil Risbjer: Kung Brahmadatta av Kasi och unge Dighavu — Kung Ring och Fridthjof. Harald Elovson: Kolonialintresset i Sverige under slutet av 1700-talet. Nils Afzelius: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1926.

Meddelande.

Anmälan om inträde i **Svenska Litteratursällskapet i Uppsala** sker till sällskapets *skattmästare*, adr. Uppsala.

Avgiften är för *årligt betalande* medlem 10 kr. årligen, för *ständig* medlem 125 kr. en gång för alla. Årsavgiften uttages genom postförskott vid skrifternas utsändande.

Medlem av sällskapet erhåller ett exemplar av alla av sällskapet utgivna skrifter från och med det år, då han inträder i sällskapet. Därförut utgivna skrifter säljas genom *skattmästaren* till *medlemmar* av sällskapet med 25 % rabatt å bokhandelspriset. Hel årgång av skrifter från tiden 1880—1918 säljes för 5 kr., från tiden efter 1918 för 10 kr. och vid försäljning av minst fem årgångar lämnas 25 % även å årgångspriset. Medlem erhåller samtliga i lager kvarvarande skrifter av den äldre serien för kr. 100: —. Tillgängliga årgångar av Samlaren (utan bilagor) för åren 1880—1919 säljas till ett särskilt nedsatt pris av kr. 45: —. Vid alla försäljningar uttagas försändningskostnaderna av köparen.

För angelägenheter rörande redaktionen av Samlaren och sällskapets övriga publikationer hänvände man sig till docent Victor Svanberg, Uppsala.

Med **Svenska Litteratursällskapet i Finland** har överenskommelse träffats på grund varav medlemmar av vårt sällskap mot erläggande av endast halv avgift kunna bliva medlemmar av det finlandssvenska sällskapet. Avgifterna äro sålunda för medlem av grupp A, som erhåller sällskapets samtliga skrifter utom ett fåtal vetenskapliga specialundersökningar, Fmk 50: — och av grupp B, som endast erhåller sällskapets årsbok »Förhandlingar och Uppsatser», Fmk 12: 50 (i st. för resp. Fmk 100: — och 25: —). Dessutom äga medlemmarna av bägge litteratursällskapen rätt att för halva priset tillösa sig de båda sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgiver. Anmälan göres till *Svenska litteratursällskapets skattmästare, Uppsala*.

Uppsala i dec. 1928.

Svenska Litteratursällskapets Arbetsutskott.

Uppsala 1928. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B. 2877

3 9015 04847 1695

